

114
1963/4

მეათედი

8

1 9 6 3

114
1963/4

პნათობი

საქართველოს ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი მე-40

№ 8

აგვისტო, 1963 წ.

საქართველოს საზოგადოებრივი პარტიის ორგანო

9506

შინაარსი

ბუბა ბერულავა — უკვე მოგონება. ლექსი	3
სერგო კლდიაშვილი — ფერფლი. რომანი. წიგნი მეორე	4
ლესია უკრაინკა — ლექსები. თარგმანი ეთერ სახეაძიხა	34
კონსტანტინე გამახურდია — ლანდებთან ლაციცი	34
აკაკი ვეწაძე — სიტყვის დღეობი. ლექსი	37
ფრიდონ ხალვაში — სიყვედური. რომანი	51
კალე ზობოხიძე — ჩემი ქვეყანა. ლექსი	53
ჯონ სტეინბეკი — ზამთარი ჩვენი მღვდლები. რომანი. დასასრული. თარგმანი ინგლისურ-რიდან ეახტან გ. კელიძისა	69
	70

ნარკვევნი

სოთა კამანძე — მეგობრები	93
--------------------------	----

კრიტიკა და პუბლიცისტიკა

თამაზ ჩხენკელი — ანი კალანდაძის პოეტური გზა	112
ვლადიმერ ზამზახიძე — მართალი გულის მწერალი	120
ტ. კვანჭილაშვილი — მიხეილ ჭავჭავაძის შემოქმედებითი ლაბორატორიიდან	126
კ. ჩარკვიანი — ა. კვავაძე და ნ. ნიკოლაძე ქართული ელემენტარული-ენერგეტიკის სათავეებიდან	133

სხვადასხვა

ნოდარ ჭანბერიძე — ბელოვებათა სინთეზის საკითხისათვის	154
ვიარჯი შატბერაშვილი — თვალდური ქართულის კამნიკი	160

(იხ. მეორე გვ.)

დიმიტრი თუხაჩევი — რუსეთ-საქართველოს ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან 182
ბ. ხარანაული — „ქეთილი მაცნე“ 184
ნოდარ კაკაბაძე — გოეთეს „ფაუსტის“ ახალი ქართული გამოცემა 185

რედაქტორი: გრიგოლ აბაშიძე

პ/მგ. მდივანი: ვ. წულუკიძე

სარედაქციო კოლეგია:

- დ. ბენაშვილი, თ. ბუაჩიძე, დ. გამეზარდაშვილი, გ. მარგველაშვილი,
- ე. მაღრაძე, ბ. უღენტი, ა. სულაკაური, ა. ქუთათელი, ე. ყიფიანი,
- ს. შანშიაშვილი, გ. ჭიბლაძე

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ლენინის ქ. № 48. ტელეფონი 7-13-42; 7-11-06.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 14/IX—63 წ. ქალაქის ზომა 70×108. ანაწყოების ზომა 7 1/4×12 1/2. ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 12, პირობით ფორმათა რაოდენობა 16. უე 03300, ტირაჟი 6000, შეკვეთა № 1588.

საქ. კა ცკ-ის გამოშვებლობა, სტამბა № 1.
Издательство ЦК КП Грузии, Тип. № 1

ხუთა ბეჟუღაძე

უკვე მოგონება

რახულ გამზატოვს

იმ დღეთა ტკბილთა ვაშას ვლალადებ
განთიადისას, შებინდებისას,
და საგზალივით დამაქვს აქამდე
მე სილამაზე შენი მთებისა.

არა ზვიადნი და წარბშეკრულნი,
იდგენენ მშვიდდები და მზიანები,
მე მასპინძლობა ვნახე ლეკური,
ვარ მისი მადლით ნაზიარები.

დიდხანს ვიდევით გუნების კლდესთან,
სადაც გადატყდა შამილის ხმალი,
ჭოხის ქიუხებს დაეხედეთ ერთად
და გერგებილთან დავლიეთ წყალი.

ჰაუ, რამდენი მთა გადავლახეთ,
აულიც შეგეხვდა მართლა რამდენი!
რა საოცრება არ დამანახე,
რა მწვერვალები და ლაჯვარდები!

თითქოს შენსავით, დაბადებითვე,
აქ ხეტიალი ბედად მრგებია,
ვკვრეტდი, ვუსუნდი, ვართოდი მთელი თვე
და არაფერი გამჭვირვებია, —

თვითველ მათგანს ვიცნობდი ადრეც
შენგან და შენი მბღღვინავი ლექსით,
და ხელით ვჭრიდი ღრუბელთა ჩადრებს,
ვით მეზობელთან მოსული მწყეგისი...

ახლაც, როდესაც ვკითხულობ შენს წიგნს,
იმ შთაგონების ძალა ვიგრძენი,
დალესტნის მთებში მიდიხარ ჩემს წინ,
როგორც მეგზური და მასპინძელი!

საგომ პრიაშვილი

ფერფლი

წიგნი მეორე

მარტოობა

I

რამდენიმე დღე შეუჩერებლად მძვირვარებდა ქარი. თავისუფალი და შეუზღუდავი დანაეარდობდა ზამთრის სუსხისგან გათოშილ მინდვრებზე, ორობებებში ხვეტავდა ქვიშას, აფრიალებდა ზვინებიდან აგლეჯილ ჩალას, ზუზუნებდა შემოძარცულ ტოტებში და გარემოს მრისხანე ხმაურით ავსებდა.

უფერულ ცაზე ეანგმოკიდებული, უსიცოცხლო მზე ბეუტავდა.

ქარი მხოლოდ მეშვიდე საღამოს შენელდა. დროდადრო მაინც იკრებდა ძალას, მაგრამ მალე ისევ სუსტდებოდა და ნაბოლარად დარჩენილი ბორიოდა გადაურბენდა ხოლმე გორაკს და დუბებს. საამისო ღონეც თანდათან შემოეღია და, ბოლოს, ჩაღვა.

ხანგრძლივი ხმაურის შემდეგ ჩაჩუმებული გარემო გამოიყურებოდა დაღლილი, სასომიხილი. ცისკრიდანვე კიდით-კიდემდე ჩამოშავდა, მძიმედ ჩამოწვა ღრუბელი, დათბა და მერე ნელი, ტკბილი თოვა დაიწყო.

გივა ყანჩაველი ადრიახად ჩასულიყო კოლმეურნეობის კანტორაში, მალე მოეთავებინა რაც საქმე ჰქონდა და ახლა იმ ახალგაზრდებს ელოდებოდა, რომლებიც დილით მასთან უნდა გამოცხადებულყვნენ. შეუადღე მოღწეული იყო, ისინი კი ჯერაც არ ჩანდნენ.

დიდხანს ლოდინით გაღიზიანებულმა, წასვლა დააპირა, მაგრამ ბოლოს

მაინც მოცდა გადაწყვიტა... ალბათ, რაიმე საპატიო მიზეზმა შეაყოვნათ, თორემ შეუძლებელია აქამდე არ მოსულიყვნენ... სხვა თუ არაფერი, არ ვათავხედდებოდნენ იმდენად, რომ მისთვის ანგარიში არ გაეწიათ...

მარტო იჯდა. სხვა დროს კიდევაც უნატრია განმარტოება, მაგრამ ამის საშუალება არ ჰქონია. როცა არავის ელოდა, სწორედ მაშინ შემოვიდოდა ვინმე რაიმე საქმეზე, ან ისე, სალაყბოდ, გულის გადასაყოლებლად. ახლა კი არავის შემოულია კარი. საეჭვოც იყო, რომ ამ ახალწლის წინაღღეს ვინმე მოვიდოდა... ახლა ყველა თავის ოჯახში სახვადიო თადარიგს ეწეოდა დღესასწაულის შესახვედრად...

ოთახში ციოდა. თუნუქის ღუმელი გააღვივა და მაგდას მიუჭდა... დროს მოსაკლავად ცოტას მაინც წაიმუშავებს, აქედანვე ჩაიანგარიშებს და გაითვალისწინებს ზოგიერთ რაიმეს, რაც გაზაფხულზე გასაყეთებელია...

რვეული გამოძებნა, რამდენიმე სტრიქონი დაწერა, მაგრამ ველარ განაგრძო, სიტყვა არ დაემორჩილა და თავისი ფიქრების ქაღალდზე გადატანა გაუჭირდა.

მაინც ძალა დაატანა თავისთავს. ფანქარი მოიძარჯვა და ერთი წინადადება კიდევ დაუმატა. მეტი კი ვეღარ და, მისთვისვე შეუმჩნევლად, ჯერ სუფთა ფურცელზე, შემდეგ კი მაგიდაზე დაფენილ ვახეთზე ხატვა დაიწყო.

ქალადი მალე აჭრელდა ერთმანეთში არეული ნახატებით — გრძელწვე-

რა მამაკაცი, ბოგარი რუხე, რაღაც მანქანები, ცხენზე შემჯდარი ქინკა, დაღმართზე მიმავალი ახალგაზრდა ქალი... მერე გამოჩნდა გორაკი და მის ძირში გლეხური ოდა, რომლის საბურავიდან კვამლი ამოდის... თითქოს ეცნაურა ის და, როგორც კი იქვე ლეღვის ხე მიახატა, მაშინვე თვალწინ თავისი ეზო წარმოუდგა.

არა, დალაგებით ფიქრის თავი არ ჰქონდა, ოცნებით ახლა სხვაგან იყო...

ფანქარი მიავლო და თამბაქო გაახვია... ეშმაკმა დალაგეროს, არასოდეს ასე სამძიმოდ არ მოჩვენებია აქ ყოფნა!.. გავარვარებული ღუმელის სიცხეც აზანტებდა და მუშაობის უნარს უყარავდა.

ეს ცეცხლი თავის სახლსაც აგონებდა... ახლა შინ დესიკო საქმიანობს, თავი ხილბანდით წაუტრავს, ბუხართან ტრიალებს და დიასახლისობს, რომ ხვალის დღეს სტუმარს ღირსეულად დახვდეს... საბრალო გოგონა, დამხმარე არავინ ჰყავს და მთელი საოჯახო საქმე მის კისერზეა იმის შემდეგ, რაც ელისომ ოჯახი მიუტოვა...

მაგრამ დესიკო, რა თქმა უნდა, თავს არ შეირცხვენს. ეგ კი არა, როგორც ჩვევია, კიდევაც გადააჭარბებს. არა, ამის გამო საყვედურს არ ეტყვის, ოღონდ საკვირველია, საიდან გამოჰყვა ობლობაში გაზრდილს ასეთი ხელგაშლილობა და თითქმის დაუზოგველობა?! ხშირად მას არც კი შეძლებია უბრალო თადარიგის გაწევა და მერმისის გათვალისწინება. და-მას კი ძალიან სჭირდებოდათ ამაზე ფიქრი...

დესიკო ბატარა იყო, როცა მშობლები დაკარგა. აი, მაშინ, სოფელზე რომ საშინელმა სენმა გრიგალივით გადაიარა და მრავალი ადამიანის სიცოცხლე წაიღო... ომის დროს მთებში გაქცეულ გიგას რომ ცხრაასჩვიდმეტში საშუალება მიეცა შინ დაბრუნებულიყო, აქ მხოლოდ უმცროსი და დახვდა, რაღაც სასწაულით გადარჩენილი გოგონა, რომელსაც სიცოცხლე თვალებშიღა შერჩენოდა.

იმ დღის მოგონება გიგას აქამდე უკმაყოფილოდ წარედ ჩარჩენოდა გულში... სახლის კარი რომ შეაღო და ზღურბლზე გადააბიჯა, სიხარულის ნაცვლად შეშინებული ბავშვის შევიკვლება შემოეგება. დესიკოს აღარ ახსოვდა ძმის სახე, ვერ იცნო იარაღსხმული მამაკაცი, უცბოდ ეჩვენა და მხოლოდ მაშინ მოვიდა ცნობაზე, როცა გიგამ თავისი ვინაობა უთხრა.

სიზმარს უფრო გავდა ეს გამოცხადება და გოგონა ვერ იქნა და დიდხანს ვერ დამშვიდდა, მოულოდნელი ბედნიერებისაგან ავზნებულნი. ათრთოლებული ეხვეოდა, ტიროდა, იცინოდა, ხელებს უკოცნიდა და ისე უაღერსებდა, რომ მთებში განმარტოებული ცხოვრებისაგან გაველურებულ ვაჟკაცსაც ცრემლი აღვრევიანა. სიხარულს კი არა, განვლილი ტანჯვის განახლებას უფრო გავდა პატარა დესიკოს მოფერება... სახლი იმ დღეს ხალხით აივსო, ახმაურდა აქამდე დაღუშებული ქოხი, შუალამემდე არ დაშლილან სანახავად მოსული მეზობლები... ბევრი რამ ჰქონდათ მოსასმენი და თავის მხრივაც საამბობი...

როცა ყველა წავიდა, და-ძმა დიდხანს ისხდა და უკან ჩამოტოვებულ წლებზე მოუთხრობდნენ ერთმანეთს. უბრალოდ, ისე, თითქოს ყველაფერი, რაც გარდახდნოდა, სრულიად ჩვეულებრივი ამბავი ყოფილიყო, უამბობდა გოგონა მშობლების უკანასკნელ დღეებსა და თავის თავზე. ყურს უგდებდა გიგა და ძნელად დასაჯერებელი ეჩვენებოდა, თუ როგორ შეძლო ამ ფერმკრთალმა, ნამლევა ბავშვმა ამდენი გასაჭირის ატანა... თურმე თვითონ კი არა, როცა ნადირივით ტყეებს შეფარებულს ბევრჯერ სიცოცხლე გამწარებია და გაჩენა უწყველია, აი, ამ შეუბუძმლავ ბარტყს საკუთარი თვალთ უნახავს რა სახე აქვს ტანჯვას... დის ნაღვლიან თავგადასავალს რომ უსმენდა, გულში მაშინვე გადაწყვიტა, რაღაც უნდა დაქდომოდა, დააეწყებდა წარსულს და მიმავალს სიხარულით შეუცვლიდა...

ახლა გიგას ვერც წარმოედგინა, თუ უდესიკოთ ცხოვრებას შეძლებდა. იქ-

ნებ ესეც იყო იმის მიზეზი, რომ გასათხოვრად არ ემეტებოდა... ცხადია, არ დაუშლის, პირიქით, ხელს შეუწყობს, ოღონდ ასე ადვილად ვერავის გაატანს... ჯერ ვერ გამოუძებნია მისი შესაფერისი... დესიყო დიდის ღირსია... ალბათ, ისიც გრძნობს ამას და ამიტომაც არც ემჩნევა, რომ გათხოვებას უჩქარიდეს... მართალია, მეზობელ ბიჭებში ანაზის უფროსი ვაჟი კაკო გამოერჩევა, არც ფარავს ამას, მაგრამ ისე გულუბრყვილოდ და კეთილად ახსენებს ხოლმე, რომ უნებურად ვაიფიქრებ, არა, მხოლოდ მეგობრად მიაჩნია და ამის უკან სხვა არავითარი საიდუმლო არ იმალება... თუმცა რას მიუხედე-ბა ახალგაზრდა ქალიშვილს, ვინ იცის, რა თვალთ უყურებს, გულში რა აქვს დამარხული... რომ თქვას კაცმა, კაკო რიგიანი ყმაწვილია, წუნს ვერ დასდებ. მაგრამ ეს საკმარისია იმისათვის, რომ დესიყო თავისი ბედით კმაყოფილი გახდეს? თურმე დიდი დაკვირვება და სიფრთხილე გმართებს კაცს, რომ შემდეგ არ ინანო... მარტო მოწონებას და თუნდაც სიყვარულს არ უნდა ენდო, როცა ადამიანთან შენი ცხოვრების სამუდამოდ შეერთებას განიზრახავ... თურმე გული ყოველთვის კი არ ყოფილა საიმედო მრჩეველი... გული თუ თავის ნებაზე მიუშვი, ზოგჯერ ისეთ ხრამში გადაგჩენავს, იქიდან ამოსვლას ვეღარ შეძლებ... აქი საკუთარ თავზე აქვს გამოცდილი, რა სიმწარე მოაქვს იმგვარ შეუღლებას, როცა ბოლომდე არ გაქვს ყველაფერი მოფიქრებული და აწონილ-დაწონილი... რა სიკეთე ნახა, თუ ასე წინდაუხედავად შეირთო ელისო? ერთხელაც ხმაალალი სიტყვა არ უთქვამს ცოლისთვის, მან კი აიკრა გუდანაბადი, მიატოვა და სოფლის სალაყბოდ გახადა... მთებში ყოფნის დროს რამდენჯერ სიკვდილისთვის შიგ თვალელებში ჩაუხედავს, რა გასაჭირი არ გამოუვლია, მაინც ვერაფერმა შეძლო მისი დაჩაგვრა, იმ ერთმა სუსტმა დედაკაცმა კი ისე იოლად აუქნია ხელი,

ისე ჩაწიხლა, როგორც ვინმე ვთქვამს და გლახაკს თუ გაუბედურს მხარედაქანა ფანჯრის გაორთქლილი შუშები ღარებით დასერილიყო. რაფაზე წვეთები წინწკლავდა. გარედან რძისფერი სინათლე შემოდიოდა. ბინდად ჩანდა თოვლის ცვენა.

ამ დაუღვევლი ფანტელებივით არეული ათასგვარი ფიქრი უტრიალებდა თავში, ერთმანეთს ცვლიდნენ და რაიმეზე ხანგრძლივად შეჩერების საშუალებას არ აძლევდნენ... ყველაფერი ასე არეული და დაულაგებელია მის ცხოვრებაში... აქამდე მხოლოდ იმით არის ბედნიერი, რომ თვისტომებს უყვართ. ახლა კი ეს სიყვარულიც მძიმე ტვირთად დააწვა...

ერთი თვის წინათ იყო, სოფელმა კოლმეურნეობის მეთაურად აირჩია... იმ პირველ დღეს, კრებიდან რომ შინ ბრუნდებოდა, სიხარულს გრძნობდა და აფორიაქებულიც იყო... მოაბიჯებდა და თან ფიქრი მოჰყვებოდა, რომ ვალდებულია სიყვარულითვე უბასუბოს სოფელს, რომელმაც თავისი ბედი ჩააბარა... თავს არ დაზოგავს, ეცდება ყველაფერი გააკეთოს და იმედი გაუმართლოს... ყოველგვარად ხელს შეუწყობს მეზობლებს ახალი ცხოვრების აშენებაში და, ვინ იცის, იქნებ ბედნიერიც გახადოს ისინი...

ამ ნაირფერ ოცნებებში იყო მაშინ, როცა გზაზე პარტუჯრედის მდივანი ბარბაქაძე წამოეწია. ჯერ თითქოს გამამხნეველი სიტყვა უთხრა მან:

— კიი სადავიდარაბო საქმეში შეგარგვევინეთ თავი, ჩემო გიგა, მარა არაფერია, გაუძლებ შენ, მაგარი კაცი ხარ...

— ნეტავი შევძლებდე და... — სხვა ვერაფრის თქმა ვერ მოახერხა გიგამ. ელოდა, რომ კიდევ რაიმე გამამხნეველებს ეტყოდა უჯრედის მდივანი, მაგრამ რაც შემდეგ გაიგონა, უკვე გაფრთხილებად ეჩვენა და უსიამო ფიქრი გაუღვიძა.

— შენებურად, მაგრად დაიჭირე თავი, ახლავე ლაგამი ამოდევი ყველას,

თორემ შენც ვაგაფუქებენ, იცოდე...

— რა ლგამი? — ეს სიტყვა ეუცნაურა გიგას.

— აბა რავა! თავზე ხელის მოსმით და მობოდიშებით აპირებ საქმე ვააქეთო? ამით თავს წაიხდენ, მეტი არაფერი. ტკბილი სიტყვით და მოფერებით მაგათთან ვერაფერს გახდები. რა იყო, აბა, რატომ ვააფუქეს ის შენი წინამორბედი? სანდო კაცი იყო, ერთგული, მარა თავბრუ დაეხვა წარმატებისგან და ხალხს მოწყდა... ჰოდა, ასე მითქვამს, არ დაივიწყო ეს...

გიგას ვერაფრით ვერ გაეგო, რას გულისხმობდა ბარბაქაძე, როცა ამბობდა, რომ კოლმეურნეობის წინანდელი მეთაური ხალხს მოწყდა... ან რატომ იყო ცუდი ხელმძღვანელი, თუ ისეთი მიღწევები ჰქონდა, რომ ამის გამო თავბრუც კი დაეხვა? მერე კიდევ, რატომ თავიდანვე ლგამი უნდა ამოღვას ხალხს, თუ კი ის თავის მოვალეობას ასრულებს და პატიოსნად შრომობს?!

ბარბაქაძის ნათქვამი ყოველთვის ახსოვდა გიგას. არაერთხელ დაფიქრებულა ამაზე, ხანდახან შემკრთალა კიდევაც გახსენებაზე, მაგრამ იმედი მაინც არასოდეს არ დაუკარგავს. იმედი კი ისევ მეზობლები იყვნენ... მათ შორის გაიზარდა, სათითაოდ ყველას ხასიათი კარგად იცის და, ბოლოს და ბოლოს, ისე როგორ უმტყუნებს ბედი, რომ მათთან საერთო ენა ვერ გამოჰქნებოს... თუ მაინც საჭირო გახდება ხანდახან ძალას მიმართოს, რას იზამ, ესეც უნდა მოიშველიოს. როცა შენი სინდისი წმინდაა და გულიც გეუბნება, რომ მათთვის სიკეთე გინდა, ძალასაც უფრო გონივრულად და თამამად გამოიყენებ... ყოველ შემთხვევაში, ჯერჯერობით ერთი რამ არის აუცილებელი — მოთმინება იქონიოს და ფრთხილად იმოქმედოს. ძალდატანებით აქ ლელოს ვერ გაიტან, ამით ხალხს მხოლოდ გაღიზიანებ და ვაახელებ... მოდი შენ და, მაგალითად, ძალა გამოიჩინე ივლიანე ბუბაშვილზე. ასეთ კაცს არც კი იცი როგორ მოეჭყე: გაუწყრები და — გაა-

ბოროტებ, მოფერები და — მაინც ვერაფერს მიადრწევ. მასთან ვერც კარგად უკრის, არც ალერსი. შემობაკუსდება ხოლმე კანტორაში, თავისი როყიო ხმით გადასძახებს იქ მყოფთ და უცბადღე ისე, სრულიად უმიზნოდ, აქაქანდება. პირველად რომ შეხედავ, ფულუროიან ხესავით გამოფიტული გიჩვენება. ვერ გაიგებ, რაში უდგია სული, ხმა კი ისეთი აქვს, ძალზე დაყრუებულიც მეორედ აღარ ათქმევინებს, ერთ წუთში ათ ადგილს მოინაცვლებს და ყვინჩილივით მუდამ საკორტნელად იწევს. ყველას თავი მოაბეზრა ბუზღუნით, მარა ვინ იქნება, რომ სიტყვა შეუბრუნოს... აი, ამას წინათაც, ფეხი შემოდგა თუ არა, ჯერ იმას ეცა, ვინც პირველად მოხვდა თვალში, მერე იმას აუქაქანდა, ვის სახეზეც ღიმილი შენიშნა და, ბოლოს, გიგასაც მიექოჩრა:

— ახლა შენ უნდა იქნე ჩემი ბატონი და მბრძანებელი? შენ უნდა დამაჯღე თავზე? ჩემს ხელში გამოჰყლებილმა ბლარტმა უნდა მიჩინო როგორ დავხინა და დაეთესო? იქნებ იმას ფიქრობ, დაბერდა და მოვერევიო? ა? ჯერ კაცი შემეძულეთ, ახლა ღმერთიც გინდათ შევიძულეთ და მეწაც? რა გინდა კიდევ, რაღას გამოჩრები ჩემგან? ტყავი გინდა გამაძრო? ხი, ხი! აბა, მიირთვი, მარა ქალანდაც რომ არ გამოვადგება?!

გიგა ყოველთვის მოთმინებას იჩენდა ივლიანესთან. რაც არ უნდა ეთქვა ამ დროულ მეზობელს, უპატივცემულოდ არაფერს უპასუხებდა, კიდევაც დაუყვავებდა ხოლმე და შეეცდებოდა დაემშვიდებია. უკვირდა მხოლოდ, რომ წარსულში მძიმე ცხოვრებაგამოვლილი, რატომ იყო ახლაც ყველაფრით უკმაყოფილო და გამწარებული?.. ასეთი კაცის გულს, რა თქმა უნდა, ადვილად ვერ მოინადირებ, გაჭირდება მისი მორჩულება, მაგრამ რას იზამ, ამის გამო ხომ ვერ ჰკრავ ხელს. ჰლარა მისი ფარია და ძნელია წლებით დატვირთულ ადამიანს მოსთხოვო ახალ დროებას უცბადვე მხარი აუბას... ამგვარი კაცი

საფრთხილო არ არის. აბა რა საწიშია დაუფარავად მობუზღუნე მოხუცი, მით უფრო ისეთი, რომელსაც ცხოვრების აღერსი არასოდეს არ უგემნია და გაჩენის დღიდან იმას შეჩვეოდა, რომ ყველა და ყველაფერი მისი გამაწვალებელი იყო... ის, ალბათ, შეთვისებული იყო ამგვარ ყოფას და სხვაგვარად სიცოცხლე ვერც კი წარმოედგინა... მოდი შენ და, მოსთხოვე ასეთს, რომ ერთბაშად გაუღიმოს ცხოვრებას..

ხანდახან, როცა ივლიანეს ვაიხსენებდა, გიგას ისე მოეჩვენებოდა, რომ სოფლის გაძლოა გაუძენლდებოდა, მაგრამ ეს ფიქრი უმაღლეს გაუქრებოდა, როგორც კი თავის მუშობლებს წარმოიდგენდა... მათ შორის მრავალი ისეთი, ვინც მხარში ამოუდგება... ანგია, მინაგო, ანანია და ბევრი სხვა, გონიერი, ერთგული, გამარჯვებულნი... არა, ისინი არა თუ არ უღალატებენ, ყოველგვარად დაეხმარებიან... განსაკუთრებით კი დინჯი, დაუხარებელი, სიტყვაძვირი, მაგრამ გულით კეთილი ანანია, რომლის ოჯახთან ბავშვობიდანვე დაახლოებული და შეთვისებულია... სწორედ ეს მუშობლები პატრონობდნენ ობლად და მარტოდ დარჩენილ პატარა დესიკოსს, ისინი იყვნენ მისი მიმხედვენი, მათ გულისხმიერებას უნდა უმაღლიდეს თუ მამინეული კერა სულ არ გაუპარტახდა... ცხადია, მათ ზრუნვას სიყვარულითვე უნდა უპასუხოს... თავს არ დაზოგავს, რომ სოფელი ფეხზე წამოაყენოს... ოლონდ საიდან და როგორ დაიწყო? ძნელი მოვალეობა ადევს და ვისი გამოცდილება გამოიყენოს ამ საქმეში, ვის მაგალითს მისდიოს ამ ახალ, გაუქვალავ გზაზე?..

კიბზე ფეხების ბაკუნი ვაიხსნა და სამივე დაბარებულმა კარი შემოაღო. ქუდებსა და მხრებზე დადებული თოვლი ჩამოიბერტყეს, ხალისიანად მიესალმნენ გიგას, ღუმელზე ზელები მოითბეს და შეუბრატიებლად ჩამოსხდნენ.

— ადრე დაგიწყიათ, ყმაწვილებო, დიდკაცობა... — თავშეკავებული საყვედურით გადახედა მათ გიგამ. — ხომ

იცოდით, რომ დილას უნდა გამოცხადებულყოფიყავით?

— ისე მოხდა, რომ... — თითქოს დარცხვენით დაიწყო ერთმა.

— შენს დარაჯს საათი არ უთქვამს...

— უფრო გაბედულად უთხრა მეორემ,

— ჰო, კაი აბა, აგრე იყოს... — თავისი უქმაყოფილება დაფარა გიგამ.

აპირებდა თავიდანვე შეაკერი კილო აელო, მაგრამ ისევ დარბილებულად დაპარაკი ამჯობინა.

— ასე გავიგე, ყმაწვილებო, — სამივეს თვალი შეავლო, — აქედან წასვლა გადავიწყვეტიათ...

ბიჭები შეცბუნდნენ. თავი ჩაღუნეს.

— სად მიდინხართ?

პასუხი არავინ გასცა.

— თქვენც ქალაქში საცხოვრებლად? აპყევით ზოგზოგიერთებს?

სამივე გატრუნული იჯდა.

— შე რას მიმაღაო? გეკითხებით, მეტი ხომ არაფერი! ქალაქიც ჩვენი ქვეყანაა და სოფელიც, მაგრამ...

— საქმე ისეა, რომ... მივდივართ... — ჩაიღუღუნა ერთმა.

გიგა თვალჩაიციებით მიაჩერდა:

— მიდინხართ... — ყრუდ გაიმეორა.

— რატომ? რა მიზეზია?

ისევ სიჩუმე.

— იქნებ ჩემთან მუშაობა არ ვინდათ და იმიტომ...

მაშინვე გამოცოცხლდნენ ბიჭები და ერთდროულად ახმინდნენ:

— შენი საწინააღმდეგო რა გვაქვს! პირიქით, ძალიან გავგებხარდა! თუ დავრჩებოდით, ისევ შენთან!

— აბა რა იყო? მოთხარით პირდაპირ! უმიზეზოდ არ იქნება ეგ...

გიგამ იკრძნო, რომ ისინი არაფრის თქმას არ აპირებდნენ და თვითონ განაგრძო:

— აბა რა ვითხრათ, იცით? არ ვარგა ბიჭებო, ეგ ამავეი. ცუდი რამ გიფიქრიათ... სწორედ თქვენისთანა ახალგაზრდები სჭირდება ახლა სოფელს... სიტყვას გაძლევთ, გაზაფხულიდან ბევრად უკეთესად წავა საქმე... გავებული გექნებათ, ამ ახლო ხანში მანქანებს მი-

ვიღებთ... სასიკეთოსკენ უნდა ვიბრუნოთ პირი... რას იტყვით, ხომ კარგი საქმეა?

— კარგია, — გულგრილად თქვა ერთმა.

— იმ მანქანებს თქვენ ჩაგაბარებთ, თქვენ უნდა მართოთ... ჰოდა, თავი დაანებეთ სხვაგან წასვლაზე ფიქრს... არავის გვარგებს ეგ, არც ჩვენ, არც თქვენ... ა? ხომ მართალია?

უკადა, მაგრამ ისინი არაფერს ამბობდნენ.

— გაიგეთ რა ვითხარით? მამ რჩებით, ხომ?

ახალგაზრდები ისევ მუნჯად ისხდნენ.

— დარჩებით, ხომ?

ახლაც რომ წაუყრუეს, გიგა ჯერ თვითონაც გაჩუმდა და მერე მწარე ლიმილით გადახედა ბიჭებს:

— როგორ გგონიათ, ქალაქში ხელის განძრევა არ დაგვირდება? შხამზარეულზე იცნობრებთ, ფეხილეხზე გადადგმული?

— ეგ მეც ვიცი, რომ... — მორიდებულად ჩაილაპარაკა ერთმა.

— ან იქნებ მამიშენის ჭიბის იმედით მიღიხარ?

— იმას რა გააჩნია, მე მიგზავნოს... — ჩაიციხა ბიჭმა.

— იცი რაიმე ხელობა?

— ხელობა არ მაქვს, მარა...

— შენ? — თითი მიაშვირა მეორეს. მეორემ არაფერი თქვა.

— შენ? — კითხა მესამეს.

პასუხი ვერც მისგან მიიღო.

— რამ დაგამუნჯა, შე კაი კაცო... ერთი სიტყვა ვეღარ გაიმეტე?

მათი ჭიუტი ღუმელი მოთმინებას უკარგავდა გიგას.

— მაინც რაო, რა მინდაო იქ?

სამივემ ისევ სიჩუმე ამჯობინა.

— ჰო, რაო? რა მინდაო? რაცხა ორი ანბანი ვისწავლიათ, ამით აპირებთ გააკვირვოთ ქალაქი? — გიგამ ვეღარ დაფარა თავისი გულისწყრომა და ხმას აუმაღლა.

ამან მხოლოდ გაახელა და შემართდა. ბა შემატა ბიჭებს.

— არავის გაკვირვებას არ ვაპირებ მე... — კუშტად ჩაილაპარაკა ერთმა.

— ჩვენთვისაც მოინახება იქ რაიმე საქმე... — ჩაიბურღლუნა მეორემ.

გიგა აენთო.

— აქ ნაკლებია გასაკეთებელი? აქ არაფერია თქვენი საკადრისი?

— შრომას ჩვენ არ გაეუბრებივართ... ოღონდ...

— ოღონდ რა?

ბიჭმა გაჩუმება ამჯობინა.

— ოღონდ რა?

— არაფერი... — აგერ როდისღაც ამოიღო ხმა — არაფერი!

ეს ერთი სიტყვაც მკვახედ წამოისროლა.

პირტიტველა ბიჭები რომ გაკერპებული დაუხედნენ, ამ ამბავმა საქციელი წაუხდინა გიგას.

— ჰო, კაი აბა, — ხელი ჩააქნია გულმოსულად. — თქვენთან თურმე სხვაგვარად ლაპარაკია საჭირო...

თამბაქო გაახვია. ღრმა ნაფაზი დაატყა.

— წადით ახლა და იცოდეთ, ვერსად წახვალთ! რომ აგიღერით თავი და ნელნელა იკრიფებით აქედან, ვილა ოხერის დარჩეს სოფელი? გავერანდეს აქაურობა? რამდენი ცხვირმოუხოცილი ბიჭი ატორილიაღებდა, ყველას გავუჩუმდე და გზა დაველოცო? მამა ვიცხონდათ! ასე მითქვამს, დაეტოეთ თქვენთვის, თორემ...

ბიჭები მძიმედ წამოდგნენ. აუჩქარებლად ჩამოიფხატეს ქულები, წუთით შეყოვნდნენ კარებთან, თითქოს უნდოდათ რაღაც ეთქვათ და მერე ხმაამოუღებლად გაიკრიფნენ.

გიგამ მწყურალად გააყოლა თვალი. ღუმელის ნაცარში ნაკვერცხალს დაუწყუო ძებნა, რომ ჩამქრალი პაპიროსისთვის მოეკიდებინა. გადაქექა, ვერსად იპოვა.

გარედან უეტრად სიცილი მოესმა. რატომღაც უსიამოდ ჩაწვდა ყურში ეს ხმა, ნამწვავი ღუმელში შეაგდო და ფა-

ნჯარასთან მივიდა. ეზოში ერთმანეთს გუნდებს ესროდნენ მხიარულ გუნებაზე მიმავალი ბიჭები. თეთრ ბურუსში მალე გაუჩინარდნენ სამივენი, ერთხანს მხოლოდ მათი ხმა ისმოდა და მალე ესეც მიწდა.

სამივე სიტყვის შეუბრუნებლად და თითქოს მორჩილად გაბრუნდა, მაგრამ გიგა მიმხედარი იყო, რომ ვერც ჩაგონებით და ვერც მუქარით ვერაფერს მიაღწია... ვერა, ვერა შეინარჩუნებდა მათ, აღრე თუ მოგვიანოდ მიინც მიატოვებდნენ სოფელს და ახალი ბედის საქმენელად გზას გაუდგებოდნენ... კიდევ არაფერი თუ ესენი უკანასკნელნი არიან იმათგან, ვინც აქაურობას აღრევე გაშორდა... მაგრამ თუ სხვა ახალგაზრდაც გაჰყვა მათ კვალს მომავალში და ამ ისედაც პატარა სოფლიდან ასე თითო-ოროლად სხვაც აიყარა, მაშინ...

ფანჯარასთან იდგა ფიქრებში წასული და ეზოს გასცქეროდა. ხეები ფიქში გახვეულიყო. ერთი შტო უეცრად შეირხა და სქლად დადებული თოვლი ჩამოჰყარა. სიმძიმისგან განთავისუფლებული ტოტი სწრაფად ქანაობდა.

გიგა მოშორდა ფანჯარას, ქურთუკი ჩაიცვა და გავიდა.

ჩახუთულ ოთახში ხანგრძლივად ყოფნის შემდეგ გარეთ შევებით ამოისუნთქა. სიცოცხე კიდევაც ესაიმოვნა. დილიდან იმდენი თოვლი დაედო, რომ ფეხები ღრმად ეფლოზბოდა. ისეთი სიჩუმე იყო, ფანტელის ფაჩუნი ესმოდა. ამ თეთრ უდაბნოში მხოლოდ აქაურობაზე შეჩვეულ თვალს თუ შეეძლო გზის გაგნება. სოფელი თავისთავს აღარ გავდა. თითქოს გადაენაცვლა ადგილი. აღარც მიწა იყო, აღარც ცა, მხოლოდ თეთრი სიციხილე და აქა-იქ პატარა ოდების მსგავსი მოლანდება. ქვეყანა მეორე-მესამე ნაბიჯზე თავდებოდა, შემდეგ კი თეთრი ბურუსი, მეტი არაფერი.

მოულოდნელად ვიღაც შემოეფეთათ, ის, ალბათ, სწორი გზის მძებნელი იყო და ამიტომ იკლიბოკლოდ მოაბიჯებდა. კი არ მოდიოდა, მოგორავდა თითქოს.

თავზე შემოეხვია დათოვლილი შავი შალი, წელიც შეფუთვილი მქანდა და საბიჯე ჯოხს იშველებდა. ეტყობოდა, უჭირდა სიარული.

დაუკვირდა და იცნო, — მარიამი იყო. ისე ეოცა, რომ მაშინვე მიამხა:

— საით, ქალო? რამ გამოგიყვანა ამ ბურანში?

ფიქრმა გაუელვა, რომ ვასაქირი რაიმე ადგა, თორემ დედაბერი რამ აიძულა ახლა სახლი მიეტოვებინა და ასე შორს წამოსულიყო...

მარიამს არც მიუხედავს, ვინ ელაპარაკებოდა, არც შეჩერებულა.

— საქმეზე, შეილო, საქმეზე... — ტუნებზე შემოკრული შალიდან ოდნავ მოისმა მისი ხმა.

— შენს მეტი არაფერ იყო, გაეგზავნათ?

— არაფერი. შეილო, არაფერი... — და თითქოს დაფრთხა, არ დამაბრუნოსო შემხვედურმა, გვერდი აუქცია და გზა განაგრძო.

• • •

იმის შიშით, რომ თოვლის ქვეშ ჩამალულ ქვაზე ფეხი დაუსხლტებოდა, მარიამი ისეთი ყურადღებით დასცქეროდა გზას, ისე მოკუნტულიყო და დაპატარავებულიყო, რომ მოზრდილ ბავშვს გავდა შორიასლოდან.

მარიამი ისე წავიდა სახლიდან, არავისთვის გაუმხელია. რომ ეთქვა, არ გაუშვებდნენ. იცოდა ეს და, რა ძალა იყო, უნდა გამოპაროდა შინაურებს. წასვლა კი საჭირო იყო, აუცილებელიც... საკვირველია, რატომ ვერ შეუგნიათ ეს შეილსა და რძალს? გაიანეს როგორ ამოცდა პირიდან, საჭირო არ არისო? რამ ათქმევინა ამგვარი სისულელე! ასეთი მოუაზრებელი როგორ უნდა იყოს ქმარშვილის პატრონი ქალი? ეხ, ეს ახალგაზრდები, მათ ჯერ კიდევ ბევრი რამ ვერ შეუსმენიათ, ცხოვრებაში გამოცდილება არ გააჩნიათ!

მარიამის წარმოდგენით გაიანე ისევე ბავშვი იყო, თუმცა ის ორმოცს გადას-

ცილდა. შექალარავებული ანანიაც ყმა-წვილკაცად მიაჩნდა. მხოლოდ თავის სიბერეს გრძნობდა მარიაში, დრო მხოლოდ მისთვის არსებობდა, ზოლო შეილსა და რძალს გვერდს უვლიდა... თვითონ, ალბათ, დიდხანს ველარ იბოგინებს ამ ქვეყნად, თითზე ჩამოსათვლელი წლები-ლა დარჩენია. არა, თავის თავს კი არ ნაღვლობს, ოჯახზე დარღობს რა ქნან უიმისოდ, როგორ ვართვან თავი ამდენ საჯახრო საქმეს, როცა ის აღარ ეყოლებათ? ამას წუხს, ესა აქვს სადარდებელი, თორემ თვითონ ჰირსაც წაუღია, გამწარების მეტი რა უნახავს სიცოცხლეში, რომ ამ წუთისოფლის დატოვება დაინანოს...

არა, ეს როგორ მოუვიდა თავში გაიანეს, რომ ეფრემასთან წასვლა საჭირო არ იყო! ღმერთო, ნუ უწყენ, შეუნდე გამოუცდელივით ნათქვამი! მერე მიხვდება, თუ რა აუცილებელი იყო... კარგად მოიქცა, რა თქმა უნდა, კარგად მოიქცა, რომ გამოეპარა. ან კი როგორ შეიძლებოდა არ წასულიყო ეფრემას ამბის ვასაგებად, როცა მასზე დამოკიდებული ანანიას, გაიანეს, ბევრების, მთელი ოჯახის ბედნიერება მომავალ წელიწადში ვინ დათვლის, რამდენი ხანია, რაც ეფრემა მათი მეკვლეა... იმ წელიწადს, პირველად რომ მოვიდა მეკვლედ, ანანია შეეძინა. მართალია, იმ პირგაზაფხულზე მზითვეში მოყოლილი უშობელი დაედუბა, მაგრამ ეს უფრო საწყალი დათიას ბრალი იყო, ტყეში დარჩა და ნადირმა შექვამა. იორამი რომ ომში წაიყვანეს, აი, სწორედ იმ უბედურ წელიწადში არ მოსულა ეფრემა ახალწლის განთიადზე, თორემ ის საცოდავი ბიჭი, ცხადია, ახლაც ცოცხალი იქნებოდა. ამის გამო ბევრჯერ უსაყვედურნია ეფრემასათვის, ერთხანობაზე დაუბრებელიც იყო, მაგრამ იმ ფეხმაღლიანმა კაცმა შემდეგ ერთიორად გამოისყიდა დანაშაული, — სწორედ ის იყო მეკვლედ იმ წელიწადს, გამოგლოვებული ანანია რომ ტყვეობიდან დაბრუნდა. იმ დროიდან მუდამ ეფრემა არის პირველი მომლოცველი და ამი-

ტომია, რომ წაღმა შეტრიალდნენ ბედი... ეხ, არ დასცალდა დასაწყისად როოდ მოესწრაფა სიცოცხლე, თორემ ამ დროებას რომ მოსწრებოდა, ტყვილი მოხუცებულობა ექნებოდა... ის სულწაყმედილი პარმენ ლანჩა აყრას ემუქრებოდა, ღმერთმა კი ისე ინება, რომ დედაბუდიანად თვითონ აყარა და გააჭრო, ისე გადაპკარგა, მისი ასავლდასავალი არაეინ იცის... ლანჩას ნაშოსახლი ახლა ნართთა დაფარული... ჰოდა, ეფრემასთან წასვლა და შესხენება, რომ ზვალ მოვიდეს, საჭირო არ არისო? არა, გაიანეს როგორ ამოცდა ეს სიტყვა, რატომ გაარისხა ღმერთი, რომელმაც იმ კაცს კუთხე-მეზობლების დასახმარებლად ბედნიერი ფეხი დაუნათლა? მაშ ტყუილად მისცა ასეთი ძალა? გაიანე იმიტომ არ უშვებდა, რომ ჩამოთვავო... მერე რა, რომ ჩამოთვავა? როცა საჭირო საქმეა ვასაყეთებელი, ადამიანი ქარბუქსაც არ უნდა შეუშინდეს... არა, ეს როგორ თქვა გაიანემ! ღმერთო შეუნდე, ახალგაზრდობით მოუვიდა, გამოუცდელივით... მუდამ ასე ყოფილა, რომ ეფრემა პირველი შემოაღებს კარს ახალწლის გარიერაზე, დლოცავს ოჯახს, ყანწს დაცლით და ბედნიერებას დაუბედებს მთელი წლით... ჰოდა, ის თუ არ მოვიდა, სხვამ ვინ შემოაღოს წელიწადის კარი? ვინმე ოხერი რომ შემოტანტალდეს? უი, არა, ღმერთმა ნუ ჰქნას!... ყველაფერი, რაც სასიკეთოდ შეემატა ოჯახს, ცხადია, ეფრემას ბედნიერი ფეხის ნაწყალივებია... ანანიამ ძველი სახლი დაარღვია და ახალი დადგა, ბიენიანი... ჰიშკართან ქართახი მოაწყო, ეზოს გადაღმა ისეთი ვენახი გააშენა, ავ თვალს არ შეეხედება... არა, ნამდვილად აქვს ეფრემას ღვთისგან მინიჭებული ძალა!

ტყვეობიდან ანანიას დაბრუნებამ მარიამს წარსული სატივიარი დაუთავა, ბევრი რამ კიდევაც მოუშუშდა და ამავე დროს იორამის დაკარგვის სიმწარე განუთახლა. ანანიასთან ერთად რომ თავის საყვარელ და გამორჩეულ უმცროს ვაჟს შინ ველარ ხედავდა, დაუჩნებულ-

მა ძველმა მწუხარებამ ისევ იჩინა თავი. მაგრამ ოჯახის წინსვლამ თანდათან ჩაუქრო სევდა, ახლა წამიერად თუ გაუფლევებდა მეხსიერებაში იორამის სახელი და ისიც მხოლოდ როგორც აღარმემაწუხებელი შორეული მოგონება... ყველაფერი ღვთის ნებაა და მისი სამღერავე როგორ გაბედოს, როცა სამაგიეროდ სიკეთით აღსო სახლი. ალბათ, ასე უნდა ყოფილიყო. ზენაარმა უკეთ იცის, როგორ მოაწყოს ადამიანის ცხოვრება...

რამდენიმე თვის წინათ მარიამმა გაიგო, რომ ვენახი ჩამოერთვათ და საერთოში შეიტანესო. ძალიან შეშფოთდა ამ ამბავზე, შეიღსა და რძალს საყვედური მიახალა, რატომ აქამდე არ გამიმზილეთო... ის ადგილი დათიას დანატოვარია, მეოთხე წელიწადია შიგ ახალი ვაზი ჩავყარეთ და ვის რა ხელი აქვსო მასთან?! ყველას თვალი მიუღის იმ ვენახზე, 'ალბათ, შურთ და ამიტომ არის, რომ წაგლეჯაზე არიან... მაგრამ ვინ იქნება და ვინ გაუბედავს ანანიას, რომ მისი საკუთრება მიითვისოს?! რა თქმა უნდა, დროებით მიაქვთ, თორემ საბოლოოდ რომ ისევ ოჯახს დარჩება, ეს ხომ ცხადზე უცხადესია... აბა, თქვენი ჰირიმე, სად თქმულა, სად გაგონილა მსგავსი რამი!.. ნურას უკაცრავად და, ისეთი ვაჟიშვილი არ გაუზრდია. რომ ვინმემ მისი დაჯაბნება შეძლოს! ძნელად თუ სადმე ქვეყანაზე მოიძებნება ისეთი, რომ პატიოსნებით და ვაჟკაცობით გაუტოლდეს ანახიას... ყველაფრით შემკული გაუჩენია ღმერთს, უკეთეს შვილს ვერც ინატრებდა დედა, ოღონდ ერთი პატარა სამღერავე მიხსენეთქმის — არ უყვრებს და არ ზრუნავს იმაზე, რომ ქალი შერთოს კაცოს... ენაცვალოს ბებიაშისი, ისეთი თვალტანადი ბიჭია, სულ ცხოვრებული დათია უდგას თვალწინს!.. ჯერ აღრეაო, ჯიუტობს ანანია და გაიანეც კვერს უკრავს... პო, დაგვიანებული არაა, მაგრამ სანამ მოხუცებულს პირში სული უდგას, მანამდე უნდა მოეწროს ყველა თავისიანის დაბინავებას და ყველაფრის

თავმოყრას. მათთვის ეჩქარება, მათთვის ზრუნავს და, როცა ყველაფერი მთავრდება, რიგში მოიყვანს, მხოლოდ შემდეგ შეუძლია მოისვენოს. მანამდე კი იმის უფლებაც არა აქვს, რომ მოკვდეს და გულზე ხელები დაიკრიფოს... სწორედ დროა ცოლი შერთონ კაცოს... იმიტომაც საჭიროა, რომ ბიჭი ახლა შახტებში მუშაობს და დამოუკიდებლად ცხოვრება შეუძლია... ორი უმცროსი ბიჭი, რომლებიც ანანიას ომიდან დაბრუნების შემდეგ შეემატა ოჯახს, ჯერ პატარები არიან... თუმცა აღარც ისე პატარები, რომ ოჯახს არ გამოადგნენ. განსაკუთრებით სვეტირიონი. ისე ავიარა ბავშვმა ტანი, აგერაც მამას დაეწევა სიმალღეში. მისი ხნის რომ იყო მარიამი, სამწყეესურში ფეხშიშველი დატანტალებდა, ფეხისგულეები ქალამნის ტყავივით გაუზნებულნი ჰქონდა, ახლა კი, ორივე ბიჭი, სევარიონი და ილია, დილით რომ წიგნებს ამოიღლიავენ და წაგლეხს სახლიდან, სამხრობამდე აღარ ბრუნდებიან. მერე კიდევ, ფეხშიშველები კი არა, ვაცვეთილ წულეებსაც თაკილობენ. ღმერთმა მისცეს, და აქვს კიდევაც ანანიას ამის შეძლება, მაგრამ თუ დაუფიქრდება, არ ვარჯა ვლენის ბიჭის ასე განებვიერება და გააზიზება... ამაზე არა ერთხელ შეუჩივლია მარიამს შვილისა და რძლისათვის, მაგრამ ისინი პასუხსაც არ კადრულობდნენ, მხოლოდ ხელს თუ ჩააქნევდნენ ხოლმე... ღმერთმა კარგად ამყოფოთ, საყვედურს არ ამბობს, რომ მის რჩევას ყურს აღარ უგდებენ, ოღონდ უკეთესი კი იყო, გამოცდილი ადამიანისათვის დაეჯერებინათ... ყველასათვის რომ გული შესტყავა, იმიტომ ეუბნება, თორემ, აბა, ვანა თითონაც არ იცის, ფეხშიშველა სიარულს წულა-მესტის ჩაცმა სჯობს? ერთხელ ამის გამო გაბრაზებითაც კი მიიძახა ანანია: — „სულ გამოჩერჩეტებულხარ, დედაჩემო, ამ სიბერეშიო“... არა, დედა ენაცვალოს, ეს სიტყვა არ სწყენია. რა ვუყოთ მერე, თუ ასე უთხრა... ოჯახის უფროს მამაკაცს უფლება აქვს ასე უპასუხოს ქალს,

თუგინდ ის მშობელი დედაც იყო. ასე დაუდგენია გამჩენს... ოღონდ ისინი კარგად იქნებოდნენ და ამის მეტი რა დაეძიოს... განა ახლაც იმიტომ არ მოიძულა თავი და ამ თოვაში მიაშურა ეფრემას? იმის შემდეგ, რაც გუშინწინ წყაროზე გაიგონა ეფრემას ავადმყოფობის ამბავი, მოსვენება დაკარგა. წუხელ ძილშიც დარდად ჩაპყვა და ისეთი სიზმარი ნახა, სიმართლეს უნდა გავდეს მეზობლებისაგან გაგონილი. მოდი შენ და ნუ შეშფოთდები, თუ მართალია... ეფრემა რომ ამ ბოლო დროს ძველი ეფრემა აღარ იყო, ამას კი ხედავდა, მაგრამ ისე როგორ დაეარდა კაცი, რომ მეკვლევ მოსვლა ვეღარ შეიძლოს! ავად არისო... რა ვუყოთ შერე, ავად ვინ არ გამხდარა?! შეიწუხოს თავი და ამოვიდეს. შერე კი, რაც განგებას სურდეს, ის მოხდეს. ძალიანაც რომ გაუჭირდეს, ამ ერთხელ კიდევ მაინც უნდა მოვიდეს... აბა მეტი რისი მაქნისია! ის ბედნიერი ფეხი რომ არ ჰქონდეს, გინდა უტოცხლია და გინდა არა... ის თავისი გამწვლელი ცოლი სიდონია რომ არ ჰყავდეს ეფრემას, აქამდისაც სადმე ღობის ძირში ამოძვრებოდა გაძალღებული სული. სიდონია არის მის ქოხში დედაკაციც და მამაკაციც, ისაა მთელი ოჯახი... ოჯახი, თორემ დაუმშვენდა თავი, დალაგებულად აქვთ იქაურობა... ამასწინათ სიდონიას, თურმე, ნაჯახი აეღო ხელში და ჯირკს ეძაძგურებოდა. რა დედაკაცის საქმეა ნაჯახი? სამარცხვინოა, მაგრამ სხვა თუ არავინაა ოჯახის პატრონი? ის საწყალი სიდონია ისეთი შესახედავი გახდა, რომ... არა, კაცმა რომ თქვას, არც აროდეს ყოფილა თვალტანადი, მაგრამ ახლა სულ მთლად მილეულა. ისეთი გამხდარა, რომ შეხედავ, გეგონება, კაბა ჩონჩხზე აქვს ჩამოკმულიო, კინალამ ძვლების ჩხაკუნს გაიგონებ კაბის ქვეშიდან. ლურსმანზე ჩამოკიდებულ, დაობებულ ფარგას გავს და, ასეთი გლახა შესახედავი რომ არის, ამიტომ სიკვდილმაც უგანა და დრომაც

მიივიწყა. ერთიც და მეორეც კანკალი უვლის, ახლოს არ ეკარება. ეფრემაც ისეა, თითქოს განვიდა ამ ქვეყნიდან, მაგრამ რომ არც ზეცამ მიიქარა?! გაჩხირულა სადღაც შუაში, უდაბნო, ცარიელ სივრცეში, აღარც ღვთისაა და აღარც ეშმაკის, აღარც ცის და აღარც მიწის... ადამიანს რაც უწერია, ის უნდა შესრულდეს... ეფრემას ბედზე სხვამ რათ იტეხოს თავი, ოღონდ თუ ახლა სჭირდება მისი სიცოცხლე, ეს იმიტომ, რომ ხვალ მეკვლევ მოვიდეს... მაგრამ ვაი თუ მართლა ისეა ლოგინში ჩაეარდნილი, რომ ადგომის ღონე აღარ შესწევს?!

მხოლოდ ეს აფიქრებდა მარიამს, ამიტომ იყო აფორიაქებული. თავისი შემფოთება კიდევაც გაუზიარა ამ დილით შინაურებს, სთხოვა რძალს ბავშვი გაეგზავნა ნამდვილის გასაგებად, მაგრამ გაიანემ უარი თქვა ამაზე და უკმეხლაც მიახალა:

— ვადაშტერებულ ეფრემას ამბავის გასაგებად ბავშვი გაეგზავნო ასეთ ამინდში? ასევე უქნია, სული გაუცხია. რას დაგიჯინია, კარგი ფეხი აქვსო? თუ ასე არიგებს ბედნიერებას, თავისთვის ცოტა მაინც ვეღარ შემოინარჩუნა? არც ბავშვს გავუშვებ და შენც ფეხი არ მოიცივლო აქედან. არ მოვა და, ნუ მოვა. ამაზე მეტი სადარდებელი ღმერთმა ნურაფერი მომცეს. როგორ არა, ეფრემა თუ არ შემოტანტალდა, ხვალ ახალი წელიწადი აღარ გაუენდება!

არ მოვა და ნუ მოვაო... სწორედ ეს აღელვებდა მარიამს, ამიტომ იყო აღარ დაზოგა თავი და, იხელთა თუ არა წუთი, გახვია თავსაფარში რამდენიმე ვაშლი, მოიხურა შალი და უჩინრად გავიდა სახლიდან.

შინაურებს ერთხანს არ შეუმჩნევიათ მისი არყოფნა. მარიამმა ხშირად იცოდა ეზოში გასვლა და იქ ბოდიალი. საჭირო იყო თუ არა, დღეში რამდენჯერ მე დაუვლიდა ეზოს, ყველგან შეათვალიერებდა და, თუმცა ყველაფერი რიგზე იყო, მაინც სადღაც რაღაცას გამოსძებნიდა საჩხიკინოს. ასე დასჩემდა და

თანდათან მოთხოვნილებად გადაექცა განსაკუთრებით იმის შემდეგ, რაც სახლქარს ბევრი რამ შეემატა.

როცა დიდი ხანი გავიდა და მარიამი მაინც არ გამოჩნდა, ვაიანემ მხოლოდ მაშინ გაგზავნა ბიჭები ეზოში.

ძებნეს ბავშვებმა, მაგრამ ვერსად იპოვეს.

ეზოდან მარიამის წასვლა მხოლოდ წარბამ იცოდა.

წარბას მიჩენილი ჰქონდა ადგილი საჩიხის კუთხეში, დღე და ღამე იქ იწევა, მისთვის საგანგებოდ დაგებული ქეჩაზე. დაბერებული ძალი მუდამ ძილად იყო მიგდებული. ბეწვიც ისე გახუნებოდა, ძნელი შესატყობი იყო, რა ფერის ჰქონდა წინათ. დაყუფების ძალაც გამოლეოდა. მხოლოდ ხანდახან, ისიც მაშინ, თუ ვინმე უცნობს მოლანდავდა, მძიმედ ასწევდა თავს, უსიცოცხლო თვალებს მიაშტერებდა და, თითქოს დაყუფებას ცდილობსო, დაყრუებული ბოხით ჩაახველებდა.

აღარაფრის მაქნისი იყო, მაგრამ ლეკვობისას დათიას მიერ მოყვანილი და სახლის ძველი ერთგული დარაჯი, მოსაკლავად არ ემეტებოდათ, წაქსა და შემთბარ წყალს ასმევდნენ ხოლმე და ქოფაიც, თითქოს შეგნებული ჰქონდა თავისი დამსახურება და წარსულში გაწეული ამაგი, როცა დაუგვიანებდნენ საკმელ-სასმელს, შევიდოდა სახლში, დადგებოდა კერასთან და იცდიდა იმ დრომდე, სანამ არ დააპურებდნენ.

წარბა ყველაზე უფრო მიერთგულებული იყო მარიამთან. თითქოს მიხვედრილიც იყო, რომ ძველ პატრონს ეცოდებოდა, როგორც კი ეზოში გავიდოდა მარიამი, წარბაც უკანასკნელ ძალას მოიკრეფდა და გაჰყვებოდა. გაჩერდებოდა საღმე, იქვე მოიკალათებდა ძალიც, ნაბიჯს აიღებდა თუ არა მარიამი — ისიც უკან მიძუნძულებდა. ასე მოივლიდა ეზოს, დაბრუნდებოდა მხოლოდ დედაბერთან ერთად, დაედებოდა ქეჩაზე და, დაღლილი, ისევ ძილს მისცემდა თავს.

დღესაც, როგორც კი გამოჩნდა მარამი, ამა, წამოდგა და ეზოში გაჰყვა. თოვლზე სიარული უჭირდა, მაგრამ მაინც ეახლა პატრონს. ესაო და, ჩვენ ერთმანეთს შევახერხეთ ამ ოჯახის სამსახურშიო, და სანამ კიდევ საამისო ძალა შეგვრჩენია, ვალად გვადევს აქაურობას მივხედოთო...

მარიამთან ერთად გაიარა ეზო და, როცა ის ჰიშკრის გადაღმა გავიდა, ერთხანს გზაზეც გაჰყვა, მაგრამ დაინახა თუ არა, რომ პატრონი შინ დაბრუნებას აღარ აპირებდა და წინ მიიწევიდა, სახლისკენ შემოტრიალდა...

ჭერ კიდევ არ იცოდა მარიამმა რა მდგომარეობაში იყო ეფრემა, მაგრამ მაინც ბუზღუნით შევიდა მის ეზოში.

კარებში სიღონია შემოფეხეთა.

— რა იყო, რა ცოდვის კითხვაა შენი ქმრის თავზე? — საყვედურით მიძახა მისალმების მაგიერ.

ყველასთან მორიდებულმა, ყველას წინაშე თითქოს შეშინებულმა სიღონიამ პასუხად რა თქვა, კარგად ვერ გარჩია ყურსდაკლებულმა მარიამმა.

ჩაბნელებულ ქონში ძლივს გაარჩია სტუმარმა კუთხეში მიდგმული ტაბტი და პირდაპირ იქით გაეშურა... ეფრემა გულაღმა გაჰიმულიყო საწოლზე. ტიტველი ფეხები საბნის ბოლოდან გამოყოფილი ჰქონდა. თავი კი არა, ჩაღაც ნაცრისფერი გუნდა იღო მუთქაზე. თმა და წვერი ერთიმეორეში გადაზრდოდა. ჩუმად იწევა და თავისი ერთი თვალით ქერს მიშტერებოდა.

— აგერ დაბრძანდი, ჩემო ბატონო, — საწოლთან სკამი დაუდგა სიღონიამ. თვითონაც იქვე მოიროხა და ქმარს ჩაძახა:

— გამოიხედე აქეთ, მარიამი მობრძანდა შენს სანახავად!

ავადმყოფმა თავი შემოატრიალა და გულგრილად გადახედა სტუმარს.

— აგერ, ერთი კვირაა, ჩემო ბატონო, ასეთ ყოფაში მყავს კაცი, — ეფრემა რომ მდუმარედ შეხვდა მეზობლის მოსვლას, ნამუსი მოუწმინდა სი-

დონიამ, — დამივარდა მაგ შევდღეზე გაჩენილი...

კიდევ რაღაცას ჩიფჩიფებდა, მაგრამ თავის ფიქრებში გართული მარიამი ვერც არჩევდა ხოლმე სიტყვებს, ესმოდა მხოლოდ ხმა და რატომღაც ისე ეჩვენებოდა, რომ სიღონია გულგრილად ლაპარაკობდა და ქმრის ავადმყოფობას არაფრად აგდებდა.

მარიამს დიდხანს არ გადაუტყია ძღვენი, კალთაში ეღო და ხელები ისე ჩაეკვლო, თითქოს შიშობდა არ წაერთმიათ. აგერ როდესღაც, მაინც გახსნა თავსაფარი და ვაშლები საწოლზე გადმოაღაგა. ეფრემამ დახედა, დააჩერდა და, წუთიერი ყოყმანის შემდეგ, ერთი აიღო.

— მადლობა არ უნდა მოახსენო? ა? არ უნდა უთბრა? — როგორც ბავშვს უსაყვედურა სიღონიამ, უფრო სტუმრის გასაგონად.

წარსულში ეფრემა, ეს გოლიათი და უხეში კაცი, შიშსაც კი გვრიდა ხოლმე სიღონიას, რომელიც ვერაფრით ვერ შეჩვეოდა იმას, რომ ასეთი დევისტანიანი ქმარი ჰყავდა. მისი ბოხი ხმის გუგუნის რომ შემოესმებოდა, — ის ხომ ჩვეულებრივ სიტყვასაც ვერ იტყოდა უბრალოდ და ჩუმად — გული საგულეში აღარ ჰქონდა. ახლა კი სიღონია ისე ეთამამებოდა, რომ კიდევაც ტუქსავდა და უყვიროდა.

თითქმის ერთი ხნის იყვნენ ორივენი, მაგრამ, ქმართან შედარებით, დედაკაცი ახლა ბევრად ახალგაზრდად გამოიყურებოდა. წინათ ეფრემა ცოლად უფრო ჯეული ჩანდა, სიღონია კი ახალგაზრდობაშიც მოხუცებულობაში შესულივით იყო. სოფელში არაერთხელ უხუმრით იმაზე, თუ როგორ იტანდა სინდიოფალას მსგავსი ქალი იმ ვეებურთელა კაცის ცოლობას. წინათ სიღონიას ისეთი სახე და გამოხედვა ჰქონდა ყოველთვის, თითქოს ყველასი და ყველაფრის ეშინოდა, გაურბოდა სხვასთან ლაპარაკს, უბრალო საღამის მიცემას ვერ ბედავდა, შარაზე რომ ვინმე შემოხედებოდა, უმაღვე სახეზე თავსაფრის კალთებს აიფარებდა და უბრადა

ჩაივილიდა. ახლა კი, თითქოს ჩრჩხილმა ინაზღაურებდა წარსულში დაკარგულ ადამიანურ უფლებას, თამამად ლაპარაკობდა და იქცეოდა. სიღონია გარეგნულად ახლაც ისევე გამოიყურებოდა, როგორც ოცი-ოცდახუთი წლის წინათ, ისეთივე ჩია და ჩამომხმარი, მაგრამ მაინც სასიცოცხლოდ ჩაკირული და სიკვდილისათვის გაუმეტებელი, — აი, სწორედ ისე, როგორც დეკემბერში ხის ტოტს შერჩება ხოლმე ფოთოლი. ადვილად აქანავებს ოდნავი სიოც, მაგრამ მაინც ვერ მოუგლეჯია, ისეა ტოტზე მოზრდილი და მიმაგრებული, ვერც ჩამოწყვეტს ჰერის ქროლა, სანამ გაზაფხულზე კვირტი არ ამოვა და არ აიძულებს ადგილი დაუთმოს ახლად დაწყებული სიცოცხლეს.

— არ აპირებ, ადამიანო, ადგომას? — ხანგრძლივი დუმისის შემდეგ ხმა ამოიღო მარიამმა.

ეფრემას პირი ჩაეკვლო ვაშლისთვის და ცდილობდა ეკბიჩა. ვერ ერეოდა და ღრღნიდა.

— მიცანი? — უფრო ახლო მისწია სამუხეხა სკამი მარიამმა.

— გიცანი... — გულგრილად თქვა ეფრემამ.

— შერე? რას აპირებ შერე?

ეფრემამ ვერ გაიგო რას ეკითხებოდა და გულგრილად შეავლო თვალი.

— შენ გეკითხებიან, რას აპირებო! მეეშვი ამას! — ვაშლი პირიდან აართვა სიღონიამ.

— თვითონ მომეშვი, ნუ ჩამაცივდი. დედაკაცო! — გაგულისდა უეცრად ეფრემა და გვერდის შენაცვლება სცადა.

— ასე ბრაზიანია სულ, ჩემო ბატონო, — ხმას დაუწია სიღონიამ, — რომ ეკითხავ, ვის უბრაზდები-მეთქი, ასე მეტყვის, შენ, ყველას, ჩემ თავს, ღმერთსაცო... ასე წაიწყმიდა სული მაგ შეჩვენებულმა...

— ყველას, ყველას! ღმერთსაც! არავინ არ მინდა! — ისევ იბრუნა პირი და დაიბობდინა ეფრემამ.

ქალებმა ანიშნეს ერთმანეთს და დამშვიდება აცალეს.

— აბა, არ მოხვალ ჩემთან? — ვერ გაუბედავად მიმართა მარიამმა. — გეყურება, რას გეუბნები?

— მესმის, — წაიღულულა ეფრემამ.

— რაო? — ვერ გაიგონა მარიამმა. — ასე საწოლში უნდა ეგდო?

— უნდა ვეგდო... — წყნარად გაიმეორა ეფრემამ ბოლო სიტყვები, ისევ დაწვდა ვაშლს, ვერც ახლა მოუხერხა რა, და მიაგდო.

— ჰოდა, აბა, აღარ მოხვალ? — გაჯაერებით ჩასძახა იმედდაკარგულმა დედაბერმა.

ეფრემას სახეზე გაყვირებამ გაიღვია, თითქოს რაღაც მოაგონდა, მაგრამ უმაღლესე ისევ ჩაუქრა თვალები.

— შეკვლედ არ მოხვალ, შეკვლედ? — არ ეშვებოდა მარიამი.

— შეკვლედ... — ახლაც ბოლო სიტყვა ჩუმად წარმოთქვა ეფრემამ.

ეტყობოდა, უაზროდ იმეორებდა. მეტი რატომღაც ამოიოხრა, ისევ მოიფითურა ვაშლი, ატრიალა, დადო, კიდევ აიღო და, ბოლოს, გადაისროლა.

— უნდა მოვიდე, აბა რაღა იქნება... — ჩილაპარაკა ავერ როდისღაც...

მარიამმა დაინახა, როგორ შეიღრბა მისი ჯაგარი ტუჩებზე, ნათქვამი კი არ გაუგონია.

— ჩურჩუტობს, შენი ჳირიმი, რაღაცას. მისი სიტყვა რა დასაჯერებელია. — ხელი ჩაიჭნია სიღონიამ.

ერთხანს სამივე დუმდა... სინამდისევე სიღონიამ დაარღვია, რაღაც ჩიბუტბუტა და, ბოლოს, გარკვევით მოიხსია:

— მაგან მომინელა მე, ჩემი ქალობა მაგან შეიწირა...

აქამდე ჳერს მიშტერებულმა ეფრემამ უეცრად გაბრაზებით ვადმოქანა თვალები, ამორგდა და იბღავლა:

— შეიწირა! ყველამ შეიწირა ჩემი ცხოვრება! ყველამ! გეყოფათ, მომასვენეთ! არავინ არ მინდა! არავინ!

დედაკაცები არ ელოდნენ თუ ამდენი ძალა შერჩენოდა, დაიბნენ და შიმნარევად მიაკეპრდნენ.

უქანასკნელი იმედი გაუქმდა მარიამს აღარაფერს მოელოდა ამ უსუსურს, მელიც არც მკვდრებში ეწერა და არც ცოცხლებში. დაჰყურებდა მოდუნებული, ხმაჩაწყვეტილი. იმის ღონეც აღარ ჰქონდა, რომ საქამიდან წელი აეთრია და აქაურობას გაშორებოდა.

კარი გაიღო და თოვლით შეფიფქული ბიჭი შემოვიდა.

— უი, ჩემი თვალების დამსება! — შეიცხადა მარიამმა. — სევარიონი ხარ შენ? ვინ გამოგიშვა ქვეყნის ამ დაქცევაში!

— ახლავე წამოვიდესო, დედა... — გულმოსულად უთხრა ბიჭმა.

— სადაა, შვილო, დედაშენი? — მკაფიოდ მხოლოდ ბოლო სიტყვა მოხვდა მარიამის ყურს.

პასუხის ნაცვლად სევარიონმა მკლავში ჩაჰკიდა ხელი და წაიბურტყუნა:

— წამოდი ახლა, წამოდი!

უქანასკნელად გადახედა მარიამმა მწოლიარეს, უიმედოდ ამოიოხრა, მძიმედ აღგა და გაჰყვა ბიჭს.

თავის სახლისკენ გაბრუნებული მოხუცი ბუზღუნით მიდიოდა. იცოდა, რომ უბრალო საყვედურს არ აკმარებდა რძალი და, თითქოს გულს იმაგრებდა, აქედანვე ქაქანით კვალდაკვალ მიჰყვებოდა შვილიშვილს.

— პატრონი აღარ გყავს, ბიჭო? რაღა გამოგიშვა დედაშენმა? უშენოდ გხას ვერ გამოვიგნებდი, თუ? ვაგონილა, შვილზე არ იფიქრო დედამ?! უიმე, ჩემო უბედურო თავო, რა ღლეს შევესწარი! კი მარა, რას ფიქრობდა ჩემი რძალი, ასე რაღა გაგიმეტა, ბიჭო? შვილი აღარ ხარ ჩემიო, თუ რაო?!

— გააკირე საქმე, დაწანწალობ, თითონ არ იცი, სად... — შეუტრა მისი ბუზღუნით თავმომბერებულმა სევარიონმა. — ვერ დეიტევი შენს სახლში?

დედაბერს გულში მოხვდა შვილიშვილის სიტყვები.

— ვერ დეიტევი, უყურე ერთი ამას! აბა რა მექნა? თქვენ თუ შეუსმენელი ხართ, მეც გული ავიგორო ოჯახზე?

ავღია საწოლზე ის ჩემი ცოდვით საე-
სე, ამ ქვეყნიერების აღარაფერი ესმის.
მადლია ახლა ეს ამბავი? აბა, ბიჭო, არ
უნდა გამეგო? მე მალე გამოგეცლებით
ხელიდან და, ვაი ჩემ უბედურ თავს, ვი-
ნაა მერე თქვენი მიმხედავი?

— გამოადგი ფეხი, გამოადგი! —
დროდადრო მიიძახებდა ბიჭი.

მარიამი მიმხვდარი იყო, შვილიშვი-
ლი თუ ახლა ეთამამებოდა და უკმეხად
გადაუვლებდა სიტყვას, ეს იმიტომ,
რომ სახლიდანვე დაგეშოილი გამოგზავ-
ნეს, შინ აფორიაქებული არიან და
წყრომით დახვდებიან. ეფრემას ნახვით
საქმე რომ კარგად დაბოლავებულიყო.
მაშინ, რა თქმა უნდა, თამამად დაბ-
რუნდებოდა და თავის მხრივ შეუტევე-
და შინაურებს. მაგრამ რას მიიღწია?
არაფერს. ამდენი იწვალა, თავი არ და-
ზოგა და ბოლოს რა გამოვიდა, აღარც
მეკვლე, აღარც იმედი და შინ კიდევ
რძლის ქაქანი და შემოწყრომა...

ერთხანს კიდევ ბუზღუნებდა რაღა-
ცას, მერე თითო-ორილა სიტყვას თუ
წამოისროდა, ბოლოს ჩაჩუმდა და მორ-
ჩილად მიჰყვა კვალში თავის მეგზურს.

• • •

გადათვთრებულ ეთერში გიგამ ჯერ
ისევ გზიდან მოლანდა კვამლი თავის
სახლზე. მღერია ნაცრისფერი ბოლქვი
ამოდიოდა საკვამურიდან, ჰაერის ქრო-
ლვა კი მაღლა არ უშვებდა, იქვე ფლე-
თდა და სახურავის თავზე დატრიალე-
ბულ ფიფქში ურევდა.

„აღარაფერს ზოგავს, დააქცია ოჯა-
ნი!“ — გულკეთილად გაიფიქრა დაზე.
დესიკო მართლაც ფუსფუსებდა
ბუზბრის წინ, მაგრამ დაინახა თუ არა
შინ შემოსული ძმა, მაშინვე ხელი უშ-
ვა საქმეს, მივარდა, არც კი აცალა
მხრებზე დაყრილი თოვლი ჩამოებერტ-
ყა, და რატომღაც გადაეხვია.

— დაიცა, გოგო, ნომ ხედავ, სეელი
ვარ! — ჩამოიშორა კისერზე შემოჭლო-
ბილი ხელები.

დესიკომ ისევ მიიწია მოსახვევენად.

— რა იყო, კუდურა, რამ გავახარა
2. „ნათობა“, № 8.

ასე? — უნებურად გაელიმე, გეგასი, ჰეგასი
გულში გაუელვა: — ალბათ, გადაამეტა
საახალწლო მზადებაში და ახლა ამ
ალერსით უნდა საყვედური აიციდი-
ნოს...

რაღაც უნდა ეთქვა დესიკოს, მაგრამ
ახანებდა, თითქოს ვერ ბედავდა, მღელ-
ვარებაც კი ემჩნეოდა.

თუ რა იყო ამის მიზეზი, გიგას ეს
მალე ენიშნა. როცა ქურთუქს იხილდა,
თვალი მოჰკრა, დის საწოლზე ვიღაც
იწვა. იქვე იატაკზე ეგდო ქალის ფეხ-
საცმელი, სკამზე კაბა იყო გადაფენი-
ლი. უცნობს საბანი თავზე წაეხურა და
ეძინა.

გაკვირვებით შეხედა დას.

ჩუმად, ოღონდ არა იმიტომ, რომ
მძინარეზე ზრუნავდა, დესიკომ წაილუ-
ლლულა:

— ელისოა...

ამის გაგონებაზე შეკრთა გიგა. თა-
ვისდა უნებურად ერთხელ კიდევ გადა-
ხედა მწოლიარეს, მძიმედ გაემართა
კუთხისაკენ, ქურთუქი ლურსმანზე
დაჰკიდა, ნელი ნაბიჯითვე გამობრუნდა
და ბუზბართან ცეცხლის პირას ჩამოჯ-
და.

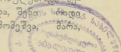
— შენ რომ სახლიდან გახვედი, ცო-
ტა ხანში ისიც მოვიდა. მანქანას ჩამოჰ-
ყოლოდა ქალაქიდან. გზად გამოუვლია
აქეთ. ნათესავებში ყოფილა დაბატოე-
ბული ამ დღესასწაულზე...

აღმოდებულ შეშას გიგა საკეციო
უჩხიკინებდა. ნაპერწყმები ტყაცანით
ცვიოდნენ... ელისოს ვინ ჰყავდა აქ ნა-
თესავი? არა, სიმაართლეს არ ჰგავდა ეს
ამბავი...

— რა მექნა, ძამია, კარი ვერ მიეუ-
ხურე. სიცივისაგან სახე გალურჯებოდა,
შემეცოდა...

გიგა მღუმარედ უსმენდა. თოვლით
დანამულ შარვალზე ორთქლი ასდო-
და. დროდადრო ხელისგულებს ვადაი-
სვამდა ხოლმე მიფიცებულ მუხლის
თავეებზე.

— ძალიან კი ეუხერხულებოდა შე-
მოსვლა... ვერ ბედავდა, შენთვის სარდი
ჰქონდა... არ უნდა შემომეშვა, მარა,

გულმა აღარ მიქნა, გარეთ ვერ დაეტრევი...

დესიკო თავს იმართლებდა, ხმა კი მაინც ამხელდა, რომ სულაც არ სწყენია მოულოდნელი სტუმარი. ამაში დარწმუნებულიც იყო გიგა. მან კარგად იცოდა, როგორი შეთვისებული იყო ის თავის ყოფილ რძალთან.

ელისომ რომ სახლი დასტოვა, დესიკომ ძლიერად განიცადა ეს ამბავი, შეურაცხყოფილად თვლიდა ძმას და თავის თავსაც. მუდამ სიმწრით მოსაგონარი ჰქონდა ორი წლის წინანდელი ახრისის ის შაბათი, როცა ელისომ სრულიად აუღელვებლად, თითქოს ხალისითაც, ჩააწყო ნივთები ჩემოდანში, გაიდო მხარზე და გზას გაუდგა. დესიკოს ეგონა, დის სანახვად ქალაქში მიემგზავრება ჩვეულებრივად, მაგრამ, როცა ხანმა გაიარა და წერილით მიაკითხეს, ასე შემოთვალა, რომ სოფელში აღარ დაბრუნდება და ქმართან ყოფნა აღარ უნდა.

დესიკოსთვის ბოლომდე გაუგებარი დარჩა, თუ რამ აიძულა რძალი ასე დაუნდობლად მოქცეოდა მათ. რა არ იფიქრა, მაგრამ ვერავითარი ვასამართლებელი საბუთი ვერ უბოვა. როცა ერთხელ ძმას შეეკითხა, თუ რა მიზეზი უნდა ყოფილიყო, ასეთი პასუხი მიიღო:

— ბოშას სისხლი აქვს და იმიტომ...

ერთიც კიდევ შენ, თუ აქამდე გახსოვს ის თავაწყვეტილი დედაკაცი...

ღვარძლით ნათქვამიდან დესიკომ ვერაფერი გაარკვია. ენაშნა მხოლოდ, რომ მამზე ლაპარაკი არ სიამოვნებდა გიგას და ამის შემდეგ სიტყვა აღარ ჩამოუგდია ელისოზე. თითქოს დაეიწყებული ჰქონდა მისი სახელი. გარეთ კი, თუ ვინმე საუბარში გაახსენებდა, ხელს ჩაიჭნევდა, სალაპარაკოდ არ ღირსო, მაგრამ, როცა მართო რჩებოდა და გაიხსენებდა, გრძობდა, რომ დარდობდა მასზე. აქამდე შერჩენოდა მისი სიყვარული და ვერ იქნა, გულიდან ვერ ამოვგდო, თუმცა გონება სხვას უკარნახებდა.

გიგა იმ წელიწადს შეხვდა ელისოს,

როცა ქალაქს მიაშურა ^{ქალაქის} მუშაობა დაიწყო. მაშინ ^{ქალაქის} რედ გათხოვილი იყო. პირველი ქმარი, გალოთების პირზე მისული, კუჭტი და გულჩათხრობილი დურგალი, უეცრად გარდაცვლილიყო. ორ თვესაც არ გაუწვლია, რომ ქვრივმა შავები გაიხადა და გაჰყვა არც თუ ახალგაზრდა დალაქს. ომის ინვალიდს, რომელსაც მარცხენა ფეხად პროტეზი ჰქონდა. მისი პატარა ფიცრული სახელისნო ქარხნის ბოლოში იყო ჩადგმული. ქარხანაში მომუშავეთაგან ბევრი მუშტარი დაუდიოდა, განსაკუთრებით ახალგაზრდები, რომელთაც თავი უფალ საათებში სადალაქოს წინ მერხზე ჩამოსხდომა და ენამხველ ოსტატთან ვადალაპარაკება უყვარდათ. დალაქი ხალისიანი ბუნების იყო, ყურადღებას არ აქცევდა, ვინ რამდენს აძლევდა გაპარსვას თუ ვაკრეჭაში, საყვედური არავისთვის უთქვამს, როცა რომელიმე ჩაინისიავებდა, ზოგიერთს კი ხელსაც უმართავდა გასაჭირში, ცოტაოდენს მაინც სესხად აძლევდა ხოლმე.

ამ კარგი თვისებების მქონე კაცი იოლად იკრეფდა ხალხს თავის ვარშეშო, მაგრამ არანაკლები მისატყუარი ძალა აღმოაჩინდა მის მეუღლეს. ეს ახალგაზრდა ქალი სულ ადვილად ახერხებდა მუშტრებთან დაახლოებას და არავინ იყო იმთ შორის ისეთი, რომ მეტ ხანს არ შერჩენოდა მერხს, თუ ამ დროს დალაქის ცოლი იქ იმყოფებოდა. დალაქი მიმხვდარი იყო, რომ ზოგიერთი ახალგაზრდა მუღმივი მუშტარი შეიქმნა უფრო ელისოს ეშუით, მაგრამ ეს ამბავი არ სწყენდა, პირიქით, თავისთვის ხელსაყრელად მიიჩნედა და თითქოს კიდევაც აქეზებდა მათ. ამბობდნენ, რომ ცოლისგან ჰქონდა ასე ჩაგონებული. ისიც იყო თქმული, რომ ქალს, მიუხედავად თავისი რბილი ხასიათისა, მორჩილებაში ჰყავდა ქმარი. ეს კი არც თუ ისე შორს იყო სიმართლისაგან. ხმის აუმაღლებლად, ღიმილთაიც ისე დატუქსავდა ხოლმე ადამიანს,

ვინც არ უნდა ყოფილიყო, რომ უმალ-ვე შეჭაქვავდა და უვნებელს ხდიდა.

თი სწორედ აქ, ამ სადალაქოს წინ მიჭედდომ მერხთან, ნახა პირველად გიგამ დალაქის ცოლი, შემდეგაც ხვდებოდა ხოლმე და, ბოლოს, მისივე ხელისშეწყობით, ბინა მის მეზობლად დაიქირავა.

ქარხანაში მუშაობით კმაყოფილი იყო გიგა და საბოლოოდ იქ დარჩენას ფიქრობდა. დააპირა პატარა დესიკოც ქალაქში წაეყვანა, მაგრამ სულ მალე იცვალა განზრახვა და თითონ ვადმოსახლდა სოფელში, ოღონდ მარტო კი აღარ, ცოლთან ერთად. ეს იყო ელისო.

დამ და სოფლელებმა კარგი თვალთ შეხედეს ქალაქიდან ჩამოყვანილს. ოღონდ გამხდარი ეჩვენათ და ამიტომ არც თუ მაინცდამაინც ლამაზ ქალად მიიჩნის. მაგრამ სულ მალე პატარა ძალმა ბევრის გული მოინადირა და ქმრის სახლი, რომელიც მანამდე მიტოვებულსა და უკაცრიელს უფრო ჰგავდა, ახალგაზდების თავშესაყრელ ხალისიან ადგილად აქცია.

ერთი წლის ბედნიერი ცხოვრების შემდეგ, ასე მოულოდნელად რომ დასტოვა მან ქმარი, ამ შემთხვევამ სოფელი შესძრა. ამაზე დიდხანს ლაპარაკობდნენ, მაგრამ ამასთანავე ელისოს გულთბილდაც მოიგონებდნენ ხოლმე და სინანულს გამოთქვამდნენ, რომ ის მათ შორის აღარ იყო.

თანდათან დაიწყებდას მიეცა ეს ამბავი, არავინ იხსენებდა ქალაქში წასულს, მისი სახეც წაიშალა მესხიერებიდან. გიგას უკვე შეთვალებული ჰყავდა მეზობლის ერთი გოგო, დესიკოსაც მოსწონდა მისი არჩევანი და მოუთმენლად ელოდებოდა იმ დღეს, როცა ისევე შეიცვებოდა და გახალისდებოდა სახლი. და, აი, უეცრად, ორი წლის წინათ წასული ელისო დაბრუნდა სოფელში.

მისი ნახვა არ ესაიამოვნა გიგას... ხალხს ყბას ვერ აუხვევ, დაიწყება ახლა მითქმა-მოთქმა, ქორეები... რამ აფიქრებინა, რა განზრახვით მოვიდა ამ

სახლში, რომელსაც ასე გულგრილად შეაქცია ზურგი და უმეზობლად მოეპყრა? რამ მოაგონა აქაურებს, რა უნდოდა?

— მომშივდა, მზად არაფერი გაქვს? დამ სწრაფად გაუშალა სუფრა. გრძნობდა, რომ გიგა ლაპარაკის გუნებაზე არ იყო და უხმოდ უმასპინძლდებოდა.

გიგამ მადიანად ჭამა, ისევე ბუხრი-რისკენ იბრუნა პირი, ხმაამოუღებლად იჭდა, მაგრამ, როგორც დესიკოს ეჩვენა, აღარც თუ ისე უგუნებოდ იყო. ნახევრამდე ჩაფერფილი სიგარეტა ცეცხლში ვადაისროლა, ადგა.

— წავალ ახლა მე... — თქვა და ქურთუკი ჩაიცვა. — იქნებ ვერც მოვიდე ამდამ...

— როგორც გინდოდეს, — მორჩილად გააყოლა ხმა დესიკომ.

და, აი, ამ დროს საწოლიდან ელისომაც თავი წამოჰყო. მან მხოლოდ მოლანდა გიგა, როცა ის კარში ვადიოდა.

შემკრთალმა თვალი მიაშტერა მღუმარედ მდგარ დესიკოს, ერთხანს გარინდებული იყო, როგორღაც უნდოზლად ჩაიცვა და მერე ბუხრის წინ მძიმედ დაეშვა იმ სკამზე, რომელზედაც რამდენიმე წუთის წინ გიგა იჭდა.

— დიდხანს მეძინა? — იკითხა თითქოს მობოდიშებით.

გალიმება უნდოდა, მაგრამ ამის ნაცვლად მხოლოდ ნაოკი გამოუჩნდა ტუჩის ბოლოზე. ძილის შემდეგ ის კიდევ უფრო დაღლილი ჩანდა, სახე დაქმუჭვნილი ჰქონდა და უფრო ხნიერად გამოიყურებოდა.

უნდოდა ეკითხა, როგორ შეხვდა ვიგა მისი მოსვლის ამბავს, მაგრამ ძალა ვერ მოიკრიფა საამისოდ. გიგა რომ წავიდა და დესიკო არაფერს ამბობდა მამზე, უკვე ამით მიხვდა, მისი გამოჩენა სასიამოვნო არ ყოფილა.

ახლა კიდევაც უსაყვედურებდა თავის თავს, რომ ასე წინდაუხედავად მოიქცა. ნანობდა... გვიან-ლაა ამაზე ფიქრი. რას იზამ, შეეცდა, მაგრამ რახან მოვიდა, მოვიდა და ისა... ის-ლა დარ-

ჩა, მოთმინება მოიკრიფოს და უცადოს, რა მოხდება... ცხადია, გულგრილად შეხედება გიგა, შესაძლოა სახლიდანაც დაითხოვოს... ქალაქი რომ ისე შორს არ იყოს, რა თქმა უნდა, ახლავე გაბრუნება აჯობებდა, მაგრამ დაღლილად გრძნობს თავს და... რაც მოხდება, მოხდეს, ახლა აქედან წასვლის თავი მაინც არა აქვს...

— გზაში არავის დაეუნახივარ, — უთხრა უეცრად დესიკოს.

დესიკო ვერ მიხვდა, რატომ თქვა ეს ელისომ და გულუბრყვილოდ შეეხშიპა:

— ვინ შეგხედებოდა ასეთ ამინდში...

— ჰოდა, აგერ ცოტას დავისვენებ და წავალ, — ჩემად, თითქოს თავისთვის ჩაილაპარაკა ელისომ, — ვერაფერი ვერ გაიგებს, თუ აქ ვიყავი...

დესიკოს მხოლოდ ახლა ეცხადა მისი სიტყვები.

— უი, რას ამბობ, დიკო! — შესძახა გულწრფელი გაოცებით. — სად უნდა წახვიდე?! რახან მოხვედი, დარჩი ბარემ.

უნდოდა მიაღერებოდა და ეთქვა, რომ ყველას გაუხარდებოდა მისი ნახვა, მაგრამ ტყუილი ვერ მოახერხა.

ორივენი დროდადრო მხოლოდ კეთილი თვალით გადახედავდნენ ხოლმე ერთმანეთს, საუბარი კი, ვერ იქნა, ვერ გააბეს.

— რა ქენი, გოგო, მორჩი სახვალიო სამზადისს? — დიდი ხნის დუმისის შემდეგ ხმა ამოიღო ელისომ.

დესიკომ ხელი ჩააქნია:

— ჯერ სადაა, დიკო, რამდენი სადავიდარაბო მაქვს კიდევ... მოვასწრებ, დრო ბევრია...

სიტყვით თქვა ეს, მაგრამ გულში კი იგრძნო, რომ საქმის გაყვების ხალისი აღარ ჰქონდა... რაღა ოხრად უნდა, თუ ყველაფერი ჩაშხამდა...

ელისო წამოდგა.

— მოიტა გოგო, მოგეხმარები!

— უი, არა, შენ რავე გავარჯი! — თითქმის შეიცხადა დესიკომ.

— ეჰ, კაი ახლა, ნუ მებოდიშები! —

მკლავები დაიკაბიწა ელისომ და ქვაბს დაავლო ხელი.

აქამდე მოდუნებული, შემოობის დროს უცბადვე გამოცოცხლდა, ძველმა სიმკვირცხლემ იჩინა თავი, მოქნილი ტანი ემჩატა, ისევ ახალგაზრდა გამოჩნდა. ამის დანახვამ დესიკოსაც ძალა შემატა, გულზე დაწოლილი სიძიმე ჩამოჰყარა, ხალისი მიეცა. ის უკვე აღარ ფიქრობდა, თუ რა შეიძლებოდა მომხდარიყო შემდეგ, ახლა მხოლოდ ამ წუთებით იყო გატაცებული. ისიც კი ეჩვენა, რომ ყველაფერი კეთილად დასრულდებოდა. შეშა დააყარა ნაკვერცხალს, გამოფხიზლდა ჩათვლემილი ბუხარით, ავიზვიზდა ცეცხლი. კედლებზე ჩრდილები ათამამდნენ.

ბავშვებმა უფროსებზე აღრე გაიღვიძეს. თავშეჭყევივით მწოლიარე ილიამ და სევარიონმა თითქმის ერთდროულად გამოაქყიტეს თვალები.

მღვრია ნაცრისფერი სინათლე შემოდოდა ფანჯრიდან. ჯერ კიდევ არ გათენებულიყო. მძინარეს სახე კედლისკენ ჰქონდა შებრუნებული და, საბანში ჩაფუთვნილს, მხოლოდ ქერათმიანი თავი მოუჩანდა.

ბიჭებმა ერთმანეთს ხალისიანად ჩაუჯრეს თვალი. კაკოს მოსვლა მოულოდნელი არ ყოფილა მათთვის, მაგრამ მაინც გაიოცეს, რომ უფროს ძმასაც ახლა შინ ზედავდნენ.

არც თუ ისე ძვირი სტუმარი იყო ის, თითქმის ყოველ მეორე შაბათ-სალამოს ჩამოდოდა ტყიბულიდან და კვირა ღამემდე რჩებოდა. ის დღე ყოველთვის განსხვავებული და ხელსაყრელიც იყო ბავშვებისათვის. როგორც კი გამოჩნდებოდა კაკო, იმ წუთიდანვე მშობლების მთელი ყურადღება მისკენ იყო მიქცეული, პატარები დაეწყებულნი ჰყავდათ, მათ თავისუფლებას არავინ ზღუდავდა, აღარავინ კითხულობდა სად იყვნენ, რას აკეთებდნენ.

სევარიონს ადგომა უნდოდა, მაგრამ

ყოყმანობდა... ახალი წელიწადი გათენდა და რა ქნას ახლა, როგორ ადგეს? უბრალოდ, ისე, როგორც გუშინ და გუშინწინ? ძველი ხალატი ჩაიცვას? მაშინ ეს ხომ ჩვეულებრივი დღის დასაწყისი იქნება! არა, ალბათ, სხვაგვარად არის საჭირო, სხვაგვარად უნდა შეეგებოს დღესასწაულს, თორემ ვაი, თუ ამით რაღაც სავალდებულო წესი დაარღვიოს, ახალწლის შეხვედრა გააფერმკრთალოს და უფროსების გულისწყრომაც დაიმსახუროს...

ადგომა ვერ გაებედნა იმიტომაც, რომ დედის შიში ჰქონდა. გუშინ საღამოს ის ბრალიანსა და უბრალოს წარამარა უყვიროდა, ხოლო ბებია ისე დატუქსა, რომ მოხუცი ძალზე უგუნებოდ შეიქცა. ვანსაკუთრებით კი ბავშვებს უტყვდა, ქორივით დასჭყვივლებდა ხოლმე, ფეხებში ნუ მებლანდებოთო, თუმც ისინი ახლოს ვერ მიკარებოდნენ და, ბოლოს, აღრიანადვე გარეკა დასაძინებლად.

ადრე ჩაწოლილ და ხვალის მოლოდინით აფორიაქებულ პატარებს დიდხანს არ მიეკარათ რული, გასუდრული იყვნენ და მეორე ოთახიდან მხოლოდ ყურს უგდებდნენ, დედა როგორ გადაძახებდა ხოლმე ვიღაცას ხან ბრძანებით, ხან გაბრაზებით. უწყრებოდა, ალბათ, ბებია მარიამს, რომელიც იმ დღეს ათეალისწუნებული ჰყავდა და მთელ გულისჯავრს მასზე იყრიდა.

გაიანე მართლაც გაბრაზებული იყო დედამთილზე და სულ უბრალო მიზეზი ეძებოდა, რომ უქმეხად მიემართა. არც საქმეს მიაკარა. ძალიან სჭირდებოდა მისი დახმარება, მაგრამ ახლა საკუთარი თავიც აღარ ეზოგებოდა, ოღონდ ის რითიმე დაესაჯა. მარიამისთვის კი ნამდვილ სასჯელს უდრიდა იძულებით გულხელდაკრფილად ყოფნა და უცხოთაგანით განსეუდობა მაშინ, როცა მრავალი რამ იყო გასაკეთებელი.

რძალი გულმოსული იყო მასზე ეფრემასთან წასვლის გამო და კიდევ უფრო იმიტომ, რომ იძულებული გახდა ბიჭი გაეგზავნა მოსაყვანად. სევარიონი

საჭირო იყო წყაროდან წყლის დატანად, ხან სხვა წვრილმანი დავალების შესასრულებლად. ამის ნაცვლად კი თვითონ აცდენდა დროს იმგვარ საქმეზე, რომელსაც ბავშვიც ადვილად თავს გაართმევდა. მერე კიდევ, აქამდისაც მოთაგებული ექნებოდა სამზადისი, მაგრამ დიდი დრო დაჰკარგა დედაბერის ძებნაში. მთელი ოჯახი, იმ ფიქრით აფორიაქებული, ხომ არაფერი დაემართათო, დიდიან-პატარიანად გავიდა მის საქმებად, სად არ იყვნენ, სად არ მიაკითხეს და, ალბათ, კიდევ დიდხანს იხეტიალებდნენ, რომ გზაზე გასულ ანანიას გიგა არ შეხვედროდა და მისგან არ გაეგო, მარიამი სადღაც ჰქვეითყენ მიდიოდაო.

— მომკალით ყოველმა კაცმა, თუ ის ეფრემასთან არ წაჩერჩეტდა! — შეიცხადნათ გაიანემ. მაშინვე ეაზრა, მოხუცი ნამდვილად იქ იქნებოდა... ტყუილად ხომ არ იყო, რომ ის მთელი დღეა დარდიანობდა დიდი ხნიდანვე შეჩვეული მეკვლის ავადმყოფობაზე...

როგორც გული ეუბნებოდა ეფრემასგან შინ მომავალ მარიამს, სწორედ ისე შეხვდა რძალი. ზღურბლზე გადმოაბიჯა თუ არა, გაიანე გაფოფრილი მივიარდა:

— ჰო, რაო იმ გამოტყენებულმა, ოქროს ფეხი მამიანო? ის თუ არ მოყვანულა, დაიქცევა ჩემი საბლი? ისემც უქნია, გაფშეკია ორივე ფეხი, არ მოსწრებია ხვალის გათენებას!

ეფრემას რომ წყველიდა გაიანე, ეს სულაც არ წყენია მარიამს. თვითონ დარწმუნდა, რომ ის ველად შეძლებდა მოსვლას და ამიტომ ახლა სულერთი იყო, გინდ დაეწყველით და გინდ არა. მაგრამ გულს ის ტყენდა, რომ ოჯახის სიკეთეზე ფიქრი არ დაუფასდა... მხოლოდ თავისიანების ბედზე ზრუნვამ აიძულა წასულიყო ამბის გასაგებად, თორემ ავადმყოფისათვის ნუგეშის ცემა აზრადაც არ მოსვლია. ოღონაც იმედიც რომ ჰქონოდა, ეფრემა ხვალ მეკვლედ მოვიდოდა, მაშინ სიტყვას შეუბრუნებდა რძალს და ხმას ჩააკმენ-

დინებდა, მაგრამ ახლა რაღა უთხრას თავის გასამართლებლად... რახან საწოდელს ვერ მიადრწია, თავისი თავის დაცვის შესაძლებლობა აღარ აქვს... მეტი ძალა აღარაა, უნდა ვაჩუქდეს და მორჩილად აიტანოს მისი ჭკანია...

მარიამი დროდადრო დააპირებდა ხოლმე გაეკეთებია რამე, მაგრამ გაიანე უმაღვე ხელიდან გაავდებინებდა საქმეს. იტრიალა მოხუცმა, ხან ერთს შეხედა მვედრებელი თვალით, ხან მეორეს და, როცა მიხვდა, რომ თანამგობნობი არავინ ჰყავდა, მდუმარედ ჩამოჭდა განაპირას და შორიანხლოდან დაუწყო ცქერა აფუსფუსებულ შინაურებს.

ოჯახში თავიდანვე წესად ჰქონდათ შემოღებული: ნავახშმვეს ანანია თავის გვერდით დაისვამდა ბავშვებს და ამღერებდა. ძალიან დაღლილიც რომ ყოფილიყო, ერთ რომელიმე პანგს მაინც ათქმევინებდა. სავალდებულოდ თვლიდა არა იმიტომ, რომ გაემხიარულებია ახალგაზრდები, არამედ ისევე საქოროდ და აუცილებლად მიაჩნდა, როგორც ნავახშმვეს ნაცარში ცეცხლის შეხვევა.

ანანია სიმღერას თვლიდა სავაჟაკო მოვალეობად... ბავშვობაში, ხომ, მასაც ასე წვრთნიდნენ. სიმღერა მამაკაცისთვის ისევე გამოსადეგი იყო, როგორც ხანჯალი და სახნისი. ქორწილში, ნადიმში, თემის დღეობაზე, სიმღერის მოქმელთ ყოველთვის გამოარჩევდა ხალხი, მუდამ მეტი პატივისცემა და დაფასება ჰქონდა მათი. სიმღერა თავის შექცევა კი არა, ცხოვრებაში ერთი უღლის გაწევას უღრიადა...

ამიტომ იყო, რომ თვითონაც ასწავლიდა პატარებს და, გუნებაზე იყო თუ არა, ბანს მიაშველებდა ხოლმე მათ. ბავშვები მიჩვეული იყვნენ ერთხელვე შინ დამკვიდრებულ წესს და მხოლოდ იმის შემდეგ, როცა ბოლო პანგს მოათავებდნენ, ყვინთი მოერეოდათ და საწოლისკენ გაეშურებოდნენ.

მაგრამ ამ საღამოს გაიანემ სიმღერის საშუალება არ მისცათ. როგორც კი ერთად დასხდნენ ბავშვები და მამას

ანიშნეს გელოდებითო, ^{მარიამი} ~~მარიამი~~ ცაცხანა ყველას:

— რას გამოგიყვლეფიათ თვალები, რას უცდიო? თქვენი ჩხავილის თავი არ მაქვს ახლა მე! გაქრით აქედან!

და, აი, ამ გარიყრაჟზე, სევარიონმა, როცა გაიღვიძა, აღარ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო. თუმცა უკვე დაწყებულყო ახალი წელიწადი, რომელსაც სიხარული უნდა მოეტანა და რომლის შესახებდრად წუხელ გამალებით ემზადებოდნენ უფროსები, ბიჭი ჯერ კიდევ ეჭვში იყო, რომ დედას ასე ერთბაშად შეეცვლებოდა გუნება... ისევე გულმოსულად რომ დაუბრაილოს თვალები?!

ილია და სევარიონი მდუმარედ შეპყურებდნენ ერთმანეთს და ადგომას ვერ ბედავდნენ. თანაც ეჩვენებოდათ რომ ძალიან ადრიაინი იყო, რახან მთელ სახლში სიჩუმეა და კვამლის სუნი არ იგრძნობა, მაშ ჯერ არც თუ გათენებულა ნამდვილად...

ისევე საბანში ჩარაგეს თავი, მაგრამ ვერ ისვენებდნენ, ერთმანეთს ფეხებს წაჰკრავდნენ ხოლმე, ღლაბუცობდნენ. ხანდახან გამოიხედავდნენ და ფანჯარას მიაჩერდებოდნენ... არა, არ მოძლიერებულა ნათელი, შუშებს ისეთივე სევდიანი ლიბრი მიჰკვრია, ბუბიას რომ აქვს ცალ თვალზე... განთიადს თითქოს დაეიწყნოდა, რომ მის შესაგებებლად წუხელ ხარშავდნენ, წვავდნენ და აცხოზდნენ...

მეორე საწოლზე კაკო შეინძრა და წამით კიდევაც გამოიხედა. ამან გამბედაობა მისცა ბიჭებს, წამოცვიდნენ, მიტყაპუნდნენ ძმასთან და ლოგინში შეუგორდნენ.

— როგორა ხართ, ჰინკებო? — მოეხვია მათ კაკო, ქორხები აუშალა, მოუხიციანა.

გახალისებული ბავშვები ხშიანად სიცილის მაინც ერიდებოდნენ, ზვანზვლოზდნენ საბნის ქვეშ და ეკვროდნენ უფროს ძმას.

— ჰო, კაი ახლა, დაწყნარდით! — გვერდივერდ მოიწვინა ისინი კაკომ და ხელები გადახვია. — აღარ აპირებთ

უეცრად გარკვევით დაინახა თავისი სახლის საბურავზე წაერისფერ სვეტად ამართული კვამლი. ჰაერში ქვერტლის მწარე სუნით იგრძნო... რახან ბოლავს, მაშ შინ გაუღვიძიათ და ამდგარან...

უმალვე სახლს მიაშურა. საჩინში წარბა შემოეგება. ის დიდი ხანია მოთმინებით ელოდებოდა, რომ მასთან ერთად სითბოში დაბრუნებულიყო.

კარი მიინც ფრთხილად შეაღო სევარიონმა, მაგრამ უფროსები რომ ამდგარი დახვდნენ, თამამად შეიჭრა ოთახში. გაიანე ფიჩხით ცეცხლს აღვივებდა ბუხარში. მარიაში სადღესასწაულოდ კახმავდა მაცვალას.

თვალი მოკრა თუ არა დედაბერმა, რომ შინ ვიღაც შემოვიდა, შემკრთალი წამოდგა სკამიდან. დაბინდულ ოთახში ვერ გაარჩია, ვინ იყო და თითქოს შოშოთ შესძახა:

— რომელი ხარ შენ? ვინ ხარ შენ?

— მე ვარ, რა გინდა მერე... — უცმაყოფილოდ ჩაიდუღუნა ბიჭმა. თავადან-ფეხებამდე თოვლში იყო ამოგანგლული და იფიქრა, ბებია დატუქვას უპირებდა.

— ვინ ხარ? სვეერიანი?

— ოჰ, მომეშვი ერთი! — ახლა უკვე უხეშად შეეხმინა სევარიონი, იქვე იდგა და შეიფიქრულ ტანსაცმელს იბურტყავდა.

მარიაში თავი მიანება მაცვალას, წაბაჯბაჯდა, უეცრად გადაეხვია შვილიშვილს და გულში ჩაიკრა.

— შენ გაიხარე, შვილო! — უკოცნიდა სახეს, სველ ხალათს... — ამაზე უკეთესი მეკვლე ვინ მომივიდოდა! ათას წელიწადს ბედნიერებაში ვაგფენებოდეს, ჩემო გვრიტო, ჩემო მალხაზო!

გაიანეს ხმამალა გაცენა:

— ეგ რა მეკვლეა! შინაური მეკვლედ ვის გაუგონია!

— რატომ, შე ჭალო? — გაწბილებულად იგრძნო თავი მარიაში. — მეკვლევ ის არის, ვინც პირველად გარედან შემოვა. შინაური თავის სახლში უფრო

მეტ ბედნიერებას შემოიტანს, ამა რა გორ!

— ჰოდა, მიეცით ახლა! სავსე! სავსე! დაგვლოცოს! — ღიმილით ჩაიბობდნა ანანია.

დიდ ოთახში მთელმა ოჯახმა მოიყარა თავი. კაკოს ყავისფერი ზავერდის სერთუვი ჩაეცვა და სტუმარივით იჭდა ბუხრის განაპირას. თითქოს უცხო ვინმე ყოფილიყო, გაიანე მხოლოდ მას უბოდიშებდა:

— მოგიკვლეს შენი ოხერი დედა, ამდენხანს გალოდინებ მშიერს. ახლავე, ჩემო თვალის სინათლე, ამ წუთში გავაწყობ სუფრას!

ანანია სიამოვნებით შეავლებდა ხოლმე თვალს უფროს ვაჟიშვილს, მის გვერდით სკამზე ჩამომჯდარიყო და საუბარი რომ არ ეხერხებოდა, დროდრო მხარზე ხელს უთათუნებდა.

სამი ვაჟის შამობა სიამაყეს მატებდა ანანიას, ოჯახის სიკეთედ და ღირსებად მიიჩნდა... მისი სიცოცხლის გამგრძელებლები არიან ისინი, როცა თვითონ აღარ იქნება, გვარის წახელოვნება და პატივისცემა მათ უნდა შეინარჩუნონ და მერე მომდევნოებს უანდერძონ... ყველაფერს, რასაც შინ აკეთებდა ანანია, თითქოს მართლაც იმ მომავალზე ზრუნვა ემჩნეოდა და შორეულ დროს უმიზნებდა. ახლად დადუმულ სახლს საუქუნეებისათვის ნაანგარიშევი ბოძები შეუყენა, საწინაზელი, ბათმანი, ტახტი, თაროებიც სამარადქამო ჩანდა... ყოველივე ეს ჯერ ამ ბიჭებს უნდა მოემსახუროს, შემდეგ კი მათ, ვინც გვარის გრძელ გზას განაგრძობს — ამათ შეილებს, შვილიშვილებს, ამ მიწაზე გახარებულ შთამომავლობას...

ეს მომავალი ამ სამი ვაჟის სახით ჰქონდა წარმოდგენილი, ისინი დაედებოდნენ საძირკვლად. სიტყვაძვირ ანანიას არასოდეს არ უთქვამს, თუ გულში როგორ ესიყვარულებოდა და შეხაროდა მათ, გარეგნულად გულცივიც ჩანდა შეილებისადმი, არ ეხერხებოდა აღერსი, ძუნწი იყო მოფერებაზე. თუ

ჩადახან თავს ძალას დაატანდა და შე-
ცდებოდა, თვითონაც უმაღლე იგრძ-
ნობოდა, რომ არც სიტყვა გამოუდიო-
და სიტობიანი და არც მოქმედება.
ალურსის გამოსახატავად, ვითომ ხუმ-
რობით რომ ლოყაზე წაუტყაპუნებდა
რომელიმეს, ისე მწარედ მოახვედრებ-
და ხელს, ბავშვი ღრიალით გარბოდა
მისგან.

— რას ერჩი, შე ურჯულო, რა და-
გიშავა თითისტოლა ბლარტმა? მაგაზე
იჩენ ძალას ამხელა კაცი? — მიაძახებ-
და ქმარს გაგულისებული გაიანე.

— ჰო, კაც ახლა, ნუ კაპასობ, დედა-
კაცო. უცაბედად მომივიდა, რა მოხდა
მერე... — თავს იმართლებდა ანანია,
თუმცა კარგად ვერ გაეგო, თუ რატომ
გულამოსკენით ტიროდა ბავშვი, ანდა
ცოლი რად ანჩხლობდა.

ამ ტლანქ და ზორზობ მამაკაცს არც
იშის უნარი ჰქონდა, გაერთო პატარები.
შხარს ვერ აუბამდა ხოლმე. თუ ხანდა-
ხან მათ თამაშში ჩაერეოდა, ისე დაუმი-
ძიმებდა ბავშვებს გართობის წუ-
თებს, რომ ისინი უმაღლე გაეცლებოდ-
ნენ და ვახზე დგებოდნენ. ერთადერთი,
როცა თამამად და უშიშრად შემოუსხ-
დებოდნენ გარშემო, სიმღერის დაწყე-
ბის დრო იყო. თავდაპირველად აქაც
გაურბოდნენ, მაგრამ თანდათან შეეჩ-
ვივნენ იმ აზრს, რომ სიმღერა რაღაც
საეაღდებულო წესის შესრულება იყო
და მამაც ამ დროს არავითარ მისებუ-
რად წახუმრების გუნებაზე არ იქნებო-
და.

სიმღერის შეთვისების უნარს ბიჭებ-
ზე უფრო მაყვალა ამქაღვენებდა. ანანია
მას არ აეაღდებულებდა, მაგრამ გოგო-
ნა თვითონ მიიჩნებდა ხოლმე, დასკუპ-
ტებოდა ძმების გვერდით და თავისი
წრაზინა ხმით აყვებოდა ჰანგს.

გოგო გრძნობდა, რომ მამას ვაყეიი
ერჩიენა და ბუნებრივადც მიაჩნდა ეს
ამბავი... ოჯახში ბიჭი სხვაა, გოგო სხუ-
ასეა ყველგან და ყოველთვის... იმასაც
მიმხვდარი იყო, თუ კიდევ რატომ ამ-
ლევდა მათ უშიშრატესობას. მაყვალა
კუზიანი იყო. სამი წლის რომ ვახდა,

ალუჩაზე შეფორთხებულს ტარტზე შე-
ხი დაუსხლტა და მიწაზე ზეფრანქი
ვარდა. მაშინ ფიქრადაც არავის მოსე-
ლია, თუ რა შედეგი შეიძლებოდა
მოპყლოდა ამას, რამდენი ვინ ჩამო-
ვარდნილა ხიდან, მაგრამ მერე არც
გახსენებია ეს შემთხვევა...

რაც წლები ემატებოდა, კუზი უფრო
და უფრო იჩენდა თავს. გოგონა ხედაე-
და თავის სიმახინჯეს, წაბლისფერ თე-
ლებში ხშირად სევდა ემჩნეოდა. ბუ-
ნებით ხალისიანს, ტოლებში გარევა
უყვარდა, თამაშის წამომწყები და მო-
თავე იყო ყოველთვის, მაგრამ ხელში
შერჩებოდა თუ არა ვინმე უცხოს ან
უფროს მეზობელს, მაშინვე საწყლად
გაჩუმდებოდა და ისე ეჭირა თავი, თი-
თქოს სცხვენოდა, რომ ყველასგან გა-
მოიჩნებოდა და ისეთი არ იყო, როგო-
რიც სხვა მრავალი.

ქალიშვილის სიმახინჯეს თავდაპირ-
ველად მძიმედ განიცდიდა დედა. მრ-
ვალჯერ თვალები დანაშვია მის შემხე-
დავს და ზოგჯერ მოთქმითაც უტირნია,
როცა მოფერების დროს ბავშვი
თრთოლვით ჩაეკვრებოდა და ისე მია-
ჩერდებოდა, თითქოს დიდ წყალბად
თვლიდა მოფერებას და თვალებით
მადლობას ეუბნებოდა. მაგრამ თან-
დათანობით, წლიდან წლობით, გაი-
ანეს გაუნელდა მწუხარება და, ბოლოს,
მხოლოდ ოჯახის სირცხვილად მიაჩნდა,
რომ მახინჯი შვილი ჰყავდა.

მაყვალასადმი უფრო გულგრილი
იყო ანანია. როცა ერთხელ გაიანემ
გულისტკივილით თქვა: „თუ ასეთი იქ-
ნებოდა, მერჩიენა მაშინვე მომკვდარი-
ყო“, მამამ სრულიად გულგრილად
ჩაილაპარაკა:

— არა უშავს, ოჯახს შერჩება სა-
მუდამოდ... დედაკაცის საქმეს რა გამო-
ლევს სახლში, ერთგული მომხმარე
გეყოლება...

გოგოს ბებია დაემატრონა. მარიამი
იყო მისი მიმხვდავი, მაალერსებელი
და გამწყრომიც. ბებიას ყოველთვის
მოეძებნებოდა მისთვის გადამალული
ვაშლი ან უნაბი, ხოლო ღამით თავის

ლოგინში იწვევდა. მაგრამ ბავშვი მიინც მშობლების მოფერებაზე იყო დანატრებული და, როცა ასეთი ბედნიერება ეღირსებოდა, მაშინვე მიატოვებდა მოხუცს, რომ დედის მოხვედრით დამტბარიყო. დედის ტანსაცმელს და ხელებს პრასის, ოშბალოს, ხან კვამლის სუნის ასლიოდა და ესეც განსაკუთრებულად საამო სურნელად ეჩვენებოდა.

ძმებში კაცო უყვარდა გამორჩევით. ის ყოველთვის გულლიად გაუცინებდა და ერთხელაც არ ჩამოსულა მალაროდან, რომ რაიმე სახსოვარი არ მოეტანა. ყველა მისი ნაჩუქარი — ბაფთი, ტიკინა, პატარა სარკე და თავსაკრავი — მაყვალას ხის ყუთში ჰქონდა ჩაწყობილი და იშვიათად თუ ამოალაგებდა გასამხუტრებლად. გამორჩევით უყვარდა კაცო იმიტომაც, რომ ხედავდა, უფროსებიც მას განსაკუთრებული პატივისცემით ექცეოდნენ. მამასაც კი, ამ გაუღმარ კაცს, სიტბო ჩაუდგებოდა ხოლმე თვალბეში, როცა უფროს ვაჟს უყურებდა. ეგ კი არა, თითქოს მორიდებულადაც იყო მასთან.

ამაში არ შემეცდარა მაყვალა. მშობლების ამგვარი ყურადღება იმით დაიმსახურა კაცომ, რომ მალაროში მუშაობით ოჯახს დიდად უწყობდა ხელს. ანაწია ამაყობდა უფროსი შვილით, იმედად და ბურჯად მიაჩნდა, მაგრამ საღლად გულის სიღრმეში უმცროსები მიინც უფრო ახლო იყვნენ მისთვის. ეს ამბავი ერთგვარად გასაგებიც იყო. ორი უმცროსი — სევარიონი და ილია, ტყვეობიდან დაბრუნების შემდეგ შეეძინა. ამათმა ყრმობამ მამის თვალწინ გაიარა, მათი გაჩენის წუთიდანვე თვითიული დღე შეერთებული იყო ყველა იმ სიხარულთან და მწუხარებასთან, რაც იმ დროიდან განუცდიათ ცხოვრებაში. ის კი არ უნახავს ანაწიას, თუ როგორ აიღვა ფეხი კაცომ, აკვანი არ დაურწევია მისთვის, არ სმენია მისი პირველი ტიტიანი. კაცო უკვე წამოჩიტული დახვდა ომიდან დაბრუნებულს. მამას, რა თქმა უნდა, უყვარდა ბირშმო, მაგრამ ეს გრძნობა მიინც განელებული ჰქონ-

და იმ წლებით, რომლებიც გამოთიშული იყო მათ ურთიერთობაში, საკუთარი ოჯახის ნამდვილი სიტბო და სიტბო ანაწიამ მხოლოდ მაშინ უფრო იგრძნო, როცა ჯერ მეორე ვაჟი და მერე ილია შეემატა.

ბუხარში ცეცხლი გაძლიერდა. აღში გახვეული ხმელი შეშა ტკაცანით ისროდა ნაპერწყლებს. სევარიონს და ილიას ახალი ბლუზები ეცვით, ფრთხილობდნენ წვენი არ მოცხებოდათ და, ცოტა არ იყოს, შებორაკილად გრძნობდნენ თავს. მაყვალას ბაფთით შეეცრა თმა, ეტყობოდა მოსწონდა თავისი ჭრელი კაბა, ხშირად ისწორებდა და წარამარა იბერტყავდა კალთას, როდესაც ქადის ფინჩხა დაეყრებოდა ხოლმე. ის გვერდით მოისევა კაცომ. გახარებულ გოგონას კიდევ უფრო გაუძლიერდა კმაყოფილების გრძნობა, რომ უჩვეულო სადღესასწაულო ტრამპის მონაწილე იყო. ისე დინჯად იჭდა, თავის ხნოვანობაზე უფროსი ჩანდა.

ანაწიამ დაილოცა და ახალი წლის დასაწყისი მიულოცა ყველას. ბავშვებმაც ჰიქები აიღეს და, უფროსების წაბაძით, მიუჯახუნეს ერთმანეთს. მარიამმა სასოებით აღაპკრო თვალები, რაღაც წაბებტბუტა და მერე სულმოუთქმელად დაცალა სასმისი. ერთხანს ჩუმად შეექცეოდნენ დახვედებულ ხორაგს და მხოლოდ იმის შემდეგ გაისმა ხმები, როცა ანაწიამ ისევ ჩამოარიგა ღვინო და ბავშვებსაც დაუსხა.

— დამითრობ შენ მაგათი — სიცილით მიძახა გაიანემ. — სულ გამიგიფლებთან, ისედაც არ მისცათ ღმერთმა ჰკუა!

— ახალი წელიწადია, დედაჩემო, არა უშავს, კიდევაც შეერგებათ! — უმცროსებს გამოექომაგა კაცო.

— კი დედა, კი, დალიონ, აბა რავა! აბა ჰე, ვაქცაცებო! — კაცოს ხათრით ახლა თვითონ გაიანემ წააქება შეილუბი.

მაგრამ ამის შემდეგ ვაქცაცები დიდხანს აღარ დატოვა სუფრაზე. დააპურა

თუ არა, მოიპიზეზა კაკოს შეაწუხებენო და ადგილიდან წამოყარა:

— წადით ახლა, გადაიკვით ხალათი და რგუნდავეთ ეზოში!

კაკოს იმედით გულმოცემული მაყვალა არ გაჰყვა ბიჭებს, ისევ დინჯად იჯდა და ყურს უგდებდა უფროსების საუბარს.

ანანიამ რომ ახლად აესებულე დოქი დადგა, კაკომ მამის საიმებლად თქვა:

— რაც მართალია, და, კარგი ღვიწოა... დაგრაჩა კიდევ რამე?

ანანიამ პასუხი დაყოვნა.

— ერთი პატარა ხუთჩაფიანი ჭურჭი, გენაცვალოს ღედა, — ქმრის მაგიერ შეეხმარა გაიანე, — საგანგებოდ შენთვის გვაქვს გადანახული, სხვა ვერავინ მიეკარება. შენ ოღონდ ხშირ-ხშირად მოგვიწინებულე და ყოველთვის დაგახვედრებ, ყოველთვის იგულე.

კაკომ ხელი მოხვია და გაუღიმა:

— როდემდის მერე, დედაჩემო?

— შენ ფიჭრი ნუ გაქვს, არასოდეს არ მოგაკლებ.

— კი მარა, რაობით? — გაეცინა კაკოს.

— ეგ მე მკითხე, ეგ მე ვიცოდე და ჩემმა ქალობამ!

ანანიამ ირიბად გადახედა ცოლს. რალაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ უმალვე ჩაჩუმდა.

— ამაზე უკეთესადაც, შვილო. ეს ღვიწო მონაგონიც არ იქნება იმასთან. კი, შვილო, კი, ღედა. შენ ოღონდ შენი მოსკლით გაგვაზარე და დანარჩენი ჩემზე იყო.

ანანიამ ისე დაიჭირა თავი, თითქოს არ გაუგონია გაიანეს ნათქვამი. წუთიერი დუმილი ჩამოვარდა და სიჩუმე ისევ კაკომ დაარღვია:

— ახალი ვაზი უნდა ჩაყვართ, მამაჩემო, მეტი გზა არაა. უღვიწოდ შენთვის არ შეიძლება. სტუმარი იცი, მოყვარე დაგიდის და არ შეიძლება...

ერთხანს ამასაც თითქოს წაუყრღა ანანიამ და აგერ როდისღაც თქვა:

— კარგი საქმეა... მარა...

გაიანემ გასაგონად ამოიოხრა:

— გადახედე აღარ მინდა შენს...

კენ. ნეტავი სულაც არ დამანახვა იჭაურობა, მარა ჩემი გულს მოსაყლავად აგერ არის სახლზე მოკრული და ნიადაგ თვალში მეჩხირება. ისე გაუმწარდა იმით სიცოცხლე, რაეარც მე ვამიმწარეს... რა ჩამოსართმევი იყო ის ერთი ციკქნა ადგილი?

— სამერმისოდ იმაზე გზაც არის ნავარაუდები, დედაჩემო, — დამწვიდებამოუნდომა კაკომ, — ხევით შემოვლა უძნელდებათ მეზობლებს... რას იზამ...

გაიანემ ისევ ამოიოხრა.

— რა მოვლილი, რა ნაპატრონები... ყოველი ვაზი ჩემს თავს მერჩივნა. ორსამ წელიწადში გზს მაინც არ გაიყვანენ და ნეტავი მანამდე დაეტოვებიან. ისინი მაინც ააოხრებენ და გააფუშებენ...

— როგორ თუ გააფუშებენ? — გაიკვირვა კაკომ, — რატომ გააფუშებენ?

— მოუვლელობით, შვილო, უპატრონობით... ამას წინათ საქონელი შესულიყო შიგ. ვიფიქრე, ნეტავი გადაჭამდნენ-მეთქი, რომ აღარ ვხედავდე ჩემი გულის მოსაყლავად, მარა გულმა არ მიქნა, გადავაღვნიე ბავშვებს.

ანანია შეინძრა.

— ჰო, კი ახლა, გეყოფა, — ჩაიბობლინა. — არაა მაგ ჩენი საქმე. მოუვლიან, აბა რაეა... არაა მაგ შენი სალაპარაკო...

კარები გაიღო და ზღურბლზე გადმოაბიჯა თავიდან ფეხებამდე დათოვლილმა ვიდაცამ. მაღალი იყო და მხრებში მოზრდილი. ისე შემოვლიდა, თითქოს თოვლი დიდ სიძიძემდ აწვა მხრებზე და სიარულის საშუალებას არ აძლევდა. სახე არ უჩანდა. თავზე შემოფუთვნილი ჩაბალახი თოვლით ჰქონდა დაზვიწული.

— მრავალ ახალ წელიწადს... — ყრუდ მოისმა თეთრად მოლანდებული კაცისაგან. ხმაც თითქოს შეფიფქული და სველი ჰქონდა.

მარიამი ამ დროს ბუხართან ტრიალებდა, მაგრამ როგორც კი უცხო დანახა, საქმეს ხელი უშვა. ჩამოვარდნილ სიჩუმეში ყველამ გაიგონა, როგორ ღრმად ამოიხვნეშა ახლადშემოსულმა. ვერავის ეცნო ვინ იყო და გაკვირვებით მისჩერებოდნენ. სტუმარმა, როგორც იქნა, გაითავისუფლა თავი ჩაბალახისაგან.

გაოცებულმა მარიამმა თითქოს შეშფოთებით მიაძახა:

— ა? ეფრემა ხარ? ა?

— მრავალ წელიწადს... ასე ბედნიერად... ყველა თქვენი კეთილით... — ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ისროდა სიტყვას ეფრემა.

— კი მარა... ა? რაობით, ადამიანო? დასტურ შენ ხარ? — თვლებს არ უჯერებდა მარიამი.

— შენ შეგახვენი მამაზეციერმა, გადამიტრიალა გული! — ჩემად მიაწყველა გაიანემ, მაგრამ მაშინვე აღდა მისაგებებლად.

მარიამმა ჩამოართვა ჩაბალახი, საბიჯგი ჯოხი, ისედაც სუფთა სკამი მინც გადაწმინდა და სუფრაზე მიიწვია.

— აგერ, ჩემო ბატონო... აგერ, ცეცხლთან უფრო ახლო... მობრძანდი, ჩემო განმანათლებლო...

მარიამს უცბადვე სიმხნევე დაეტყო. დაუდგა ხორციით საყეს საინი, ბუხარში კიდევ შეაგლო რამდენიმე ნაობი.

— ყველა კეთილით... ღმერთო და ღვთისმშობელო, შეეწიე... ასე ბედნიერებაში... დიდი თოვლი დაყარა, დიდი თოვლი... მრავალი ახალი წელიწადი ასე სიხარულში... — დალაგებით ვერ აბამდა სათქმელს ეფრემა. თავისი ცალი თვალით გადახედა სუფრას, დალია და ლუქმას სწვდა.

— კი მარა... ა? რაობით, ადამიანო, რაობით, ჩემო ბატონო?! — ჯერ ისევ აფორიაქებული იყო გაოცებული მარიამი.

— მოვედი... — რამდენიმე ლუქმის შემდეგ თქვა ეფრემამ. — მოვედი... არ შეიძლებოდა, უნდა მოვსულიყავი...

კიდევ რაღაც უნდოდა ეფრემამ გადაევიწყდა და მხოლოდ წაიღო კლდე:

— ჰოდა, მოვედი...

მარიამს სითამავე შეემატა. რძალს რაღაც შენიშნავს მისცა. ანანია რომ დაუგვიანებდა ეფრემას ჭიქის აგსებას, თვითონ დაუსხამდა.

— მიირთვი, ჩემო ბატონო... აგერ ეს რბილი ნაჭერიც... რომელიც გერჩიოს. რომელიც უფრო გესიათგონოს...

ეფრემა თავბატიყს არ იღებდა. უნდოდა თუ არა, უარს არ ამბობდა, როცა მასპინძელი ახალ კერძს გადაუღებდა.

გაიანემ რაღაც წასჩურჩულა დედამთილს საყვედურით.

— მაცალე, ბატონო, — მაშინვე სიტყვა შეუბრუნა მარიამმა, — მე უკეთ ვიცი, რა ვქნა და როგორ მოვიქცე!

ეფრემას გამოჩენას განაყუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა მარიამი... ცხადია, თვით ზენაარმა მისცა ძალა და ჩააგონა მოსვლა, რომ ღვთის სახელით ბედნიერება დაებედებია ამ ოჯახისთვის... გუშინ უიმედოდ ლოგინში ჩავარდნილი კაცი, აბა, როგორ შეძლებდა ამხელა გზის გამოვლას და ისიც რა ამინდში, თუ აქ განგება არ იყო ჩარეული...

ამ საქმეში რომ განგების ხელი ერიცა, ამაში დაჭერებული იყო მოხუცი დედაკაცი... ახლა ზომ ცხადია, გუშინ გონიერულად მოიქცა, თუ ეფრემა მოინახულა... ავადმყოფს კი არა, ბედს მაკითხა და თავი შეახსენა... გაბედოს ვინმემ და უსაყვედუროს, რომ გუშინ ააფორიაქა შინაურები... ნურას უკაცრავად და, ამას ველარავინ გაუბედავს...!

ეფრემამ გული იჭერა ჭამით, ბოლო ჭიქა დაცალა, მიაჩოჩა სკამი ბუხართან და მიეფიცხა. მარიამიც იქვე დაჯდა. სიღონია მოიკითხა, წარსულ ახალწელიწადებზე სიტყვა ჩამოუგდო, დააპირა საუბარი გაება, მაგრამ როგორც კი დაინახა სტუმარი ყურს არ უვლებდა და ყვინთავდა, მაშინვე ქეჩა დაუფინა გრძელი ტახტის კუთხეში, მიიყვანა და და-

თიხაროინდელი ძველი ნაბადი წაახუ-
რა.

— არ დაგივიწყა ნაცადმა მეკვლემ,
— ბების ხელი მოხევა კაკომ მოფერე-
ბით.

— ღვთის ნება იყო, ჩემო თვალის სი-
ნათლე, და იმითომ, — სიმტკიცე და
კმაყოფილება მოსსმა მარიამის ხმაში,
— ისე ნდობებია, რომ შენიანად ყველა
გახარებული ვიყოთ მთელი წელიწადი.
დაილოცა მისი სამართალი, არ გაწირავს
მასზე მინდობილსა და მსასობელს.

მსასობელში უფრო თავის თავს გუ-
ლისხმობდა. ამით რძლის მიერ გუშინ-
დელ გაწყრომასაც იხსენებდა და, შვი-
ლიშვილს რომ პასუხს აძლევდა, თვალი
დგდამისისკენ მიუბრუნდა.

გაიანე მიუხვდა მოიარებით ნათქვამს
და შეკვეთული ღიმილით ჩაილაპარაკა:

— კი მარა, ორი მეკვლე რა საქირთა!
— როგორ თუ ორი? — იტყბოვა დე-
დამთილმა. — ვინ იყო მანამდე?

— სევარიონი, ბატონო... დაგავიწყ-
და?

— ბლარტი მეკვლედ არ ჩათვლება!
— გადაჭრით თქვა მარიამმა. — წელიწადი
შენ თვითონ არ აშობობდი, შინაური მე-
კვლედ არ გამოდგებო?

— კი ბატონო, ვთქვი, მარა მაშინვე
ხმა ჩამაყენდი. ასე ბრძანე, ვინც პირ-
ველი კარს შემოაღებს, ახალწლის მახა-
რობელიც ის არისო. ასე არ იყო? პო-
ლა...

— შინაური მეკვლედ არ შეიძლება!
— ბოლომდე თქმა არ აცალა მარიამმა.
— ეგ შენ თქვი პირველად, არ გამოდ-
გებო. და, აი, ავერ უცხო მოგვივლინა
ღმერთმა.

— ბატონო, ორივე იყოს! — გადაი-
ხარხარა კაკომ. — თქვენ არ წაიხუ-
ბოთ და, ერთი იყოს და მეორეც!

— ნამდვილად ასე აჯობებს, — თა-
ვისი ბოხით ჩაიხიბითა ანანიამ. — ერ-
თი იყოს და მეორეც.

ანანიამ დაფარა, თორემ გულში იმის
მომხრე იყო, რომ მეკვლედ ეფერება ჩა-

ეთვალათ. თვითონაც სწამდა, *ჩემი მეკვლე*
ხუცს ბედნიერი ფეხი ჰქონდა, *მეკვლე*

რამდენიმე წუთს მარიამი გაბუტუ-
ლივით იჯდა. გაიანემ იგრძნო, რომ ის
განაწყენებული იყო და დაუყვავა:

— ვიხუმრეთ, დედაჩემო, თორემ
შენ რომ სწორად ბრძანებ, ყველამ ვი-
ციოთ. პოლა ასე, ჩემო ბატონო.

ნაშუადღევს მეზობლები მოვიდნენ.
მინავო და ანგია ხმაურით შემოიჭრნენ
და ჩაჩუმებული სახლი უცბადვე გამო-
ცოცხლდა. მათ შორის რომ გიგა დაინა-
ხა მარიამმა, სხვებისთვის ყურადღება
არ მიუტყევია.

— შენ გაიხარე, შვილო, ყოველთვის
რომ გამიხსენებ ამ კაი დღეს! — ესაყ-
ვარულბოდა სიხარულსაგან აცრემ-
ლებული. — შენ რომ გიყურებ, ასე
მგონია, ჩემს უბედურ იორამს ვხედავ-
დე. ისიც რომ ახლა შენს გვერდით მყო-
ლოდა, ჩემზე ბედნიერი ქვეყანაზე არა-
ვინ იქნებოდა. მარა, ღვთის ნებაა ყვე-
ლაფერი, ასე უნდა ყოფილიყო, ალბათ.
შენ მყავდე კარგად და ესეც მეყოფა
ნუგეშად. ჩემი ძუძუნაწოვი ხარ, ჩემო
თვალის სინათლე, აქეთ იორამი მყავდა
ხოლმე მიხუტებული, იქით შენ...

— კი, დედა, კი... — ხელზე უაღერ-
სებდა გიგა. უყვარდა ეს კეთილი ქალი,
თავისი სიყრმის მეგობრის დედა, უნდო-
და რაიმე თბილი სიტყვა ეთქვა მისთვის,
მაგრამ ეს სხვა დროსაც არასოდეს არ
ეხერხებოდა. ამასთანავე ახლა დაღლი-
ლიც იყო... წუხელ შინ არ დაბრუნებუ-
ლა, მინავოსთან გაათია და დიდხანს
ვერ დაიძინა ელისოს მოულოდნელი
გამოჩენით აფორიაქებულმა. დილიდან
კი, თუმც მოთენთილი და უგუნებოდ
იყო, იძულებული შეიქნა მასპინძელ-
თან, და მერე მის სტუმრებთან ერთად,
საახალწლო ნადიმს შეკყოლოდა.

ანგიას და მინავოს ბევრად უფრო ემ-
ჩნეოდათ, რომ ნასვამი იყვნენ. სიფხიზ-
ლეში ყოველთვის თავაზიანი და დინ-
ჯად მოსაუბრე ანგიას, დალევდა თუ
არა, ხასიათი ეცვლებოდა. მოკუბრული
სახე ჰქონდა და გარშემო მყოფთ ქვეშ-

ქვეშ შეაგლებდა ხოლმე ხშირი წარბებით დაჩრდილულ თვალებს. თუ სიტყვას გაიშვებდა, მხოლოდ საიმისოდ, რომ ვინმეს შედაგებოდა. ხოლო მინაგო, როგორც სიმთვრალეში ჩვეულებად ჰქონდა, ახლაც ყველას ეხვეოდა და კოცნიდა. გრძობამორეული, უმიზეზოდ შესძახებდა ხოლმე და მერე სიცილი აუტყდებოდა. რატომ იციოდა, თითონაც არ იცოდა. რატომღაც იმაზედაც გაიხარა, კუთხეში მიწოლილი ეფრემამ რომ დაინახა.

— ღმერთო დიდებულო! — პირველს იწერდა ხუთივე თითით. — ეს კაცი კიდევ დაბოგანობს ამ ქვეყანაზე? ნაბადი ახადა, ჩასძახა, შეანჯღრია. ეფრემას არაფერი გაუგია, ღრმა ძილში იყო და ფშვინავდა. ცოცხალი რომ იყო, მხოლოდ იმით ეტყობოდა, ფშვინავს ღროს ლოყებს ბუშტავდა და უღვაშები ერხეოდა.

— ვაი დედასა, სიბერეს რა ვუთხრა, თორემ... — წაახურა ნაბადი და მუთაქაც შეუსწორა მინაგომ. — გვალვიანშიც რომ მიწაზე ფეხს დადგამდა, კვალი რჩებოდა... კი მარა, ჩვენც მაგასავით უნდა წაფხდეთ? ეს არის ჩვენი ბოლო? ზი-ზი!

— შენ არაფერი გაქვს სადარდებელი, — წაიბურტყუნა ანგიამ, — რაც ხარ, ამაზე მეტად რა წაგაბედნს.

მინაგო საბტად დარჩა.

— დაიცა, კაცო... თავს ნუ გავავიდა. ნამეტანს ნუ კი იზამ ახლა, — გაჭავრებულმა ძლივს მოახერხა ეთქვა.

ანგიამ გულგრილად ახედა და გაიშვებოდა:

— გეუბნები, არაფერი გაქვს სადარდებელი...

მინაგო აიფხორა და თვალები ვადმოაყვრიალა. თითქოს დამუტრებითაც წამოიწია, მაგრამ უეცრად გადაიხარხარა:

— კი ბატონო, კი! ნამდვილია! მე და ჩემმა ღმერთმა, ნამდვილია! ამაზე მეტად რა წამახდნს!

სუფრას შემოესწრო ჯერ ივლიანე ბუბაშვილი და მერე ორი სხვა მეზობე-

ლი. ორივენი გადამთვრალეები იყვნენ და ნათლად არ ჰქონდათ განკვეთილება, სად და ვისთან იმყოფებოდნენ. მინაგო შეეკიდნენ ღვინიან ჭიქებს, ეყით იმდენი მოსაზრება, რომ სადღესასწაულო მილოცვის შესაგვისი რაღაც ეთქვათ, აღარ დაიცადეს, სხვაგანაც მისასველები ვართო, შეეშველნენ ერთმანეთს და წავიდნენ. ივლიანე დარჩა და სუფრას შეუერთდა.

ეზოდან დაბრუნებული ბავშვები ჩუმად ისხდნენ ტახტზე და იქიდან შეჰყურებდნენ უფროსების შექცევას. სტუმრებში ანგია უფრო მოწონდათ იმიტომ, რომ სხვებს ახელებდა ხოლმე. ყველაზე უფრო კი მაშინ ხალისობდნენ, როცა ის მინაგოს წამთაგებდა ხოლმე თავისენის წვერზე. მინაგო უცბადვე აფეთქდებოდა, წაივრძებებდა გამხდარ კისერს, გაგულსებული სახე მოედრიცებოდა, მაგრამ ისევე ერთბაშად დატრებოდა და არახრობდებოდა. სიცილი კი საოცარი იცოდა — მთელი სხეული უცახცახებდა და უთამაშებდა, ხელებს და ფეხებსაც იშველიებდა. მისი შეხედვა ძალიან ართობდა ბავშვებს.

შუა სმაში იყვნენ, რომ ეფრემას გაედვიძა. დასიზმრულივით მიაშტერდა სუფრაზე ახმაურებულთ, დააპირა მათთან მისვლა, მაგრამ გაიანემ დაასწრო და უმაღვე მიუბრუნია საინი და ღვინო. ეფრემამ, რაღაი ხორცი ივლო ხელში, ამის შემდეგ აღარც მოუხედნია სუფრისაკენ. ჭამდა ნელა, გულდასამით და ზოგჯერ თავისთვის თუ წაილულულებდა რაღაცას. ეტყობოდა, კმაყოფილი იყო და არც კი ფიქრობდა გულუხვა და თბილი სახლის დატოვებას.

გაიანემ რაღაც გადელაპარაკა ღვინოთი.

— კი, შეილო, კი, დედა, ავრე ავობებს! — დაეთანხმა მარიამი.

მაშინვე გამოძებნა ბლის ქერქისაგან მოწონელი პარკი, რომელიც ბავშვებს სამწყურსად დაჰქონდათ, ჩაალაგა შიგ ხორცის ნაჭრები, ღვინიანი ბოთლი ჩადგა და ეფრემასთან მივიდა.

— მოკლე დღეა, ჩემო ბატონო, საცა დაღამდება... — გადამეტებული თავზიანობით მიმართა და პარკი გაუწოდა. — ამაში ცოტაოდენი მოსაკითხია სიღონასთვის. უკეთესი ძღვენი ეკადრება ჩემგან, მარა მისი კეთილი გული რომ ვიცი, არ შემომგუნებს...

ეფრემამ გამოართვა პარკი, ის კი ვერ მოისაზრა, თუ რისი მანიშნებელი იყო მასპინძლის ამგვარი ყურადღება.

— უმთვაროც გახლავს... ვაი თუ მერე გაგიჭირდეს ამ თოვლიანში, პირდაპირ უთხრა, როცა შეატყო, რომ ის მაინც არ აპირებდა წასვლას. — ჰო, ჩემო ბატონო, ასე აჯობებს...

წამოაყენა, ხელში საბიჭვი ჯოხი შეაჩეხა, ჩაბალახი თავზე შემოახვია და კარისკენ შეატრიალა. ეფრემმა აბურტყუნდა, მაგრამ მარიამმა ყური არ მიუგდო. გაიყვანა გარეთ, ქიშკარში გააცილა და გზაზე დააყენა.

შინ რომ დაბრუნდა, ყაყანი გაიგონა. რალაცაზე დაობდნენ ივლიანე და მინავო. ანგია ორივეს უჩუჩხურებდა და ზოგჯერ კიდევაც უსისიანებდა ერთმანეთს. გიგა და კაკო სუფრიდან ამღვარიყუნენ და მოშორებით ისხდნენ.

მამაკაცები რომ ყაყანებდნენ, მარიამისთვის ეს შემაწუხებელი არ იყო... სტუმრები უნდა დათვრნენ, კიდევაც რომ შელაპარაკდნენ, რა უშავს მერე... ასეა ყოველთვის, ასეთია ბუნების წესი. საღ ნახულა, რომ დღესასწაულზე სუფრა სიფხიზლეში და საიუმეში ჩატარებულიყო...

ჯერ ჩვეულებრივ ამხალ ჩათვალა, მაგრამ, როცა გაიგონა, რომ აივანზე ლაპარაკობდნენ, ხოლო ის წარბებშეკრული და თავდახრილი დუმდა, გადაარაქდა და ყური მიუგდო რაზე დაობდნენ.

— საერთო კრებაზე, თქვენთან ერთად რომ ყვიროდა გვინდა-გვინდაო, ხელები რომ აფშიკა ზევით, ჰო, რაო, რა მოიგო? — როყიო ხმით გასახლდა ივლიანე, — ზომ დარჩით ყველა პირში ჩაღვამოვლებული?

— რა გვექნა აბა, ქვეყანას ჩვენ შე-

ვატრიალებდით? — ცალი ყბით იყო დუნა ანგია.

— კი მარა, ასე წახდით ყველა? — არ ცხრებოდა ივლიანე. — პირუტყვს რომ უღლის დადგმას დაუპირებენ, ისიც გაჭიქდება და თავის დაძვრენას მოინდომებს, თქვენ კი რა ღმერთი გაგიწყრათ, რას ჩაგვარდნიათ ენა მუცელში?

— ენა მე თავის ადგილზე მაქვს, შენსავეთ არ ვატარტალებ! — წყნარად თქვა მინავომ.

— ხახაშიაც რომ არ გქონოდა, უკეთესი იყო. სახეიროს შენგან მაინც ვერაფერს გაიგონებ, — ისევ აუხიბრდა ანგია.

ბავშვებმა სიცილი ასტეხეს. ანანიამ გადახედა მათ. შემკრთალი ბავშვები გაისუღრნენ და სათითაოდ გაეცალნენ იქაურობას.

მინავო ამირიზა:

— მე რას მერჩით, რა გინდათ ჩემგან? — შეტრიალდა, შემოტრიალდა და, ანგიას რომ მეტი ველარაფერი ვაუბედა, ივლიანეს ეძგერა: — სულ შენიბრალია ყველაფერი. რას შემოგვიჩილი, რას ავგრიე, შე ღვთისგან შეჩვენებულა? ანანიას ვერაფერს გამორჩი და ახლა მე მომდექი? ჩემთან არ გაგივა ებიციოდე!

— ნუ ცმუკავ, დაეტე შენთვის! — არ შეეუბა ივლიანე. — ვინც ბრძანდები, კარგად ვიცი. შენც გლახაკი ხარ და ესენიც! რას იკატუნებთ თქვს? ყველა რომ გამწარებული ხართ, არ ვიცი მე, თუ რაფა საჭმე? მარა, გლახაკები ხართ, შენც და ანანიაც! ყველა!

— რატომ, ბატონო, რატომ კადრულობ მაგას? სალანძღავი არაფერი ჰქონს ჩემს შვილს, — გულისტკივილით ჩაილაპარაკა მარიამმა.

— საპყარია, ნამდვილად! — აღარავის ზოგავდა თავაშვებული მოხუცი. — აბა რა იყო, იმისათვის გააშენა ენახი, რომ კოლექტივისთვის მიერთშია? იქნებ მაღლობაც უთხრა, რომ წაიღეს?

— რა მისი ნება იყო, — ქმარს გამო-
ესარჩლა გაიანე, — რა ექნა აბა?

— რა ექნა... რა ექნა და ავტრადი,
ავტეხიდი! — ხმას უმატა ივლიანემ. —
ქიას რომ ფეხს დაადგამ, ისიც გაფხა-
კურდება. სხვა თუ არაფერი, გულის მო-
საფხანად მაინც მეზობლებში ერთი უბ-
რალო სიტყვა ვერ თქვა?

ანგამ ჩაიჭირქილა:

— ნახა სულელი!

თითქოს მხარდასაქერად იყო თქმუ-
ლი, მაგრამ ანანიას მაინც არ ესიამოვნ-
და. დააბირა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ბო-
ლოს მხოლოდ ხელი ჩაიქნია უქმამო-
ფილოდ.

— ა, ხომ ხედავ, ახლაც დაიგუბა პირ-
ში წყალი! — გაიცინა მინაგომ. — მაგას
დააცდენიებ რაიმეს? უცადე შენი!

ეს სიცილი ივლიანეს სიტყვებზე უფ-
რო ემწარა ანანიას. ისედაც გულზე
სიმძიმედ აწვა, თავისი დარდი რომ ვერ
გაუმხილა, ახლა კი ისიც დაემატა, რომ
კიდევაც დასკინოდნენ დღეშილისათვის.
არავინ რომ არ მოელოდა, უეცრად
მუშტი დაახალა სუფრას, წამოდგა და
მინაგოს შეუტია:

— დამეხსენი, ადამიანო, არავინ გე-
კითხება ჩემს ამბავს!

გაიანე მკლავში ჩააფრინდა ქმარს.

— ჩემი კუბო გენახოს! მომკალი, ჭერ
შენი ხელით მომკალი!

— მომეშვი, დედაკაცო! არც ისე
მთვრალი ვარ, რომ გონი დავკარგო! —
ცოლის ხელები ჩამოიგლიჯა ანანიამ და
გაშორდა სუფრას.

ვიგამ და კაკომ უმაღლე იგრძნეს,
რომ ამით არ დასრულდებოდა ღვინო-
ნასვამი მამაკაცების არეულობა და
მათ დასაშვებლად მიაშურეს. მარი-
ამს არსოდეს არ ენახა ასე გაბორტე-
ბული შვილი, მისვლა ვერ გაუბედნა და,
შეშინებულა, შორიახლოდან შეპყუ-
რებდა. სტუმრები ჭერ მღუმარედ ისხ-
დნენ, მალე ისინიც წამოდგნენ და
აიშალნენ. გუნებაზე აღარავინ იყო. კა-
კო შეეცადა ჭერ მოფერებით დაემშვი-
დებინა მამა, მერე საყვედურიც შეაბა-

რა თავშეუკავებლობისთვის დასწესდა
ზე შეავლო.

ანანი, თითქოს თვითონაც მზად ყო-
ფილიყო მოენანიებია მასპინძლისთვის
უკადრისი საქციელი, უცბადვე დანებ-
და, აღარ დააცალა ბოლომდე თქმა და
სტუმრებთან მოვიდა:

— ბოდიში მომიბოვი... ღმერთმა
ცოდეს, არ მინდოდა, მარა... ყველას-
თან დიდი ბოდიში მომიხსენებია...

ამას ამბობდა, მაგრამ იგრძნობოდა,
რომ ჭავრი ჭერ კიდევ არ დაცხრომო-
და.

გაიანე დაფაცურდა:

— კი, ბატონო, კი... დიდი ბოდიში
თქვენთან... დაბრძანდით, ისიამოვნეთ,
ნუ მოიწყენთ ამ კაი დღეს... კი, თქვენი
ჭირიმე, კი...

ნაძალადევი ხალისით შეებატყა
სტუმრებს, ისევე სათითაოდ მოუბოდი-
შა მათ, მაგრამ სუფრას მაინც აღარავინ
დაუბრუნდა. ერთხანს ზეზეურად ელა-
პარაკებოდნენ ერთმანეთს, თანდათან
ხმას უმატეს, გაჩვენულად თითქოს კი-
დევაც შეხალისდნენ, მაგრამ, როგორც
კი გვიგამ წასვლაზე სიტყვა ჩამოაგდო,
დაემშვიდობნენ მასპინძლებს და დას-
ტოვეს იქაურობა.

სახლში დაძაბული სიჩუმე ჩამოვარ-
და. გაიანე ახლა უფრო მორიდებულად
იყო ქმართან და ფრთხილობდა არაფ-
რით არ მიექცია მისი ყურადღება. მა-
რიამ ანიშნა სუფრის ალაგებამი მოხ-
მარებოდა, და ამით გართული რძალ-
დედამთილი მხოლოდ თვალს თუ ჩაუქ-
რავდნენ ხოლმე ერთმანეთს, თორემ
ჩურჩულსაც ვეღარ ბედავდნენ.

მარტო შინაურებთან დარჩენილი ანა-
ნია როგორღაც უცბად მოტყდა. განაბი-
რას ჩამოჭდა, გაირინდა. რაღაც სიცი-
ვეს გრძნობდა მთელ სხეულში. სიცივე
და სიცალიერე იყო გულში. ნასვამი
იყო, აფორიაქებული და აქამდე ყვე-
ლასგან დაფარულმა სატყეარმა იჩინა
თავი... ივლიანემ და მინაგომ გაუღიზი-
ანეს ძველი ჭრილობა... გულმოსული
იყო მათზე, თავის თავზედაც, რამდენ

ხანს მალავდა გულში ღრმად ჩამალულ ღარდს, არავის უმხელდა და უნებურად მაინც გაამჟღავნებდა... ყბედი მოხუცის ლაქლაქისათვის იქნებ არ მიეჭკვია ყურადღება, მაგრამ იმ დაცინვას ვეღარ გაუძლო... ამ კაცმა თითქოს გულში ჩასჩარა ხელები, მოიფათურა შიგ და მიყუჩებული ტკივილი განუახლა... უნდოდა როგორმე დაევიწყნა ყოველივე, მაგრამ რაც მეტად ცდილობდა, მით უფრო არ უსვენებდა აბეზარი ფიჭვი თავისი ცხოვრების მომავალზე, რომე-

ლიც მისთვის ათასგვარი გაუგებრობა და საიდუმლოთი იყო მოცული.

დიდი ხანია ყველაფერი ალაგებული იყო, კერძაში ცეცხლიც შეეხვიათ, ლოგინები გაეშალათ, ის კი იჯდა და ჯიუტად დაშტერებოდა მიწურ იატაკს.

— დაიღალე, მამაჩემო? — ხელები მხარზე ალერსით მოუთათუნა კაკომ. — კაი ხანია დღამდა. ჰოდა, მოვისვენოთ ბარემ...

ანანიას არ აუხედნია, მორჩილად ადგა და თავისი მძიმე ნაბიჯით გაჰყვა შვილს.

(გაგრძელება იქნება)

ღმისა უკრაინას ხსოვნის ღმეობი

მშვიდობის მსოფლიო საბჭოს გადაწყვეტილებით მიმდინარე წლის აკვისტოს დამდეგს საბჭოთა კავშირში და საზღვარგარეთ ფართოდ აღინიშნა დიდი უკრაინელი პოეტის ღმისა უკრაინას გარდაცვალების ორმოცდაათი წლისთავი. ღმისა უკრაინა გაუთვინს რევოლუციურად განწყობილ და მარქსისტულად მოაზროვნე პოეტური სიტყვის იმ დიდოსტატთა რიცხვს, რომლებმაც მთელი თავიანთი შემოქმედება დაუქვემდებარეს ბრძოლას ხალხების სოციალურად და ეროვნულად განათავისუფლებისათვის.

შეუბრალებელი სიმღვივითი თვითმპყრობელობისაღმე, მემამულურ-ბურჟუაზიული წყობა-ღმისაღმე, ბრძოლა თავისი მრავალტანჯული და ყველა ჩაგრული ერის თავისუფლებისათვის, მკენნებარე მოწოდება მეფის ღმსპოტიზმის და მწაგვრელი კლასების წინააღმდეგ აქტიური შეიარაღებული გამოსვლისაკენ, დაუნდობელი მზილება მორჩილებისა, პაპიურობისა, შემარ-ღმელობისა და გამცემლობისა, შეუნდებელი რწმენა რევოლუციის გარდაუვალ გამარჯვება-ღმე, — სახალხო-დემოკრატიული მოძრაობის ყველა ეს ძირითადი მოტივი მთელი სიღრმით და სიმკვეთრით აისახა ღმისა უკრაინას მრავალფეროვან შემოქმედებაში — ღმისკულ ღმე-ღმისაღმე და დრამატულ პოემებში, კრიტიკულ ნარკვევებში და პუბლიცისტურ სტატეებში. ღმ-ღმისა კოსანმა, რომელმაც ბრწინაღმდეგ განსახიერა მთელ თავის შემოქმედებაში მშობელი ერის — გმირი უკრაინელი ხალხის საუკეთესო თვისებები — ვაჟაცობა და გულაღმობა, შრო-ღმისმოყვარეობა და სიცოცხლის სიყვარული, ქედუბრეღმობა და შეურყვეღმობა თავისუფლები-ღმისათვის ბრძოლაში, შემართება და ეროვნული ღმისება, — მოიპოვა უფლება ეწოდებია საქუ-ღმისთარი თვისათვის თავისი სამშობლოს დიდებული და მაღალი საბელი — უკრაინა.

ათ წელიწად ცხოვრობდა საქართველოში ღმისა უკრაინა. მან ვაკნო ქართველი ხალხის აწმყო და წარსული, მისი კულტურა და, როგორც ჩაგრული ერის შვიღმმა, ახლო მიიჭა-ღმისა გულთან ქართველი ხალხის სოციალური და ეროვნული ტკივილები, ვახდა უშუალო მონა-ღმისაწილე 1905 წლის სახალხო მოძრაობისა, რომლის ცოცხალი შთაბეჭდილებით შექმნა ერთ-ღმისა ერთი საუკეთესო პოემა „შემოადგომის წღამარი“; აქვე დაწერა თავისი ღმისაღმე იდიუტი, მაღალ-ღმისაღმე პოეტური „ტყის სიღმერა“ და კიდევ ბევრი სხვა ნაწარმოები, რომლებიც აღიარებულია არა მარტო უკრაინელი, არამედ მსოფლიო რევოლუციური პოეზიის მარგალიტებად. ამიტომ ბუ-ღმისაღმეობა, რომ ღმისა უკრაინას სახელი ისეთივე ძვირფასია ჩვენთვის, როგორც რუსული-ღმისაღმეობა სიტყვის ბუმბერაზებისა — პუშკინის და ღმისაღმეობის, გრიბოედოვის და-ღმისაღმეობის, გორკისა და მაიაკოვსკისა, რომელთა ცხოვრება და შემოქმედება ასევე დაკავშირ-ღმისაღმეობული იყო საქართველოსა და ქართველი ხალხის ცხოვრებასთან.

ღმისა უკრაინა

საკვდრო ღმისაღმეობა

წუხილი ჩემი საავდრო ღმისაღმეობა
შეიკრა და შეგ ეღვა მომრავღმეობა,
ღმისაღმეობა გული, თვალთავან უღმეობა
მსხვილი ცრემღმეობის წმეობა მოვარღმეობა.
გადიარეს ქარტეზიღმეობა,
მე ღმისაღმეობა მიანც გიუღმეობა,
არ დავღმეობღმეობა მტერთ საღმისაღმეობა,

ღმისაღმეობა ვათეღმეობა, ვით ღმისაღმეობა
ცრემღმეობა დაწმინღმეობა ჩემი თვალღმეობა,
რომ მეტღმეობა მეგროღმეობა სხივის ღმისაღმეობა,
სულიც განახღმეობა ნაგროღმეობა
და აღარ აღმეობა მიწას ნისღმეობა,
ო, გაზაღმეობა, ღმისაღმეობა რძაღმეობა,
მსურს გავეღმეობა, მოღმისაღმეობა ძალი!

I

ის ღამე იყო ბნელიც და წყნარიც
 და ჩვენ, მგზავრები ნაგვიანები,
 ერთად ვიდევით ნალღლიანები,
 ის ღამე იყო ბნელიც და წყნარიც.

გარინდულიყო ქალაში ქარი,
 შენ კი მღელვარედ წამოიწყე, მახსოვს,
 სონეტი,

რომელსაც გულში ექოსავით
 ვიმეორებდი,
 გარინდულიყო ქალაში ქარი.

როცა გამოკრთა ფრთა ციავისა,
 იქ, გულში, შუცებ, თითქოს დანისებრ
 რაღაც ეღვარე თრთოლვით დამისვეს,
 როცა გამოკრთა ფრთა ციავისა...

გამოქანილი

გადაუქროლა ზღვას ქარიშხალმა,
 ზღვა ამოხოქრდა და აიშალა,
 ტალღები ზეცას მისწედნენ, ფრთოსანნი,
 სივრცეს დაეცა ზარი შიშისა,
 ზღვა მძვინვარებდა მტრის ურდოსავეით
 და ჩაახშობდა ხმას ქარიშხლისას.

გადაუქროლა ქარმა უდაბნოს,
 უხოროციელოს, უგზოს, უდაბოს.
 ჯერ ცად ატყორცნა კვიშის სვეტები,
 მერე დაგრაგნა და დაანარცხა,

სდევდა, სიკვდილი, თავგამეტება,
 შეეხებოდა იგი რასაცა.

გადაუქროლა ქარმა კოშკებსა,
 მოულოდნელი ხმა შემოესმა:
 ეღერდა სიმები ეოლის ქნარის,
 გაღვიძებული მისივ ფრთისაგან,
 ჯერ მოხიბლული შენერდა ქარი,
 მერე გაფითრდა და დაიქარგა,
 განეველტო იმას, რაც აღძრა თავად.
 ქნარი კი ეღერდა მწვერვალთა თანა...

Ave regina!

სად გამიტყუე, მკაცრო მუხავ! ღამენათევი,
 რად დააბრმავე თვალი ჩემი შენი ნათელით,
 რად მოაცთუნე გული ჩემი ბედნიერებით,
 წარმტაცე სიტყვა ბაგეთაგან და სიშლერებით,
 გზა უდარდელად დაიმშვენე ჩემი ვარდებით,
 და ჩემი სისხლით—კაბის კალთებით,
 და ჩემს უნაზეს ფიქრებისგან დაწულ გვირგვინით
 შეიმკე შუბლი, მე კი მხველად ყოფნა მიბრძანე,
 მიგყევარ და ჩემს ბოროკილთა ხმას უსმენს ირგვლივი
 ყოველ ცისმარე!

მთელი საუნჯე, დედოფალო, შენ მოგაბარე,
 მაგრამ ვნებისგან თავი მაინც ვერ დავიფარე,
 ბედნიერება—ოდენ ჩუმი, უხმო სიზმარი,
 შენ გამიფანტე, ჩამომძახე: „მონავ ზიზანო,
 გაიღვიძეო, შეეხეო ხელუხლებ სიმთა,
 რათა მადილო, და მიიღებ ძღვენს ყოვლად ძვირფასს!“
 ამაოდ მსურდა, დამეკიდა მწუხარე ჩანგი

მტირალ ტირიფზე მითოლოგარე ხელით
 და დიზეფიცა, რომ არასდროს იელერდა ჰანგი
 საბრალო მხეველის...

მაშინ შენ ისე ცეცხლოვანად შემხედე, მუზავ,
 წამსვე გულიდან გაიკრითა ნისლი მომკრთალო,
 ანღერდნენ სიმნიც, რომელთ ღიმით უპყრობდი ყურსა,
 შენ—დედოფალო,
 და გიელავდა თვალში ცრემლი გამაჩჯვებულის!
 მე იმა შუქმა დამაფიწყა ნზეც დიდებულო,
 გაგებხენ გული და ვთქვი ყველა, რასაც მანამდის
 საკუთარ თავსაც კი ვუმალავედი...

* * *

ვასულა ქამი დღისა შემდგომ იმა პირველის,
 ნითხარ, სადაა მაშინდელი დანაპირები?
 ძღვენი, რომელიც შენმა გულმა გამოიმეტა,
 არს მარგალიტი ცხელთა ცრემლთა მოციმციმეთა
 და კიდევ: ცივზე ცივი ბროლი-აღიარება
 კაცთაგან ჩემი, რომ ვარ მგოსანი...
 მმოსავს ძაძები, შავი, მძიმე, ნაღვლიანები,
 რომელთაც თვალი აღამაზებს პატიოსანი
 წმინდა ლალისა—სისხლი ჩემი, თბილი, ჭალური,
 განა ცუდია მონისათვის ეს სამკაული?
 ო, იხარებდე, დედოფალო, რამეთუ გშვენის
 ჭება-დიდება მონისგან შენის...

თარგმნა მთერ ხახუაძე

კონსტანტინე გამსახურია დანდებთან დაცეცი

„ბედნიერია, ვინც შეიღწა სავანო მიზეზნი,
ვინც თავის ქუხლით გადიოქერა შიშინობა,
მუხთალი ბედი, ახერონტის* ხარბი მსული“.

ვი რ გ ი ლ ი უ ს ი

„ბ ე ო რ გ ი კ ა“.

I

დავბადებულვარ მაისის მშვენიერ
დღეს, გათენებისას, ძველი აზნაურის
ოჯახში. როგორც ამას წინად დადგინდა,
დავბადებულვარ 1893 წელს და არა
1891, როგორც ეს აქამდის აღნიშნული
იყო ლიტ. ლექსიკონებსა და კალენდა-
რებში.

მამაჩემი სიმონი, რომელსაც მისი
ნაყმევების შვილთაშვილები და ძიძა-
შვილები „პატონ სუმოს“ ეტყოდნენ,
საკმაოდ ჩამორჩენილი კონსერვატორი
იყო.

მას წერა-კითხვა უსწავლია თურმე
ხარისბეჭვზე. თავის სიცოცხლეში „ვე-
ფხის ტყაოსნისა“ და „დავითნის“ გარ-
და წიგნი არ წაუკითხავს და მე აგრე
მასსოვს, იგი გულდასმით ამტკიცებდა:
რაც დასაწერი იყო, ამ ორ წიგნში უკ-
ვე დაუწერიათ და სხვა რამ არც არისო
საქირო.

დღეღამეი ელისაბედი ფრიად შორ-
წმუნე იყო, ყოველ საღამოს, დაწოლის
წინ ხატების წინაშე დაჩოქილი ლოცუ-
ლობდა.

*ახერონტი — ბერძნ. ჯოჯოხეთის, ჰადესის
მდინარე.

ხელსაქმე უყვარდა, ნაყმევთა შვილ-
თაშვილებს უსასყიდლოდ უყვარავდა
ჩოხას, ქარგავდა, ოქრომკედის ხელო-
ბა ემარჯვებოდა. „ვეფხისტყაოსანის“
ზეპირად იცოდა, ფსალმუნის ლექსებს
გალობდა, მუდამ მარხულობდა და წირ-
ვა-ლოცვას არასოდეს გამოსტოვებდა.

ბებია ჯარამხან მაანის დარად როდი
ნადირობდა, მაგრამ მუდამ ჰყავდა მე-
ძებრები.

ჩემი გვარის გამო მე ასეთი რამ გა-
მიგონია: მამა ჩემის მამა შესანიშნავი
მსროლელი და მოჯირითე ყოფილა.

ერთი შტო ჩვენი გვარისა ქართლის
მეფეს, ვახტანგ VI-ეს გაჰყოლია რუ-
სეთში. ამას წინად პრესსაში გახშიანდა
ასეთი ამბავი: ვინმე პოლკოვნიკი გამსა-
ხურდია ნაპოლეონს ებრძოდა თურმე
პეტრე ბაგრატიონის ლაშქარში.

საქართველოში დარჩენილთა შორის
ერთი გამსახურდია, სახელად პავლე,
ტფილისის მიტროპოლიტი ყოფილა
მეთვრამეტე საუკუნის მიწურულს,
ოდიშელი გამსახურდიები დიდი თავა-
წყვეტილები იყვნენ თურმე.

ექვსი წლის ბავშვმა ერთხელ ქვა ვეს-
როლე გაპრიალებულ ეტლს. მეეტლე
მომიბრუნდა და მომახალა: დაწყევლი-
ლი გვარის შვილი აბა რას იზამდიო
უკეთესს.

დედაჩემს გამოვეითხე და მან ასეთი რამ მიაშპო:

თურმე ჭყონდიდის ეპისკოპოსის ძღვენი გაუგზავნია დადიანისათვის. მეძღვნეს გამსახურდების მამულზე გამოუვლია. ჩვენს წინაპარს იგი დაუჭერია, ძღვენი წაურთმევეია, მის შიშველ ტანზე დაგებული ცხელი ღომი ძაღლები-სათვის უჭმევია. ჭყონდიდელი შებრძოლებია ჩემს შორეულ პაპს და დაუმარცხებია იგი.

სოფელი საგამსახურდიო გადაუწვავს და დაუწყევლია.

მე და ჩემმა ძმამ ალექსანდრემ ვნახეთ ერთხელ ძველი ეკლესიის ეზოში ერთი ქვევრი, გამოწალიცი ფლურები ეყარა შიგ.

ჩვენი გვარის შვილებიდან ორი თავაწყვეტილი ფეოდალი იყო ცნობილი — როსტომი და მანუჩარი. ეს უკანასკნელი უმოწყალოდ მუსრავდა გლეხებს და მანუჩარ გამსახურდიამ, რომელიც უღვაშებს აგლეჯდა ნაყმევებსა და მათ შვილებს, თავის ცოლს ცხვირი მოსჭრა თურმე და მერმე წისკვილის ღარში ჩაავდო.

მანუჩარის მამულში მე და ჩემმა ძმებმა ვიპოვეთ მდინარე ზანას პირად უამრავი ჩონჩხი; როგორც ხალხი ამტყობდა, ეს აღამანები მანუჩარს დაუხოცნია და მდინარის პირად დაუმარხინებია თურმე.

ვინა სთქვა, ავკაცს კარგი შვილი არ ეყოლებათ მანუჩარის ვაჟი, გიორგი შესანიშნავი მსროლელი და მოჭირითე იყო. ერთხელ გიორგი ტყეში წააწყდა ასეთ ამბავს: საურმე გზაზე თავადი ჩიჩუა შეეხეხა ურმით მომავალ გლეხს, მეტრემეს სალამი ვერ მოასწრო, ჩიჩუამ ცხენი ურემთან ზედ მიაგდო და ეუბნება:

შე ღორის დასმულო, სალამი რა უყავი?

ვიდრე მეტრემე ბოდიშს მოიხდიდა, ცხენოსანი მიეჭრა მას და უღვაში აავლიოჯა.

გიორგიმ არ დააყოვნა, ცხენი დააძ-

გერა თავად ჩიჩუას, ხმლით წააცალა მარჯვენა ყური. მამაჩემმა მადლობას ნიშნად სადილი გაუმართა გიორგის.

მე პირადად მოესწრებოდა ჩვენს სახლისკაცს მალხაზს, რომელსაც უამრავი ქორ-მიმინო ჰყავდა, დიდი ხუმარა იყო;

1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ, როცა გენერალი ალიხანოვი სამეგრელოში ჩამოვიდა ლაშქრითურთ, მალხაზი ხითხითებდა: სახლი თუ ვაღამიწვეს, კედლისტილების ტყე-ცინტიცინი გამოაყრუებსო ალიხანოვს.

* * *

ჩემი დედ-მამის შეუღლების გამო ასეთი რამ გამოიგონია: პაპა ჩემი სიკო თოფურიძე და მამაჩემი სახელგანთქმული მონადირენი იყვნენ. ერთხელ, ნადირობისას მამა ჩემმა სთხოვა თურმე პაპა სიკოს: შენი ქალი ელისაბედი მომათხოვეო. მერმე ის იყო, ორიოდე კვირის შემდეგ ქორწილი გაუმართავთ.

მამისეული ოჯახი იმყოფებოდა მსოფლიოში უუმცირესი მდინარის, ზანას ნაპირზე. ეს მდინარე საქართველოს გეოგრაფიის რუკაზე არცაა აღნიშნული. იგი სათავეს იღებდა პაპა ჩემის, სიკო თოფურიძის მამძილზე გადადიოდა მამა ჩემისა და მისი სახლისკაცების მამულებზე და ერთვოდა მდინარე აბაშას.

ზანა ფრიად მოუსვენარი მდინარეა, იგი ხანდახან აზვავდებოდა და ჩვენი სახლის აივნებს ასხამდა ზვირთებს. მის ნაპირებზე ფაცერები ჰქონდა გამართული მამაჩემს, უამრავი თევზი და კობო დაგვიჭერია ხოლმე. წავი და გველი გამოუღვევლი იყო მასში. ჩვენ ყოველ გაზაფხულზე წავის ლეკვები გვყავდა.

ეს მდინარე იყო ჩემთვის სიყრმის განცხრომის სავანე. მასზე გამართულ

საქალაქებო ხიდიდან არაერთხელ გადავიარდნოვარ. მისი საამური ჩხრიალი ჩემ საწოლში ისმოდა.

ლამამობით მომესმოდა მის ნაპირებიდან მგლების ყმული და ტურების ხორხოცი. ექვსი წლის ბაღს მუდამ იმის ნატვრა მქონდა: მალე წამოვზრდილიყავ და თოფით დამეხოცა ისინი.

ახლაც არ ვიცი, ჩვენი ძაღლები რატომ ვერა ბედადნენ ხის ბოგირზე გადასვლას და მათთან შებმას, ეს უკანასკნელი მუდამ გამოდმიდან უყვდნენ ზანას გადაღმა მოჯარულ მხეცებს.

დღესაც მახსოვს, დედა ჩემმა ექვს წელს მაწოვა ძუძუ, ერთ დღილას მე და დედა ჩემი ვისხედით შუა ცეცხლთან, სამზადში, რომელიც ჩვენი გადინს, ეკაიას საუფლოდ ითვლებოდა. დედაჩემმა ქართულად უთხრა ჩემს დას: წადი ხინა მოიტანეო.

ჩემი დაი გაქცა და როცა ხინა მოიტანა, მე სამზადის ზღურბლთან დავუხვდი და ლოყა დავუფხოქე.

დედამ და ეკაიამ გამაჯიყეს, დედა ჩემმა ძუძუებს ხინა წაუსვა და ამის შემდეგ მე უკვე აღარ ვიყავი ძუძუმწოვარი.

მამისეული სახლი ჩემთვის იყო უზარმაზარი სასახლე. ჩემი საწოლი ოთახიდან მოსჩანდა ოქროს კალთიანი ზეცის თვალსაწიერი, რომელიც შეღამებისას აყვავდებოდა ხოლმე ნარინჯისფერი ღრუბლებით და ფერითლი ფერების ლიცილიცი სიხარულით ავსებდა ჩემს ბავშვურ გულს.

მერმე მრუმე ფერები მოედებოდა ცის კიდურს, ხეთა შტოები დამუქდებოდნენ, ჭოტის მონოტონური ძახილი მოისმოდა ბაღიდან და მუდამ იმას ვნატრობდი: იმ ჭოტის ბარტყი დამეჭირა, გამეზარდა, ისე როგორც შოშის, შაშვის და ზღარბის მართვეებს ვიჭერდი და ვზრდიდი ხოლმე.

შუა ღამემდის ყურს ვუვლებდი ბაღში გახმინებულ ჩქამს. ხანაც მომესმოდა მამა ჩემის ოხერა მეზობელ ოთახიდან, ხატების წინ დაჩოქილი დედის

ლოცვა, ხანაც ტურებისა და ფოცხერების ხორხოცი.

ლანდები იზრდებოდნენ ზამბანს შემოვივრავინდი ხოლმე თავზე, რადგან ძლიერ მეშინოდა ბობლია ლანდებისა. მერმე იწყებოდა ყრმული სიზმრები, ბაიებით მოფენილ მინდორზე მოფარფატე შოშის ბარტყების კრიამული, ტყბილი და საყვარელი არსებების ფრთხილი და ამო ჟღერტული.

გათენებისას უკვე მალეიებდა ჩვენი ასწლოვანი კაკლის ხეებზე შემომსხდარი მოლაღურების საამო სტვენა, ხანაც შამშების მხიარული ქაბქაბი ფათალოთი გარსშემორტყმულ მუხებიდან, რომელნიც თავჩაჩქინიანი რანდებივით იღვნენ ჩვენი ვრცელი ბაღის დასაველეთის კიდევებზე.

მუდამ ჭაობებში და მდინარის პირად მოფუსფუსეს ციება დამრევდა ხელს და დასიცხულ ავადმყოფს შემომიტყვდნენ ხოლმე ბობლია ლანდები, რომელნიც ზღარბული მღვევების დარად დაბაჯბაჯებდნენ ჩემს საწოლ ოთახში და ასეთ ღროს დედა იღებდა ჩონგურს და ნელი, ნელი ხმით დაამღერებდა:

„შოე ნანა,
შოე შეილო,
შოე ცისკენ
ფრთა გაწვილო“...

ოჰ, ის დაუვიწყარი დილები, განუწყვეტელი გალობა მოლაღურებისა და ბულბულებისა... ავრე მეგონა, მთელი ჩემი ცხოვრება გაივლიდა ამ ღვთაებრივი მგალობლების კონცერტებით დამტკბარი.

მაგრამ, სამწუხაროდ, აღრე იძალა შემეცნებამ, გიგანტური ლანდები იხედებოდნენ ჩემი ოთახის ფანჯრებში და მე გაოცებით მევსებოდა გული.

• • •

უპირველესი საჯანი, რომელიც მე არასოდეს დამავიწყდება, ეს იყო წითელი ჩინური ფაიფურის სარძეო ჯა-

მი, რომლის ფსევრზე მამალი ეხატა. ეკაიას უამრავი მამლები ჰყავდა, მაგრამ ეს დახატული მამალი ყველაზე მეტად მიყვარდა. მამალი ისე კარგად იყო გამოსახული, ხელს მოვლესამდი ხოლმე ჯამის ფსევრს.

ჩვენი გავია ეკაია, დედაჩემის შემდეგ ყველაზე მეტად მიყვარდა. მამაჩემი ალერსით მაინცდამაინც არ მანებიერებდა. არასოდეს მას ჩემთვის არ უკოცნია. მხოლოდ გვიან გავიგე, როცა იგი ქორწილს, ან ნადირობის შემდეგ გვიან ღამით შინ მობრუნდებოდა, ჩემი საწოლის წინ დაიჩოქებდა და თვალებს ამომიკოცნიდა ხოლმე.

საერთოდ, სიტყვაძვირი მამა სასტიკად ექცეოდა ჩემს ძმებს: ბესარიონს, ალექსანდრეს, ბიქტორს, ვანოსაც. ერთადერთი ჩემი და იყო მისი ალერსის საგანი.

როცა მამა ჩემი ცხენით მობრუნდებოდა შინ, მუხის ქიშკართან მოაღწევდა თუ არა, ყმაწვილები გარეთ გამოვცივდებოდით, ზოგი ალერსს წაველებდა ხელს, ზოგიც უზანგებს და ცხენს თავლისავე წაიყვანდით.

მამას ხუთიოდე ცხენი ჰყავდა, მას ნაბრძანები ჰქონდა: მეჯინიბე ალექსიას მივშველებოდით მათ მოვლაში, ამიტომაც მუდამ სამურველი გვექონდა ხელში და ვწმენდით იმ ცხენებს. ეს კიდევ არაფერი, ცხენები უნდა დაგვემწეურვალებინა, ზანაში ვბანდით მათ და საძოვარზე მიგვყავდა აბაშის პირად.

უფროსი ძმა ბესარიონი, რომელიც მუდამ ეკლესიაში დადიოდა და ღამ-ღამობით ლოცვით იყო გართული, მამა ჩემმა საშუალო განათლების მიღების შემდეგ, ბათუმს წარგზავნა და იგი სამი წლის შემდეგ როტშილდის დიდი მაღაზიის მმართველად დანიშნეს.

ბესარიონმა დიდი პატივი დაიმსახურა თავის უფროსის წინაშე, მან დიდძალი ჭურჭელი და ავეჯი ჩამოიტანა ბათუმიდან. ჩამოიტანა აგრეთვე უამრავი წიგნები, მათ შორის წმინდანთა ცხოვრებანი, „ქართლის ცხოვრება“,

კარაბადინები, დაეითნებ და სხვაგვარად ბელნი.

ქართული

ექვსი წლის ვიყავი ჩემი მამის ცხოვრების კითხვას მიეყავი ხელი. „ქართლის ცხოვრების“ კითხვის დროს არაერთხელ მიტირნია ვახტანგ გორგასალის, გიორგი პირველის, ბაგრატ IV-ის, დავით აღმაშენებლის, თამარის, გიორგი ბრწყინვალის, სვიმონ მეფისა და ერეკლე მეორის გარდაცვალების გამო.

შვიდი წლის ბიჭი ვიქადინდი, წამოვიზრდები და ჩვენი ქვეყნის მტრებს გავეუყავემთქი, მთელი ჩემი სიყრმის მანძილზე ვოცნებობდი: დიდი გენერალი გამხდარიყავი, ლაშქარი შემედგინა და საქართველოს მტრები შემემუსრა.

ჩვენსას ყოველ შაბათს მოდიოდა იონა მღვდელი და მისი დიაკონი ევგენი ქოიავა და სუფრას უკურთხებდნენ ხოლმე მამაჩემს.

მამაჩემი ცხენით დადიოდა ეკლესიაში, რომელიც ორიოდე კილომეტრით იყო საავსახურდიოდან დაშორებული. მე და ჩემი ძმები, ფეხით დავდიოდით და წირვა-ლოცვას არ დაგვკლებივართ არასდროს.

შეებულება რა გაუთავდა, ბესარიონი ისეც წაივდა ბათუმს და იმ წელს მოხდა საოცარი უბედურება. ბესარიონი, ისე როგორც დანარჩენი ჩემი ძმები, უებარი მოჭიდავე, ცხენოსანი და მოკრივე იყო. ერთხელ იგი გაეციბრა თავის ამხანაგებს, ოთხფუთიანი გირა ცალი ხელით ასწია, სისხლი ჩაექცა და სულთმოპოვადი მოიყვანეს შინ.

მახსოვს რა გააფთრებით ებრძოდა იგი სიკვდილს, სისხლს ამოარწყევდა და მთელი ღამე ახველებდა. ბოლოს საშინელი წამებით გარდაიცვალა.

მის გასვენებას არ დაესწრებოვართ, რადგან დედამ პაპაჩემის სიკოს და ბებია ჯარამხანის ოჯახში გამხიზნა. მანდ ყოფნა იყო ჩემთვის ნამდვილი ბედნიერება.

პაპაჩემს სიკოსა და ბებია ჯარამხანს უამრავი მეძებრები და ქორ-მიმინონი

ჰყავდათ. ამ უკანასკნელთა ევენების
გლარუნი მალეძებდა დილას. პაპაჩე-
მი ტყავის ხელთათმანს გამოკეთებდა
მარცხენაზე და ასე დამყავდა მიმინოე-
ბი ევოში, ვუწრუწუნებდი და ვარ-
თობდი მათ.

ნადირობდა არა მარტო პაპაჩემი სი-
კო, არამედ ბებია ჭარამხანიცა. სანადი-
როდ მიმავალი ბებია ჭარამხანი ჩოხას
იცვამდა, მარცხენაზე ქორს, ან მიმი-
ნოს ისვამდა, ვაჟაკურად ჯდებოდა
ცხენზე. ჩემთვის უღიღესი სიხარული
იყო, როცა პაპაჩემი სიკო და ბებია ჭა-
რამხანი, ბლუ ონისიმე და პაპაჩემის
ძიძიშვილები ნადირობიდან შინ მობ-
რუნდებოდნენ. ხობებეს, ტყის ქათმე-
სა და გარეულ იხვებს სამზადისაყენ
წაიღებდა ხოლმე ონისიმე.

დილაადრიან ონისიმეს მიყვებოდი
ზანის ნაპირად, აქაც სიხარული მზად
იყო. მოფართხალე თევზებს ჩაჰყრიდა
ონისიმე კასრში.

ვისაუხშებდით. პაპაჩემი დაჟდებოდა
ბუხრის წინ, შინდისტარიან ყალიონს
აბოლებდა, თანაც გააშვერდა ყალიონს
და ჩემი მორიგი სიხარული იყო ამ ყა-
ლიონის ტარზე გადახტომა.

პაპა სიკო უჩვეულო სილამაზის ვაე-
კაცი იყო, ახოვანი, ბრგე, თოვლივით
თეთრი წვერით მოსილი. გვიან გავიგე,
როცა იმპერატორი ალექსანდრე მესა-
მე სენაკში ჩამოსულა, შორიდან და-
უნახავს პაპაჩემი და უბრძანებია: ის
თეთრიჩოხიანი აზნაური მომგვარეთო.

როცა პაპამ თავისი მალალი ბოხოზი
მოიხადა, იმპერატორმა შუბლზე აკო-
ცა თურმე პაპაჩემს, ხოლო ეს უკა-
ნასკნელი მარჯვენა მხარზე ემთხვია მე-
ფეს.

პაპაჩემი ხშირად იქალოდა იმ ამ-
ბით, რომ სეფიეთის ეკლესიაში ფრეს-
კა იყო ერთი მეთოთხმეტე საუკუნისა,
სადაც საქართველოს რომელიღაც მე-
ფე მადლობას უცხადებს აზნაურ თო-
ფტრიძეებს.

პაპაჩემის სახე დღესაც ნათლად მახ-
სოვს. მის ლაქდაცა დაწვისთავზე არც
ერთი ნაოჭი არა სჩანდა. მუდამ მოლზე-

ნილი და ხუმარა, მე არასოდეს არ მი-
ნახავს იგი მომუშავე: ქორ-
ძებრები, ნადირობა და თევზაობა —
ეს იყო მისი მუდმივი გასართობი.

მის საწოლ ღარბაზში უამრავი თო-
ფი, ხმალი და სატევრები ეკიდა. წიგ-
ნიც ბევრი ეყარა კარადებში, მაგრამ
არც არასდროს მინახავს მის ხელში
წიგნი.

ბუხართან იჯდა, ყალიონს აბოლებ-
და, ხანაც ფეხშიშველა ისვენებდა თა-
ვის საკარცხელულზე.

დილაადრიან დგებოდა, ბაღში გადი-
ოდა და ქორ-მიმინოებს უწრუწუნებდა.
ხშირად ლოგინში მწოლარეს მესმო-
და მისი შეძახილი:

„ე ბიჭო ონისიმე, ეს მიმინო ვგო-
ნებ ავადაა, მოდი რევანდის ოყნა გა-
უკეთე აბლავე“.

მე წამოვდგებოდი და ვხედავდი თუ
როგორ იტანჯებოდნენ მიმინოები, რო-
ცა მათ ონისიმე ოყნას უკეთებდა ხოლ-
მე.

ამ ნიადაგზე დიდი უთანხმოება
ჰქონდათ ბაბუა სიკოსა და ბებია ჭა-
რამხანს, რადგან ეს უკანასკნელი აგრე
ფიქრობდა: ბაბუას ეჩვენება, თორემ
მიმინოებს არ ესაჭიროებოთ ოყნის გა-
კეთება.

პაპა ჩემს უყვარდა არა მარტო ნადი-
რობა, ბებია ჭარამხანს სიცოცხლე
ჰქონდა გამწარებული მისი სიძვის დია-
ციებისაგან.

პაპა სიკო ისე არ დაიძინებდა თუ მი-
სი ნაყმევის შვილიშვილი და სიძვის
დიაცი ხათუნა ფეხებს არ დაჰპანდა და
ბალიშს არ დაუღებდა თავქვეშ.

განა მარტო ხათუნა, მე თავით ენა-
ზე, ერთხელ ბებია ჩემმა მას მიუსწრო
ვაშლოვანში მეზობლის ჭკრივთან მდე-
ლოზე მწოლარეს და მათრახი უთავაზა
გამიჯნურებულ მოხუცს, რომელსაც
ამ ქვეყნად სამი რამ უყვარდა:

ჭალი,
მიმინო და ნადირობა.

პაპა ჩემი მიხვდა, რომ ასეთი უწე-
სოების შინ ჩადენა დაუსჯელად არ
ჩაუვლიდა, ამიტომაც გადასწყვიტა: ნა-

ღირობა მოემიზებებინა, დღენიდაც „სანადიროდ“ მიდიოდა და გვიან ღამით შინ ბრუნდებოდა, მეტწილად არსად სჩანდა ნანადირეები.

ბოლოს მოხდა საოცარი ამბავი:

დიდუდა ჭარამხანი შეუდგა პაპა ჩემის ქორმიმინოთა შემუსვრას. ახლაც კარგად მახსოვს, ერთ დილას პაპა სიკო აივანზე იჯდა. ბლუ ონისიმე ბოლთას სცემდა წალმა-უკუღმა. თავჩაქინდრული ბუტბუტებდა:

„არ თქვაო და... არ თქვაო და...“

პაპა დაინტერესდა.

„რას რომე, ონისიმე, რას?“

„არ თქვაო და...“

ისევ გაუმეორა პაპაჩემმა ონისიმეს შენაკითხი. მესამეჯერ არ დაუშალა ონისიმემ ხეაშიადი პაპას. ჩვენმა ბატონმა ჭარამხანმა სამ ქორს და ოთხ მიმინოს მარილი აჭამაო.

პაპა დამღუღრღილივით ათუხთუხდა:

„მერმე, მერმე?“

„მერმე და არ თქვაო და... ყველანი მიილო უფალმან“, სთქვა ონისიმემ.

პაპა სიკო წამოვიარდა და ბებია ჭარამხანის საქებრად გაემართა, მაგრამ გამოირკვა: ბებია ცხენზე შემჯდარა, ერთ-ერთი ნათლიდუდა აეყოლებინა და წირეაზე წასულიყო.

• • •

ერთი თვის შემდეგ ისევ წამიყვანეს მამაჩემის სახლში. ერთ დღეს დედაჩემმა ადრე გამადიდა, ეზოში თორმეტი შავოსანი ცხენოსანი დაგვხვდა. მამამ ცხენზე შემომისვა და გავემგზავრეთ პაპაჩემისეულ ოჯახისაკენ.

როცა პაპისეულ სახლს მიუახლოვდით, დედაჩემმა ასტეხა საშინელი კივილი, ლოყებს იხოკდა და სტიროდა:

„მამიკო, მამიკო“.

ჭიშკართან მისულნი დავქვეითდით. მამაჩემი, დედაჩემი და მათი მზღებლები თავშიშველნი შევიდნენ ეზოში. შავჩოხიანი მეზარენი გალობითა და ღიღინით წინ შემოგვეგებნენ, ისევ აკივლდა დედაჩემი და მთელი ეს პროცეს-

სია გაემართა ბაბუას სასახლისაკენ, საიდანაც შემზარავი ქორწინებები ისმოდა.

მამამ ვილაც ბიჭებს ჩამაბარა და მიბრძანა: ითამაშეთო. ბიჭებმა მე მომცეს მოზრდილი ცხენჯონი. მეც ვიდროვე და დავიწყე პაპაჩემის სასახლის გარშემო ჭირითი.

ბოლოს ბებიაჩემმა შემიყვანა იმ დარბაზში, სადაც ლამაზი, ახოვანი პაპა თეთრ ჩოხაში გამოწყობილი განისვენებდა კუბოში. დიდუდა ჭარამხანმა ხელში ამიყვანა და მე ვეამბორე პაპა სიკოს მშვენიერ თეთრ წვერს.

მე მაშინ არც კი ვიცოდი, თუ რას ნიშნავს მკვდარი და მე ვეამბორე პაპაჩემს, საესებით დარწმუნებული, რომ პაპა სიკოს ეძინა ტუბილად.

შერმე მოვიდა ბლუ ონისიმე, მდინარის პირად წამიყვანა, ფაცირიდან თევზები და კიბოები ამოჭყარა, და მეც გავიხარე ამ არსებობისთვის ხელის შეველებითა.

მერმე მე და ონისიმე წავედით სამხადში, კიბოები მოხარშეს და შევეუდექი ჭამას.

სამზადიდან გამოვიხედე და შევნიშნე, თუ როგორ გამოასვენეს პაპაჩემი სახლიდან, შევეკითხე კიდევაც ონისიმეს:

სად მიჰყავთმეთქი პაპა სიკო?

— სანადიროდ მიჰყავთო — მოშიგო ონისიმემ. როცა მთელი პროცესია ეზოდან გამოსული იყო, მე ისევ მოვაჩქეი ცხენჯონს და განვავარძე პაპაჩემის სასახლის გარშემო ჭირითი.

კარგად მახსოვს, ჩემზე უფროსი ბიჭუნა მოვიდა ჩემთან და შემრისხა:

— „შე ლაწირაკო, პაპა მოგიკვდა და შენ რა ვახარებელი დაჭირითობ მაგ შენ ცხენჯონზე?“

მე ვერ გავიგე, თუ რას ნიშნავდა „მოკვდა“ და ისევ განვავარძე ჩემი საქმიანობა.

უცნაურია: იმკამინდელი ბაღლები არც ისე გონიერნი ვიყავით, როგორც ჩვენი თანადროულნი არიან, ვინ იცის, ეგების უკეთესიც იყო, აღამიანს გვიან

წამოქალაქის შემეცნება, რომლის შედეგია დამწუხრება და დარდი.

მე პირადად არ მომწონს ის ამბავი, რომ ჩემი საყვარელი შვილიშვილი კონსტანტინე, გასაოცარ ცნობიერებას იჩინეს, უამრავი ლექსი იცის ზეპირად, და მე დღენიდავ ვცდილობ მისი გონება არ დაეტვირთო მომეტებული ცნობიერებით.

• • •

მამაჩემი ახალგაზრდობაში ფრიად გატაცებული ყოფილა ქეიფითა და ნადირობითა. შესანიშნავი მსროლელი და მოჭირითე, სიოცნლეს უმწარებდა დედაჩემს, რომელსაც ოჯახისა და ლოცვის გარდა არაფერი აინტერესებდა ამ ქვეყნად.

ერთ ზამთარს, საოცარი თოვლის დროს, მამაჩემს გარდაცვლია პირველი მეუღლის ნაშიერი დიმიტრი. სამგლოვიარო პროცესიას წმინდა გიორგის ეკლესიაში მიჰქონდა დიმიტრის ნეშტი.

მამაჩემი თვით ეკლესიაში ცხენით მიდიოდა, თუმცა ეს საყდარი სამიოდე ქილომეტრით იყო საგამსახურდიოდან დაშორებული. უცნაური ამბავი მომხდარა: სამგლოვიარო პროცესიას წინ შემოეყარა ირემი. მამაჩემი შინ გაემართა, თოფი წამოიღო და ირემს ეადღევნა, ერთი გასროლით მოჰკლა იგი, ჩვენს მსახურს, ალექსის ჩააბარა და ეკლესიაში მიბრუნდა თურმე.

მასხოვს, მდინარე აბაშის პირად მამაჩემმა ჩემს თვალწინ მოჰკლა ერთი ვეებერთელა, ვარხვის მინაგვარი ფრინველი, გაატყავა, ფიტული გააკეთა და აივანზე დაჰკიდა.

მე ახლაც ვიგონებ ამ არსების უჩვეულო ანაგობას. მე გვარიანად ვერც კევი ზოოლოგიაში, მსოფლიოს უდიდესი ზოოპარკები დამითვალეირებია და დღესაც არ ვიცი, თუ რა ჭიშისა იყო ეს ფრინველი?

მამა უებარი ცხენოსანი იყო, მეტევეზე და მონადირე. ერთხელ მან ჩანგ-

ლით მოჰკლა თურმე ვეებერთელა ლავი. ისეუბა და მეორეც ჩაჰმარა რაფს მიხატა ამ დროს მარჯვენი წვივი მიახსვრია ტინს, ამის გამო დაყოჰლდა.

ახალგაზრდობაშიაც თამაში და უშიში ყოფილა. როცა თურქები შემოესიენ დასავლეთ საქართველოს, საესენებით ახალგაზრდა მამა მშვერავად გაუგზავნიათ.

ცხენი მუხის ქვეშ დაუბამს. ასულა ხეზე და თურქების ასკერები მისკენ წამოსულან ქენებით. მამა ცხენს მოჯდომია და თავდაზნაურთა მილიციაში მიუტანია ამბავი.

სიბერეშიაც იქადნოდა: ოსმალები რომ შემოესიონ ჩვენს ქვეყანას, პირველი წავალო ომში.

სიყრმეშივე მიჩიჩინებდა, არაფერი ისე არ ამშვენებსო ვეჟაკს, როგორც სიმამაცე. დამე ტყეში მაგზავნიდა ცხენების სამწყესად. მე დიხააც, მეშინოდა, მაგრამ განზრახ ვმღეროდი და ვუსტვენდი.

ეჭვის წლის ბალდი მორევეში გადამაგდო, იცურავეო შემძახა ბლომად ველაპე წყალი, ბოლოს თვითონ შემოცურა და ყურით ამომათრია. მერმე ფეხებში წამავლო ხელი, უზომოდ შესმული წყალი ამომანთხევია.

ერთხელ თავათ ხედნიდა საყმოდ ოჩან ულაყს. ხელი წამავლო და უბელო და უადვირო ცხენზე შემეგდო, ულაყს მათრახი გადაჰკრა გავაზე, შემომძახა: აბა მარჯვედ გააჰქენო.

ცხენი საოცარის სისწრაფით გაჰქენდა თემშარახზე. მე ძლიერ შევეშინდი, გზაში შემომხვდარ გლეხებს ვევედრებოდი — მიშველეთ-მეთქი.

ბოლოს, რა დავრწმუნდი ვერავინ მშველოდა, ორივე ხელით ფაფარზე მოვეჭიდე ცხენს და შეება ვიგრძენი. ბოლოს ისე გავთამამდი, ჭუსლი ვკარი და შინ მიებრუნდი.

მამამ გაოფლიანებულ ცხენიდან ჩამომიყვანა და მომეალერსა. ძლიერ მზხარია, მშინშარა რომ არ ყოფილხარო.

ერთხელ მე გავხდი გასაოცარი ამბავის თანადამსწრე: მამაჩემმა მითხრა ნა-

შეღამევეს: წამოდი, ცხენებს მივაკითხოთო.

ცხენები ზანას გადალმა სძოვდნენ. მამამ ცალღულიანი თოფი წამოიღო, მე წალდი მომაჩეჩა ხელში.

მდინარის ბოვირზე გადავედით თუ არა, სამი ცხენოსანი შემოგვეხეჩა.

„ჰეი, ვინა ხართ?! — შესძახა მამამ. სამივემ თოფი გვესროლეს. მამაჩემი არ შედრკა, სროლითვე უპასუხა მათ.

ცხენოსნები, რომელნიც ჩვენი ცხენების მოსაპარავად იყვნენ მოსულნი, შეკრთნენ, ცხენები შებარუნეს და ქვებით გაუჩინარდნენ.

ჩემი ცხოვრების უმძიმესს წუთებში, მე მუდამ მაგონდებოდა მამა ჩემის ვაჟ-ცუტური ყიყინა, რომელიც უკვე დაცულილი ფილათოფით უკან მისდევდა შაშხანებით შეიარაღებულ ავაზაკებს.

როცა შინ მივბრუნდით, მამამ მითხრა:

„იცოდე უტა, თუ ვაჟაკს არ შეეშინდა, მას ვერავენი დაამარცხებს“. და ეს ისეთი სერიოზული ტონით მითხრა, თითქოს მე დიდი რაინდი ვყოფილიყავი, მრავალ ომში ნაცადი.

მე მან ორი რამ შემათვისებინა: შიშთანობის წინააღმდეგ ბრძოლა და შრომისადმი სიყვარული. ამ უკანასკნელის გამო გვიან ვიამბობთ, ახლა მინდა კვლავ იმის გამო მოგიტხროთ, თუ როგორ მინერგავდა იგი სავსებით ყრმას სიმამაცეს და გამბედაობას.

1905 წლის მომდევნო რეაქციის დროს ჩემი ძმა ალექსანდრე, სოციალ-დემოკრატი, აჯანყებულებს სათავეში ჩაუდგა. ჩვენს ოჯახში და ჩვენს წიქვილებში იმალებოდნენ მაშინდელი რევოლუციონერები, მათ შორის, ივანე გომართელი, ალექსანდრე აბაშელი, ამ უკანასკნელის ბიძაშვილი მიხეილ ჩოჩია.

როგორც ერთხელ მოგახსენეთ, მამა ჩემი ვიდრე 40 წლის ვახდებოდა, ქეიფსა და ნადირობას უნდებოდა. ბოლოს მის ცხოვრებაში მოხდა ასეთი უცნაური ამბავი. პარიზიდან ჩამოვიდა მონპელიეს სამეურნეო ინსტიტუტის აბ-

სოლენტი თავადი დიმიტრი, დაფიანქმან მე მომნათლა და მამაჩემს მოგვრევა გობრდა.

დიმიტრი დადიანის შთავგონებით მამა ჩემმა თავი მიანება „პურმარილს“, ქეიფს, ნადირობას და ჩვენს მამულში, რომელიც მდებარეობდა მდინარე ზანას ნაპირად, მოაწყო ინგლისური პარკი. თითქმის პირველად შემოიტანა სამეგრელოში ციტრუსები, პინდური ხურმები და სხვა ექზოტური მცენარეული, ზანას გადალმა, მდინარე აბაშამდე მისი საუფლო იყო, მოაშენა შესანიშნავი ვენახი, დაბლნარი. ჩვენებური აზნაურები მას სასაცილოდ იღებდნენ: აზნაურმა თონხა და ბარკა დაიწყოვო.

ჩემი ძმა, ალექსანდრე მამამ აგრონომიის შესასწავლად გაგზავნა ქუთაისს.

ალექსანდრე მცირე ხანს შეველოდა მას, მაგრამ ბოლოს იგი ჯერ ბოლშევიკებს მიეჭრო, შემდგომ ამისა, სოციალ-დემოკრატებს. მამა ჩემს ძლიერ უყვარდა გლეხები და ხელოსნები. ახლაც მახსოვს, თუ როგორ გულითადად უმასპინძლდებოდა იგი, დურგლებს, რომელნიც ჩვენი წაბლის სახლის ამუნებისას შეველოდნენ მას.

ხშირად პატიყებდა თავის ნაყმევთა შვილებსა და შეილთაშვილებს — კუპრავეებს, ქოიავებს, გრიგოლიებს, კუპავეებს.

ახლაც თვალწინ მიდგას ამ მშვენიერი, ჩოხიანი, თეთრწვერა გლეხების დასი, რომელნიც ნასმურევეზე კოცნიდნენ მამა ჩემს.

მამა ჩემი უხვად აჯილდოებდა ჩვენს მორდლებს, თავის ნათლულებსა და ნათლულების შეილთაშვილებს, იგი ძროხას, ცხენს, ხბოს და ნერგებს აიუქებდა ხოლმე მათ.

მამაჩემი ენერგიულად ერეოდა მათ ოჯახურ საქმეებში, ნათლობათა და ჯვარისწერათა უცილო თანადამსწრე.

ჩვენი კუთხის აზნაურები ჰქირდავდნენ კიდევაც მამა ჩემს: გლეხებთან დაკლება და მათთან პურმარილის მიღებას არ უკადრისობსო.

მამა ჩემი თავის მხრით დასცილდა მათ: ამ სულელებმა კიდევ ვერ გაიგეს, აზნაურობას ყაველი რომ გაუვიდაო.

მიუხედავად ამისა, მამა ჩემს არ მოსწონდა რევოლუცია. ახლაც კარგად მახსოვს იგი პირუთვნელად ეუბნებოდა: ივანე გომართელს, ალექსანდრე აბაშელს, ვიქტორ თევზაიას, მიხეილ ჩოჩიას, ჩემს ძმას ალექსანდრეს, და მათ ირგვლივ შეკრებილ აბაშელ გლეხებს: „თქვე საცოდავებო, უნდა იცოდეთ: თანასწორობა რომ დმერთს ჰქონოდა ჩვენთვის განკუთვნილი, მაშინ ეს ჩვენი ხელის თითები თანაბარნი იქნებოდნენ და ჩვენ ვერც ვერაფერს დავწერდით და ვერც ვერაფერს დავიჭერდით“.

ნახეთ რა მუხანათია რიგითი ადამიანის ბედი! ასეთი აზროვნების კაცს როგორი ტრაგედია გადახდა.

• • •

ცხრაას ხუთი წლის რევოლუცია დაშარცხდა. ჩემმა ძმამ და მისმა ამხანაგებმა ტყეს შეაფარეს თავი. გაჩნდნენ ბანდიტები, ისინი სოფლებში დათარეშობდნენ, ხალხს ძარცვავდნენ და ხოცავდნენ.

ჩემი ძმა ალექსანდრე და ალექსანდრე აბაშელი ჯერ შეებრძოდნენ გენერალ ალიხანოვის დამსჯელ რაზმებს, მერე მისდგნენ ბანდიტებს და შეეცადნენ მათ შემუსვრას.

მე ვიცი ასეთი ამბავი: ორი „ძმად-შეფიცულნი“ ვინმე რურუა და ბალათურია შიშის ზარსა ჰგვრიდნენ ჩვენს რაიონს. ჩემმა ძმამ ალექსანდრემ „პურმარილზე“ გაიწვია ერთ ტყეში ეს ბანდიტები და შუა ქეიფის დროს შესძახა: თავი დაიკავითო, ბანდიტებმა წამოდგომა ვერ მოასწრეს, ისე დახოცა.

ბოლოს ქუთაისის გენერალ გუბერნატორმა შემოუთვალა მამა ჩემს: შენი ვაჟი ალექსანდრე და ვიქტორი მომგვარე, თორემ შენ დაგიჭერ და ციმბირს გავამგზავრებო.

მამა ჩემი დიდად განრისხდა, შეუთ-

ვალა ქუთაისის გენერალ გუბერნატორს: ის დღე არ მოგესწრება, შენ ჩემი შვილები შენ მოგგვარავო.

ჩემი მეორე ძმა ვიქტორი აპოლიტიკური კაცი იყო. არც ის უსმენდა მამაჩემის შეგონებებს. მან არ ინდობა სწავლა, სკოლის მასწავლებელი შემოვლახა, ბოლოს იგი ფოტოგრაფს მიზარა მამამ.

ვიქტორმა ფოტოაპარატი თავზე დაამსხვრია ფოტოგრაფს, რადგან ამ უკანასკნელმა დედა შეაგინა მას. ამის შემდეგ ვიქტორმა ჩოხა შეიკერა, მამაჩემს ცხენი გამოსტყუა, სოფელში დაჭირითობდა ქეიფობდა.

როცა გენერალ ალიხანოვის საექსპედიციო რაზმის უფროსი კახაკების ურიადნიკი ჩვენს სოფელში მოვიდა, მამამ დედა ჩემი გახიზნა.

ჩოხა ჩაიკვა, სატევარი და რევოლვერი დაიკადა მხოლოდ მე დამტოვა შინ და დინჯად დადიოდა ჩვენს მუხის ქიშკარსა და სახლს შორის.

ურიადნიკი და კახაკთა ასეული შემოჭირითდნენ ჩვენს ვრცელ ეზოში.

ისინი ხმლებით სხეპავდნენ კაკლის ხეებზე გასულ იზაბელას ვაშებს. მამა ჩემი, წინ გადაედობა „ურიადნიკს“. ქართულად შეაგინა და უთხრა: თუ ამ თავხედობას არ მოიშლით, ახლავე აკეპავო ხანჯლით.

მე გამაოცა ამ ამბავმა, ურიადნიკი ცხენიდან ჩამოხტა და ეუბნება მამას: თუ პროკლამაციები აქ არა გაქვთ, არაფერს ხელს არ ვახლებთო.

პროკლამაციები ვერ აღმოაჩინეს, კახაკთა ასეული წავიდა. მეორე ასეული ჩვენი სოფლის დუქანში მისულა თურმე იმავე დღეს, ჩემი ძმა ვიქტორი ნარდს თამაშობდა გლეხებთან. ასეულის უფროსის დუქანში შესვლისას, გლეხები წამოდგნენ, ჩემი ძმა ბიქტორი არ წამოდგა.

ურიადნიკმა დედა შეაგინა ჩემს ძმას, აღეჭო, უყვირა.

ბიქტორმა ხელი წამოუსვა გირს და თავში უთავაზა ურიადნიკს. ეს უკანასკნელი წაიქცა.

ბიქტორმა უკანა კარი დუქნისა გაალო, თავის ცხენს შემოახტა, თავს უშველა და აფხაზეთს გადაიხვეწა.

* * *

მამაჩემი ვასაოცრად ჯანსაღი იყო. არც ის და არც დედაჩემი არასოდეს ავად არ გამხდარან. ამ ამბების შემდეგ ერთი კვირაც არ იყო გასული, მამა ჩემი მდინარე აბაშის გადაღმელმა გეჯეთელმა გლეხებმა, პაპა ჩემის ნაყმევების შვილებმა, ქორწილში დაპატივეს.

მამა ჩემი განუზომლად ბევრსა სვამდა, მაგრამ არ თერებოდა, იმ ღამეს რატომღაც მალე დამთვრალა თურმე.

ნაშუალამევს ცხენოსანი მოადგა უცნაურად აზვავებულ აბაშას (რომელმაც მერვე საუკუნეში მურვან ყრუს სარდლები და მხედრები დაახრჩო). ნათლულებმა და მათმა შვილებმა მუხლი მოიდრჩიეს: „ნუ მიბრძანდები, სუმო ბატონო, ამაღამ ჩვენსას მივბრუნდეთ. ღვინო შევსვათ და ხვალ დილით ჩვენ ყველანი გეახლებით და შინ მიგიყვანთ“.

მამამ მიუგო:

— მე იმ გვარისა ვარ, ბიჭებო, ვისაც უკან დაბრუნება არა სჩვევია, შინ მიბრძანდით და დაიძინეთო.

გლეხებმა თანხლება მოინდოქეს, მამა ჩემი დაემუქრა:

„ახლავე დაბრუნდით, თორემ დაგხოცავთ, იცოდეთ“. გლეხები შეკრთნენ და გაბრუნდნენ, ხოლო მამაჩემმა შეაგელვა ცხენი მდინარეში, რომელიც სამილო კილომეტრის მანძილზე გადაცდენილიყო უკვე თავის საღესს.

ნაბდიანი, ხმლიანი, ჩოხიანი მხედარი მამაცად მიაპობდა ტალღებს, ბოლოს აპობოქრდა გაცოფებული მდინარე, ცხენი წაართვა მხედარს.

მამა ყიფინით უკან გამოუდგა ცხენს. ისევე შეახტა უნაგირსა და დასცა ყიფინა, მაგრამ შას უკვე რამდენიმე ყლუპი წყლისა გადაცდენილი ჰქონდა სასულეში.

ჰენებით მოვარდა იგი სოფელში.

დედაჩემი, მე და მსახურნი, შეგვეხებეთ მას ჰიშკართან და ცხენებს ჩვენი ყვანეთ.

მამა ჩემი ლოგინად ჩავარდა. მთელს რაიონში ერთადერთი ექთანნი იყო, ებრაელი, დიდად პატივცემული ადამიანი.

იგი თავის განმავლობაში ერთგულად უვლიდა მამას, ბოლოს მანვე დაადგინა ასტმა სჭირსო. მე ვაგხდი მოწმედ მამა ჩემის საოცარი ტანჯვისა.

ღამით საბანს შემოვიტარებინდი თავზე და ვსტიროდი. ერთი თავის შემდეგ გუბერნატორმა ქუთაისის ციხეში წააყვანინა მამაჩემი.

დედაჩემი და მე ყოველ კვირას ჩავდიოდით მის სანახავად ქუთაისს. მე უკვე ველარ ვცნობილობდი მას. ეს ლოყებლაჟლავა ვაეკაცი დაედნო ავადმყოფობასა და სასურობოლეს.

ორიოდე თავის შემდეგ მამა გამოკეთდა. იგი კამერის მამასახლისად აირჩიეს. ამას წინათ ტფილისში შეგხვდით ერთ მის მეგობარს, მოხუცებულ მასწავლებელს, რომელმაც ასეთი რამ მიამბო: თურმე მამაჩემი ტუსალებმა აირჩიეს გუბერნატორთან სამოციქულოდუნდა მოეთხოვნათ პირობების გაუმჯობესება და თეთრი პური.

გუბერნატორმა ვესლიანად გაუღიმა მამას და უთხრა:

„შენ თეთრი პური რათ გინდა, ბებე-რო, აკი კბილები არა გაქვს?“

„მე ვანა ჩემთვის მინდა ეგ პური. ეგეცაა, უფალო გუბერნატორო, არც შენა გაქვს ჩაქაწაწებული კბილები“.

იგივე მასწავლებელი მიაპობდა: თავის სპორადიული ავადმყოფობის მიუხედავად, მამაჩემი წარამარა მღეროდა კამერაში, ზუმრობდა, გვამხნევებდა. კამერის ამხანაგებს. ხანდახან თამაშობდნენ „ტუტკუბირს“.

ასეთი რამ პირველად გავიგონე ჩემს ცხოვრებაში: მხტომელი ორივე ფეხს მიაჭდობს ურთიერთს და სამოთხით მეტრის მანძილზე ზტის. და ნუ იტყვი, სამოცდახუთმეტი წლის მოხუცი, ახალგაზრდებს ეჯიბრებოდა, ხანდახან სჯობნიდა კიდეცა ტუტკუბირში მათ.

• • •

გავიდა ცხრა თვე და მამა ჩემს ისევ წამოძალა ასტმა, დიდდა ჩემს. პაპიჩემის, სიკოს მეუღლეს — ჯარამხან მანს (ძველი აფხაზი ფეოდალის მარშალის ქალს) დიდგვაროვანი მფარველები ჰყავდა ქუთაისის არისტოკრატიაში, მამაჩემი, როგორც ავადმყოფი თავდებით გაანთავისუფლეს ქუთაისის ციხიდან.

მე ლამეების განმავლობაში მესმოდა მამაჩემის საშინელი ხროტიანი, შვეიპარებოდი მის საწოლში და ვუცქეროდი, თუ რა ვაქცაუტრად ებრძოდა იგი სიკვდილს.

ახლაც თვალწინ მიდგას მისი განრისხებული სახე. ხროტიანობდა, ბოდავდა. ამ ჩემს უბედურ ოჯახს რა ვუყო, თორემ ქუთაისის ჩავალ და სატევრით აეკეპავო მაგ გაათასირებულ გუბერნატორს.

როცა ჩემს ორანს შეიცნობდა მამა მომიხმობდა, თავზე ხელს გადამიხვამდა და მეტყვოდა.

„შენ ხომ გითხარი არა ერთხელ, უტა, არაფრის არ შეგეშინდეს. ხომ ბრძანებდა რუსთაველი: შიში ვერ იხსნის სიკვდილსა. მე არც სიკვდილის მეშინია და არც რუსების გუბერნატორისა, მე მეშინია თქვენი დაობლებისა.“

თუ მაინც და მაინც მოგვედ, შენ და ვანომ მოუარეთ ოჯახს, გეყოფებოდეთ დედათქვენი.

ნუ მიბაძვით თქვენს ძმებს: ალექსანდრესა და ბიქტორს. გახსოვდეთ: მოეშვიტე გაზეთებს, წიგნებს, იცოდეთ, ესენი დალუპავენ ქვეყანას“.

• • •

მე საოცარმა სევდამ მომიცევა. ორი ძმა შინიდან გაქცეულნი იყვნენ. დავრჩით ჩემი და, მე და ჩემი ძმა ვანო, სამიოდე წლით ჩემზე უფროსი. მამა თითქმის ლოგინად ჩავარდნილი იყო.

ცნობილია იმ ხანებში გლეხებმა ბოი-

კოტი გამოუცხადეს აზნაურებს, ჩემს უამრავი ნათლულები მამები ჰყავდა, მაგრამ სათოხნელად მოსვლას ვერავინ ბედავდა.

ასე რომ მე და ჩემი ძმა ვანო, ჩვენი გამოუცდელი, ბალღური ხელებით ვჩორკნიდით მიწას.

ჩვენ პირველდაწყებითი განათლება მივიღეთ ჩვენი სოფლის სამრევლო სკოლაში. ანბანი გვაწავლა დიაკონმა ევგენი ქოიავამ, იგი ლამაზი, ჩოხიანი ვაქცაცი იყო და მაყარს უფრო ჰგავდა, ვიდრე მასწავლებელს.

მიუხედავად ამისა, ამ დიაკონმა მე შემეყვარა ბიბლია, სახარება და ეკლესია.

ჩემს ძმას ვანოს არც ერთი მათგანი არაფრად მიჩნდა. დიაკონს მე ძლიერ ვუყვარდი, ყოველ წირვაზე თან მივყავდი ეკლესიაში, ბრწყინვალე ოლარს დამკიდებდა მხრებზე, საცეცხლურს ხელში მომცემდა და ეს იყო ჩემთვის უდიდესი სიხარული: კლიროსზე ვგალობდი, საცეცხლურს ვაქანავებდი და დავითნს ვკითხულობდი მთავარ დიაკონის ამბონზე.

მაშინ მე გადავწყვიტე არავითარ სწავლისათვის არ მეფიქრნა და დიაკონი თუ არა, მისი თანაშემწე ვყოფილიყავი მუღამყამს.

ამასობაში მამაჩემი გამოიჭობინდა, ერთ მშვენიერ დღეს ცხენზე შეგესვდა ძველი სენაკის საზნაურო სკოლაში მიგვაბარა. ცნობილია: ეს სკოლა დააარსა ილია ქაქვიამძემ.

აქ ჩვენ დავვიხვდა ამ სკოლის დირექტორი, შესანიშნავი პედაგოგი არსენ წითლიძე, რომლისადმი სიყვარული მე ამ დღეებამდის გულში მიღვივის.

ამავე სკოლაში იყო ქართული ენის მასწავლებლად, ჩვენი სახელოვანი აკადემიკოსის, ჩემი მეგობრის, სვიმონის მამა, ნიკო ჯანაშია.

ამ ორი შესანიშნავი ოჯახის წიაღში მე და ჩემი ძმა ვანო მიგვიღეს როგორც საკუთარი შვილები. სამაგიეროდ მოხდა ასეთი უბედობა: მამა ჩემმა ჩვენ დავგასახლა ერთი ლოთი ყსაბის, ვინ-

მე ნიკოლას ოჯახში, რომელსაც ოც წინეთს — ოქროთი უხდიდა მამა ჩემი.

ნიკოლა გამოუსწორებელი ლოთი იყო, დღე და ღამ სცემდა ცოლს, ღორისთავს მოიტანდა, კარადაში შეინახავდა, ჩვენ ლობიოს მოგვივდებდა, ბოსტანში გვაძუშვავებდა, ბევრსაც გვაგინებდა, ზოგჯერ ვალეშილი მოვიდოდა შინ, ცოლსა და ქალიშვილს სცემდა, ჩვენ დაველანძღავდა, კარადაში თავს შეყოფდა, ღორის თავს ზორცს შემოაცლიდა ზოლო ძვლებს ჩვენ მოგვივდებდა, თავის ცოლს ეტყოდა:

„შენ, ელისაბედ, რათ გინდა შე ოზრისშვილო ზორცი, კბილები აღარა გაქვს, ადექი და ლობიო ჭამე“.

როცა მამაჩემი ჩვენ სანახავად ჩამოვიდოდა, ნიკოლა უხვ პურმარილს ვამართავდა, დათვრებოდა და მამა ჩვენს შესჩივლებდა:

„რა ვქნა, სუშო ბატონო, ეს თქვენი შვილები არაფერს ჭამენ. მე ხომ ყასაბი ვარ, ზორცის მეტი რა მაქვს. მადა არა აქვთ ამ საცოდავებს“.

სხვა უბედურებაც გვეპირდა მე და ჩემს ძმას, ვანოს. ნიკოლას ძმას ეკის მთიდან მარილი მიჰქონდა კვირაობით, ზამთრის გაუძლისი სიცივის მიუხედავად, ურმის კოფოზე შეგვევამდნენ და მარილი უნდა ჩამოგვეტანა ვის მთიდან.

შემშილმა სასტიკად დაგვრია ხელი. ნიკოლას ეზოში ჰქონდა დიდი აუზი, სადაც ღორჯოები ბინადრობდნენ. მე და ჩემი ძმა ღორჯოების ჭერაში დახელოვნებული ვიყავით.

ორასზე მეტი ღორჯო დავიჭირეთ და შევჭამეთ.

ერთ დღეს ნიკოლამ მოგვისწრო, როცა ჩვენ და ჩვენი დიასახლისი კეცზე ვბრაწავდით ღორჯოებს, თავისი ვრძელი ხელი წაავლო შემწვარ ღორჯოებს და იყვირა:

„ჰეი, მსუნაგებო, ღორჯოები მე ჩემთვის მოვაშენე. არ გაბედოთ ღორჯოების დაჭერა“.

რაკი ღორჯოები უკვე აღარ იყვნენ ნიკოლას აუზში. ერთ ღამეს მე და ვა-

ნომ მოვითათბირეთ და გადავწყვიტეთ: გავპარულიყავით ჩვენს ანახაში და შიმშილით სიკვდილს გადავრჩენილიყავით.

მე გადავწყვიტე ჩვენს სოფელში დიაკვნის თანაშემწეობა მეკმარა, ზოლო ჩემი ძმა, ვანო, აგრე ამბობდა: მამა დასნეულდა, მე ოჯახს მოუვლი და შენ შეეცადე დიაკვანი გახდეო.

ერთ საღამოს, როცა ნიკოლა მთვრალი მოვიდა, ცოლსა, სიძესა და ერთადერთ ქალიშვილს სცემა, ჩვენ ორივენი გავიპარეთ ნიკოლას სახლიდან. ის ღამე გავათიეთ სკოლის გასწვრივ მდგარ უზარმაზარ ქადრის ფულუროში. ტეხურის ბორანი ვადავიარეთ და აბაშისკენ მიმავალ თემშარას გავუღდექით ტყე-ტყე.

არ დამავიწყდეს, აქ მოხდა ფრიად დრამატული ამბავი: ნიკოლას სახლიდან ჩვენ წამოვიღეთ ჩვენი ბარგი. რომელსაც ჩვენ ორი ძმა მორიგეობით ვათრევდით.

სოფელში შესვლისას ერთი ჩოხოსანი, ხანჭლიანი ცხენოსანი შემოგვეყარა. ცხენი პატარა იყო და მხედარი აყლაყულა. შორიდანაც სჩანდა: იგი მთვრალი იყო, უნაგირის ტახტას ეკიდებოდა ორივე ხელით.

იმ ჭერად მე შეკიდა ჩვენი ბარგი ზურგზე. მან ანახლად შეჰყვირა ჩემს ძმას, ვანოს:

„შე ვირო, ამ პატარა ბიჭისთვის მოვიკილია ბარგი და შენ არხეინად მიბაკუნებ, შე...“

ვანომ პასუხი არ დააყოვნა:

„მე ის მაკვირებს ასეთი დიდი ვირო ვინ შეგსება ამ ჩია ცხენზე“.

მერმე ის იყო ეს „დიდი ვირო“ ჩამოხტა ჩია ცხენიდან და მათრახი უთავაზა ჩემს ძმას.

ვანო არ შედრკა, მარჯვენა სახელურზე წაავლო ხელი მთვრალს და შეეკიდა. იძალა მთვრალმა და ქოჩორში მისწვდა ჩემს ძმას.

მე ბარგი გადავაგდე, ავიღე ქვა და თავში ვუთავაზე ჩოხოსანს. ვანო წამოდგა, ხანჭალი წაართვა მომხვედურს. მერმე მივაღდექით ორი პატარა ბიჭი ამ

თავხედს და ვეცემთ. ახლაც მახსოვს ჩემმა ძმამ მას ორი თითი ატაცა თვალზეში. ჩოხოსანი გაოგნდა და ამოიხვნეშა: „ბიჭებო, მე თქვენ შვილებად მერგებით, ნუ თუ ამ გახუმრებისთვის უნდა მომკლათ?“

— ჩვენი გვხუმრეთ მეთქი, ვუთხარი, ხანჯალი წაეართვით და გზას გაუღდექით. მე არასოდეს დამავიწყდება ჩვენი იმჟამინდელი ნაოცნებარი. ვანო ამბობდა: არ მინდა სწავლა, არც წიგნები, არც ნიკოლა, მამა ჩვენს იმდენი მამულები აქვს, მე ვთოხნი, ვენახს ვსხლავ და ცოლს შევირთავ.

შენ დიაკვანი გახდი. ვინ იცის, ეგებ, ჩვენი სოფლის ბებერი მღვდელიც მოკვდეს. ხომ შეიძლება მღვდელიც გახდეს. რა სჯობია ამას! მამაო ჩვენო, მამაო ჩვენო, იძახე, მერმე ცოლი შეირთე და ვიცხოვროთ ბედნიერად“.

გზა და გზა ვიგონებდით ჩვენს საყვარელ ზანა მდინარეს, მის წავეებს, მის თევზებს, კიბოებსა და ღორჭოებს.

„ვიცნო სწავლა, მან რა მოიგო, ჩვენი ძმა ალექსანდრე ტყეში გაიჭრა, მამა დასწრულდა, დედა დღე და ღამ სტორის და ლოცულობს, არ გვიანდა სწავლა, ძირს გახეთები და წიგნები“.

როცა სოფელში ჩავედით, მამა ექიმს წაიყვანა, ხოლო დაზაფრული დედა ლოგინად ჩავარდნილიყო.

დედამ ჩვენი გამოპარვის ამბავი როგორც, ცრემლმორეულმა გვითხრა:

„იცოდით მამა დაგზოცავთ, ეს ყოველივე რომ გაიგოს. წადით ეკაიას სამზადში დაიმაღენით“.

ბოლოს გავიხარეთ ჩვენს სახლში ყოფნით. ჩვენი საყვარელი ძაღლები; მარსია, მურა და სეირა, ჩვენთვის საყვარელი მოჭამავირე ალექსია, ჩვენი ვაღია ეკაია, რომელიც ჩვენ მიგვაჩინდა ადამიანური სათნოების განსახიერებად, გალიებში გამოამწყვდეული შაშვები, წავის ლეკვები, ამაზე მეტი სიხარული რა იქნებოდა!

მამა ლოგინად ჩავარდა ისევ. ამიტომაც დედაჩემი დიდხანს არ უმხვლდა

მას სენაკის სკოლიდან ჩვენი გამოპარვის ამბავს.

საქართველო
განკურთხევა

■ ■ ■

ჩვენი ვაღია ეკაია, მამა ჩემის ნათლული, მამაჩემის ნაყმევის ქალი, თექვსმეტი წლისაც არ იყო, ვიდაც ლოთმა ავანტაჟურისტმა გაიტაცა სოხუმში, ცოლობას შეჰპირდა და ბოლოს დააორსულა. მუცელი მოუშალა, რის გამოც დასწრულდა კიდევაც ბედშავი ეკაია.

არ დამავიწყდეს: მამა ჩემი ჩავიდა სოხუმში, იმ გაოხრებულ კაცს მავრად სცემა, უპატრონო ეკაია წაართვა, ჩვენსას მოიყვანა და ოჯახი მას ჩააბარა.

დიდი ამაგი მიუძღოდა უბედურ ეკაიას ჩვენს წინაშე. მე მას განსაკუთრებით ვუყვარდი. მამა ჩემი თვით ჩვენს საყვარელ დედასაც მკაცრად ეტყეოდა, მაგრამ ეკაიასადმი სიბრალე ლის გრძნობით შეპყრობილი უკმეხ სიტყვასაც არ აკადრებდა მას.

მეურნეობის საქმეში ეკაია იყო ნამდვილი დიქტატორი ჩვენი ოჯახისა. არც მამა ჩემს, არც დედა ჩემს არ შეეძლო მისდაუკითხავად ხბო, კრავი, ციკანი ან ქათამი დაეკლათ.

ორასიოდე ფრთა ქათამი, ათი ძროხა, ათიოდე ცხვარი, მის განკარგულებაში იყო.

ეკაია აგრე იტყოდა ხოლმე:

„ნატონმა სუმომ თავის ცხენები და ძაღლები თუნდაც ყოველდღე დაჰქლას, სხვა დანარჩენის სიკვდილ-სიცოცხლე ჩემს ხელშია“.

მამაჩემს არ უყვარდა ადამიანებისადმი სიყვარულის გრძნობების ამკარად განცხადება. მიუხედავად ამისა, ყოველ ახალ წელს, კალანდას, როცა მამაჩემი აიღებდა ვერცხლით, ბროწეულითა და აბრეშუმით მორთულ „ჩინილას“, სახლკარსა და კარმიდამოს ლოცვითა და ღიღინით შემოუვლიდა, პირველად ეკაიასთან მივიდოდა, ფეტვს დააპნევა და თავზე, შუბლზე ემთხვეოდა და ეტყოდა:

„თას ახალ წელს დაესწარი“. ყოველ დღესასწაულზე ახალსა და

ახალ კაბებსა და ფეხსაცმელებს მიაერთმევედა დედაჩემის ხელით.

მე ახლაც მახსოვს ეკაიას ჯიშინი თავი, მუდამ კობტად გადავარცხნილი, მისი იშვიათი სისუფთავე და თითქმის უნაოქო, ლამაზი სახე.

ეს წამებული ადამიანი გათენებისას დგებოდა, ცხენებს, ძროხებს, ხარებს, ცხვრებს, ქათმებს მოუვლიდა და მერმე ჩაჯდებოდა თავის საკარცხულში. არა მარტო მოსამსახურენი, ჩვენ ყველანი ვერადგებოდით მის განაწყენებას.

მე ვვიან მიაძმეს, როცა წითელა დამემართა, თურმე დედას ვევედრებოდი:

„ეკაიამა დაჩხირიშა, ეკაიამა წიწილაშა“ — ესე იგი ეკაიას ცეცხლთან, ეკაიას წიწილასთან.

ახლაც მახსოვს როგორ ჩამიკრავდა იგი მკერდში, ცრემლმორეული მეტყოდა:

„მე მალე მოკვდები, შენ რა გეშველება, ჩემო იმედო, უჩემოდ“.

სამზარეულოში მას ჰქონდა უამრავი ხატი. მოცილობის ემს ნიადაგ ლოცულობდა.

მთვარის მოქცევის ამბები იცოდა კარგად და ყველაფერი, რაც მე დაეწერე „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენაში“ და „მთვარის მოტაცებაში“ მთვარის მოქცევისა და პეგანისტური, წარმართული ამბების გამო, ეს ყოველივე ეკაიას შეგონებებიდან მაქვს აღებული.

მისგან მაქვს განაგონი უამრავი კოლხური ლეგენდები, ზღაპრები, შელოცვები...

მას უცნაურად ეშინოდა ქუხილისა. როცა ელვათატება ატყდებოდა, ძაღლებს გარედ აგდებდა, პირქვე დაემხოებოდა სოხანეზე და წმიდა გიორგის ევედრებოდა: ვადაარჩინეო ჩვენი საქრისტიანო.

მე უკვე აღარ მახსოვს ის ალოგიური ლოცვები, რომელსაც ეკაია აღავლენდა ხოლმე ქრისტეს, წ. გიორგის და ღვთისმშობლის, მარიამის სახელზე, როცა იგი რელიგიურ ექსტაზს მიეცემოდა.

ეკაიას ძლიერ მოსწონდა ჩემი იღუმალი განზრახვა: დიაკვნად [1] ეწინააღმდეგებოდა. ეგეც უნდა გავაზნალო [2] ეკაიას მსპატივი ეცოტავებოდა ჩემთვის.

მეტყოდა კიდევაც:

„რატომ დიაკვნობა, მერე მღვდელი უნდა ვახდე, ან ეპისკოპოსი, ბოლოს სიბერეში კათალიკოსი და საქართველო დაიხსენი ურჯულოების ხელიდან“.

როცა მე და ჩემი ძმა ვანო სენაკის სკოლიდან გამოვიპარეთ, ეს ამბავი ეკაიას ჭკუაში დაუჯდა. ჩვენ მის სამზადში ვეგმილაღდა დედა, ეკაია დღე დაღამე მიჩინებდა:

„არ ვინდათ, შეილებო, ბევრი სწავლა, წიგნები აგეყებენ ადამიანებს.“

ჩვენს მაცხოვარს იესო ქრისტეს, ბევრი წიგნი არ წაუკითხავს. თითოთსწერდა თურმე მიწაზე, კარგ იგავებს ამბობდა და ამიტომაც ჯვარს აცვეს იგი მწიგნობრებმა და ურებიმა“.

ჩემთვის დიღხანს გაუგებარი დარჩა რად აწამეს მწიგნობრებმა და ებრაელებმა ქრისტე, ან როგორ მოხდა ეს გოლგოთაზე დაფლული მაცხოვარი. რომ აღსდგა მკვდრეთით?

ქრისტეზე მეტად მიყვარდა წ. გიორგი, რომელიც ჩვენი ეკლესიის სახატესთან იყო დახატული.

დიაკონი ეგგენი მაჩვენებდა თეთრ ტიპზე მჭდარ რაინდს, რომელიც მახვილს აძგერებს უზარმაზარ ურჩხულს.

დიაკონი დაბეჯითებით ამტკიცებდა: წ. გიორგი ჩვენი მფარველია და იგი სდარაჯობსო ჩვენს საქართველოს.

როცა ქუხილი ატყდებოდა, ეკაია გვიამბობდა ამ უშიშო რაინდის ვაჟკაცობის გამო, რომლის რაშის ტორების თქარათქური მოისმოდა ღრუბლებით წაგარავნილ ციდან.

და ეს უცნაური ეპიფანია გმირობისა მხნეობით მოსავდა სასწაულოთ კიდემდის აღვსილ ჩემს სულს.

მე ახლაც აგრე მგონია, ადამიანის ბედნიერი ბავშვობა მაშინ თავდება სწორედ, როცა მას სასწაულისა უკვე აღარა სჯერა.

პაპი გენაძე

სიტყვის დუღავი

იდგა წისქვილი, ძველი წისქვილი,
დღითა და ღამით უგალობდა მზესა და მთვარეს.
მერე ღრუბლები აჯანყდნენ ცაზე,
ჩამოჩხრილდა ცარგვლიდან დიდი ზეთქეში,
მოსკდა ღვარცოფი გადარეული,
სულ შეიშალა ქკუაზე ღელე
და როგორც კაცი იკიდებს საფქვეს,
ღელემ გაიდო მხარზე წისქვილი
და რიონისკენ წააქნძულა.
მაგრამ წისქვილი მოუწყინარი
ჩემს გულში გალობს კვლავინდებურად
და ვერასოდეს წაიღებს ღელე.
ისევ ტრიალებს საეგე მთვარის მსგავსი დოლაბი,
ხტის ჭინკასავით სარეკელა მოუსვენარი,
დოლაბის ყელში ცვივა მარცვლები
და ვარცლში ჩუმად იფრქვევა ფქვილი.
გალობს, სულ გალობს ჩემი წისქვილი
და ვფქვავთ გალობით შესუსვენებლად
წისქვილი—ხორბალს,
მე—წუთისოფელს.
ჩვენ გვექონდა ოდა პაპისეული,
ის დაანგრის სხვა ააშენეს.
მაგრამ ის ოდა პაპისეული
ამ გულში დარჩა დაუნგრეველი
და მოგიზიგზე მისი ბუხარი
ჩემ სულში ახლა ისევ ანთია.
გალმა ფერდობზე საცალფებო ბილიკი იყო,
მიმოდიოდა იმ ბილიკზე დუნია ხალხი,
ნაცნობ-უცნობი,
ფიცხი და დინჯი,
თეთრკაბიანი,
შაეჩობიანი,
თეთრჩოხიანი,
შავკაბიანი.
მერე მოედო ფერდობს მეწყერი,
ბილიკი დაბლა ჩამოათრია
და ის ბილიკი ჩამომეწყრილი
კარგი ძვლივით გამოხრა ღელემ.
მაგრამ ის ძველი ვიწრო ბილიკი
ჩემ სულს შემორჩა ისევ ბილიკად

და ვერ წაიღო წელთა მეწყერმა.
 იმავე ბილიკზე დღეს მიმოდიან
 ჩემი ფიქრები ნაირნაირი:
 თეთრკაბიანი,
 წაეჩობიანი,
 თეთრჩობიანი,
 შავიანი.

იმავე ბილიკზე დღეს მიმოდიან
 მოგონებები ჩემი და სხვისი:
 მოგონებებით სავსეა სული,
 მოგონებებით სავსეა მიწა,
 მოგონებებით სავსეა ზეცა.
 მე ისიც ვიცი, რომ ქვეყნად ბევრი
 მოგონებებით სულდგმულობს მხოლოდ.
 მე ისიც ვიცი, რომ ცისქვეშ ბევრი
 მოგონებების იმედით ცოცხლობს,
 მხოლოდ და მხოლოდ მოგონებებად
 ქცეულა მათი წუთისოფელი.
 მთის კონცხზე იდგა მაღალი ციხე,
 ხრავდა დრო ჟამი,

თოვლი,

ქარწყვიმა.

სულ ჩამოივარა კედლები ციხის
 და მხოლოდ ჩემ სულს შერჩა ციხე
 მთის კონცხზე ისევ ზვიადად მდგარი.
 ჩემი სულიდან გადავრგე ლექსში
 და ვხედავ: ციხე აღარ ინგრევა
 კლდე გაუპია ბობოქარ რიონს,
 იმ კლდეთა შორის ხილია მოკლე
 და ხიდისკარი შქვია ოდითგან.
 ხიდის დარაჯად, გაღმა-გამოღმა,
 კლდეზე მიკრული იდგა კოშკები.
 იქ ახალი გზა გაპყავდათ ფართო
 და ერთი ძველი კოშკიც დაინგრა.
 კოშკი წაიღო შმაგმა რიონმა.
 მაგრამ ის კოშკი ჩემს სულში დარჩა,
 იმავე ხიდის ფხიზელ დარაჯად.
 და მე სულიდან გადავრგე ლექსში.
 ლექსში ის კოშკი არ დაინგრევა
 და ვერ წაიღებს ავი რიონი.
 სიტყვის დულაბით აგებულ კოშკებს,
 სიტყვის დულაბით მოფენილ ბილიკს,
 სიტყვის დულაბით აგებულ ციხეს
 ველარ დაინგრევეს ასე იოლად
 დრო ჟამის სრბოლა,

თოვლი,

ქარწყვიმა.

და მეც სიცოცხლე იმისთვის მიღდა,
 რომ ქართულ სიტყვას შევედუღებო.

ზაიროს ხალხები

ს ა ყ ვ ე რ უ რ ი

სოფლის თავში მეჩხერი ტყეებია, ქვემოთ დაღარული, ჩაღვარული ნაყანვარები, უფრო ქვემოთ — სახლები. რუხი სიმიინდის ყანები, თამბაქოს მუქ-ლურჯი პლანტაციები, დაჯალკვნილი თეთრი ბილიკები.

სოფელი აღამიანის სახეს დაემგვანა, მოხუცი დედის სახეს. მისი ტიტველი ფერდობებიც ისეა დაღარულ-დანაოკებული, როგორც დედის შუბლი, მისი გამოხედვაც ისეა ავისილი სიკეთით, სიყვარულით და სევდით, როგორც დედისა.

1

მერაბმა კაბინის სახურავს დაუბრა-ხუნა და მოსახვევთან მანქანა შეჩერდა. ახალგაზრდა კაცი მსუბუქად ჩამოხტა, შემდეგ საჩქაროდ ორი ჩემოდანი და ერთი წიგნების შეკვრა გადმოიღო. შოფერს მაღლობასთან ერთად მანეთიანიც გაუწოდა და აღმა აიხედა.

მანქანამ, რომელიც გორაკს გრუხუნით მიეფარა, ზაფხულის შებინდულ ქაერში მტერის მოთეთრო ბოლქვები დატოვა. მგზავრმა გულში ცოტა ინანა, რომ აეტომობილს არ მიჰყვა სოფლის საბჭომდე, საიდანაც შედარებით უფრო ფართო გზა მიდის საკირეთამდე. თუმცა მერაბს აქ ერთი ბილიკი ეგულებოდა, რომელიც სავალს შეუმცივებდა სოფლამდე. მაგრამ სიბნელე? არა უშავს, როგორმე აივლის.

ვაქმა ორი არცთუ ისე მძიმე ჩემოდანი ქაშრით გადააბა ერთმანეთს, მხარზე გადაიკიდა, წიგნების შეკვრა ხელში დაიკავა და აჩქარებული ნაბიჯით შეუყვამარტოს.

ირგვლეც ისეთი სიჩუმე იღდა, რომ ხიდან შემხმარი ფოთლის ჩამოვარდნასაც გაიგონებდი.

ბილიკი სიმიინდის ყანას მიადგა. მერაბი მიხვდა, რომ ბილიკი, რომელიც ასე ტყე-ტყე თითქმის სოფლის ბოლომდე აღწევდა, ახალგაბეხილ ყამირთან ერთად გაწყდა. ტვირთი მხრიდან ჩამოიხსნა და ფხვიერ მიწაზე დააწყო. დაღლილობა იგრძნო. გაუქვირდა, წინათ ამ აღმართის ამოვლას მთელი საათი ჭირდებოდა, ახლა კი სულის ერთი მოთქმით ამოიბრინა.

ძალიან მონატრებია თავისი სოფელი. თავისი საკირეთი!

საყელო ბოლომდე ჩაიხსნა, სქელი მალის კეპი მოიხადა, დაიხარა და ვითომ ჩემოდანზე დადო. ქუდი პირდაპირ გორიხებში ჩავარდა. შემდეგ ცოტა ზემოთ აიწია, ცერებზე შედგა და სიმიინდების ზემოდან სოფელს გახედა, რომლის ნახევარი სახლებიდან გამომკრასალი ნავთის ლამპების წითელი შუქით ატრელებულიყო.

რატომ არაა სინათლე? რა დაემართა ნეტავი სადგურს? აქ უკვე ექვსი წელიწადია ელსადგური ააგეს და კარგადაც მუშაობდა მაშინ. ახლა რა დაემართა?

მაგრამ მალე ახსნა ყველაფერი. მიწას, ახლა ლამითაც კი ეტყობა, რომ წვიმა დიდი ხანია არ ყოფილა. სოფელში კი მხოლოდ ერთი საწისქვილე წყალია. ალბათ გვაღვებმა ნახევრამდე დააშრო და სადგური გაჩერდა.

საკირეთის მთებს გაღმა მთვარე ამოვიდა.

გრილი, მსუბუქი სიჩუმე ფრთხალად

ეაღერსებოდა ბუჩქებს, ფოთლებს და ცას.

ხანდახან სადღაც ძალი შიეყფეზდა, ან ვიღაცის კენტი გადაძახილი და ირჩეოდა ჰაერში და ხევებში ჩაიკარგებოდა.

ეწყინა მერაბს, რომ საკირეთი ასე დაღონებული, ჩუმი და უსინათლო მოეჩვენა.

ბარგი აიღო და გავმართა. ყანა გაიარა და პატარა ბუჩქებიან ფერდობზე ისევ ჩამოსიყვნა.

აქედან უკვე მთლიანად გამოჩნდა სოფელი.

2

შუაგულ სოფელში გავიდა.

არცერთ სახლთან არ შეჩერებულა.

რა იქნებოდა სადმე აქ დავსახლებულიყავით? რა საოცარი კაცია მამაჩემი, ფიქრობდა გზადგზა. მოიწადინა და ამ სიბერეში სახლი ააშენა, მაგრამ შორს, სოფლიდან მოშორებით. რატომ? რატომ წაევიდა შორს მეზობლებისაგან მამა? მერაბს წინათ ერთხელაც არ უცდია, აეხსნა ეს გამოცანა.

ტიშკართან ჩამოსიყვნა.

იქით ორთვალის ფიჭვის სახლი ლელვის ხეებში იდგა.

პატარა ეზოში ერთი ჭირვი ედგო. იქვე ცულის პირზე მთვარის შუქი ცივად და ნაღვლიანად ციალებდა.

აქ ზაირა ცხოვრობს, გაიხსენა მერაბმა და გულში რაღაც ტყვიელმა გაჰკრა.

საწყალი ზაირა! შეიძლება მის უბედურებაში მეც მიმიძღვის ბრალი? მაგრამ არა, რატომ? მე ქორწილი იმატომ კი არ ჩავშალე, რომ... ბავშვები ვიყავით და არაფერი გვესმოდა.

ეჰ, დასწყველოს ღმერთმა ეს ძველი ადათები...

ჩვიდმეტი წლის კაცს რა ცოლი მჭირდებოდა.

მას ვაახსენდა ქორწილის დამე.

მერაბი სახლში დატოვეს და ალოდინეს. ცოლი მოყავთ ჩემთვისო და ლელავდა.

მარტო დარჩა ოთახში, მუხუჭველად დააკვირდა თავის თავს. მუხუჭველად თითქოს შეეცოდა კიდევ თავისი ფერმკრთალი ტიტველი სახე. უცებ იფიქრა, რომ შეუძლია კიდევ დაითვალოს, თუ მერამდენეჯერ გაიბარსა პირი.

ისე კი, თავისი სახის არაჩვეულებრივად სერიოზულმა გამომეტყველებამ მაინც კმაყოფილებით აღავსო.

ერთხელაც შეათვალეირა შუბლი და ზშირი წარბები. მარტვენა ხელი გადაისვა საფეთქელზე და ჩამოშლილი წაბლასფერი თმის ღერები გაისწორა.

ჩამოსუსტებული ლოყები სახეს უგრძელდებდა და ყურებს უფრო აჩენდა.

პიჯაკიდან ამოწეული ხალათის საყველო მერაბმა სასწრაფოდ ჩაიკეცა და გარეთ გავიდა.

იქ რაღაც ხმაური ატყდა.

შემდეგ, ძალიან გვიან, მაყარი მოვიდა.

ზაირა ცხენიდან ჩამოიყვანეს და კიბის ძირას დადგმულ სკივრზე შეაყენეს. მერაბის დედამ, აიშემ დედოფალს თავზე უამრავი ხურდა ფული და კამფეტები გადააყარა.

ლობესთან მდგარ დამხედურებს მამხალეები ეჭირათ ხელში და ეზო წითლად განათებული იყო.

მერაბი თავანში იმალებოდა. მუცელზე ხოხვით კვლის თავამდე მივიდა. იქიდან კარგად ხედავდა ყველაფერს, რაც ეზოში ხდებოდა.

ბავშვები კამფეტებს და ხურდა ფულებს დაესიენ.

ზაირა უძრავად იდგა სკივრზე, მის ქვემოთ, მიწაზე ბავშვები კამფეტებს კრფდნენ, მის ზემოთ კი, ჰერის ძელეზზე პირჩაღმა იწვა მერაბი და ლამფებს შორის დარჩენილ ფარღალალიდან ყველაფერს კარგად ხედავდა.

ცოტა არ იყოს, მასაც მოუნდა კამფეტები აეკრიფა ზაირას ქვემოთ, მიწაზე.

რაღაც უხაროდა და რაღაცის ეშინოდა, მაგრამ რა უხაროდა და რისი ეშინოდა, ვერ მიმხვდარიყო.

ფარღალალიდან კარგად ხედავდა, მამ

მამისი რომ გავიდა და ხმამალა მიესალმა მაყარს.

— რაც საჭიროა ვთქვით და შევისვენოთ! — თქვა დაუთმა.

რაც საჭიროა ყველამ იცის. რამდენ ქორწილში თქმულა... მაგრამ მაინც უნდა ითქვას, რაც საჭიროა.

— ერთი ბიჭი მყავს და რაც მბადია მისთვის დამილოცია! — დინჯად მოჭრა დაუთმა.

— იცოცხლე, დაუთ-ბიძავ, იცოცხლე — შესძახეს აქეთიქიდან.

— მაყარს? მაყარს რა?... — წამოიძახა საიდანაც ნური ბერიძემ, რომელიც უფრო ზაირას მეზობელი იყო და ამიტომ მაყარში გაერია; იგი ახლა ყორეზე შემდგარიყო, ხელში სამახრობლოდ მიღებული, ჩხირზე წამოცმული ქათამი და ქადა ეჭირა.

— ყოჩი და სახლიმამალი! — ვიდრე კიდევ ვინმე რამეს იტყოდა, დაასწრო დაუთმა.

ნურიმ გაიხარა. ყორიდან ჩამოხტა და კენტრუსით შეიჭრა ხალხის შუაგულში.

— უნდა ვნახოთ! — დაიყვია მან.

— ნუ სულელობ! — ესროლა ვილაკამ.

— ვენდობით, — დაამშვიდა მეორემ.

— მე მაყარი ვარ და ვითხოვ ჩემი საჩუქარი მანახვეთ. — დაიჩემა ნურიმ.

როცა ამავე სოფელში იყო გათხოვებ-გამოთხოვება, ნური ქორწილში აუცილებლად მაყარს მიეკედლებოდა მეტი პატივისცემა მეჭნებათ.

— მამალს ნუ გააღვიძებთ და ყოჩი გამეიყვანეთ, ჭოვ, — დინჯი ღიმილით უბრძანა ვილაკებს დაუთმა.

რქებში ზელჩატანებული გამოიყვანეს ყოჩი.

სულ აეჭრებლებათ წარნაქით. ფართო ზურგზე ხელი გადაუსვეს, ღუმაც გაუსინჯეს, იკამათეს, მოიწონეს, სადილაოდ თავის მოკვეთა მიუსაჯეს და უკან გაატანეს.

— მობრძანდით! — გადმოიძახეს აივნიდან.

დედოფალს სკივრთან თხის ფოსტგა-

დათარებული ჭორკო დაუღვრეს და აქედან ხელები მიაშველეს და კიბეზე აიყვანეს.

წინ გასულმა ორმა კაცმა კარისთავის ძელზე ბებუთები ააჩახუნეს და ისე მიჩხეს ფიცარი, რომ გაბრაზებულმა მერაბმა კინაღამ ჩამოსძახა ზემოდან: „გეყოფათ, თქვე ვირებო, გეყოფათ!.. მაგრამ როგორ გაბედავდა ხმა ამოელო.

კაცები იქით-აქით გაიწიენ; დანებგადაჯვარედინებული გაჩერდნენ და დედოფალი შუაში გაატარეს.

შემდეგ მერაბს აღარ დაუნახავს, როგორ შეიყვანეს ზაირა ქალების ოთახში, როგორ გაჩერდა ხალიჩიან სექვზე და როგორ დაიწყო „თემენის“ შესრულება. მაგრამ იფიქრა, ყველა რომ მიმოლაგდება, ვინმეს გაეახსენდება, მომნახვევნი. სირცხვილია აქ რომ შემნიშნონო.

აღმა, ერთი მოშვებული ყავარი გვერდით გადასწია, სახურავზე აძვრა და იქიდან სახლის ზედა მხარეს, ყორის თავზე გადახტა.

იქ ცოტა ხანს შეჩერდა და კარგად გაარჩია ნურის მწივანა ხმა, რომელიც რალაცას კიდევ ითხოვდა.

— ჭოვ, ჭოვ, ჩამოი აქა, — ბოსლის სანათურიდან დაუძახა ვილაკამ,

მერაბი დაბალჭერიან ხუბულაში შეჭრა და ფუნით შელესილ კედელს მიეყუდა. აქ მისი უფროსი და ნაილე და კიდევ ვილაკა ქალები ზაირას მოტანილ საჩუქრებს ანაწილებდნენ.

— რას იმალები, ჭოვ? — მიახალა ნაილემ.

— დამანებე ერთი თავი, ვიმალები თუ?..

— აღი, გვერიე კაცებში.

— ვერ ავალ ფუ?

— აღი, თვარა გტყებევ ყურისძირში.

„ვინ ვგონივარ ამას“ — იფიქრა მამინ მერაბმა.

იფიქრა და გაბრაზდა, — „ბალანა ხომ აღარ ვარ“.

„ბალანა ხარ, აბა რაი“. — ეუბნებოდა თან გული.

გარეთ გავიდა, კიბეს მიადგა, მაგრამ მალე ასევე ვერ გაბედა.

ამდენი ამბავი მის გამო ზღებოდა და ის კი თავის ადგილს ვერ პოულობდა.

მაშინ უეცრად გაჩაგრდა თავისთავზე და ბოლმა მოაწვა ყელში: რად მინდა ქალი, რომ მომითრიეს. სხვისი არჩეული ქალი რად მინდა.

ვილაცამ მისი სახელი დაიძახა.

მაგრამ მერაბი დიდხანს ვერ მონახეს. ბოლოს შენიშნეს: ბოსტნის ღობესთან აყუდებული ფოსტალიონ სერდალს ელაპარაკებოდა. სერდალმა რაღაც ქალადი გადასცა მერაბს და უმაღლე უკან გაბრუნდა. მერაბი სახელურზე ექაჩებოდა, შემოდი, ქორწილს დაესწარიო, მაგრამ ფოსტალიონი თავიდან არავის დაუბატიებდია და ამიტომ თავს იფასებდა: არა, არ ამოვალ, ბევრი საქმე მაქვსო.

კონვერტი გახსნა და სასწრაფოდ წაიკითხა ქალადი.

ეს იყო მოკლე ბარათი სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტიდან. ატყობინებდნენ, ჩარიცხული ხარ და პირველ სექტემბერს გამოცხადდით..

ამ ამბავმა მერაბის დაბნეულ და დაფანტულ აზრებს უცებ მოუყარა თავი და ერთად შეკრა. მის წინ გარკვეულად დაისახა პირდაპირი და აუცილებელი გზა, რომელსაც იგი არ გადაუხვევს, მაგრამ ეს ქორწილი? ზაირა? მიატრევოს? თუმცა რა მიტოვებაა, შეიძლება მას სულ სხვა მოსწონს, სულ სხვა უნდა. მერაბი კი ხუთ-ექვს წელიწადში, ვინ იცის, ვის დაუახლოვდება, ვინ იცის, ვინ აინთება მისი ზედის ვარსკვლავად.

მერაბმა ოთხად მოკეცილი ქალადი შარვლის უკანა ჯიბეში ჩაიდო.

ბევრი იფიქრა და ეცრავენ მონახა ისეთი, რომელსაც გაუმხელდა ამ ამბავს.

გული უღელავდა. მაგრამ თან ეშინოდა იმის, რაც ჩუმად გადაწყვიტა.

განთიადისას სიძე მონახეს.

მამაკაცების ოთახს გახურებული ცეცვა-თამაში არწევდა. „სიძე ვაცეკვოთ“,

— თქვა ვილაცამ და ამიტომაც მოვიქნითეს, თხეს.

მერაბმა მორცხვად და უგემურად დაუარა განდგანა, მაგრამ მედლოე ისე გატაცებით უბრაზუნებდა გაფიცებულ დოლს, რომ ცეკვის აზარტს ლაზათი არ მოკლებია.

შემდეგ იგი ქალების ოთახში შეიყვანეს.

ზაირას ძალიან ფართო თეთრი კაბა ეცვა და პირისახეზე გრძელი ლეჩაქი ჰქონდა ჩამოფარებული.

ვაეს დედოფალისათვის ხელი ჩამოართმევინეს, ცოტა კიდევ აწვალეს და გამოუშვეს.

დილით ზალხი ნელა გაიფანტა.

მერაბი სამზარეულოში იჯდა. გვერდით ოთახში ნათესავეები ზაირას ეშვებდებოდნენ. სამზარეულოში ქალის ქვითინი ისმოდა.

შემდეგ, ყველა რომ წავიდა, ნაილემ მშა ზაირასთან შეიყვანა და იქ დატოვა. ძალიან ოსტატურად დატოვა.

რა მისი შემოსაყვანი ვიყავი, გაბრაზდა მერაბი და ისევე გარეთ გამოვიდა. სამზარეულოში შეიხედა, მერე ეზოში გაიარა-გამოიარა, ცოტა ხანში გამბედაობა მოიკრიბა და თვითონ შევიდა დედოფალთან.

ზაირამ ღიმილით შემოხედა.

შესაძლებელია, მას ასეთი ღიმილით ვერ არავისთვის შეუხედავს.

ის ძალიან თეთრი იყო და ლამაზი.

ლეჩაქის ქვემოდან შავზე შავი თმა მოუჩანდა მრგვალი ოქროს საყურეები მორცხვად ციმციმებდნენ და ტოკავდნენ.

გარედან კარებზე ფხაკუნი და ფუჩ-ფუჩი გაისმა. ბიჭმა იცოდა: იქ ცნობის-მოყვარე ქალები და გოგონები არიან. უპვერტენ.

საქიროა გაბედულდება. შენ ხომ კაცი ხარ, მერაბ.

რაღაცა უნდა ეთქვა ზაირასთვის და ვერ მოახერხა მანძი.

დაჯდომა მოიწადინა, მაშინ გაიტკაცუნა ჯიბეში ქალადი და აღარ დამ-

ქღარა. გაახსენდა, მიბრუნდა და გარეთ ვავიდა.

მალულად შეაგროვა საჭირო ნივთები, გამობოხჩა და დილაადრიან თავდაღმა დაეშვა.

არავის არ გამოჰმევიდობებია.

იციოდა, მამამისი არ გაუშვებდა. ქალიც იმიტომ მოუყვანა, არ წაეიდესო.

გათენდა.

ბევრი ეძებეს მექორწილეებმა, მაგრამ მერაბი აღარსად ჩანდა. გაუკვირდათ.

ზოგმა სიცილი დაიწყო, — რა იცის ბაღანამ ქალიო.

ზოგიც აირია და გადაირია.

ქალის ნათესავებს მთლად მოეჭრათ თავი და მუქარა შეუთვალეს დაუთას, რომ მალე გაუსწორდებიან ამ შეურაცყოფისათვის.

ქორწილის მეორე დღეს მიყვანილი ზაირა უკანვე წაიყვანეს.

ექვსი წელი გავიდა იმის შემდეგ.

ახლა ამ პატარა ქიშკართან დგას ისევ მერაბი.

ოდიდან მხოლოდ ცეცხლის ტკაცუნის ისმოდა.

მოულოდნელად კარი გაიღო და გარეთ ქალი გამოვიდა. მერაბს დამალვა ერჩია, მაგრამ ბუხრის ცეცხლმა ღია კარიდან ეზო მოწითალო შუქით გააპო და გზისპირამდე მიადწია.

— ვაიმე, ნენე! — შეიკივლა შეშინებულმა ზაირამ, როცა წინ უეცრად უცნობი მამაკაცი დაინახა.

— ცოტა ჩამოვისვენე დაღლილი ვიყავი და... — დამნაშავესავით უთბრა მერაბმა, ვითომ ამით დაამშვიდა.

— მობრძანდით სახლში, თუ უცხო ბრძანდებით... უკაცო სახლია, მაგრამ მობრძანდით. — მიბრუნდა ქალი და წაუძღვა სტუმარს.

მერაბმა თავის ვინაობის გამხელას კარებამდე მიყოლა ამჯობინა. დაბალ კიბეზე ფეხი აღარ შეუდგამს. დიასახლისმა უკან მოიხედა გვერდით გაიწია და მობრძანდითო კვლავ გაუმეორა, მაგრამ მოსული ახლა უკვე სინათლეში იდგა და იცნო.

ერთი უცნაურად შეირბა ქალის მიმართ ჩუმდა, ენა ველარ ამოიღო.

ანთებული ბუხრის ფონზე მერაბი კარგად ხედავდა ზაირას ტანს, შიშველ ფეხებს, წინ ვადმოყრილ, ნახევრად დაშლილ ნაწნავებს და თეთრ ყელს. იგი უნებურად ერთი ნაბიჯით კიდევ მიუახლოვდა დიასახლისს. ზაირამ უკან დაიხია. მერაბმა დაინახა მისი შეშფოთებული დიდრონი თვალები, შეკრული შუბლი და რალაციის სათქმელად გაღებული ტუჩები.

— მადლობელი ვარ, ზაირა... — დაბალი ხმით მიაგება მერაბმა, იგი მოკადრებულვით თვალს ველარ აცილებდა ქალის სახეს. იქ რალაც შორეულს და ძალიან ახლობელს ხედავდა თითქოს;

— მობრძანდით... — გაიმეორა ზაირამ. მაგრამ სიტყვამ თითქმის ველარ მიადწია სტუმრებამდე.

მერაბი მიბრუნდა, გამოემშვიდობა და წავიდა.

უკან აღარ მიუხედავს, მაგრამ გრძობდა ოდის კარი დიდხანს აღარ მიუხურავთ.

ზაირას სახე კი თან წაყვია, ველარ მოიცილა. ვითომ ახლა გაიციო და...

3

გზას გაუყვია, მაგრამ ოცნებაში ძველი ამბავი მაინც არ გაწყდა...

ქორწილის მეორე დღეს ზაირა მამის სახლში დაბრუნდა. მთელი საკირთი ფეხზე დააყენა ამ ამბავმა. ზოგი რას ამბობდა, ზოგი რას. ეს ამბები გვიან გაიგო მერაბმა.

„ის თურმე პატიოსანი არ ყოფილა და გამოაგდეს“. „თავმოხდილი დადიოდა, ეტყობოდა რა ბარაქაც იყო“. „მერე როგორი მოკლე კაბა ეცვა, მუხლებზე აყურებინებდა ბიჭებს“. „მე ნამდვილად ვიცი, შერიფას ყავდა მაი ციციო წყლისპირზე...“ — თქვა ერთხელ ნური ბერიძემ, რომელიც კანტორასთან შეურილ ბიჭებში ჩამდგარიყო და სხვის თუთუნს გაზეთის ნახევში ახვევდა.

— რომელ შერიფას, კაცო, რომელს?

— შერიფა ღურტაძეს შერიფა...

— აბა რა ნამუსით კელავდი განდაგანას ვუშილამ ქორწილში. სამახარობლოც გამოტყავე მიანმელს...

— ჰმ, უკეთესია ჩემთვის, — სამახარობლოს მეორეხელაც ვევიღებ.

„მერე? მერე რა მოხდა?“

„ჰო, მოივინე, მოივინე“. — აძალებდა ვილაცა მერაბს.

მაშინვე იცოდა მერაბმა, ეს ყველაფერი ტყუილი იყო, მაგრამ მაინც გულზე ხვდებოდა. რაღა მისი სადარდო იყო ზაირა, მაგრამ მაინც ედარდებოდა, ებრალებოდა.

ზაირას, შერიფას და მერაბის გარშემო ექვსი წლის წინათ დატრიალებული ამბავი, რომელიც ყველას დაავიწყდა, ალბათ, და ყველამ მოიწონა, ახლა მის ირგვლივ ტრიალებდა, როგორც ძველი წიგნიდან ამოხეული ფურცლები, დახეულ-დაფლეთილი ფურცლები. ნაფლეთები ერთმანეთს ეწებებოდა, ფურცლები ფურცლებს ემატებოდა და ახალი წიგნი იკერებოდა.

მეორე ზაფხულს, არდადეგებზე რომ ჩამოვიდა სოფელში, შერიფაზე ზაირას მითხოვების ამბავი გაიგო. გაიგო და რატომღაც ეწყინა.

— არა, რა შუაში იყო წყენა. არაფერიც...

კიდევ ერთი სტუდენტური წელიწადი გავიდა.

ზაფხულის არდადეგებზე ჩამოსულმა მერაბმა კიდევ სრულიად ახალი და სამწუხარო ამბავი გაიგო.

შერიფა, ზაირას ქმარი, რომელიც სიმართლე რომ ითქვას, არ იყო ურიგო ბიჭი, უბედური შემთხვევით დაღუპულა.

შემოდგომის პირი ყოფილა და სოფელს რაიკომის მდივანი სტუმრებია ოლქიდან ჩამოსული სამი ხელმძღვანელით.

დატრიალებულა თავმჯდომარე, პატივისცემა იყო საჭირო.

შერიფა და მისი ქვისმარცხელი, კალმასზე გაგზავნა თურმე ხოცველ გელაურის ღელეში. რაც გინდა ის ქენით, ოღონდ დიპირეთო.

წაუღიათ ბიჭებს ბოთლები დატენილი დინამიტებით და შეუკლიან ღელეს გელაურის თავიდან ზეგნისკენ.

მთელი გელაური ფეხზე დამდგარა, რაცხა ორი ტინტილაი თევზი დარჩა და ნუ ამოგვიწყვეტთ, იქნება ისევ გამრავლდესო, მაგრამ ამათ უთქვამთ, იმხელეანი კაცები ვეესტუმრნენ. და მათთვის გვინდა, რა ვქნათო.

„იმხელეანი კაცების“ მომიზეზებით ააღუღეს მთელი ღელე ქვისლებმა.

ერთ ადგილას, პატარა მორევთან, ორივე მხარეზე სიბი კლდე იყო თურმე და ვერ მიუდგნენ კარგად სასროლად. მაინც ახობდნენ სველ ხავსიან კლდეზე, ძლივს ფრჩხილებით იჭერდნენ თავს, და გადაადგეს ფითილზე ცეცხლმოკიდებული ბოთლი მორევეში. წყლის ზედაპირზე დაიგრიბა წვრილი იისფერი კვამლი როცა კარგად დარწმუნდნენ, ყველაფერი წესიერად მიდისო, მობრუნდნენ უკან, რომ ჯირკვბში გასულიყვნენ და მორევის ბოლოში მომარჯვებულიყვნენ თევზის საჭერად.

მაგრამ მობრუნებისხანს, სველ სიბ კლდეზე, შერიფას ხელ-ფეხი დაცდენია, მოშველპილა და ზღართანით მორევეში ჩავარდნილა. ამ დროს აფეთქებულა კიდევ აფეთქებაც არ უნდოდა, ისეთი ჩვეტი გარკობოდა თურმე.

უბედურს ქვა აღმართში დაეწევაო, რომ იტყვიან, მართალია. ასე დაემართა ზაირას.

გაჭორილი, გალანძღული და შერცხვენილი ძლივს შეეფარა ერთ ჭერს, ძლივს შეიმშრალა ცრემლი და ახლა ეს უბედურება დაატყდა თავს.

ქუძუმწოვარი გოგონა აკვანში ტიროდა.

ამ ფარდალალა სახლის ერთადერთ დედაბოძად შერიფას მამა, ოთხმოცი წლის მოხუცი ალი დარჩა. ისიც ლოგინს მიკრული ავადმყოფი.

ლოგინს მიკრულს, ოღონდ ეცოცხლა,

მანც იმედი იქნებოდა ყველასგან მიტოვებული, გამოუცდელი ახალგაზრდა ქალისათვის.

იმ გაზაფხულზე ალი გარდაიცვალა და ეს თავგზააბნეული ოჯახი ზაირას დააწვა კისერზე.

მაგრამ ნათქვამია: ქალი აშენებულ ოჯახს დააქცევს და, თუ მოინდომა, დაქცეულს ააშენებსო.

ზაირამაც ძალა მოიკრიბა, გული გაიმაგრა და ცხოვრებას გაბედულად გაუსწორა თვალს.

ზაფხულის არდადეგებზე ჩამოსული მერაბი ზედადა, ბეჯითი შრომით როგორ ინახავდა თავს და უფლიდა თავის პატარა ქალიშვილს ზაირა. დილით, ვიდრე ბრიგადირი დაუძახებდა, იგი თავის საკარმიდამოში თითქმის ერთი დღის საქმეს გააკეთებდა. შემდეგ ბავშვს მეზობელთან დატოვებდა და კოლმეურნეობის საქმეზე წავიდა.

ზედადა, მაგრამ მაშინ მერაბს სრულებითაც არ უფიქრია ქალის უბედურებაზე. ან და, რა მისი საფიქრალი იყო. რა შუაში იყო თვითონ.

ამ ქვეყნად ყველას თავისი საქმე აქვს, ყველას თავისი ბედნიერება და უბედურება.

რატომ უნდა, კარგია, ყველა კარგად მოეწყობოდეს, არავის არავითარი დარდი ექნებოდეს და გზები ხალიჩებით მოგებული იყოს. მაგრამ ცხოვრების ზოგიერთ კანონებთან ბრძოლაში ადამიანები უძლურნი ვართო, ფიქრობდა იგი.

4.

ეზოში ისეთი ღუმილი იყო, მერაბს შეეშინდა. ხელბარგი კიბის ერთ საფეხურზე დააწყო და აივანზე ავიდა. კარის სახელური მოსწია და ყური მიუგდო. ოდნავ შექანგული ლითონის სახელური ძალიან ეცივა, მაგრამ ხელი არ გაუშვია. ნელა შეანჯღრია კარი და ისევ ყური მიუგდო.

ვერავითარი ხმა ვერ გაიგონა და ძალიან გაუკვირდა.

კარი კარგად მოსინჯა და დაკრწუნდა, რომ არც ბოქლომით იქნებოდა არც შეიგნითა კლიტით. ამიტომ ორივე ხელი ჩაავლო სახელურს და მთელი ძალით მოქაჩა. კიდევ დაიქნია, კიდევ დაიქნია და კარი გაიღო. იგი ლურსმნით დაეჭედათ.

სახლში ისეთი სუნი იდგა, ეტყობოდა, დიდი ხანია არავის ვაელო.

მერაბმა ასანთი ამოიღო და გაკჭრა. ფეხებზე ვირთაგვებმა გადაურბინეს და გრილით სამზარეულოს იატაკქვეშ შეცვივდნენ. სამივე ოთახის კარები ღია იყო. პირველი ოთახის კარის ზღურბლზე, აქვე მარცხნივ, სადაც თვითონ მერაბი იძინებდა ინსტიტუტში წასვლამდე, თავისი ბავშვობის დროინდელი, დანაკერები შარვალი ეგდო.

ამ ოთახში რატომღაც ვერ შეიხედა. ვინ იცის, იქნებ იმიტომ, რომ მანც არავინ დამხვდებოა. ანდა, იქნებ იმ შარვალმა შეაშინა. შუა ოთახს მიადგა.

აქ დედა და მამა იძინებდნენ. ისევ ანთო ასანთი. ოთახის შუაგულში ნაცარი და კეცის ნატეხები ეყარა. მარჯვენა სექვზე, სადაც მამას უყვარდა წამოწოლა, ერთი ძველი ნოხი და ჩითვადაკრული ბალიში ეგდო. მეტი არაფერი.

სამზარეულოში ზოგიერთი რამ თავის ადგილას დახვდა. ბუზართან სამი ჯოჯო იდგა. ბუზარში ჩამობმულ კვარტლიან ჭაჭვზე კარდალი ეკიდა, თაროზე მწვანლის სანაყი ხის კობი და ქალის ქვა იღო. იქვე პირჩაღმა ეწყო რამდენიმე სპილენძის საინი.

ასანთი ჩაუქრა და საყუთარი გულის ბაგა ბუჯი გაიგონა გარკვევით. ისევ გაკჭრა ასანთს.

ბუზარში ზემოთ, ქვასა და ქვას შუა დარჩენილ შემკვარტლულ თაროზე რამდენიმე ნაფოტ კვარს მიავნო. ჩამოიღო, ერთს ცეცხლი მოუკიდა და ბუზარში მიაყუდა ანთებული. ხელბარგი სამზარეულოში შეიტანა და კედელთან დააწყო.

შემდეგ ისევ გარეთ გავიდა. ნალიის ბოძთან ორი ცალი ყვავარი მონახა, დაამ-

ტერია, შეიტანა, ბუხარში შეაწყო. ცეცხლი გააჩაღა.

ყველაფერ ამას არა ბუნებრივად აცეთებდა. ატყობდა თვითონაც. ატყობდა, რომ რაღაც ძალიან არასასიამოვნო ამბავი მოხდა. ცეცხლის დანთება კი არა, საჭირო იყო წასვლა, სოფელში, ქვემოთ-ვაგება, რა მოხდა, სად წავიდნენ... იცოდა, რომ სწორედ ასე იყო საპირო, მაგრამ მაინც, მისდაუნებურად, გარეთ ვეღარ გამოდიოდა. ანდა იქნებ ატყობდა, რომ სასიკეთო ამბავს მაინც ვერ გაიგებდა.

ამიტომ სჯობია, დილაშდემ მოიცადოს, თავისთვის იფიქროს და თავისებური დასკვნები გამოიტანოს.

ჰო, ასე ჯობია!

შემდეგ გაახსენდა ბოსელი. ისევ გარეთ ვავიდა. ფიჭვის ძელისგან ნაშენი პატარა ბოსელი, რომელშიც მერაბის წასვლამდე ორი ძროხა, ერთი მოზვერი და ერთიც თიქნიანი თხა ება, ახლა ცარიელი იყო.

მერაბის დედას ზაფხულობით საქონელი იალაღებზე მიჰყავდა. კი, მაგრამ მამა რომ სახლს არასოდეს მარტო არ ტოვებდა?

მეორე ოთახში, სექვზე რომ ძველი ნოხი და ერთი ბალიში იყო, იქ მიწვა. დიდხანს არ დაეძინა, მაგრამ ბოლოს დაღლილობამ ფიჭვი დაუსუსტა და თვალები დახუჭა.

5.

მზე დილიდანვე მწველი და აუტანელი იყო.

აპრილის შემდეგ წვიმა არ მოსულა. ზღვისპირას ყოველთვის წვიმს. იქ კოლმეურნეები წუწუნებენ, ყველაფერი ლებდაო, აქ კი, რაღაც ორმოცდაათი კილომეტრის დაშორებით, მთაში, წვიმა აპრილის შემდეგ არ მოსულა.

გუშინდელი სიცხით შემკვნიარი სიზინდის ფოთლები ღამის სიგრილეს ოდნავ გაეშალა და სიცოცხლის ელფერი მიეცა, მაგრამ მწვავე მზის დანახვაზე ისინი ისევ იხვეოდნენ და ვიწრო, მოღუნული, ყვითელი ჩრდილებით აჭრე-

ლებდნენ ნაცარივით გამშრალ მიწას. ეზოდან ბაღის ნაპირებამდე ხადიოდა. ახლა კი მის ალაგას მშრალი არხილა დარჩა. მერაბი ღობეზე გადახტა და ამ არხით ჩაირბინა გზამდე.

შინაური ამბით გაოცებულს სულ დაეიწყა, რომ დღეს რაიკომში უნდა გამოცხადებულყო.

ასე გააფრთხილეს ინსტიტუტიდან: თქვენს რაიონზე ხარ მიწერილი, გამოცხადდები რაიკომში და სამუშაო ადგილს მიგიჩენენო.

ვიღრე სახლში დაბრუნდებოდა, იგი ბევრს ფიქრობდა მომავალ მუშაობაზე. ბევრს ფიქრობდა იმაზე, რომ როგორმე თავის რაიონში, რომელიც სუსტი იყო ეკონომიურად, რაღაც სასიკეთო საქმე გაეკეთებინა, რომ ამ საქმეს სულ მცირე წვლილი მაინც შეეტანა ხალხის ცხოვრებაში. განსაკუთრებით სურდა თავის სოფელს მოხმარებოდა.

თუმცა საკირეთი ერთი ხელისდადება სოფელია, მაგრამ თუ ხალხი მოინდომებს, თუ დააჭერებ და დაანახებებ რამეს სოფელს, აჭაური ლუქმისთანავე გემრიელი სად იქნება!

ზოგჯერ ეგონა, რომ მისი პროფესია უფრო დიდია და შეუფერებელიცაა ასეთი მთიანი სოფლისათვის. რა უნდა გააკეთო, არცაა საამისო პირობები. ამიტომ რესპუბლიკის თუ არა, რაიონის მასშტაბი მაინც თავისი მომავალი მოქმედების საიმედრო ასპარეზად ეგულებოდა.

ის ცოტას ფიქრობდა ოჯახზე. მამა ჯანმავარი, ცხოვრების მცოდნე კაცი იყო და შინაურობას ისე პატრონობდა, როგორც იტყვიან, ჩიტის რძესაც არ აკლებდა.

მართალია, ცოტა ჯიუტი და თავისებური ჰქუესია იყო. კოლმეურნეობას, მაგალითად, თავიდან ვერ ეწყობოდა, უნდობლად უყურებდა, არ ჯეროდა, რომ საერთო შრომით უფრო შესაძლებელია კარგი ცხოვრება.

არ ჯეროდა, მაგრამ იძახოდა: „დამაჯერეთ, ძიავ, და დევიჯერებ. მთელი წლის სარჩო ჭადი საკარმიდამოში მომ-

ყავს. კოლექტივიდან სამი ფუთი სიმინდიც ვერ მივიღე. კაი, თუნდა ვთქვათ, რომ ჩემ ოჯახს ცოტა აქვს შრომადღე. ვისაც ბევრი აქვს, მას რა? მან თუ გინდა ათი ფუთი მიიღო. მეგრე რაი? სა-მაგიეროდ იმას თორმეტი მჭამელი ყავს.

ყველაფერი გვექნება, მპირდებით, როის, როის გვექნება. მე ახლა მინდა, დღეს. კაი, თუ გინდა ვთქვათ, გვექნება. ძველი საყანეები მოჭმულია, აღარ თესავთ, ახალს არ კაფავთ. რაფერ გვექნება! ამბობთ, თამბაქოა მთავარი. თქვენთვის მთავარი ის არი, რასაც გვგმაში აძლევთ.

ჩემთვის მთავარი ჭადია, მორჩა და გათავდა!

იგი ასე უცნაური იყო და მრისხანე, მაგრამ მერაბს ძალიან უყვარდა თავისი ჭადარა მამა. ბერიკაცის სახე იშვიათად გამოიღარებდა, მაგრამ თუ გაიღიმებდა, გვეგონებოდა მთელ ქვეყანაზე სინათლის ტალღამ გადაიარაო. პო, მართლა, ერთხელ რა მოხდა, იცით? მაშინ სულ პატარა იყო მერაბი. ახალშეკრილი გალიფე ეცვა და მამის წინ იდგა დაბლა, გორადუბეს ტყეში. დაუთი საზამთრო შეშას აწვადებდა და ბიჭმა ზარმელი ჩაუტანა. აი, მაშინ, მოხუცი უცებ ჩაფიქრდა რაღაცაზე და მერაბს უთხრა:

„რომ გაიზრდები, შეილო, მე იმფერ რამეს გეტყვი და გაგიმხელ, რომ შენი ამბავი მთელ ქვეყანაზე გავარდება“.

პო, მართლა რა უნდა გაემხილა ჩემთვის მამას? რა იცოდა ისეთი?

მოხუცის ლაპარაკი ზოგს მოწონდა და უსიტყვოდ თავს უწნევდა, მაგრამ ზოგს ეშინოდა კიდევ და ამიტომ, ის რომ ლაპარაკს დაიწყებდა, იმ ადგილს გაეცლებოდნენ. „ვინ იცის, საქმე რომ საქმეზე მიდგეს, დამიძახებენ და მეტყვიან: შენ ცუდი აქტივისტი ხარ, შენ ცუდი აგიტატორი ხარ, კოლმეურნეობის ლანძღვას უსმენდი და არ ჩაერიეო. სიფხიზლე, ამხანაგო!..“

დაუთს კრებებზე სიარულზე მოწონდა ბოლოს.

თითქმის ყოველ საღამოს ეძახოდნენ ან კრებაზე, ან თათბირზე, ან გამგეობის სტუმარზე. მაშინ ჯერ კიდევ არ იყო მთლად მოტეხილი. კოლექტივშიც გადაიღო და ოჯახის საქმესაც უთავდებოდა. მაგრამ ამ კრებებმა და თათბირებმა მთლად მოაბეზრეს თავი. „კაცო, თელი დღე ვიმუშავე, გადილობრებული მუველ შინ, ხელი დევბაი, ვანშამზე დავექეი და ვინცა მიძახის — პაიღე, კრებააო“.

მაშინ უფრო ვაკე ადგილას ცხოვრობდნენ, შუა სოფელში, კანტორის ახლოს და დაუთს პირდაპირ კანტორის ეზოდან გადაუძახებდნენ ზოლმე.

მერაბს გაახსენდა, ერთხელ როგორ მოვარდა მამა გაჯავრებული, გადარეული, დაავლო ცულს ხელი და პირდაპირ სახლის სახურავზე ავარდა.

„უნდა ავიყარო აქიდან. შორს წავალ. შორს დაესახლდები, სადმე ტყეში და ერთი ვნახავ, რაღაფერ დამიძახებენ ყველ დილა-საღამო!“ — ყვიროდა იგი და სახურავზე აგლეჯილ ყავრებს ლაწა-ლუწით ისვრიდა ეზოში.

კაცი შეიძლება ჯიუტი იყოს, მაგრამ ასეთ ღროს მაინც ჭკუას უნდა მოუხმოს. თავი შეიკავოს და ქვეყანა არ აცინოს.

არა, დაუთს მაინც არაფერი უშველა. სახელ საქუთარი ხელით დაშალა და ადგილზევე დაახოხოლა.

მერაბმა გაიხსენა ნალიის ქვეშ ყავრით დახურული ხუხულა, სადაც სამ თვეს ცხოვრობდნენ. დაუთმა დურგალი სხვაგნით მოიყვანა და მოშორებით, ერთ კაპან ადგილას, ტყის ახლოს, დაიწყო სახლის შენება.

გადაწყვიტა და გათავდა. ვინ გაბედავდა შეკამათებას.

მერაბი პატარაა და ეშინია, მეზობლები კი...

მერე რა მოხდა! — სხვა ადგილას გადასახლდა. იქაც შენი მიწაა, ხომ?

არა! კოლექტივს გაქეცაო, გააბებს ჩურჩული სოფელში.

* * *

მონაგარიშე სანიკიძის სახლთან სამი-ოთხი კაცი შენიშნა მერაბმა. ვერ იცნო, ვინ იყვნენ, მაგრამ არც ძალიან დაინტერესებულა, რომ ეცნო.

პირდაპირ კოლმეურნეობის კანტორისკენ გაემართა. გაემართა, მაგრამ გადაწყვეტილი არც ჰქონდა, რაზე მიდიოდა.

ნაბიჯი შეანელა. მობრუნდა.

ეზოში აღარავინ ჩანდა.

მაგრამ ერთი კაცი პირდაპირ მისკენ მოდიოდა. მაშინვე იცნო, ილიას ჯაბნიძე, — კოლმეურნეობის თავმჯდომარე.

ილიას შავი ხავერდის გალიფე ეცვა, წვივებზე — ისევ ძველებური ზანკალი. ფეხზე — ლეკური წალბები.

ასე უყვარდა, — სასიარულოდ მოსახერხებელიყო.

ილიასი უკვე სამოცი წლისა იყო, მაგრამ ჯერ კიდევ ჯანიანი.

თმა რაც შერჩენოდა, სულ გათეთრებოდა.

თავმჯდომარე მოახლოვდა, მას ქუდი ხელში ეჭირა, მეორე ხელში მოკლე ჯოხს ატრიალებდა.

მისკენ მიმავალი მერაბი იცნო და ნაბიჯს უმატა.

მერაბს ქოჩორი შუბლზე ჩამოფენოდა. ოდნავ ფერმკრთალი სახე ახლა უფრო ვაცრეცილი უჩანდა.

— ოჰ, გამარჯობა, მერაბაე! როდის ჩამოი, ჭო?

— საღამო, ილიას ბიძაე!

— როდის ჩამოი, მერაბაე.

— წუხელ...

— დაა...

ხელი მკლავში გაუყარა და კანტორისკენ გაყვინენ. მერაბს სულაც არ ეწადა რაიმე შეკითხვა მიეცა.

ისედაც დარწმუნებული იყო, მის „გაუსწორებელ“ მამას გასახლებლაში გაგზავნიდნენ. აბა მეტი რა შეიძლებოდა მომზდარიყო. ამიტომ რა უნდა ეთქვა თავმჯდომარესაც დასამშვიდებელი.

დღეა ეცოდება მაინც. ის ვერ აიტანდა...

— შინ იყავი, ხომ? მდაა, რა უნდა... დღეა ჩემიც ასე ჩემს შენაღობაში მომიკვდა... — თქვა ილიასმა.

მერაბი არ შერხეულა.

— მარტო შენთვის ხომ არ მომზდარა ამფერი რაიმე. ყველას გვემართება. ნუ იღარდებ. დღეა შენი ღირსეულად მივაბარეთ მიწას...

მერაბი შეჩერდა. ქვედა ბაგე უთრთოდა. ილიასს უყურებდა. ცდილობდა რაღაც ეთქვა. ამის მაგივრად თავი ჩაღუნა, ამოიხვნეშა და მკლავით თვალები შეიმშრალა.

— ხომ იცი, ჩვენში მკვდარს ერთ დღეზე მეტხანს არ ინახავენ, რაღაფერ ჩამოუსწრებდი, თვარა...

დამიწყევლია ის, რაც ჩვენში ძველი და უცხო შემორჩა, რომ ჩემი გული კორტნოს. დამიწყევლია, ვინც დარგო ჩემს ნაფუზარში ასეთი მყარლანაყოფიანი ხე. უნდა ამოვგლიჯო ის, უნდა ამოვგლიჯო და მოვარჩინო მიწა და გულიც... — ფიქრობდა გულდამწყვარი მერაბი.

— მამაჩემი? ალბათ მარტო გაგზავნეს, ხომ? — ეკითხებოდა შიშით თავის თავს.

— მამაშენი დაგვეკარგა, კაცო, მამაშენი, და ამაზე ვარ გაკვირებული.

— დეკარგვა რას ნიშნავს, ვერ მივხვდი, ილიას ბიძაე.

— დაგვეკარგა და... გაქრა სოფლიდან... შენ ახლა ნასწავლი ხარ და მიმიხვდები, მერაბაე. ეს კოლექტივი თავრობისაა, მართლა, ჩემი ხომ არაა და...

— რატომ, ილიას ბიძაე. კოლექტივი არც მთავრობისაა და არც შენი. კოლექტივი ხალხის არაა? — არ უნდოდა, არც ამის თავი ჰქონდა, მაგრამ ვერ მოითმინა და მოუჭრა მერაბმა. ილიასი შეჩერდა, ოდნავ გაჯავრდა. არ უყვარდა, ვინმე რომ წინ გადაუსწრებდა. არ იყო ამას მიჩვეული.

ახლა, უყურე შენ ამ ბაღანას, ამდენი ხნის ნათრევ კაცს ასე მალე ჭკუას მისწორებს. დაუთას შვილი, იმ უკულმარტოს შვილი, რა იქნება აბა! — ტვინს

უაწრავდა ამნაირი ეკლიანი ფიქრი, მაგრამ ითმენდა თავმჯდომარე.

— ჰოდა, რომ არც ყანაში გამოვიდა, კრებასაც თავი აარიდა და კოლექტივსაც, საერთოდ, ცოტა მაგრად ვუთხარი: დაუთ-ბიადივ, ბერიკაცი ხარ, მარა თაერობა არ გაბატეგბს-მეთქი. ორ-სამჯერ ვუთხარი... არა, თლათ ამის ბრალი არ ყოფილა, ისედაც შეიშალა ცოტა დედაშენის მერე და რაცხა ისე გახდა, რომ... მოკლედ, ამაზე შეშინდა თუ რაცხა იყო, გაქრა კაცი. ალბათ ეგონა, დამიჭერენო... რა იცის ბერიკაცმა, რომ ის დრო აღარაა ახლა.

როგორ ენანება „ის დრო“, ალბათ, — ჯავრით გაიფიქრა მერაბმა.

— თუ ასე ავად გახდა მამაჩემი, წაგვეყვანათ, დაგვეწინათ.

— ავად კი არა, მართალი გითხრა, გაიქცა, იცი? გაიქცა... — რაღაც გულმოსულად ჩაღუნა თავი, სათუთუნე ამოიღო, თამბაქო შეაზვია. ცეცხლი მოუკიდა, კვამლი სულის მაგარი შებერვით გაფანტა და გააგრძელა: — ჰო, თურქეთში გაიქცა, ალბათ... არა, ის თავიდან უმეაყოფილო იყო და... ილიასმა კანტორისკენ შეუხვია.

მერაბი უსიტყვოდ ჩამოცილდა, მარჯვნივ ნაილეს სახლისკენ მიმავალ გზას დაადგა.

მამის ამბავმა დედა კინაღამ დაავიწყა.

არა, არ გაიქცეოდა. რაღაცა მოუწყვეს და ალბათ ვაასახლებინეს, თორემ მამაჩემი საკირეთს ისე იყო შესისხლბორცებული, რომ მისი მოკვება ამ მიწისაგან უსიკვდილოდ როგორ იქნებოდა. — დაასკვნა გულში.

6

ნაილე სიხარულით შეეგება ძმას. როგორც კი შენიშნა, მომავალი მერაბი, სასწრაფოდ ფეხზე წამოიჭრა, კიბე ჩამოირბინა და შუა ეზოში გადაეხვია. მერე თვალები აუწყლიანდა, მაგრამ ცრემლი ქუთუთოს არ მოწყვეტია.

ამ მოკონილ ცრემლში სიხარულიც ერია და ნაღველიც.

მერაბი ხელმოკიდებული შეიყვანა სახლში.

ოთახიდან სკამი დერეფანში გამოუტანა. — იქ ძალიან ცხელა — დაატანა მან.

სამზარეულოს კარი ღია იყო და აქედან კარგად ჩანდა ჭურჭლის თარო, რომლის ქვეშ კედელზე მოჭედვილ ლურსმნებზე ჩამოკიდებული იყო მურიანი ტაფები, საცერი, სუფრის ცოცხი, ხის გობი და ციცხვი. ბუხარში ნახევრად ნედლი მუხის ფიჩხი წრიბინებდა. მომწვანო ფერის ალი ჭვარტიანი ჯაჭვზე ჩამოკიდებული სპილენძის კარდალს ლოკავდა. ცეცხლს ხანდახან ხმელი ფოთოლი მოხვედებოდა პირში და მოწითალო ალს ამოუშვებდა, მაშინ კარდალი ისე უცებ შეხფუფუფდებოდა, რომ ჯაჭვი კანკალს დაიწყებდა.

ცეცხლაპირს თიხის კედელში ჭადი ცხვებოდა. სამზარეულოს ერთადერთი ფანჯარა ნაფუხრის მხარეს გადიოდა (საკვირეთში საკარმიდამო ნაკვეთს ყველა ნაფუხარს ეძახის).

— იყავი ავერ ჩვენთან. რაცხა იქნება.

— აბა, მივალსაღმე თუ? მაგრამ კაცი თუ ვარ ჩემს სახლში ვიქნები. რა გითხრა, იცი? მაინც გადაეწყვიტე სოფელში დავდგი, მაგრამ ახლა უფრო გადაეწყვიტე. იმიტომ, რომ ცხოვრებამ ასე დამმართა. შეიძლება უარესი მომელის და სულელიც დამიძახონ. მაგრამ არა, არ წავალ! საკირეთი რა შუაშია.

— უქალოდ, ერთი დერი კაცი რაფერ იქნები სახლში.

— ოჰ, ისე, რომ მზე მალა იქნება.

— იქნები, მარა სირცხვილია. მე სოფელში ვარ ავერ და შენ შენი ხელით ჭადი უნდა იცხო? აჰ, მაგას არ ვიქ!

— არა, ნაილე, ნუ დამიწყებ ახლა დავას. ჩემი მე ვიცი.

— ჰაი, რაფერ ეხლისებოდა დედაჩემს შენი ჩამოსელა და სამსახურში ჩადგომა. კი, მარა, მერაბ, ამხელა ნასწაველი ამ პაწა სოფელში რაფერ დაეტევი.

კარგ ხანს ისაუბრეს.

ჯული მწუხარებას ნელნელა ეჩვევა და პირვანდელ სიმაგრეს უბრუნდება.

მერაბმა აზრები თანდათან მოიკრიბა და ახალი ნაბიჯის გადასადგმელად მოემზადა.

თავი მალლა ასწია და ირგვლივ მიმოიხედა.

— მურადი კოლექტივშია?

— ნაფუზარს რწყავს.

— ემსილე სადაა? უპ, რაფერ მენატრება ემსილე.

— წყალზე გავგზავნეთ. წყალს იცავს, არავინ მოწრითოს. ხომ იცი, ყველას ჰირდება წყალი. წვიმა აპრილის შემდეგ არ ყოფილა, დიდი სიცხეა და ნაფუზარები იწვის.

ემსილე მერაბის დისშვილია, ათი წლის გოგო.

ერთხანს მურადს ძალიან გაფუჭებულ კაცს ეძახოდნენ სოფელში. გამოუსწორებელი ყომარბაზი იყო. თანაც ძალიან უიღბლო ყომარბაზი. სულ აგებდა. „მამის ქონება გაანადგურაო“, — იძახოდნენ მეზობლები. ღამეებს სხვაგვრად ათევდა. მაგრამ მოგეცა ღებნა, ისეთი ჩაცმა უყვარდა. ხაკის გალიფეზე მოჭერილი „ცარსკები“, დრაფის პალტო. თავზე ბუხრის ქუდი, მუშაობაზე კი ცოტა უკაცრავად ვახლდათ.

მაგრამ მამამისი ეშმაკი კაცი იყო და კარგადაც მოექცა. ერთ მშვენიერ დღეს თავისი ჰკვიანი მეზობლები შეყარა, დაუძახა მურადსაც და უთხრა:

— შვილო, ცოლი გყავს, შვილი გყავს. დღეიდან შენს საქმეს შენ მოხედე. გავიყრთ.

ნაიღეს არ შეშინებია გყოფის. — ვიშრომებთ, ჩვენთვის ვეცდებით, ჩვენც რაღაცას ვიშოვითო. მაგრამ მურადს ეწყინა. იფიქრა მამამ შემიძულა და გარეთ მაგდებსო...

ქონება გაანაწილეს. მურადს უმცროსი ძმაც ყავს, ამიტომ მამის ქონება ორად გაანაწილეს. დედამამას კი, რომლებიც უმცროს შვილთან რჩებოდნენ, თავისი მიაკუთვნეს.

მერე ეს სახლი ააგო მურადმა.

მერაბი ადგა და სამზარეულოში: თან-ჯარასთან მივიდა.

ალაგალავ გაბზარული მინა კვამლის ოდნავ შეეყვითლებინა, ამიტომ ეზოს გადაღმა ქოჩორს მიტანებული სიმინდები მზურვალე მზეში გაჩაღებულ კოცონს გავდა. შუა ყანაში მურადის ნარმაწარული თავი მოჩანდა. დაბეჯითებით უჩხრეკდა ძირს თვითველ სიმინდს და თვითველ ძირთან პატარა რუ მიუყავდა.

წყალი ძლივსძლივობით მიიკვლევდა გზას გორივებში და სიმინდის ძირებში. ის ჯერ გორივებს შორის დარჩენილ ჯამებში ჩადგებოდა, და ნელნელა ჩაეშვებოდა მოწყურებულ მიწაში; შემდეგ ამალღებული ადგილები წამოიქცეოდა და შაქარივით ღნებოდა წყალი.

სიმინდის ძირი რომ კარგად გაძღებოდა წყლით, საიდანაც სუსტი ნიავი გაიჩხრუნებდა, ნელნელა გაიშლებოდა და გორგლილი ფოთლები და მთელი ნაპირი ახალგაღვიძებულებით ჩურჩულს დაიწყებდა.

ისეთი პაპანაქება იდგა, რომ მურადს თავის აწევა უჭირდა. შარვალი მუხლებამდე ამოეკაპიწებინა, წელში ოდნავ მოხრალიყო და გრძელტარა თოხს ძალიან ფრთხილად ატარებდა სიმინდებს შორის, რომ არაფერი დაეზიანებია.

— მურადე! — გაიგონა ამ დროს მან წელში აიშართა და ნაფუზრის ვადღმა, თამბაქოს საშრობისაკენ გაიხედა. ბრიგადირი ნაზიმი პირდაპირ თუთუნგაყიდულ ვაგონზე შემდგარიყო და ისე უძახოდა.

— თავმჯდომარემ შემოთვალა აქ ამოვიდესო...

— მე?

— ჰო... ახლავე, კანტორაშია.

— კაცო, ახლა მიშვებულ წყალს ხომ ვერ დაეტოვებ, ყანას წამოხლენს. მალე ნაილე ჩამოვა, შემეცვლება და მამინ შვეიბენ...

ძირს დაიხედა, თოხის ყუთ სიმინდის ძირისკენ მიწა გაკვალა, მაგრამ

წყალი აღარ გაჰყვა. წყალი თითქმის მიწყდა.

— რომ გეუბნები, გეიგონე, — ცხარობდა ნახიმი, — წყალი მოგიჭრეს მაინც.

— ვინ?

— თვითონ თავმჯდომარემ...

მურადს აღარაფერი უთქვამს. თოხი გაბრაზებით გადაატრიალა, ტარით მონარწყევ მიწაში ჩაასო და სიმინდებიდან გამოვიდა. ამ დროს ნაილე ეზოდან გადმოდგა, რომ დაეძახა — მოდი, სადილი ვქამოთო. მაგრამ აღმა მომავალი ქმარი რომ შენიშნა, გაჩუმდა და ქმარს ეზოში დაელოდა, მაგრამ მურადმა ბოსტანთან მიუხვია, ყორეს გადაახტა და კანტორისკენ მიმავალ გზას აჩქარებით გაჰყვა.

მოპირდაბირე მხრიდან გზაზე აქეთ მომავალი კაცები გამოჩნდნენ და ამიტომ ნაილემ ვერ დაუძახა ქმარს, შერცხვა შორიდან ყვრილის.

კანტორაში თავმჯდომარე და აგრონომი თოფან სალვარიძე იყვნენ მხოლოდ.

კანტორა ძველი მეჩეთის გვერდით, ფიჭვის შენობაში იყო მოთავსებული. ფისიანი ძელები, დაბალი ქერი და მუღამ მტერიანი იატაკი თითქოს ამხინჯებდა იმ სიჩუმეს და მოწყენილობას, რომელიც ოთხ პატარა ოთახში იდგა.

ერთი მათგანი თავმჯდომარის კაბინეტს წარმოადგენდა. სამი დანარჩენი ბუხალტერიას, აღმრიცხველს და პარტორგს ეკუთვნოდა.

პარტორგანიზაციის მდივანი, იგივე მონაგარიშე სანიკიძე, რაიკოშში იყო წასული სემინარებზე. ამიტომ ორი ოთახი დაკეტილია.

შესული არც კი იყო. უკანიდან ფეხის ხმა გაიგონა მოიხედა, მერაბი იცნო. ერთი შეყოვნდა, მაგრამ ისე გაჯავრებული იყო, რომ თვით მონატრებული ცოლისძმის ხათრითაც კი აღარ შეჩერებულა.

სწრაფად აიბრინა ვიწრო კიბე და ასევე შეუჩერებლად შევიდა კაბინეტის ღია კარებში. სველი მიწის ნაფლეს. „ნათობი“, № 8.

თები ზოგი კიბეზე დარჩა, ზოგი კი სველი ზღურბლზე მიეწედა.

კაბინეტი მიწის და ნედლი სიმინდის სურნელით აივსო. მერაბი აღარ შესულა. კარებს მიეყუდა მოწყენილი და გოცუბული. მას ალბათ, ვერ ზედადნენ. მაგრამ თვითონ კარგად ზედადა. მერადი თავმჯდომარის მაგიდის გვერდით გრძელ სკამზე ჩამოჯდა, ფეხი ფეხზე გადადო და ცალი ფეხის ცერი კედლის ძელს მიაბჯინა. მისი გახუნებული ხალათის საბელოებს და დაკოტავებულ შარვლის ტოტებს ალაგ-ალაგ ვეაღიოთ შეყვითლებული ლობიოს ფოთლები მიწებებოდა.

გაჩუმებული უსმენდა.

მურადი რატომღაც ჯოტად მაჩერდა კედლის ერთ ძელს. ფისიან ფიჭვის ძელს, რომელზეც განუწყვეტლივ მიედინებოდა კიანჭველების გრძელი ქარაყანი. ყველა მათგანს თავისთავზე უფრო დიდი ტვირთი მიჰქონდა. ყველამ იცოდა თავისი გზა. უცებ მურადმა შეამჩნია, რომ მისი ფეხის თითი, სწორედ იმ ადგილას მიბჯენილიყო ძელზე, სადაც კიანჭველების „გზა“ გადიოდა. და ჩუმი წყენა იგრძნო, რადგან შეატყო, რომ ამ პატარა მშრომელებს მისი თითი უშლიდა.

იმ წუთს იფიქრა, რომ ზოგი კაციც ფეხის ცერსა გაეს. ცხოვრების შუა გზაზე გაიბჯინება. გზას არ მოგცემს, რომ ხალეათად ჩაეტოო შენს რუში და იღინო ნებაზე.

ფეხი ჩააწია და კიანჭველებს საველი გაუხსნა.

— შენ რომ დამნაშავე არ იყო, არც გაჩუმდებოდი! — უთხრა თავმჯდომარემ.

— მე? რატომ?

— დღეს კოლექტივში რატომ არ გადი! შენ, ამხანაგო, საყუთარი უფრო მიგაჩნია ვიდრე საერთო, ზომ?

— ცეცხლი გაქვთ? — შეეკითხა მურადი და გაზეთის ქალაღში შეხვეული თუთუნის პირში ჩაიღო. ასანთი აგრონომმა მიაწოდა, მაგრამ ისე, რომ მისთვის არც კი შეუხვდავს.

— მე ვიცი, რაა შენისთანების წამალი, — გაავრძელა თავმჯდომარემ.

— მე ჩემი ნორმა წუხელი ღამე-მთვარეში მოვიტავე, რომ დღეს ნაფუზარი მომერწყო.

— მოსარწყავი კოლექტივშიც ბევრია.

— მერე რა საკუთარი დავტოვო მოსარწყავი, ამას შეუბნები?

— არა, მორწყე ბოლოს!

— ბოლოს რატომ... მე პირველად საკარმიდამოდან მოტანილ ქაღს ვაფასებ. ის მარჩენს...

— რა გარჩენს, ამხანაგო, რა? რას ლაპარაკობ, თუ იცი?

— „ამხანაგო“... მრავალმნიშვნელოვნად და თავისთვის ჩაიძახა მურადმა. — ვითომ გინებაა, ისე შეუბნები „ამხანაგო“...

— შენ რაფერ ლაპარაკობ, კაცო!

— ძალიან კარგად, კაცო!... — ცეცხლი ჩაუქრა და ახლა მხოლოდ გაზეთის ქაღალდი იწვოდა გარედან. ნახშირით შავი დაუმწვარი თუთუნის ხელით მიაწყვიტა ქაღალდზე მიმავალ ცეცხლის რგოლთან და საჩქაროდ მოქაჩა. ახლა კვამლი კარგა ბლომად აიბურთა, — ცეცხლი ისევ გადავიდა თუთუნზე. — ჰო, ძალიან კარგად ელაპარაკობ... ჯერ-ჯერობით, ჩემო ძმაო, ვის რა ეთქმის. თავს მართლა საკარმიდამოთ ვირჩენთ... ჰოდა ამასაც არ მიხედო, შეუბნები?..

აგრონომი აქამდე წყნარად იჯდა, მაგრამ, ალბათ, გააბხენდა, რომ, ბოლოს-დაბოლოს, მასაც ხელმძღვანელი ჰქვია. უნდა ჩაერიოს და, რათქმა უნდა, თავმჯდომარის მხარე დაიკავოს.

— მურად, — თქვა მან, — შენ მიხვდარი კაცი ხარ, ძიავ, და ამდენი ლაპარაკი რათ გინდა დეიჯერე... თავმჯდომარეა, ხომ?... —

— რა დევიჯერო... — ახლა მას მიუბრუნდა და ისე მოეწყო, ვითომ საღამომდე უნდა ელაპარაკა. — რა გითხრა, იცით? მარტო ლაპარაკი რომ გისწავლიათ, ერთი სხვა რამესაც დაუფიქრდით, კაცო. ცხოვრება ზომ გვინდა?!

ახლა შეხედე შენ რა ამბავი სუფთაა. ში. გარე ყანებში მიწა უნდა იყოს ღვარმა გადარეცხა, ახალ საყანეს არა ვინ არ ტეხავს. მიწა, რაც ვაკვა და რამედ ივარგებს, სულ თუთუნს უკავია, ზოგიც — ვენახს. ქადის მოყვანას სად ფიქრობთ, სად? მე ვატყობ, რომ ამანი-რად თუ დავრჩით, საყანე ქადიც აღარ შექნება; ჰო და, საკარმიდამოს მიეუბრუნდი, პაწაი თუ დიდი, კიდო იმან უნდა მომიაროს... — თქვა და წამოდგა.

— შენც შენი სიმაჰრის ჯიშისა ხარ...

ილიასმა და თოფანამ ერთად შემოიხედეს და ერთად დაინახეს კარებზე მოყუდებული მერაბი, რომელიც ისევ მიბრუნდა და კიბე ჩაიბრინა.

— არა, არ წავალ, სიმინდს ვერ გავახმობ ჩემსას... ამაზე ვინ რას მეტყვის... რას მაშინებთ, კოლექტივი მთავრობისაო? არა, კოლექტივი ჩემია, მთავრობაც ჩემია. საკარმიდამოც ჩემია. შენ კი, არ ვიცი ვისი ხარ.

აღარ მობრუნებულა, პირდაპირ გავიდა; ნამწვავი ეზოში დააგდო და შინისაკენ გაემართა.

7.

ამსობაში მზე კარგა მალა აიწია და მურადის სახლის დერეფანში კაქლის ხემ გრილი, სასიამოვნო ჩრდილი დააფინა.

ნაილემ ცაცხვის მთლიანი ხისაგან გამოხვეწილ მრგვალ სუფრასზე დალაგებული სადილი გამოიტანა და დერეფნის შუაფელში დადგა. სუფრას მხოლოდ ორი ჯორკო მიუჩონა. ემსილე, რომელიც თავის ერთადერთ ბიძას — მერაბს ეხვეოდა და რალაცას ღიმილით უყვებოდა, დედის დამახეზაზე შეერთა, მოცილდა, ოთახში შევიდა.

მისი მოკლე გახუნებული კაბა მიწით დასვერილიყო.

შავი თმა, ერთ მოკლე და მსხვილ ნაწინავად შეკრული, ხშირად მხრიდან მკერდზე გადაუვარდებოდა, მაგრამ

ხელს გაჰკრავდა და ისევ უკან გადაისვრიდა.

ნაილე და ესმილე სექვზე მოეწყვენ.

— ჩვენთან რატომ არ ჭდები? — ჰკითხა მურადმა ნაილეს. ქალი ატყობდა, რომ მურადი საკმაოდ ვაჭაერებული დაბრუნდა და ამიტომ ვაჭუმებული იყო. სადილიც სულ უზმანოვდა გააწყო.

— არა, აგერ ვიქნებით... — უბასუხა ნაილემ ისეთი მშვიდი ხმით, რომ ეტყობოდა ძალიან სურდა, მურადის დაწყენა.

სუფრაზე ხის ვებერთელა ჭამით სავსე ამოლესილი ლობიო იდო.

გვერდით ახალი, კარგად გარეცხილი თარბული ხახვი ეყარა ზვინად. ირგვლივ სქელი კეცის ჭადის ნატეხები ეწყო.

მერაბმა ფაიფურის პატარა საინზე გადაიღო ლობიო, მურადმა კი პირდაპირ ხის ჭამიდან დაიწყო ჭიმა.

— ასე უფრო გემრიელია... სანაყელა ჭამში მიყვარს... მერაბმა შეხედა, გაეღიმა და მხოლოდ თავი დაუქნია, რადგანაც პირა არ ეცალა სიტყვისათვის. ნაილეს ესამოვნა, რომ ქმარი თანდათან მოლბა.

— ის ხომ არ მოგიტანო?... — შეპარებული ღიმილით თქვა ქალმა.

— ჰო, მოიტანე...

— კი. მარა დღეს დიდი სიცხეა, თავს აგატყენს.

— მოიტანე, მოიტანე...

ქალმა გამოიტანა თავლის სანთლით თავგადაგლეხილი ბოთლი. მურადმა სანთელი მოაძრო და ბოთლი ჭიქაში ჩააყუდა.

მერაბმა იმ წუთშივე იგრძნო არაყის სუნი. არაყს მაინც და მაინც არ სვამდა, მაგრამ ახლა რატომღაც ესამოვნა.

სიძემ და ცოლისძმამ ორ-ორი ჭიქა გადაჰკრეს და დიდი ხალისით ჩაახრამუნეს ხახვის თეთრი, ტიტველი თავები. შემდეგ, მერაბს ძალუძალდ წამოერიო დედის დაკარგვის და მამის წასვლის სევდა. სველი თვალები ეზოსკენ მიაბრუნა. მურადი ყველაფერს მიუხედა.

— ერთი ბიჭი ვყავდი... უკანასკნელ

დღეს კი ვერ ვნახე... — თქვა მურადმა პირი მოიწმინდა, ამოიხვნეშა და უთხრა:

— რას იზამ... ხომ იცი შენ, ჩვენთან მეორე დღესვე მიწას მიაბარებენ. ახლა ძალით ხომ არ იქნება, კაცო... მაგას თქმაც არ უნდოდა. მე თვითონაც მიეხვდი, რომ შენ უნდა ჩამოსულიყავ, აბა, რაფერ იქნებოდა, კაცო. მარა, ვთქვათ გამოვიძახეთ, მე რე, რაი? ჩამოხვიდოდი, დედაშენი კი მაინც მიწაში დაგხვდებოდა. შვილი ხარ, არ გაამტყუნებ: მარა შენთვის ახალ ადათებს არ გამოვიგონებენ.

ეზოდან ბავშვმა დაიძახა:

— მურად ბიძაე!

გახილდეს.

გზიდან გადმომდგარიყო ფეხშიშველა თავმობარსული, ასე ათი წლის ბიჭი. მიწისფერი ხალათი მუცელზე გახეოდა და ჭიბი მოუჩანდა.

— მურად ბიძაე, თავმჯდომარემ თქვა ისაო... ისაა... დამეიწყდა. — ბიჭს ხელში მსხალი ეჭირა, უკანასკნელი მოკმეჩა დარჩენილი, ისიც რომ ჩაათქაშუნა, განაგრძო:

— ისაო. იქ, მურადისთან ვინცხა არი ერთი და აქ ამოვიდესო.

— ვინ „ვინცხაო“, კო? — გასძახა მურადმა.

— მე რა ვიცი... — და ბიჭი წავიდა.

— მე შეძახის ალბათ, — თქვა მერაბმა.

კანტორის ეზოში ორი ჩემოდანი იდო. ერთ მათგანზე ჭერა ქალიშვილი იჯდა. ლამაზად შეკერილი ჩითის კაბა ეცვა.

შიშველი მკლავები, თეთრი ყელი და სწორი წველები მას კი არა თვით ეზომი დამოსაც შეენოდა.

სოფელში მაინც ძალიან გეცემა თვალში, თუ ვინმე გამოჩნდა ასე ღიად ჩაცმული. ქალიშვილს თავი ჩალუნული ჰქონდა და ორად გაყოფილი თმის ორი ნაწნავი ნიკაპტვეშ კონწილობდა.

მერაბი მიესალმა, გვერდით ჩაუარა და კანტორაში შევიდა. ილიასმა უთხრა:

— ის გოგო ჩვენი სკოლის ახალი მასწავლებელია... გამათავეს ამ მასწავლებლებმა პირდაპირ, გამათავეს! ახლა ამასაც ბინა სჭირია. ერთი სიტყვით, მერაბ, თქვენ კაი სახლი გაქვთ. შორსაა, მარა კაი სახლი გაქვთ. ერთხანს თქვენთან უნდა დავაბინაო...

— ვინ? მასწავლებელი?

— ჰო...

— კი, მაგრამ შინ არაეინაა და...

— რა უშავს მერე, ქალია. გაიკეთოს და ჭამოს.

„ის გოგო, ახლა რომ გარეთ ზის ჩემოდანზე. უნდა წამოვიდეს ჩემთან სახლში?.. რას იტყვიან მერე? მე მარტო სახლში და ჩემთან უცხო ქალიშვილი?!“

— ვინმე რომ იყოს კი, მაგრამ ახლა მე მარტომ?..

— ოჰ, — გაიცინა თავმჯდომარემ — შენ რას ამბობ, კაცო. ნასწავლი, კულტურის კაცი, რას ამბობ...

ის ხალათჩახეული ბიჭი მოიხმარა მერაბმა, ჩემოდნები წაიღო, მასწავლებელიც თან წაიყვანა და წავიდა სახლში.

ნაილემ გამოხედა, გაოცებული თვა-

ლები გააყოლა, თავი გაქანდა და უკან შებრუნდა.

8

გზაზე, იელის მიბნედილ ყვავილებში ფუტკრები ზუზუნებდნენ. ჰაერში იელის ყვავილის სუნი იდგა.

მოსახვევთან, საიდანაც კანტორა უკვე აღარ ჩანს, მერაბმა ჩემოდანი ქვაზე შედგა და ჩამოისვენა.

ქალიშვილი საკმაოდ დაღლილიყო.

— თქვენ წელს დაამთავრეთ?

— დიახ... დავამთავრე — ისე ნაკუწ-ნაკუწ მიუგდო პასუხი ახალგაზრდა მასწავლებელმა, რომ მერაბს ეწყინა ცოტათი, ბოლოსდაბოლოს შინ მიმყავს, ბინას ვაძლევა, რაც შემოძლია ვეხმარები, რას ჯავრობს კიდეც, — იფიქრა მან. ქალიშვილმა იგრძნო, რომ დააშავა, უხეშად გამოუვიდა. ნაძალადევად გაიღიმა, მერაბისკენ მობრუნდა და ყურადღებით გაავრძელა:

— ჰო, დიახ, წელს დავამთავრე. მაგრამ... ასე შორს სოფელში, რა კაცი, რა უნდა გავაკეთო.

(გავრძელება იქნება)

პალე ბოზონიძე

ჩემი ქვეყანა

ზეცა ფირუზი,
მთები ჭალარა,
ტბები ანკარა
ზღვები ცისდარი;
გადაშლილია
ზურმუხტ ბალნარად
ჩემი ქვეყანა —
მხარე მდიდარი.

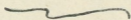
ვოგო-ბიჭები
დახატულები,
ოქროპირები,
ტკბილხმეიანები;
ჩანჩქერები და
ნაკადულები —
დაუცხრომლები
და ფხიანები.

მტრისთვის ციხე და
რკინის კედელი —
მარად ზურმუხტი
ჩვენი მთა-ბარი;

რკინა-ფოლადის
გამომჟღელი,
გმირ წინაპართა
ხსოვნით გამთბარი.

ამღერებული
მხარე-ბალნარი,
ხალხი ბრძენი და
თაფაზიანი;
კავკასიონი —
მტრისთვის ლახგარი
და მეგობრისთვის
მარად მზიანი...

ხალხი მართალი —
ძმათა ერთგული,
დღეს ინდუსტრიით
გრგვინავს ყველგანა;
მთათა ვრებილი
მძლავრად შეგურული —
გზამედნიერი
ჩემი ქვეყანა...

ჯონ სპინგუი

ზამთარი ჩვენი მღმდვარებისა*

— მისის პოული.

— დიახ, დიახ იმედი მაქვს, კიდევ გვეწვევით. რამდენი გამოჩენილი ხალხი ყოფილა ჩვენთან. ყველას იზიდავს ეს... მყუდროება.

გბრუნდებოდით შინსკენ, დინჯად მივყვებოდით გველივით დაკლავნილ მანქანების ნაკადს, და ამ ოქროს გზაზე მერა ამაყად და ყელმოღერებით იქადა.

— მთელი ყუთი შეშხუნა ვიყიდეს ასზე მეტი იქნება.

— ახლა კი ნამდვილი ითენი ხარ, ჩემო კარგო. ნეტა ბეიკერები თუ დაბრუნდნენ.

თავი მეცხრამეტი

ჩემს ვაჟიშვილს კარგად ეჭირა თავი. გულმოწყალებდა და კეთილად გვექცეოდა. არც შური უძიებია, არც დაუესჯივართ. საბატიო ჭილდო და ჩვენი მილოცვები ჩინებულად შეიფერა. არც მეტიმეტად გაბღინებულა და არც თავდაბლობით მოუკლავს თავი. ჩვენი ასი შეშხუნის ბოლომდე დაწვას არც მოუცადა, თავის სკამთან მივიდა, სასტუმრო ოთახში, და რადიო ჩართო. ამკარად ეტყობოდა, ყოველგვარი შეცოდებანი მოგვიტევა. პირველად ვხედავდი, ცინგლიან ბიჭს ასე შეეფერებინოს დიდება.

ის ღამე მართლაც რომ საოცრებათა ღამედ იქცა. აღენის ასე იოლმა ცად ასელამ თუ გაგვაკვირვა და გაგვაოგნა, ელენის საქციელი რაღას გვიზამდა! აგერ რამდენიმე წლის გულმოდგინე და საფუძვლიანი დაკვირვების მიხედვით.

მისს ელენი ახლა შურით გულზე უნდა გახეთქილიყო და ყველაფერი შემოეგლიჯა, ყოველნაირად ცდილიყო, რათა ძმის განდიდება როგორმე დაემცირებინა. მაგრამ გამაცურა: პირველი მადილებელი ძმისა ის ვახდა. სწორედ ელენმა გვიამბო, მომაჯადოებელი საღამოს შემდეგ როგორ ისხდნენ დიდებულად მორთულ ნომერში, სამოცდამეშვიდე ქუჩაზე, და უგულოდ ისმენდნენ ტელევიზიის უკანასკნელ ცნობათა გადმოცემას, როცა, მოულოდნელად, აღენის გამარჯვების ამბავი ამცნეს ქვეყნიერებას. სწორედ მან გვიამბო, ვისზე როგორ იმოქმედა ამ ცნობამ, ვინ რა თქვა, სუნთქვა როგორ შეეკრათ. აღენი კუთხეში მიმჯდარიყო, გაბტრსალბებული, და ელენს უსმენდა. ელენი კი გატაცებით ყვებოდა, როგორ გამოვიდოდა თავისი მშა ოთხ სხვასთან ერთად ტელევიზორში და, მილიონობით ხალხის მოსასმენიანა და შესახედად, საკუთარ თბულებას წაიკითხავდა. ცოტა ხნით ღაპარაკი რომ მიწყდებოდა, მერის ბედნიერი კისკისი გაისმოდა ხოლმე. მე მარჯი იანგ-ჰანტს ვაგზებდი. ისე გასულსულიყო, როგორც მკითხაობის დროს. წყნარი ბინდ-ბუნდი შეუმჩნევლად შემოიკოცდა სახლში.

— ამას მაინც ვერ გავქმაცევით. — ეთქვი მე. — ჩაიცებული ლუდი უნდა ჩამორიგდეს.

— ელენი მოიტანს. სად არის ელენი? კვამლივით დაძვრება აქეთ-იქით.

მარჯი იანგ-ჰანტი ნერვიულად წამოღდა.

— თქვენ საოჯახო ზეიმი გაქვთ. მე წავალ.

* დასასრული. იხ. „შინათბი“ 1962 წ. №№ 10—12 და 1963 წ. №№ 1—7.

— ვერც თქვენ გამოაკლდებით, მარ-
ტი. ელენი სად დაიქარგა?

— მერი, რატომ გინდა მინცდამინც
შათქმევინო, არაქათი გამომელია-მეთ-
ქი?!

— ანკი, რა ვასაკვირია, გენაცვალე-
სულ გადამავიწყდა, ჩვენ კი ისე დავის-
ვენეთ, ვერც კი წარმოიდგენ... და სულ
თქვენი წყალობით.

— ძალიან სასიამოვნოა. ძალიან მი-
ხარია.

წასვლა მოუნდა, ვეღარ მოისვენა.
მოსიძინა ჩვენი მადლობა, ალენის
მადლობაც, და გავარდა.

— მალაზის ამბავი აღარ ვუთხა-
რით, — თქვა მერიმ ჩუმად.

— მაგასაც მოესწრებით, დღეს ამ
ჩვენს ბრწყინვალეობას ნუ ვაძარცვავთ.
მაგისი დღე იყოს. ელენი სად წავიდა.

— დაიძინა, — თქვა მერიმ, — მარ-
თალი ხარ, ჩემო ძვირფასო, ჭკვიანური
მოსაზრებაა. ალენ, დღეს რამდენი რა-
მე გამოიარე! ბარემ შენც დაიძინე.

— ცოტა ხანს დავრჩები, — გულმო-
წყალებდ თქვა ალენმა.

— დასვენება გინდა.

— ასეც ვისვენებ.

მერიმ მე გადმომხედა, შევლასა
მთხოვდა.

— ეს ადამიანის სულიერი სიძლიე-
რის გამოცდის დროა. ან უნდა მივტყუ-
ვით, ან ნება უნდა მივცეთ, რომ ჩვენ-
ზე გამარჯვება იხეიძოს.

— ჯერ ბავშვია. დასვენება სჭირდება.

— ბევრი რამეც სჭირდება, მაგრამ
დასვენება არა.

— საქვეყნოდ არის ცნობილი, რომ
ბავშვებს დასვენება სჭირდებათ.

— რაც საქვეყნოდაა ცნობილი, მეტ-
წილად მცდარია ხოლმე. სად გინახავს,
რომ ბავშვი ზედმეტი გადაღლისაგან
მომკვდარიყოს. არა — დიდები კვდე-
ბიან. ბავშვებს მაგისთანა რამეში ჰქუას
ვერ ასწავლი. როცა ნამდვილად სჭირ-
დებათ, მაშინ ისვენებენ.

— შუალამე გადავიდა.

— მერე რა მოხდა, გენაცვალე. ეს

ხვალ შეადღემდე იძინებს. ჩვენს
საათზე უნდა წამოვხტეთ.

— შენ დაიძინებ და ამას აქ დატო-
ვებ?

— მაგან შური უნდა იძიოს ჩვენზე,
რომ გავაჩინეთ.

— აღარ მესმის შენი. ნეტა, რა შუ-
რისძიებაზე ლაპარაკობ?!

— მოდი სანაძლეოს ჩამოვიდეთ, თო-
რემ, გატყობ, ბრაზდები.

— მართლაც გული მომდის, სულ გა-
მოვთაყვანდი.

— ჩვენ რომ დაეწვებით, ნახევარ სა-
ათში თუ არ წამოდგეს და თავის ბუდე-
ში არ შეძვრეს, მზადა ვარ გადაგიხადო
ორმოცდა შვიდი მილიონ რუბლს ოცდა-
ექვსი დოლარი და ოთხმოცი ცენტი.

ვაგლახ, წავაგე. და უნდა გადაეუხა-
დო მერის. ჩვენ რომ ღამე მშვიდობისა
ვუსურვეთ, იმის შემდეგ ოცდახუთმეტი
წუთი გავიდა, რომ კიბეში მისი ბრწყინ-
ვალეობის ფეხებქვეშ ჰკრაჭუნე დაიწყო.

— მძულხარ ხოლმე, მართალი რომ
გამოდგები, — მითხრა ჩემმა მერიმ.
ისე შეეშადა, რომ ეგონა მთელი ღამე
მოუწყვდა ლოდინი.

— ახლა შემეშალა, გენაცვალე. ხუთ-
მა წუთმა წამაგებინა.

მერის მაშინვე ჩაეძინა. არ გაუგო-
ნია, როგორ ჩაცოცდა ელენი კიბეზე.
მე — გავიგონე: ვიწეკი და სიბნელეში
მოსრილვ ჩემს წითელ ბურთულებს
შეეცქეროდი. აღარ გავყვივი ელენს,
რადგან მალე შემომესმა სპილენძის გა-
საღების სუსტი ჩხაკუნნი და მივხვდი,
რომ ჩემი ქალიშვილი თავის ბატარეას
მუხტავდა.

ჩემი წითელი ლაქები უფრო სწრა-
ფად ამოძრავდნენ. აქეთ-იქით ეხეთქე-
ბოდნენ, ხოლო როცა ერთ-ერთ მათგან-
ზე მოვიდნოდებდი თვალის შეჩერებას,
სულაც ქრებოდა. ძველი კაბიტანი რა-
ლაც გამირბოდა. რამდენი ხანია, აღარ
მომჩვენებია?... ჰო, აღდგომის მერე. გა-
ნა მამიდა ჰარიეტსა ჰავს — „ჩაყე იი-
ხედე, ჩაყე“ — დაკვირვებული ვარ, მე
რომ ავუხიბრდები ხოლმე საკუთარ თავს,
ძველი კაბიტანიც დამეკარგება და აღ-

რა ჩანს. ერთგვარი საზომი ვახდა ჩემთვის, საკუთარ თავთან ურთიერთობას ამითი ვზომავ.

იმ დამეს ვაძულე, რომ მოსულიყო საწოლის ძგიდეზე ვიწვექი. ვაკიმული და განაბული. მთელი კუნთები დავძაბე, განსაკუთრებით კისრისა და ყბის კუნთები, ხელები დავმჯიდე და მუცელზე დავიწყე, და ვაძულე მოსულიყო. გამოჩნდა მისი პატარა, ცივი თვალები, ჭაღარა წაწვრილებული უღვაშები, წინ გადმოზნექილი მხრები — ნიშანი იმისა, რომ ოდესღაც დიდი ღონის პატრონი იყო და არც ზოგავდა ამ ღონეს. ის კი არა და თავისი ლურჯი ქუდის დახურვაც ვაძულე, მიუხედავად იმისა, რომ იშვიათად თუ დაიხურავდა ქუდს. ქუდის მოელვარე წინაფრთაზე ოქროს H ჰქონდა ამოკვეთილი, როგორც ორი ღუზის გამოსახულება. ერთი პირობა, გამიჯიუტდა ბერიკაცი, მაგრამ მაინც ვაძულე მოსულიყო და ჩემი თავშესაფრის მახლობლად, ძველი ნავსადგურის ჩამონგრეულ კედელზე ჩამომჯდარიყო. ბალასტის გროვებზე დავსვი და მომუჭული ხელეები ნარვალის ჯოხზე დაეადებინე. ამ ჯოხით სპილოს დასცემდი ძირს.

— უნდა შევიძლო რაღაც. სიბრაღული და თანაგრძნობა — თავის მოტყუებაა. რაღაც უნდა შევიძლო და იმით მოვიშორო ეს მწველი გრძნობა.

მოგონება ხიზილალასავით მრავლდება; ერთი პატარა რამე თუ მოიგონე, მორჩა ბოლო აღარა აქვს, კინოსავით წაგა და მერე გინდა წინ ატრიალე და გინდა უკან.

ძველი კაპიტანი გამოცოცხლდა. თავისი ჯოხით მანიშნა.

— ამ ზვირთსაქცევის გადაღმა მესამე შევრილიდან გამოავლე ხაზი, პორტის კონცხამდე, საცა ყველაზე მალა სცემს მოქცევის დროს წყალი. მანდდან ნახევარი კაბელის სიგრძეზეა... ის სადღა იქნება... მისი ნარჩენები.

— ნახევარი კაბელი რამდენილა იქნება, სერ?

— რამდენი იქნება? რამდენი და სამასი ფუტი ღუზაზე გვედგება... მოქცევა რომ დაიწყო. ორი ბედნაესი წელი. ჟონის კასრები ნახევრად დაცარიელებული იყო. შუალამეს იყო მიტანებული. ცეცხლი რომ გაუჩნდა, მე ნაპირზე ვიყავი. ჟონს რომ მოეკიდა ცეცხლი. დღესავით გაანათა მთელი ქალაქი. ოსპრის კონცხამდე უწევდა ალი. ნაპირისკენ ვერ დაეძარით, დოკებს არ წაეკიდოსო. ერთ საათში დაიწვა. კილი და ფალშკილი. ახლაც მანდგვა, სავსებით უვნებელი. მუხისა იყო, ბელტერ აილენდიდან ჩამოტანილი. კნიცაც მუხისა ჰქონდა.

— როგორ წაეკიდა?

— მაგას რას წარმოვიდგენდი, ნაპირზე ვიყავი.

— მაინც ვის რაში დასჭირდა გემის დაწვა?

— ვის დასჭირდებოდა — პატრონებს.

— თქვენი არ იყო?!

— სანახევროდ. მე რა დამაწვევინებდა გემს! ნეტა ერთხელ კიდევ შემავლებინა თვალი იმ შხანპოუტებისათვის... ნეტა მანახვა, რა მოუვიდათ, რას დამესგავსენ.

— ახლა შეგიძლიათ წაბრძანდეთ, კაპიტანო, სერ.

— სიძულვილისთვის ეგ არ გეყოფა.

— სულ არაობას მაინც ხომ სჯობს. ერთი კი ვაგმდიდრდე და, იმ კილს უსათუოდ ამოვიღებ. არ დავწყვეტ გულს — მესამე შევრილიდან გავავლებ ხაზს პორტის კონცხამდე, და იქიდან სამას ფუტს გადავზომაგ.

არ მეძინა. ხელები ცვლავ დაჭიმული მქონდა და მუცელზე მეღაგა, რომ ძველი კაპიტანი არ გამპარვოდა. როცა ვავუშვი, მაშინვე ჩამეძინა.

ფარაონმა რომ ნახა სიზმარი, მცოდნე ხალხს მოუხმო და იმათ აუხსნეს, სამეფო რა დღეში იყო და რა მოელოდა. ასეც უნდოდა, რადგან თვითონვე იყო მთელი სამეფო. ვინმე ჩვენგანი რომ ნახავს სიზმარს, ჩვენც მცოდნე ხალხს მივმართავთ ხოლმე და ისინი

აგვისხნიან, რა უნდა მოხდეს იმ ქვეყანაში, რასაც ჩვენ თვითონვე წარმოვიდგენთ. ჩემს სიზმარს ამხსნელი არა სჭირდება. უმრავლესობა თანამედროვე ადამიანთა მსგავსად, წინასწარმეტყველებისა და ჯადოქრობისა მეც არაფერი მწამს, თუმცა ნახევარ დროს სწორედ ამ საქმეებს ვანდომებ ხოლმე.

ვაზაფხულზე აღუნი როგორღაც მოეშვა, დადარდიანდა, ადგა და, თავისივე მშობლებისა და ღმერთის გამოჯობრებით, ათეისტი ვარო, გამოაცხადა. ძალიანაც ნუ გადაიქანები-მეთქი, მე ვუთხარი, თორემ ათეისტს აღარ დაგშვენიდება ახალი მთვარისათვის შენი ნატვრა-სურვილების განდობა, კიბის ქვეშ გავლის შიში ან შავი კატის დანახვაზე გადაპურქუება და ცერის პირში ტაკება!

ვისაც ძალიან ეშინია სიზმრებისა, თავს იმშვიდებს ხოლმე, სიზმარს სულაც არ ენახულობო. ჩემი სიზმრის ახსნა ადვილად შემიძლია, მაგრამ ამით ნაკლებ საშიში კი არ გახდება.

არ ვიცი, როგორ და რანაირად, მაგრამ დენის დანაბარები გადმომცეს. სადღაც მიემგზავრებოდა თვითმფრინავით და მე მითვლიდა, ზოგიერთი საქმე მომიგვარეო. ქუდი ის ქუტება სურდა მერისათვის. მუქი ყავისფერი იყოსო, გარედაც ნატისა, შავნით კი მატყლისათ. ძველი ფარუჩები მაქვს სწორედ ამნაირი, ჰვინტწავრძელბული, როგორც ბეისბოლის ქუდი. ამას ვარდა, ქარშოშიც სდომოდა, ისეთი კი არა, ლითონის პატარა ფინჯნები რომ ახლავს — შინ ნაკეთები, საფოსტო ბარათების მუყაოსაგან გამოჭრილი და ბამბუკის ჯოხზე დამაგრებული. გამგზავრების წინ უსათუოდ მნახოსო, ეგვეც დაეხარებინა. მე ძველი კაპიტანის ჯოხი ავიღე, ნარვალის ჯოხი, სპილოს ფეხში რომ გვიდევს, ქოლგასთან ერთად, პოლში.

ეს სპილოს ფეხი რომ გვარჩუნებს, მის ვეებერთელა მოყვითალო ფრჩხილებს დაეხედე და ბავშვები გავაფრთხილე. ვინც პირველი გახედავს ამ ფრჩხილების შედლებას, მაგრად მოხვდება-მეთ-

ქი. როგორღაც დამიჯერეს, და ექვლეტული შევიქენი, მე თვითონვე შემვლდებო, მერის საპარემო მაგიდიდან წითელი ლაქი ამოვიღე, და იმით შევღებე.

მარულოს პონტიკაში ჩავვქეცი და დენის შესახვედრად წავედი. აეროდრომი — ნიუ ბეიტაუნის ფოსტა იყო. მანქანა დაეაყენე, და, ის იყო, ნარვალის ჯოხი უკანა სავარძელზე უნდა დამედო, რომ პოლიციის მანქანა მოგრიად და ორმა საძაგელმა პოლიციელმა გამაფრთხილა.

— სავარძელზე დადება არ შეიძლება.

— კანონს ეწინააღმდეგება?

— ჰკუთის კოლოფი გავგვიხდი?!

— არა, მე მართლა გეკითხებით.

— ჰოდა, სავარძელზე დადება არ შეიძლება.

დენი ფოსტის უკანა ოთახში ამანათებს არჩევდა. ნატის ქუდი ეხურა და მუყაოს ქარშოშომს ატრიალებდა. სახე ჩამოხმობოდა. ტუჩები დასკდომოდა, ხელები კი რუმბივით ჰქონდა, გეგონებოდა ფუტკარს დაუტყენიარო.

წამოდგა, ხელი გამომიწოდა, და ჩემი მარჯვენა ხელი თბილ, რეზინისებურ მასაში მოხვდა. რაღაც ჩამიღო ხელში — პატარა, მძიმე და ცივი, გასაღების ოდენა, მაგრამ გასაღები არ ყოფილა, ლითონის ნივთი იყო, გაპრიალებული და ნაპირებწამხვილებული. ვერ მივხვდი, რა უნდა ყოფილიყო, რადგან არ დამიხვდავს ისე მეჭირა ხელში. ახლოს მივიწიე და ტუჩებში ვაკოცე, მაშინ ვიგრძენი რა გამხმარი და დამსკდარი ტუჩები ჰქონდა. უცებ გამეღვიძა, მციოდა და მაყრყოლებდა. თენდებოდა. ტბას კი ვხვდავდი, მაგრამ ძროხა ვერ გავარჩიე, კვლავ იმ გამხმარ და დამსკდარ ტუჩებს ვგრძნობდი. მინდოდა ეს სიზმარი როგორმე მომეშორებინა და ხელად წამოვხტი. ყავა არ ამიდუღებია, მაშინვე სპილოს ფეხს მივევარდი და ვნახე, რომ ის საშინელი კეტი, ჩვენ რომ ჯოხს ვეძახდით, იქვე იყო.

განთიადი ფარფატით მოდიოდა, ჯერ დილის ნიავი არ ამოჭრილიყო და ამი-

ტომ ჰაერში სიციხე და სინესტე იდგა. ქუჩის სირუხეს ვერცხლისფერი შერეოდა, ტროტუარები დანაგვიანებული იყო. „მთავარი ანძის“ კაფე ჯერ არ გავლოთ მაგრამ არც მინდოდა ყავა. ხეივანს დავუყვივო, განის კარი გავაღე, მალაზიაში შევიხედე და დახლში ტყავის კოლოფი დავინახე. მერე ყავის კოლოფი გავხსენი და ყავა სანაგვე ყუთში ჩავასხი. შედეგებული რძის ქილა ავიღე, ორგან გავხვრიტე და ყავის კოლოფში გადავასხი, განის კარი შევაღე და რძე გავდგი. კატა, რა თქმა უნდა, იქვე წრიალებდა. მაგრამ მანამ მალაზიაში არ შევბრუნდი, არ მიკარებია. მალაზიიდან ვხედავდი, როგორ სვლეპავდა ნაცრისფერი კატა ამ განაცრისფერებულ ქუჩაში რძეს. თავი რომ აიღო, სულ რძით ჰქონდა უღვაშები მოთხუბნული. ჩაცუქდა და თათების ლოკვასა და პირის ბანას მოჰყვა.

ქუჩის კოლოფი გავხსენი და შაბათის ჩეკები ამოვიღე, მავთულის სამაგრებით ერთი ერთმანეთზე მიმაგრებული. მერე ბანკის ყავისფერი კონვერტიდან სამი ათასი დოლარი ამოვიღე, ორი ათასი კი იქვე დავტოვე, ეს სამი ათასი მარაგად მექნება, მანამ შემოსავალ-გასავალის ანგარიშს გავაწონასწორებდე და მოვებას დავაგროვებდე. ორი ათასი ისევ მერის ანგარიშზე უნდა შევიტანო და, როგორც კი მოვახერხებ, იმ სამი ათასსაც დავუმატებ. ოცდაათი ბილი ჩემს ახალ საფულეში ჩავდე და უკანა ჯიბეში შევიანახე — სულ გამომიბერა ჯიბე. მერე საწყობიდან ყუთები და კოლოფები გამოვიტანე, გავხსენი და საქონელი დაცარიელებულ თაროებზე დავალაგე, იქვე ქალაქი მოვამზადე, დასაკვეთ საქონელს აკლკე ვინიშნავდი. დაცარიელებული ყუთები და კოლოფები ქუჩაში გავყარე, — საბარგო მანქანა გამოვიღის და წაიღებს, — ყავის კოლოფი ისევ შევავესე რძით, მაგრამ კატა აღარ გამოჩენილა. ან გაძდა, ან მარტო მოპარული ჰგვრიდა სიამოვნებას.

როგორც ერთი დღე არა ჰგავს მეო-

რეს, ისევე წელიწადებიც ვაჩვენებდებიან ერთმანეთისაგან — ვინაობა მათით, განწყობილებით. ეს 1960 წელი ცვლილებათა წელი გამოდგა, ისეთი წელი, როცა მიჩქმალული შიში სააშკარაობზე გამოდის, როცა უკმაყოფილება პასიური პროტესტიდან თანდათანობით მრისხანებად იქცევა ხოლმე. მარტო მე კი არ მიგრძენია ეს ცვლილება, არც მარტო ნიუბეიტაუნს. პრეზიდენტის არჩევნები ახლოვდებოდა და უკმაყოფილებით დამუხტული ჰაერი მრისხანებად იქცეოდა, მრისხანებას კი მღელვარებაც მოსდევს. არც მარტო ჩვენს ქვეყანას განუცდია ეს, მთელი ქვეყნიერება ბორგავდა, ვერ მოესვენა და ვერ დამშვიდებულყო, უკმაყოფილება მრისხანებად იქცა, მრისხანება ბორგავდა და გამოსავალს მოქმედებაში ეძებდა: რაც უფრო მძვინვარე იყო მრისხანება, ამორგებაც მით უფრო გაძლიერდა — აფრიკა, კუბა, სამხრეთ ამერიკა, ევროპა, აზია და ახლო აღმოსავლეთი — ბორგავდნენ, წრიალებდნენ, როგორც ბარიერების გადასალახავად გამოყვანილი ცხენები.

წინასწარვე ვიცოდი, რომ სამშაბათი, ზუთი ივლისი, ყველაზე დიდი დღე იქნებოდა მთელს წელიწადში. თითქმის იმასაც წინასწარ ვგრძნობდი, რუნდა მომხდარიყო, მაგრამ რაკი მართლა ისე მოხდა ყველაფერი, უკვე აღარ შემიძლია დაბეჭდილებით თქმა. სწორედ ასე ვუჩირობდი — მეთქი.

თითქოს წინასწარვე ვგრძნობდი, რომ ჩვიდმეტი ძვირადღისი ქვით ვაწყობილი და მომართული მისტერ ბეიკერი, რომელიც ტიკ-ტაკით ზომავს ზოლმე დროს, ბანკის ვალებამდე ერთი საათით ადრე მოვიდოდა და კარებზე დამიკაკუნებდა. ჯერ არც გამეღო მალაზია, რომ მართლაც მოვიდა. შემოვუშვი და კარები ჩავეკეტე.

— რა საშინელება მომხდარა! — თქვა მან, წასული ვიყავი, მაგრამ როგორც კი გავიგე, მაშინვე ჩამოვედი.

— რა არის საშინელება, სერ?

— სასკანდალო საქმეა! სულ ჩემი

მეგობრები არიან, ძველისძველი მეგობრები. უნდა ვიღონოთ რამე.

— არჩევნებამდე დაკითხვას არც კი დაიწყებენ. მარტო ბრალდებას წაუყენებენ.

— ვიცი. რა იქნება, რომ ოფიციალურად განვაცხადოთ იმათი უდანაშაულობა? ის კი არა და, თუ საქირთა ფასიანი ვანცხადებაც გამოვაქვეყნოთ ვაზეთში.

— რომელ ვაზეთში, სერ? „ბეი პარბორ მესენუერი“ ხუთშაბათამდე არ გამოვა.

— რამე მაინც უნდა ვქნათ.

— მართალია.

ასეთი ოფიციალური იყო ჩვენი შეხვედრა. ალბათ გრძნობდა, რომ მე ყველაფერი ვიცოდი. მაგრამ მაინც მისწორებდა თვალს და გულწრფელად შეწუხებული ჩანდა.

— თუ რამე არ ვიღონეთ, არჩევნებზე წყალში ჩაგვიცვივა ყველაფერი. ახალი კანდიდატები უნდა წამოვაცუნოთ. სხვა ვზა არა გვაქვს. საშინელებაა ძველი მეგობრების ამისთანა დღეში მიტოვება, მაგრამ მაგათზე კარგად ვინ უნდა ვაგვიგოს, რომ ყველა ვიგინდარას ვერ მოვითმენთ.

— რატომ არ ვინდათ, მოელაპარაკოთ?

— ცოფიანებივით არიან, ჭკუას კარგავენ. დრო აღარ დარჩათ, რომ ყველაფერი დაწონათ. მარტო ჩამოვიდა?

— ვილაც მეგობარი გამოგზავნა, სამათასად შევისყიდე მალაზია.

— ყოჩაღ! მუქთად ჩავიგდია. ქალაღლები ხელთა ვაქვს?

— დიახ.

— რამე თუ ამოაგდო, კუპიურები ჩანიშნული მაქვს.

— რაღას, ამოაგდებს. თვითონვე სურს წასვლა. გაბეზრდა კაცი.

— მუდამ უნდო კაცად მეჩვენებოდა. თავის დღეში ვერ გაუგებ, სად რას აკეთებს.

— ყალთაბანდობდა?

— დიდი გაიძვერა კაცი იყო, თვალსა და ხელს შუა მოგატყუებდა. თუ მოა-

ხერბა მთელი ქონების გაყიდვა, დიდი სიმდიდრეც შერჩება. მაგრამ საქმეში სი → მუქთია.

— მე მწყალობდა.

— ეტყობა. ვინ გამოგზავნა, მათვის წვერი?

— მთავრობის მოხელე. ჩემი დიდი ნდობა ჰქონდა მარტლოს.

მისტერ ბეიკერმა შუბლზე იტყვიან ხელი, უჩვეულო იყო მისგან ასეთი მოქმედება.

— რატომ აღრე არ გამახსენდა? შენ ახლა ნამდვილად საამისო კაცი ხარ. კარგი ოჯახის შვილი, სასურველი. მალაზიის პატრონი, ბიზნესმენი, პატივცემული, მთელს ქალაქში ერთი მტერი არ მოგეძიებდა. სწორედ შენზეა ზედამოჭრილი.

— რა?

— ქალაქის მმართველობა.

— მე ხომ შაბათიდან გავხდი ბიზნესმენი!

— შენც კარგად გესმის, რას ვამბობ. ირველივ სულ ახალ პატივსაცემ ხალხს დაგახვევთ. რას ამბობ, დიდებული საქმე იქნება.

— მედუქნეობიდან ერთბაშად მერობას წავეპოტინო?

— არც არავის სჯეროდა პოულის მედუქნეობა.

— მე მჯეროდა. მერის სჯეროდა.

— ახლა ხომ აღარ ხარ მედუქნი! დღესვე მოვდებთ ქვეყანას, მანამ ვიდრე ვიგინდარები გამოძრომას მოასწრებდნენ.

— ჯერ მოვიფიქრო — თორემ უფსკრულიდან უცებ ცაში აჭრას ეხუმრებით!

— ფიქრის დრო არ არის.

— აღრე ვისზე ფიქრობდით?

— როგორ თუ აღრე?

— მანამ მუნიციპალიტეტი დაიწვევბოდა. მერე მოგელაპარკებით. შაბათს დიდი ვაჭრობა მქონდა, ლამის სასწორიც იყიდეს.

— ამ მალაზიით დიდი საქმის დატრიალება შეიძლება, ითენ. მე თუ მკითხავ, ჯერ კარგად უნდა დააყენო

ფეხზე და მერე გაჰყიდა. იმისთანა მომავალი გაქვს, მუშტრებთან ტრიალი რა შენი საქმეა, ღენისა რა ისმის?

— არაფერი. ჯერ ვერაფერი გავიგე.

— არ უნდა მიგეცა ის ფული.

— ასე გამოდის. მე მეგონა, სიკეთეს ვუშტრებოდი.

— სიკეთეც იყო. ნამდვილად სიკეთე.

მისტერ ბეიკერ, სერ... რა მოუვიდა მაინც იმ ჩვენს „ბელ ადერს“?

— როგორ თუ რა მოუვიდა?! დაიწვა.

— ნავსადგურში... ცეცხლი როგორ გაუჩნდა?

— რალა დროს „ბელ ადერისა“. მე რა მეხსომება, ბალლი ვიყავი. ისე გამიგონია. ძველი ზომალდები სულ ქონითაა გაუღენთილი. ალბათ ასანთი მოიქნია ვინმე მეზღვაურმა. პაპაშენი კაპიტანი იყო მაგრამ მაშინ მგონი ნაპირზე უნდა ყოფილიყო, მგზავრობიდან ახალ დაბრუნებულად.

— მგონი არ ვაუშართლათ იმ მგზავრობამ.

— მეც ასე გამიგონია.

— დაზღვევის ფულის აღება ვასკირდა?

— გამორკვევით მუდამ ირკვევენ ზოლზე ასეთ დროს. არა, როგორც მახსოვს. ერთხანს კი ალოდინეს, მაგრამ საბოლოოდ მაინც მიიღეს თავისი — პოულუბმაც და ბეიკერებმაც.

— პაპაჩემს კიდევ განგებ დასწვესო, ეჭვი ეპარებოდა.

— ვის რაში დასკირდა?

— ფულის მისაღებად. ვეშაპებზე ნადირობის საქმე სულ უკან-უკან მიდიოდა.

— პირველად მესმის, რომ პაპაშენს ასეთი ეჭვი ჰქონოდა.

— მართლა არ გავიგონიათ?

— ითენ... რაში დაგჭირდა?... ეს ძველისძველი ამბავი რას გამოქმევე?

— საშინელებაა გემის დაწვა. მკვლელობას უდრის. როცა იქნება, უნდა ამოვიღო ის ჩაძირული კილი.

— იმ გემის კილი?

— ვიცი, სადაც არის ჩაძირული ნახევარი კაბელის დაშლამდე.

— რად გინდა?

— ენახავ, ზომ არ დამპალა. შელტერ აილენდს მუხა იყო. კილი თუ ცოცხალი აღმოჩნდა, გამოდის რომ გემიც არ მომკვდარა. თქვენი წასვლის დროც არის — სეიფის დალოცვა თუ გინდათ, გალუბის წინ. მეც გავალბ ჩემს ღუქანს.

უცებ აუმუშავდა გამაწონასწორებელი ბორბლები და ბანკისკენ წატიტოვდა.

ამის შემდეგ კი, ჩემი ვარაუდით, ბიგერსს ველოდი. სულ ვარეთ უნდა იყურეხტოს საწყალმა. ახლაც ღვას ალბათ სადმე კუთხეში და მისტერ ბეიკერის წასვლას ელოდება.

— იმედი მაქვს, ახლა მაინც არ მწვედებით ყელში.

— რატომ უნდა გწვედეთ?

— მივხვდი, რატომ გამიცხარდით მაშინ. ეტყობა საკმაო... დიპლომატიკა... ვერ გამოვიჩინე.

— ადვილი შესაძლებელია.

— რა ქენით, დაუფიქრდით ჩემს სიტყვას?

— დიახ.

— რას იტყვით?

— მე მგონი, ექვსი პროცენტი აჭობებს.

— არა მგონია ჩვენი ფირმა მაგას დათანხმდეს.

— მათი ნებაა.

— ხუთ ნახევარზე იქნებ დაგვეყენე.

— ის ნახევარიც თქვენ მოუმატეთ.

— იესო მაცხოვარო. მე კიდევ შიამიტი ბიჭი მეგონეთი ძალიან შორს შესტოპეთ.

— გნებავთ მიიღეთ, გნებავთ ნუ მიიღებთ.

— მაინც რას დაგვიყვითათ?

— ეგერ სალაროზე დევს ზოგიერთი საქონლის სია.

გულმოდგინედ გადაიკითხა.

— ეტყობა, წამოვეგე. და ვერც წამივა საქმე კარგად. სრულ სიას ვერ მომცემთ დღეს?

- ხვალ აჯობებს, უფრო სრულს იქნება.

-- ოღონდ ყველაფერი ჩვენ უხდა დაგვეცეთოთ.

-- თუ კარგად მოერიგდით!...

-- თქვენ, ჩემო ძმაო, ხელში გქონიათ პარტიონის სული! გაგივათ?

-- ვნახოთ.

-- ეპ, წავიდე, ვცადო, იქნებ კომიუნოიკატორის მეგობარს ბზარი გავეჩინო: თქვენ, ჩემო ძმაო, ყინულის გული გდებოდა მაგ მკერდში. სიმართლეს ვერ დაფარავ და, დიდებული ნაჭერია ეს ქალი.

-- ჩემი ცოლის მეგობარია.

-- ა! ვიცი! ყველაფერს ვხედები. რაც უფრო ოჯახთან დაახლოებული იყოლება, მით უფრო დაბნეული იქნები. ჭკვიანი კაცი ყოფილხარო. ადრე ვერ მიხვდები და ახლანდელს ყველაფერს ვხედავ. ექვსი პროცენტი! იესო მაცხოვარო! მამ ხვალ დილით.

-- იქნებ დღესაც მოვასწრო, ნაშუადღევინათვის.

-- ხვალ დილით იყოს.

შაბათს ჯგეროდ შემოდიოდა ხოლმე ხალხი. სამშაბათისთვის სულ სხვა ტემპით წარიმართა ვაჭრობა. აგრერიგად აღარ ჩქარობდნენ. ყველას იმ სკანდალის ამბავი ეკერა პირზე. ცუდი ამბავიაო, საშინელება დატრიალდაო, სპარტახეონო საქმე მოხდაო... მაგრამ ძალიან კი ერთობოდნენ ამზე ლაპარაკით. რას ვაუშვებდნენ -- რამდენი ხანია ქალაქში ამისთანა სკანდალი არ მომხდარა. აბა ლოს ანეკდოსის დემოკრატიული პარტიის მომავალი ყოილობა კი არავის გახსენებია, ერთხელაც არ დასცდენიათ ამზე სიტყვა. მართალია, ნიუ ბეიტაუნი რესპუბლიკური ქალაქია, მაგრამ საყოთარი საქმე უფრო ახლოს მიაქვთ ხოლმე გულთან. მშვენიერად ვიცნობდით იმ ხალხს, რომელთა საფლავებზედაც ახლა ვცეკვავდით.

შუადღისას დუქანში მთავარი პოლიციელი ჯეკსონ სტონჟოლი შემოვიდა, დაღლილი და დაღონებული ჩანდა.

ზეთის ქილა დახლზე შემოვდე და

მათულებით რევოლვერი ამოვიღე და -- აბა, უფროსო, იქნებ ნერვებს მიშლის...

-- იქნებ რითიმე გაგეწმინდა! შეხედეთ. აივორ ჯონსონი ყოფილა, ამას ორ დოლარიან რევოლვერს ეძახდნენ. დამხმარე არავინ გყავს, დუქანში რომ დატოვო?

-- არა, არავინ.

-- მარტლო რა იქნა?

-- წასულია ქალაქიდან.

-- მაშინ, ცოტა ხნით დაკეტვა მოგიწევს.

-- რატომ, უფროსო?

-- რატომ და ჩარლი პარიორის ბიჭი გაქცეულა ამ დილით შინიდან. ჩაცეხული არაფერი გაქვს, კაცმა რომ დილოს?

-- როგორ არა მაქვს. ფორთხლის წვენი, კრემ-სოდა, ლიმონი, კოკა-კოლა!

-- ლიმონით იყოს. ახრებელი კაცია ეს ჩარლი. მაგისი ბიჭი, ტომი, რვა წლისაა. მთელი ქვეყანა ჩემს წინააღმდეგ ამხედრებულაო, გადაუწყვეტია, და გაქცეულა, მეკობრე უნდა გავხდეო. ვინც უნდა ყოფილიყო ჩარლის ადგილზე, ყველა გაასილაკებდა, მაგრამ ჩარლი -- გამიგონია! აღარ გამიხსნი მაგ ლიმონათს?!

-- უკაცრავად. ინებეთ. ჩემთან რა უნდა მერჩ ჩარლის? ისე, ძალიან კი მიყვარს.

-- ჩარლი სულ სხვა კაცი გახლავთ, სხვებს არა ჰგავს. უნდა დავუხმაროო, დაუქინია, ყველაზე კარგი წამალი ეს იქნებაო. ასე რომ, ნასაუზმევს აიკრეს გუდნანადი, კარგად ბლომად ხორავი მოიზადეს და მიდიან. ტომს იაბონური ხმლის წალემა უნდოდა თავის დასაცავად, მაგრამ გრძელია და ფეხებში ეზღანდებდა, ისეე ხიშტი აირჩია. ჩასვა ჩარლიმ მანქანაში და ქალაქაგარეთ გაიყვანა, იქიდან გავემგზავროთო. ტეილორების შინდორზე წაიყვანა, ტეილორების ძველი სახლი ხომ გახსოვს? ეს ცხრა საათზე მოხდა, ამ დილას. ჩარლი შორიდან უთვალთვალედა. უპირველესად ყოვლისა დაბრძანდა ის ვაჟბა-

ვედი მის დანისლულ სენაკში და მის-
ტერ ბეიკერმა ისე წყნარად მიხურა კა-
რი, სავეტის ჩხაუნცი არ გამიგონია.
მაგიდაზე მინა ეფარა, მინის ქვეშ კი
ტელეფონების სია იყო. მისი მაღალი
სავარძლის მახლობლად, ტუპი ხზოე-
ბივით, ორი სკამი იდგა კლიენტებისათ-
ვის. ეგენიც მარჯვე დასაჯდომი სკამები
იყო, მაგრამ სავარძელზე ცოტათი დაბ-
ლები. როცა დავჯექი, მისტერ ბეიკერი-
სათვის ქვემოდან აღმა უნდა მეყურე-
ბინა და ისეთ იერს მაძლევდა ეს, თით-
ქოს რაღაცას ვეხვეწებო.

- სამწუხარო ამბავი მოხდა.
- დიახ.
- მაგრამ მთლად თქვენი ბრალიც არ არის. ალბათ, მაინც ასე მოხდებოდა:
- ალბათ.
- დარწმუნებული ვარ, კარგი გინდოდა მისთვის.
- მეგონა, რამე გამოუვიდოდა.
- რა თქმა უნდა, ასე ფიქრობდი, ალბათ.

მძულვარება ნაღველსავით მომაწვა ყელში, და ბრანს არ ვგრძნობდი იმდენად. რამდენადაც გულისამრევ ზიზღს.

— აღამიანურ ცოდვა-ბრალსა და უაზრო დაღუპვაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, ისედაც გართულებულია მდგომარეობა. თუ იცი, ნათესავები ხომ არავენ დარჩენია.

- არა მგონია.
- ფულიან კაცს ნათესავს რა გამოუღვს.
- ფული სადა ჰქონდა!
- სამაგიეროდ, ტელიორების მინდორი ჰქონდა, დაუვირავებელი და თავისუფალი.

— მართლა? ჰო, მინდორი და სო-
რო...

— ითენ, მე შენ ერთხელ უკვე გითხარი, აეროდრომის მოწყობას ვაპირებთ-მეთქი, რომელიც მთელს ოლქს მოემსახურება. ის მინდორი მთლად გლუვია. ეგ თუ ვერ ჩაეგდეთ, გორაკების ბულდოზერებით გადასწორებას მილიონობით ფული დასჭირდება. ახ-

ლა რა გამოდის, მემკვიდრეებიც არ აღმოჩნდეს, მაინც სასამართლოში უნდა აღიძრას საქმე. თვეები დასჭირდება.

- ვიცი.
- თავი ვეღარ შეიკავა და იფეთქა.
- რაში გეტყობა, რომ, იცი! შენი სათნო სურვილებით ლამის ცაში ავარდეს მაგ მინდურის ფასი. ზოგჯერ ვიფიქრებ ხოლმე, ყველაზე საშიში ხალხი სწორედ ეს ქველმოქმედები არიან.
- ალბათ, ასეა. მე დღქანს უნდა მივხედო.
- დღქანი ხომ შენი საკუთრება გახდა!

— ეგ კი მართალია. ვეღარ შევეჩვიე, მაგიწყდება.

— საქმეც ეგ არის, რომ გავიწყდება. იმას რომ ფული აჩუქე, ის მერის ფული იყო. მორჩა, ვეღარც ეღირსება მერი მაგ ფულის ნახვას. აილე და გადაყარე.

— დენის ისე უყვარდა მერი. იცოდა კიდევ, რომ ეს მერის ფული იყო.

- ეს ვერაფერი ნუგეშია.
- მე მეგონა, მეხუმრებოდა. აი, რა მამცა.

გულის გიბიდან ორი ფურცელი ცალხაზიანი ქაღალდი ამოვიღე. ვგრძნობდი, რომ სწორედ ამისთანა დროს დამჭირდებოდა.

მისტერ ბეიკერმა ქაღალდები მაგიდის მინაზე გაასწორა. კითხვა რომ დაიწყო, ისე შეუტოკდა მარჯვენა ყურს ქვეშ კუნთი, რომ ყურმა კანკალი დაიწყო. გადიკითხა და ისევ თავიდან ჩაუკიოკიტა, შარის მოსაღებ რამეს ეძებდა.

მე რომ შემომხედა, ძაღლისგავდებულმა, თვალეში შიში ჩასდგომოდა. მის წინაშე იდგა კაცი, რომლის არსებობა მას აქამდე არც კი სცოდნია. სულ ერთი წუთი დასჭირდა, რომ ამ უცნობს შეჰკუებოდა, და, ბარაქალა, კარგადაც გამოუვიდა.

- რამდენს თხოულობ?
- ორმოცდათერთმეტ პროცენტს.
- რისას?

— კორპორაციისას, ან ამხანაგობისას, არ ვიცი რა გეძნებათ.

— წარმოუდგენელია.

— თქვენ აეროდრომი ვინდათ, ამ საქმისთვის ერთადერთი შესაფერი მიწადორი მე მეკუთვინის.

სათვალე გულმოდგინედ ვაწმინდა და ისევ ვაიკეთა, მაგრამ ჩემთვის აღარ შემოუხედავს. ჩემს ირგვლივ იყურებოდა სადღაც, მაგრამ მე არ მიცქერდა. ბოლოს მკითხა.

— იცოდი მაინც, რას აკეთებდი, ითენ?

— ვიცოდი.

— მერე, რასა გრძნობ ახლა?

— ალბათ, იმასვე, რასაც ის კაცი გრძნობდა, რომელმაც ერთი ბოთლი ვისკი მოუტანა და ყოველწამად ცდილობდა ქაღალდზე ხელი მოეწერიებინა.

— ვითხრა ესა?

— პო.

— მატყუარა კაცი იყო.

— თვითონვე ამბობდა, მატყუარა ვარო. წინასწარ გამაფრთხილა. იქნებ ამ ქაღალდებშიაც რამე ოინი იყოს.

მშვიდად ავაცალე ეს ქაღალდები და ცალცალკე დავკეცე.

— მაინც ოინი გამოდის, ითენ. ამ ქაღალდებს წყალი არ გაუვა — ზუსტი თარიღი, შემოწმებული და ყველაფერი! ნომ არ სძულდი? მისი ოინი ის ზომ არ არის, რომ მორალურად გაეზრწენი?!

— მისტერ ბეიკერ, არცერთ ჩემიანს ვეპი არ დაუწვავს.

— კიდევ მოვილაპარაკოთ, ითენ, საქმე გავარიგოთ. ფული გვაკეთოთ. იმ მიწდურის ვარშემო, გორაკებზე, პატარა ქალაქი გაშენდება. ახლა კი ნამდვილად მერობა ველის.

— არა, მაგისი თავი არა მაქვს, სერ. ეს ინტერესების შეჯახებას გამოიწვევს. ინტერესების შეჯახება კი ახლა მოდაში აღარ არისო, ასე ამბობენ ზოგიერთები, თავიანთი მწარე გამოცდილებით.

ამოიხვნეშა — ფრთხილად ამოიხვნეშა, თითქოს შიშობს ხანაში არაფერი გააღვიძოსო.

მე წამოვდექი და ხელეჩუბუნედილის სკამის მოჭტქურთმებულ ქაღალდებზე წამოვდე.

— თავს ცოტა უფრო უკეთ იგრძნობთ, სერ, როცა იმ აზრს მიეჩვენით, რომ მე სულაც არა ვარ ის სიმპათიური მტერი, როგორც ჰგონიათ.

— რატომ შენი საიდუმლო არ გამანდღე?

— თანამზრახველები საშიში ხალხია.

— გამოდის, რომ თავი ბოროტმოქმედად მიგანჩნია.

— არა. ბოროტმოქმედება ისეთი რამ არის, რასაც ყოველთვის სხვები სჩადიან ხოლმე. დღქანს უნდა მივხედო: რა ვუყოთ, რომ ჩემი საკუთრებაა!

ხელები უკვე კარის სახელურზე მქონდა, როცა დამშვიდებულად მკითხა:

— მარულო ვინ ვასცა?

— მე მგონია, თქვენ ვაეციოთ, სერ.

ერთბაშად წამოხტა, მაგრამ მე უკვე გამოვიხურე კარი და ჩემი დღქნისკენ გავეშარეთ.

თავი ოცდამეხუთე

როცა სტუმრების გამასპინძლებას ან დღესასწაულის გადახდას ეზება საქმე, ქვეყნად არავის არ ძალუძს ისეთი შარავანდით შემოსვა, როგორც ჩემს მერის. მარგალიტივით ელავს ხოლმე — თვითონ ლებულობს ამ დღესასწაულისაგან სიამოვნებას და იმიტომ, ვანა აძლევს რამეს! თვალები უციმციმებს, მომღიმარი ზაგე სულ ვასაცინებლად აქვს გამოზადებული და, რა გინდ უზადრუე ხუმრობა ითქვას, მისი მხიარული კისკისი მუდამ ძალასა და დამაჯერებლობას მატებს. მერი რომ ვაიღვებს კარებში, სტუმართაგან ყველას უფრო ჰქვიანი და მიმზიდველი წარმოუდგენია თავი, და მართლაც, ემატებათ მომზადობაცა და ქუეაც. ამაზე მერტი ანკი რა უნდა რა მისცეს და გაიღოს მერიმ.

სახლი სადღესასწაულოდ ელვარებდა. ფერად ფერადი პატარა ალმების გირლანდები ჭალიდან ლავგარდნებამდე გადავიქმიათ, ასეთივე ფერადი ალმები პარმალის ბალუსტრადებსა და კიბეებზედაც გამოეკიდათ.

— არც კი დაიჭერები — მომძახხა მერიმ, — ეს ალმები ელენმა სტანდარდოლის სადგურში იშოვა. ჯორჯ რენდემ ათხოვა.

— რას დღესასწაულობთ?

— ყველაფერს. ხომ დიდებულია! არ ვიცი, გაიგო თუ არა მერიმ დენი ტეილორის ამბავი, იქნებ გაიგო და უკანვე გააბრუნა. რაღა თქმა უნდა, არც მე მომიწვევია სახლში ქეიფზე, ისე კი თვითონ გარეთ დადიოდა, ჩვენი სახლის წინ. ვიცოდი, რომ ბოლოს და ბოლოს უნდა გავსულიყავი და შევხვედროდი, მაგრამ შინ მაინც არ მივიწვიე.

— კაცი იფიქრებს, ელენმა მიიღო ეს საპატოო ჯილდო, — თქვა მერიმ, — მართლა თვითონ რომ გამბდარიყო ასეთი გამოჩენილი, ამნაირად არ იამაყებდა. ნახე, რა ნამცხვარი გამოაცხო, — რაღაც აწოწოლავებული თეთრი ნამცხვარი იყო, ზემოდან „გმირი“ ეწერა, წითელი, მწვანე, ყვითელი და ლურჯი ასოებით გამოყვანილი — შემწვარი წიწილები გვექნება, თავისი საწებლით, კუქმაჭი, კარტოფილის პიურე.

— დიდებულია, ჩემო საყვარელო, დიდებული. ჩვენი სახელგანთქმული ყმაწვილი სადღა ბრძანდება?

— იცი, რომ ეგვეც შესცვალა ამ ამბავმა! ახლა ბანაობს და სადილისთვის ტანსაცმელი უნდა გამოიცვალოს.

— რა შესანიშნავი დღეა, ჩემო სიბილა. ნახე, თუ ჯორი კვიცად არ იქცეს. ცაშიაც ახალი კომეტა არ გამოჩნდეს! წარმოგიდგენია — სადილის წინ ბანაობა!

— მე მეგონა, შენც გამოიცვლიდი ტანსაცმელს. დენის მატქს ერთი ბოთლი და, ვიფიქრე, ცოტას ისე ვისადილებო-მეთქი — სადღევრძელოებითა და სიტყვებით; მერე რა მოხდა, რომ მარტო ჩვენი ვართ და სტუმარი არავინ. „მანათობა“, № 8.

ნა გვეყავს! — მთელი სახლი ატყდა სადღესასწაულო განწყობილებით. ალენ ვა. ვხედავ, მეც გამწარებით ავრბივარ მაღლა, რათა ვიბანაო და ამ დღესასწაულში მონაწილეობა მივიღო.

ალენის კარებს რომ ჩაუღარე, დავაკაუნე, ზმუკუნი გავიფონე და შევედი.

სარკესთან იდგა, ხელში პატარა სარკე ეჭირა და პროფილს ისინჯავდა. რაღაც შავი საღებავით, იქნებ მერის მასკარათი, ტუჩებზე უღვაშები მიეხატა, წარბებიც გაემუქებინა და ბოლოები სატანასავით ზემოთ აეგრიხა. მე რომ შევედი, საქვეყნოდ დაბრძენებული კაცის ცინიშით უღიმოდა თავის თავს სარკეში. ჩემი ლურჯი, დაწინწკლული ბანტი გაეკეთებინა. სულაც არ შეწუხებულა იმაზე, რომ ამისთანა ვითარებაში წაისწრეს.

— რეპეტიციას გავდივარ, — თქვა მან და ხელის სარკე დადო.

— ამ ფაცხა-ფუცხში, მგონი, ვერ მოვასწარი, შეიღო თქმა, როგორ შეამაყება შენი.

— ჯერ... ჯერ სადა ხარ!

— მართალი თუ გინდა, პრეზიდენტზე უკეთ თუ შეგეძლო წერა, არ შეგონა. მიკვირს და მიხარია. როდისღა უნდა წაუკითხო მთელს ქვეყანას შენი ესეი?

— კვირას, ოთხსა და ოცდაათზე. ყველა სადგურით გადასცემენ. ნოუ-იორკში უნდა ჩავიდე. თვითმფრინავს გამომიგზავნიან, საგანგებოდ.

— კარგად მოეზხადე?

— ო, ეგ ჩემთვის რაა! ჯერ სადა ხარ?

— ეხუმრები — სულ ხუთი ჯილდო დარიგდა. ამხელა ქვეყანაში, და იმ ხუთიდან ერთი შენ გერგო!

— ყველა სადგურით გადასცემენ, — გაიმეორა მან და უღვაშები ბამბით მოიშორა. სახტად დავრჩი — მთელი კოსმეტოკა აღმოჩნდა: წამწამების სათხიანი, პომედა, კოლდაკრემი.

— როგორ ერთბაშად გაგვეხსნა ცა მთელს ოჯახს! მაღაზია რომ შევისყიდე, გაიგე?

— ჰო! მიტხრეს.

— ამ აღმებსა და გირლანდებს რომ ჩამოხსნიან, შენი შეველა დამჭირდება.

— მაინც?

— აცი გითხარი ერთხელ, მაღაზიაში უნდა წამომამშველო ხელო.

— მაგას ვერ ვიზამ, — თქვა მან და კბილების თვალიერებას შეუდგა ხელის სარკეში.

— რას ვერ იზამ?

— ითასი გადაცემა შელის, ჯერ — „სტუმრად რადიოში“, შემდეგ — „ჩემი მიზნები“, „იდუმალი სტუმარი“... მერე ვიქტორინას დაიწყებენ — „აბა, გამოიცანი!“ იქნებ უცხოეთისათვისაც მოინდომონ ეს გადაცემა!... ხომ ზედავ, მოცლა არ მექნება. — პატარა შეშოდან ხელზე რაღაც წებოვანი სითხე გადმოსხა და თმა წაითხიზნა.

— მაშ, შენი კარიერა დაწყებულია და ეგ არის.

— აცი გითხარი, ჯერ სადა ხარ-მეთქი.

— დღეს არ მინდა ძალღები ავლშვა და მოვისიო — სხვა დროს ვილაპარაკოთ.

— ე. რ. კ.*-დან გირეკავდა დღეს ვილაცა. იქნებ კონტრაქტის დადება უნდოდაო, მე ხომ ჯერ უწლოვანად ვითვლები.

— სკოლაზე არ იფიქრე, შეილო?

— კონტრაქტი თუ დამიდეს, სკოლა ვის რად უნდაა?

სწრაფად გამოვედი ოთახიდან, კარი გამოვიხურე, სააბაზანოში შევეარდი, ცივი წყალი მოვუშვი და დიდხანს ვივლებდი, რათა სიცივეს ღრმად შეედრნია სხეულში და ჩემი გავდივებული რისხვა ცოტათი დაეცხრო. ხოლო იქიდან რომ გამოვბრუნდი — სუფთა, გახალისებული და მერის ნელსაცხებელნაპურები, — ისე დამიბრუნდა სიმშვიდე და თავის შეკავების უნარი. სადილამდე რამდენიმე წუთით ადრე ელენი საფარძლის სახელურზე ჩამომიჭდა, მერე იქიდან კალთაზე ჩამომიგორდა და მკლავები შემომამკლა.

— იცი, როგორ მიყვარხარ! — მითხ-

რა მან, — რა სასიხარულოა ამბავი-მეხდა, არა? ხომ კი ბიჭვამლეჩქოშოფოქოს ასეთივე დაიბადაო! — და ამ გოგონე ვფიქრობდი მე, შურიანი და გულნამცეცაამეთქი!

ნამცხვარზე გადასვლის წინ, მე ახალგაზრდა გმირი ვადღეგრძელე და ყოველივე კარგი ვუსურვე. ჩემი სიტყვები ასე დავამთავრე:

— აგერ შესცვალა იორკის ძემ მბრწყინავ ზაფხულად ზამთარი ჩვენი უთანხმოება — მღელვარებისა.

— ეს შექსპირია!, — თქვა ელენმა.

— მართალი ბრძანდები, ბენტერა. მაგრამ აბა იმასაც თუ იტყვი, რომელი პიესიდან, ვინ წარმოთქვამს და რა აღგილას?

— მე საიდან მეცოდინება, — განაცხადა ალენმა, — ეგ მზუთხავეების საქმეა.

თეფშების ალაგებაში მეც მივეშველე მერის. იგი კვლავ წელანდებურად ბრწყინავდა.

— ნუ გეშინია, — მითხრა მერიმ, — თავის გზას მოძებნის. გამოსწორდება. ცოტა უფრო მოთმინებით მოეპყარი მაგ ბიჭს.

— შენს სიტყვაზე იყოს, ჩემო მწყე-რო.

— ნიუ იორკიდან გირეკავდა ვილაცა. ალბათ ალენის საქმეზე. ხომ დიდებულია — თვითმფრინავი უნდა გამოუგზავნონ. ვერასდიდებით ვერ შეეჩვიე იმ აზრს, რომ ის მაღაზია ახლა შენია. ისიც გავიგე, — მთელი ქალაქი ამას ლაპარაკობს, — რომ მალე ქალაქის მერიც გახდები.

— არაფერიც.

— ყველას ეს აყერია პირზე.

— მე ისეთი საქმე გამიჩნდება, რომ მაგ თანამდებობას ვერ შეუთავსდება.

* შექსპირის აქვს „By the sun of Jork“ იორკის მზეზო“. აქ შეცვლილია „By the sun Jork“ — ე. ი. იორკის ძემ, შეილმაო“, sun მზე და son — ძე ფონეტიკურად ერთნაირად გამოითქვის (შთარგ. შენიშვნა).

ცოტა ხნით უნდა წავიდე, გენაცვალე-
კაცს უნდა შევხვდე.

— ვაი თუ სანატრელი გამიხდა შენი
ნოქრობა. საღამოობით სულ შინ იჯექი
ბოლომე. კიდევ თუ დარეკა იმ კაცმა, რა
ვუთხრა?

— დაიცდის.

— ეტყობა, ეჩქარება. გვიან დაბრუნ-
დები?

— რა ვიცი. საქმეებს გააჩნია.

— რა საწყენია დენი ტელიორის ამ-
ბაგი! საწვიმარი არ დაგავიწყდეს.

— მართლაც საწყენია.

პოლში რომ გამოვედი, ქუდი დავი-
ხურე და, თვითონვე არ ვიცი რატომ,
სპილოს ფეხიდან ძველი კაბიტნის ჯო-
ხი ამოვიღე. უცებ ელენი ამომიღგა
გვერდში.

— მეც წამიყვანე, რა!

— ამაღამ არა.

— იცი როგორ მიყვარხარ!

ღრმად ჩაეხედე თვალებში ჩემს გო-
გოს.

— მეც მიყვარხარ, — ვუთხარი, —
მარგალიტის მძივებს მოგიტან. შენ რა
გიყვარს ყველაზე უფრო?

წიკისკისა.

— ჯოხიც მივაქვს?

— თავის დასაცავად, — ხმალივით
მოვიმარჯვე ეს სპილოს ძვლის ჯოხი და
ფეხი წინ წავდგი, თითქოს ვინმეს ვუ-
ღერებდი.

— დიდი ხნით მიდიხარ?

— არა.

— მაშ ჯოხი რად გინდა?

— სილამაზისთვის, თავის მოსაწო-
ნებლად, ვინმეს შესაშინებლად... შთა-
მომაველობით გადმოწყვა იარაღის ტა-
რების სიყვარული.

— მე კიდევ დავიციდი. შეიძლება.
ვარდისფერი ქვა ავიღო?

— აჰ, ნუ დამიციდი, ჩემო პატარა ნე-
ხვის ყვავილო. ვარდისფერი ქვა? თი-
ლისმაზე ამბობ? როგორ არ შეიძლება!

— თილისმა რას ნიშნავს?

— ლექსიკონში ნახე. ხომ იცი რო-
გორ იწერება?

— თი-ლ-ე-ს-მა.

— არა. თი-ლი-ს-მა.

— ბარემ შენ მითხარი.

— ლექსიკონში რომ ჩახედავ, უფ-
რო კარგად დაგასხომდება.

ხელები მომხვია, გულში მიმიკრა
და ხელადვე გამიშვა.

ბნელსა და ნესტიან ღამეში გავეხ-
ვით ერთბაშად, პაერი იყო ტენიანი და
სქელი, როგორც ქათმის ბულონი.
თელის სქლად შეფოთილ ტოტებში
მიმალული ფანრები მქრქალ, ნესტიან
და ხაოიან სინათლეს ასხივებდა.

მოსამსახურე კაცი იშვიათად ხედავს
ბოლომე დღის სინათლით განათებულ
ქვეყანას. რაღა გასაკვირია, რომ ახალ
ამბებსა თუ მოვლენათა მსვლელობას
ცოლისგან გებულობდეს. ქალმა ყვე-
ლაფერი იცის — სად რა მოხდა, ვინ
რა თქვა, მაგრამ ამას ყველაფერს თა-
ვისებურად, ქალურად გადახარშავს,
ასე რომ მოსამსახურე მამაკაცთა უმ-
რავლესობა დღის შუქით განათებულ
ქვეყანას ქალის თვალებით ხედავს.
ღამით კი, როცა დუქანს დაკეტავს ან
სამსახურს დაამთავრებს, მისი, მამაკა-
ცის, ნამდვილი სამყარო იწყება, თუმ-
ცა ცოტა ხნით.

სპილოს ძვლის დაგრეხილი ჯოხი და
მისი მძიმე ვერცხლის ბუნიკი, რომელ-
იც ხშირი ხმარებისაგან ძველ კაბიტანს
ერთიანად გაეპრიალებინა, მსიამოვნებ-
და ხელში.

ძველად, დიდი ხნის წინათ, დღის
შუქით განათებულ სამყაროში რომ
ვცხოვრობდი, როცა ეს ქვეყანა მომყი-
რქდებოდა, ავღგებოდი და ბალახებს
მივაშურებდი. ჩავემხოზოდი ბოლომე,
ბალახის მწვანე ყლორტებს მივეკრო-
ბოდი და მეც ჭიანჭველებსა, ბუგრებ-
სა და პაწაწინა ხეობებში გავითქვი-
ფებოდი. ველური ბალახების ჭუნ-
ვლებში თავდავიწყებას მივეცემოდი, და
სულეერ სიმშვიდესაც მეტი არაფერი
უნდა.

ახლაც, ამ ღამით, ძველი ნაესადგური-
სა და ჩემი თავშესაფარისაკენ გამიწია
გულმა, საცა ცხოვრებისა და დროის
ზღვის გამუდმებული მიქცევისა და მო-

ქვეყნის ორომტრიალი ჩემს აფორიაქებულ არსებას დაამშვიდებდა.

— მთავარ ქუჩაზე ჩქარი ნაბიჯით გავედდი, ვიტრინებზე მწვანე ფარდაჩამოფარებულ ჩემს მალაზიას ცერად გავხედე და „მთავარ ანძას“ ჩავუარე. სახანძრო რაზმის საგუშაგოს წინ, პოლიციის მანქანაში გასიებული უილი იჯდა, დაღლაჟა სახეზე ოფლი ესხა.

— ისევ სანადიროდ, ით?

— ჰო.

— გული ჩამწყვეტა დენი ტეილორის ამბავმა. კაი ბიჭი იყო.

— საშინელებაა, — ვთქვი და ფეხი ავანჯარე.

მანქანებმა ჩამიქროლეს და ქუჩაში ნიავე დააყენეს. კაცის ჭაჭანება არ იყო. ოფლში გასახვითქვად ვის გაემეტებოდა თავი!

თხელისკთან შეეუხებე და ძველი ნავსადგურისაკენ გავემართე. გამოჩნდა ლუზაჩაშვებული იახტებისა და სათევზაო ნავეების სინათლეები. პორლოკის ქუჩიდან ვიღაც გამოვიდა და ჩემკენ გამოემართა, სიარულსა და მოყვანილობაზე ვიცანი — მარჯი იანგ-პანტი იყო.

შეჩერდა და გზა გადამიღობა. არიან ქალები — ცხელ ღამეშიაც კი სიგრილეს მოგგვგრიან. ალბათ მისი ჩითის კაბის ფრიალი მესიამოვნა.

— მე დამეძებდით, ხომ! — თქვა მან და თმა გაისწორა, თუმცა მშვენიერად ედგა თმა.

— რატომ გგონიათ?

მობრუნდა, ხელი გამომდო, თითები დამაჭირა და მიამოხლა, გავყოლოდი.

— სულ ამისთანებს უნდა გადავეყარო. „მთავარ ანძაში“ ვიჭექი. ჩველილი დაგინახეთ და ვიფიქრე, ალბათ მე დამეძებს-მეთქი. ირგვლივ მოვუარე და გზა გადავიჭერი.

— რა იცოდით, რომ აქეთ წამოვიდოდი?

— არ ვიცოდი. ისე ვგრძნობდი. ცოკადის ხმა გესმით? სიცხის ნიშანია, სულ გაჩერდება ჰაერი. ნუ გეშინიათ, ითენ, ახლავე ჩრდილში შევალთ. თუ გინდათ, ჩემთან წაივიდეთ. დაგაღვიწ

ნებთ... არ გესიამოვნებოდათ ჩველილი სისმელი მაღალი ჭიქით? მაგონებდათ ცხელი ქალის მოწოდებელი?

მივპყვევი მისი თითების მოძრაობას და გადმობურულ კვილოების ხეივანში შემიყვანა. რალაც ყვავილები ამ სიბნელეში ყვითლად ენთენენ მიწაზე.

— აჰა, ჩემი სახლიც — გარაჟის თავზე წამოდგმული სასიამოვნო გუმბათი.

— რატომ გგონიათ, რომ თქვენ გეძებდით?

— ან მე გეძებდით, ან ჩემისთანა ვინმეს. ხარების ბრძოლა თუ გინახავთ, ითენ.

— მინახავს ერთხელ, არღეში, ომი რომ დამთავრდა.

— ჩემს მეორე ქმარს დავპყავდი ხოლმე. ძალიან უყვარდა. ხარების ბრძოლა მე მგონი, იმისთანა მამაკაცებისთვის არის მოგონილი, რომელთაც მამაცობა მაინცდამაინც არ გადასდით თავს და უნდათ კი, რომ მამაკები იყვნენ, ნახული თუ გაქეთ, მიმიხედვებით. დაკვირვებიხართ, მოსასხამის ფრიალს რომ დამთავრებს მატალორი, ხარი გამწარებული ცდილობს რქაზე წამოაგოს ის, რაც სინამდვილეში სულაც არ უდგას წინ.

— მართალია.

— ხომ გახსოვთ, როგორ დაიბნევა, აწრილდება, ზოგჯერ გაშვდება და თითქოს პასუხს ელის! მაშინ ცხენი უნდა გამოუყვანონ, თორემ გული გაუსკდება. რამეს თუ არ გაუყარა რქა, მოეშვება და სულით დაეცემა. მეც სწორედ ამისთანა მამაკაცი მარგუნა ბედმა — დაბნეულები და არეულები. თუ მოახერხეს და რქა გამირქვეს როგორმე, ეგვიც ერთგვარი გამარჯვებაა. მერე ისევ მელეტსა და ესპადას მიუბრუნდებიან.

— მარჯი!

— დამიცადეთ! გასაღები მოვძებნო. თქვენ მანამდე ცხრატყავას სურნელებით დასტებით.

— ჰო, მაგრამ, მე ხომ გამარჯვებას მივალწვი!

— უკვე? მოსასხამი გამოსდეთ რამეს?

მერე ფეხითაც გათელეთ?

— თქვენ საიდან იცით?

— ვიცი, როცა მამაკაცები ჩემს, ან ვინმე ჩემისთანა მარჯის ძებნას დაიწყებენ. ფრთხილად, ვიწრო კიბეაჲ ჰერს თავი არ აარტყათ! აგერ, ჩამრთველიც... ხომ ხედავთ? ხომ სასიამოვნო ვუმბათია — ოდნავ განათებული, მუშკის სურნელით გაედენთილი... ზღვაში შეჭრილი, საცა მზე სულაც არ შეგაწუხებს..

— ნამდვილი ჯადოქარი ხართ.

— თქვენც რომ ახალ ამბავს მეუბნებით! საბრალო, გაუბედურებული, პატარა ქალაქში მიგდებული ჯადოქარი. ეგერ დაჯექით, ფანჯარასთან. ახლავ ნიავს გამოფუშებ. მერე კი გავალ და, როგორც იტყვიან ხოლმე, „შილიფად მოვირთვები“. მაღალი ჭიქით გრილ სასმელსაც მოგიტანთ, ტვინის ასაქიკიკებლად.

— სად გაიგონეთ ეს გამოთქმა?

— თქვენც მშვენიერად იცით, სად გავიგონებდი.

— კარგად იცნობდით?

— ნაწილობრივ. იმ ნაწილს ვიცნობდი მისას, რისი ცნობაც ქალს ევალედა. ზოგჯერ სწორედ ეს ნაწილი გამოდგება ყველაზე კარგი მთელს მის არსებაში. მაგრამ არც თუ ისე ხშირად: დენიც ასე იყო. იგი მენდობოდა ხოლმე მე.

ეს ოთახი თითქოს სხვა ოთახების მოგონებათა ალბომი იყო, სხვადასხვა სიკოცხლეთა ნაგლეჯები თუ ნაქუწები, როგორც შენიშვნები წიგნის ყოველ გვერდზე. ფანჯარაში გადმოდგმული ვენტლიატორი ჩუმი ხმით ხრიალებდა.

მარჯი მაღე შემობრუნდა, ვრძელი, შილიფა და ფარფაშა ლურჯი კაბა ჩაეცვა. შემოვიდა და ნელსაცხებლის ჯანდი შემოპყვა. როცა შევიყნოსე ეს სურნელი, მითხრა:

— ფიჭრი ნუ გაქვთ. მერიმ არ იცის, ამ ნელსაცხებელს თუ ვხმარობ. აჰა, სასმელიც — ჯინია, გავამაგრებს, ჯინია, ნამდვილი ჯინი. ყინული თუ ამოტივტა-

ვდა ჭიქაში, ისეთი გრძნობა გეჩვენება, თითქოს ცივი იყოს.

სულმოუთქმელად გადავკარი, ლუდით, და ერთბაშად მშრალმა მხურვალეზამ დამიარა, მხრებში მეცა, მერე მკლავებში წამოვიდა და კანი ამბებურძგლა.

— ხომ კარგად მიეგზვდარვარ — საჭირო ყოფილა, არა?

— ეტყობა.

— მამაცი ხარი უნდა გავხადოთ — ცოტას გავიძალიანდებით. რომ თავი უფრო გამარჯვებულად წარმოიდგინოთ. ხარისთვის ეგ აუცილებელია.

ხელებზე დავიხედე. ყუთების ხსნი-საგან სულ დაკაწრულ-დაჩხვლეტილი მქონდა, ფრჩხილებიც კარგა ბინძური ჩანდა.

მარჯიმ საწოლიდან ჩემი ჯოხი აიღო. როცა შევედი, ლოგინზე დაეავღე ჯოხი.

— იმედი მაქვს, თავის წასაქეზებლად და შემოსაკარავად არ დაგჭირდებათ!

— მტერი ხართ ჩემი?!

— მე გადაგვიდებით მტრად — ნიუ-ბეიტაუნის „ანი გოგონა“?

იმდენხანს აღარ გამოიღია ხმა, რომ, შევატყვე, მოუსვენრობით აწრიალდა.

— საშური არაფერია — მითხრა მან, — პასუხის დრო ბევრი გაქვთ — მთელი თქვენი სიკოცხლე კიდევ დალიეთ. გაპიპინებული ჭიქა გამოვართვი, და ისე გამშრალი მქონდა პირი და ტუჩები, რომ, მანამ რამეს ვიტყვოდი, ცოტა მოვსებ. მერეც კი, ხმა რომ ამოვიღე, ყელში თითქოს ღენჭეპო გამჩხეროდეს.

— რა გინდათ?

— სიყვარულმა წამომიარა.

— რა სიყვარულსა სთხოვთ კაცს, რომელიც ცოლზეა შეყვარებული.

— მერიზე? თქვენ არც კი იცნობთ მერის.

— როგორ არ ვიცნობ — ისეთი ნაზია, — ტყბილი, და, ცოტა არ იყოს, უმწეო.

— უმწეო?! ქვის გული აქვს. თქვენი ძრავი რომ სულ ნაწილ-ნაწილ დაიშლება, ის მას შემდეგაც კიდევ დიდხანს

იმუშავებს. თოლიასა ჰვავს, ქარში ტყუილუბრალოდ ფრთას არ შემოჰკრაჟს და არ დაიღლება, ქარის დინებას მიჰყვება.

— არა ხართ მართალი.

— დიდრ გასაქირი რომ შეგზვდეთ, ის მაშინვე გაილალება, თქვენ კი იქვე გამოიბუგებით.

— მაინც რა გინდათ?

— ჩემთან დროს გატარებას არ აპირებთ? რაც გულში სიტულებილი გაქვთ, არ გინდათ სულ ამ კეთილ მარჯიზე ამოხერტყოთ?

ნახევრად დაცლილი ჭიქა პატარა მაგიდაზე დავდე. მარჯი გველის სისწრაფით მივარდა, აიღო, საფერფლეზე დასდო და მაგიდაზე დაჩნეული სველი წრე ხელით გადაწმინდა.

— მარჯი... მე მინდა გავიგო, ვინა ხარ და რა ხარ.

—ნუ ბალობთ. რა გინდათ გაიგოთ, თქვენს საგმირო საქმეებზე რა აზრისა ვარ.

— შენი ვინაობა თუ არ გავიგე, ისე ვერ მიუხვდები, ჩემგან რა გინდა.

— ეტყობა, მართლაც სერიოზულად დაინტერესებულხართ. ერთი ტური — ერთი დოლარი. მარჯი იანგ-მანტზე გასეირნება თოფითა და ფატო-აპარატით. პატარა, ცქრილა გოგონა ვიყავი, ჭკვიანი გოგონა. საკმაოდ უბერიო მოცეკვავე. ვილაცას გადაეყარე, როგორც იტყვიან ხოლმე — ხანში შესულ კაცს, და ცოლად გავყვევი. უბრალოდ კი არ ვუყვარდი — ჩემით სულდგმულობდა. პატარა ჭკვიანი გოგონასათვის ეს მთელი ბედნიერებაა. ცეკვაზე მაინცდამაინც არ ვკარგავდი ჭკუას, მუშაობა კი ჭირისდღესავით მძულდა. მერე, როცა მოვიშორე ის კაცი, ისე გაოგნებული დარჩა, რომ ისიც ველარ მოიფიქრა, გაყრის ქალაღში მეორედ დაქორწინების პუნქტი შეეტანა. მეორეს გავყვევი, და ისე ჩავიფლეთ ამქვეყნიურ სიამტკბილობაში, რომ ველარ გამიძლო, ფეხი გაფშვიკა. აგერ ოცი წელიწადია, ყოველი თვის პირველ რიცხვში ჩემი მომდის. ოცი წელი გადის, ხელი არ გა-

მინძრევი, გარდა იმისა, რომ თავჯანისმცემლებს ზოგჯერ საქმეებს ჩემოვართმევ. არ გინდა დაიჭირო რომ ოცი წელი გავიდა, მაგრამ სად გაქცევი! ახლა უკვე აღარა ვარ ის პატარა, კარგი გოგონა.

მოციცნილ სამზარეულოში გავიდა, ხელით გამოიტანა სამი პატარა ყინულის ნატეხი, თავის ჭიქაში ჩაყარა და ზევიდან ჭინი დაასხა. ფანჯარაში მოდუღლუნე ვენტილატორმა ზღვის მოქცევიზაგან გატიტვლებული მეჩჩიხს სუნი შემოიტანა.

— ფული ჩეჩქევით გექნებათ, ითენ, — მითხრა მან წყნარად.

— თქვენც გაიგეთ?

— ძალიან კეთილშობილი რომაელებიც კი თაღლითები არიან.

— მერე?

ხელი ისე მოიქნია, თითქოს რაღაცის მოხვეტას აპირებო, მოხვდა ჭიქას და კედელს მიანარცხა, ყინულის ნატეხები კამათლებივით გადმოცვივდა.

— ჩემს შეყვარებულს დამბლა დარტყა ამ გასულ კვირას. სულ რომ გაცივდება, ჩეკებიც შეწყდება. შეგებრდი უკვე, სიზარმაცეს შევეჩვიე და ახლა შეშინებული ვარ. თქვენა მყავდით მარაგში, მაგრამ ვერ გენდობით. ადვილად დაარღვევთ კანონებს. ერთბაშად იქნებ პატიოსანი გახდეთ. აკი გეუბნებით, შეშინებული ვარ-მეთქი.

წამოვდექი და უცებ ვივარძენი, რომ ფეხები დამძიმებოდა. კი არ მეუცეებოდა, დამძიმებული მქონდა, თითქოს მოეშორებინათ და სადღაც შორს წაველოთ.

— ჩემგან რას გამოვლით?

— მარულოც ჩემი მეგობარი იყო.

— ვიცი.

— არ გინდათ, ჩემთან დაწვეთ? იცით, რა კარგი ვარ! ყველა ამას მეუბნება.

— რომ არ მძულხართ!

— ამიტომაც ვერ გენდობით.

— იქნებ მოვიფიქროთ რამე. მე ბეიკერი მძულს. იქნებ იმას ჩაავლოთ!

— რა ლაპარაკია! სასმელი არ გევი-
დებათ?

— მოსვენებული როცა ვარ, მაშინ
შევიდება.

— ბეიკერმა თუ იცის, დენის რა
უყავით?

— იცის.

— რაო, მერე?

— არაფერი, მაგრამ ზურგი მაინც
ვერ შევაქციე.

— ალფიოს უნდა შეექცია თქვენ-
თვის ზურგი.

— ვითომ რაო?

— რა და, რასაც ვხვდები. და რაზე-
რაც ვამყარებ იმედებს. ფიქრი ნუ
გაქვთ, არ ვეტყვი. მარულო ჩემი მეგო-
ბარია.

— მგონი მივიხვდით. თქვენ გინდათ
სიძულელით განიშსკვალოთ, რომ მე-
რე მახვილის აღება შეგეძლოთ. რეზი-
ნისაა ეგ თქვენი მახვილი, მარჯი.

— თქვენ გგონიათ, მე კი არ ვიცი,
ით? მაგრამ მე სულ ასე გუშანით
ვეცხოვრობ.

— იქნებ მეც მითხრათ?

— რატომაც არა, სანაძლეოს ჩამო-
ვალ, რომ მთელი ათი თაობა პოულები-
სა სულ თქვენს ცემა-ტყევაში იქნებიან,
ხოლო როცა მოსწყინდებათ, თქვენ
თვითონ აიღებთ სველ თოკს საკუთარი
თავის საგვემად, ჭრილობებზე კი მა-
რილს დაიყრით.

— თუ მართლა ასეა, თქვენ რა შუაში
ხართ?

— თქვენ მეგობარი დაგჭირდებათ
გამოსალაპარაკებლად, მე კი ერთად-
ერთი ვარ ქვეყანაზე, ამისთანა საქმეებ-
ში გამოსადიგი. საიდუმლო გულს სა-
შინლად ამძიმებს, ითენ. არც ძვირი
დაგიჯდებათ, სულ რამდენიმე პროცენ-
ტი.

— მგონი წასვლა სჯობს.

— დასცალეთ ბარემ ეგ ჭიქა.

— არ მინდა.

— კიბეზე ფრთხილად, ითენ, ჭერს
თავი არ მიარტყათ.

შუა კიბეზე დამეწია.

— ჯოხი განგებ დამიტოვებ?

— ღმერთმა დამიფაროს.

— აა. მე ვიფიქრე, იქნებ მსგებრ-
ლის გაღებასავით იყო-მეთქი.

წვიმდა, ცხრატყავა კი ღამით წვიმა-
ში განსაკუთრებულ სურნელს აფრ-
ქვევს. ფეხები ისე შეკეცებოდა, რომ
ნარვალის ჯოხი მართლაც საჭირო გა-
მოდგა.

გასიებულ უილის ჭაღალდის ხელსა-
ხოცები ელაგა სავარძელზე, მანქანაში
ოფლს იწმენდა ხოლმე სახეზე.

— თუნდა სანაძლეოს ჩამოვალ, რომ
ვიცნობ იმ ქალს.

— ვიცი, რომ მოიგებ.

— ით, ვილაც გეძებდა, ხომ იცი...
მშვენიერ კრაისლერში ზის, შოფერიც
ახლავს.

— რა მინდაო?

— არ ვიცი. ხომ არ დაგინახავსო.
მეც რას ვეტყვოდი.

— საშობაო საჩუქარი ჩემზე იყო.
უილი.

— ფეხებზე რა მოგივიდა, ით?

— პოკერს ვთამაშობდი. დამიბუჯდა.

— რა-ო! ასე იცის. კიდევ თუ შემხვ-
და, რა უთხრა? შინ წავიდა-მეთქი?

— დუქანში მოვიდეს ხვალ.

— კრაისლერ იმპერიალი. ძაღლის
გაგდებული — საბარგო ვაგონივით გა-
გრძელებულია!

„მოთავარი ანძის“ წინ ჯოი-ბოი იდგა
ტროტუარზე, მოჩვართული და მობუ-
ზული.

— მე ნიუ-იორკში მეგულებოდი, ჩა-
ციებული ღვინის დასალევად.

— ძალიან დაცხა. სუნთქვა ჭირს. შე-
ვიდეთ; დავლით, ითენ. გული მომე-
წურა.

— ისე მცხელა, რომ დალევის თავიც
აღარ მაქვს, მორფი.

— ლუდსაც არ დალევ?

— ლუდი უფრო მახურებს ხოლმე.

— ამასაც თუ ცხოვრება ქვია. მიალა-
გებ სამსახურის საქმეებსდა აღარ იცი,
სად წახვიდე. კაცს ვერ ნახავ, რომ გა-
მოელაპარაკო.

— ცოლი უნდა შეირთო.

— მაშინ სულაც ველარავის გამო-
ელაპარაკებო.

— იქნებ მართალიც იყო.

— მართალი ვარ, აბა რა. ცოლიან
კაცზე ეული ვინ არის!

— შენ საიდან იცი?

— ვხედავ. ერთი მათგანი ახლაც წინ
მიდგას და შევეუბრებ, ეპ, წავიღებ ჩა-
ციებულ ლუდს და მარჯი იანგ-პანტს
მივადგები, გუნებაზე თუ იქნა. გვიანთ-
ბამდე არ იძინებს.

— არა მგონია, ქალაქში იყოს, მორ-
ფი. ჩემს ცოლს უთხრა, თუ არ ვცდები,
მანამ ასეთი სიცხეებია, მენში წავალო.

— ჯანდაბამდისაც ვაა ჰქონია. რა ვა-
ეწყობა — რაც მგავს დააკლდება, ბარ-
მენს შეემატოს. წავალ და ბარმენს მო-
ვუყვები ერთი დაღუპული კაცის ამ-
ბავს, თუმცა არც ის მომისმენს. ნახვამ-
დის, ით. ღმერთმა ხელი მოგიმართოს!
ასე იციან ხოლმე დალოცვა მექსიკაში.

ნარვალის ჯოხი ჭვადენილზე მიბაკუ-
ნობდა და ჩემს ფიქრებს სიმძაფრეს
მატებდა — რაში დამჭირდა ჯოხის მო-
ტყუება? მარჯის მიინც არაფერი წა-
მოცდებოდა. რად გაიფუჭებს თავის საქ-
მეს! ვაფაციცებით უჭირავს ხოლმე
ხელი გრანატის ღილაკზე. არ ვიცი, რა-
ტომ.

მთავარი ქუჩიდან თელის ხეივანისკენ
შევუბვიე და ზედ ჰოულების ძველი
სახლის წინ კრაისლერი დავინახე, კა-
ტაფალკს უფრო ჰგავდა, ვიდრე საბარ-
გო ვაგონს — შავი იყო, წვიმისა და
გზაზე მიშეფებული ტალახის გამო არ
პრაილებდა.

ეტყობოდა, ძალიან გვიან იყო. მიძი-
ნებული სახლებიდან ერთი სინათლეც
კი არ გამოკრთოდა მთელს თელის
ქუჩაზე. მთლად ვალემპული ვიყავი და
სადღაც წუმპეშიაც ჩავკარი ფეხი. ჩემს
ფეხსაცემლებს ჰყავუნო გაჰქონდა.

დანისლულ მინის იქით კაცი ვავარ-
ჩიე, შოფრის ქუდი ეხურა. მივადექი
ამ ურჩხულისნაირ მანქანას და სარ-
კმელზე დავაკაუნე. ელექტრონის ზუ-
ზუნით მინა დაბლა ჩაეკურდა. სახეში
კონდენსირებული ჰაერი მეცა.

— მე ითენ ჰოული ვარ, ჩემი ნახვა
გინდოდით?

მანქანის სიბნელეში კბილები დავი-
ნახე, ქუჩის ფანრის სინათლეზე აელვა-
რებული კბილები.

კარი თავისით გაიღო და მანქანიდან
ხმელ-ხმელი, კობტად ჩაცმული კაცი
გამოვიდა.

— ტელევიზიიდან გახლავართ, დან-
სკამ-ბროკ-შვინ-ის სატელევიზიო სად-
გურიდან. თქვენთან მაქვს საქმე. —
შოფერს გადახედა, — ოღონდ აქ არა.
სახლში შეიძლება?

— რა ვაეწყობა. ალბათ, სძინავს
ყველას, ხმადამლა თუ ილაპარაკებთ...

ატალაჩებულ გაზონებს შორის გა-
ყვანილი მოკირწყლული ბილიკით შე-
ვუძებნი ეზოში. ჰოლში საღამური სი-
ნათლე ენთო. შევედი თუ არა, ნარვა-
ლის ჯოხი სპილოს ფეხში ჩავდე.

მერე ჩემს დიდ სავარძელთან მივედი
და წიგნის საკითხავად სავანებოდ იქ
დამაგრებული ნათურა ავანთე.

სახლში სიჩუმე იდგა, მაგრამ მე რა-
ღაც უსიამოვნო, მოუსვენარ სიჩუმედ
მომეჩვენა. კბილებს ავხედე ზევით, სა-
წოლი ოთახის კარები შევათვალე.

— სერიოზული საქმე ჩანს, ასე გვიან
რომ წამოსულხართ.

— ნამდვილად.

ახლა უფრო კარგად შევათვალე.
კბილები იყო მისი სულის გამომხატვე-
ლი, ხოლო დაქანტული, მაგრამ ვაფაცი-
ცებული თვალები არავითარ დახმარე-
ბას არ უწყვედა მათ ამ საქმეში.

— ეს ამბავი საიდუმლოდ უნდა დარ-
ჩეს. უუღმართი წული დაგვიდგა,
თქვენც კარგად მოგეხსენებათ. ჯერ იყო
და ვიქტორინის სკანდალმა შეგვირყი-
საფუძველი, ახლა კიდევ ეს კონგრესის
კომისიები. დიდი სიფრთხილე გემარ-
თებს, საშინელ დროში ვცხოვრობთ.

— იქნება მითხრათ, ჩემგან რა გნე-
ბავთ!

— თქვენი შვილის ესეი თუ წაიკით-
ხეთ — „მე მიყვარს ამერიკა?“

— არა, არ წამიკითხავს. სიურპრისს
მიმზადებდა.

— გაგიზადათ კიდეც. დღემდე ვერ მივხვდარე, რატომ მაშინვე ვერ შევნიშნეთ, მაგრამ ფაქტია, რომ ვერ შევნიშნეთ. — ლურჯი კონვერტი გამომიწოდა, — ხაზგასმული ადგილები წაიკითხეთ.

საგარძელში ჩავექეი და გავხსენი, ვერ ვიტყვი, საბუკდ მანქანაზე იყო დაბეჭდილი თუ სასტამბოზე, ისეთივე შრიფტით, ოღონდ მინდვრები ორივე მხარეს შავი მსხვილი ფაქტით დაეზაზათ.

მე მიყვარას ამბობდა

იონ ალენ პოული II-ისა

„რას წარმოადგენს ადამიანის პიროვნება? ატომს, უხილავ ატომს, რომელსაც გამადიდებელი შუშის მოქუმარჯვებლად ვერც კი დაინახავ; სამყაროს ზედაპირზე წაებებულ პატარა ლაქას; უმნიშვნელო ნაწილს, რომელსაც დაუსაბამო და დაუსრულებელ მარადისობას ვერც კი შეადარებ; ვრცელ ზღვაში ჩავარდნილ წყლის წვეთს, რომელიც ბელად ორთქლდება და ქარს მიაქვს; მიწის პაწაწინა ნამცეცს, რომელიც ბელად თავისივე წარმოქმნელ მიწას უერთდება. ნუთუ ასეთი არსება — ასე პატარა, უბადრუკი და წარმავალი — წინააღმდეგება დიდი ერის ძლევამოსილ სვლას, რაც საუკუნეებიდან საუკუნეებში გრძელდება, წინააღმდეგება ჩვენივე წარმოქმნილი შთამომავლობის იმ გრძელ ხაზს, რომელიც, მანამ ქვეყნიერება არსებობს, არ გადაშენდება?! თვალი გადავავლოთ ჩვენს ქვეყანას, უანგარო და უმწიკვლო პატრიოტიზმის დონემდე ავმალღდეთ და ჩვენი ქვეყანა ყოველგვარი მოსალოდნელი უბედურებისაგან ვიხსნათ. რას წარმოვადგენთ ჩვენ — რას წარმოადგენს რომელიც გინდა ადამიანი — თუკი ხალისით არ შევწირავთ თავს სამშობლოს?!“

მთელი რვეული გადავფურცლე, ყველგან შავ ხაზებს ვნახულობდი.

— ვერ იცანით?

— ვერა. წამიკითხავს კი. გასუფრულებული უკუნის რაღაც უნდა იყოს. *სამშობლოსთვისა*

— გართალი ხართ. პენრი კლვის სიტყვაა, 1850 წელს წარმოთქმული.

— დანარჩენი? სულ კლვია?

— არა. სულ ნაქუწ-ნაქუწ არის ამოგლეჯილი — ზოგი დანიელ უებსტერის, ზოგი ჯეფერსონის, ის კი არა და, ღმერთო შენ მიშველე, ლინკოლნის მეორე შესავალი სიტყვიდანაც ამოუღია, ახლაც მივიკრს, როგორ გავგებარა. ალბათ იმიტომ, რომ ათასობით თხზულება შემოვიღა. კიდეც მადლობა ღმერთს. რომ დროზე შევნიშნეთ... ვან დორენის საქმის შემდეგ, კიდეც ეს გვეპირვებოდა?!

— ზედვე ეტყობა, რომ ბავშვის ნაწერი არ არის.

— არ ვიცი, როგორ მოხდა. ის ბარათი რომ არ მოგვესვლოდა, გავგებარებოდა კიდეც.

— ბარათი?

— დიახ, სურათიანი ღია ბარათი, ზედ ემპაირ-სტიტი-ბილიდინგია გამოხატული.

— ეძი ბარათია?

— ანონიმურია.

— საიდან არის?

— ნიუ-იორკიდან.

— არ შეიძლება ვნახო?

— სეიფში გვაქვს შენახული. რამე სკანდალი რომ ატყდეს იმედი მაქვს, თქვენ არ ატებთ სკანდალს!

— ჩემგან რა გინდათ?

— მე მინდა, რომ ყველაფერი დაიწყოთ. ჩვენც ასე ვაპირებთ, ყველაფრის დაიწყებას... თქვენი სურვილიც თუ იქნება.

— დავიწყება არც ისე ადვილია.

— პირი გქონდეთ მოკუმული, მეტს კი არაფერს გთხოვთ... მეტი უსიამოვნება რომ აღარ შეგებდეს. უკუღმართი წელიწადი დაგვიდგა. პრეზიდენტის არჩევნების წინ, ხომ იცით, ყველაფერს გამოგვიქავეთ.

ის ლურჯი კონვერტი კვლავ დავკეცი და უკანვე დავუბრუნე.

— მე არავითარ უსიამოვნებას არ მოგაყენებთ.

კბილებმა ორ მძივად აცმულ მარვალტებივით გაუღლვეს.

— მე ამას წინასწარ ვგარძნობდი. ვუთხარი კიდევ ჩვენებს, თქვენი ამბავი მივიკითხ-მოვიკითხებ. კარგი სახელი გქონიათ, კარგი ოჯახიშვილი ყოფილხართ.

— წასვლას აღარ აპირებთ?

— დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ თქვენი მდგომარეობა კარგად მესმის.

— მადლობელი ვარ. მეც მესმის თქვენი მდგომარეობა. რისი დაუარვაც შეიძლება — თითქოს არც მომხდარა.

— არ მინდა, ასე გაბრაზებული დაგტოვოთ. მე ინფორმაციის განყოფილებაში ვმუშაობ. რამეს ვიღონებთ. იქნებ სტიპენდია მოვახერხოთ, ან ასეთი რამე... ღირსეული და შესაფერი.

— ცოდვამ ვაფიცვა გამოაცხადა? ხელფასის მომატებას თხოულობს? არა, ყველაფერს ჯობია, ახლა წაბვიდეთ და დამტოვოთ.

— რამეს ვიღონებთ.

— დარწმუნებული ვარ.

გავისტუმრე, ისევე სავარძელში ჩაეჭები, სინათლე ჩაეაქვრე და ჩემს სახლს დაეუბდებ ყური. გულვიით ფეტიქავდა. იქნებ მართლაც ჩემი გული იყო, ან ძველი სახლის გუგუნე. კარადიდან თილისმას გამოვიღებ-მეთქი, ვიფიქრე, და წამოვდექი.

უცებ ტყაცუნი შემომესმა, რასაც დაფეთებული კვიცისნაირი ჭიხვინი მოჰყვა, მერე ვიღაცამ გაირბინა და ისევე მიჩუმდა ყველაფერი. კბეზე ჩემი ფეხსაცმელები ატყავუნდა. ელენის ოთახში შევედი და სინათლე ავანთე. ზეწარში გახვეული იწვა, თავი ბალიშის ქვეშ შეეყო. ბალიშის აღება რომ მოვიწადინე, ჩაეჭიდა და იძულებული გავხდი, ძალით ამეგლიჯა. პირიდან სისხლის ვიწრო ზოლი გადმოსდიოდა.

— ფეხი გამიცურდა, სააბაზანოში.

— ვხედავ, ძალიან იტყინე?

— არც ისე.

— ერთი სიტყვით, ^{ეჭვირვალე} ^{საქმეა} ხომ?

— იქნებ როგორმე ციხეში არ ჩასვან.

აღენი თავის ლოგინზე ჩამომჯდარიყო, ტრუსების ამარა. თვლები... კუთხეში მიჩიხული თავი გამახსენეს, ცოცხთან საბრძოლველად განზადებული.

— ბილწი, არამზადა!

— ყველაფერი გაიგონე?

— მე იმ ბილწი არამზადის ნამოქმედარი გავიგე.

— შენი საკუთარი გმირობა თუ გიგე?

მიჩიხული თავი შეტევაზე გადმოვიდა:

— მაგას ვინ უყურებს?! ყველა ასე არ აკეთებს!

— და შენ გჯერა ეგ ხომ?

— გაზეთებს მაინც არ კითხულობ? ზევიდან დაწყებული, ყველა ასე აკეთებს... წაიკითხე გაზეთები და ნახავ. ასე წმინდანისვით რომ წარმოგვიდგენია ყველაფერი, გაზეთები წაიკითხე! ის კი არა და, შენც გეგნება ასეთი რამე გაკეთებული თავის დროზე, იმიტომ რომ ყველა ასე აკეთებს. ყველამ თავის თავს მიხედოს. ფეხებზე არ მკიდია! ოღონდ ეს ბილწი არამზადა მომაშორებინა.

მერი ძნელად თუ გაიღვიძებს ხოლმე, მაგრამ ახლა გაიღვიძა. იქნებ სულაც არ დაუძინებია. ელენის ოთახში ვნახე, ლოგინზე ჩამომჯდარიყო. ქუჩის ფანარი ანათებდა, სახეზე ფოთლების ჩრდილი უთამაშებდა. კლდესავით იყო, სალ კლდესავით, და ზვირთების ცემას მედგრად უმკლავდებოდა. მართლაც ქვის გული აქვს. შეუდრკველი და უშეშარია.

— დაწოლას არ აპირებ, ითენ?

მაშ, ამასაც გაუგონია ყველაფერი.

— ჯერ არა, ჩემო საყვარელო.

— კიდევ უნდა წახვიდე სადმე?

— პო... გავივლო.

— დაიძინე. გარეთ წვიმს. უსათუოდ უნდა წახვიდე?

— პო. ერთი ადგილია და იქ უნდა მივიღე.

— საწვიმარი წაიღე. კიდევ არ დაგაფიქდეს.

— წავიღებ, ჩემო საყვარელო.

ამჯერად არ მიკოცნია. როგორ უნდა მეკოცა, როცა გვერდით ზეწარში მოკუნტული ელენი ეწვა. მზარზე დავადე ზელი, სანუზღადაც მოვეუთათუნე — მართლაც ქვასავით იყო.

ერთი წუთით საბახანოში შევედი, სამართებლების ასაღებად.

ისევ პოლში ვიდექი, კარადაში საწვიმარს ვეძებდი, მერიმ რომ მითხრა, და უეცრად რაღაც ჯაჭგურის ხმაური შემომესმა, მოვიხედე — ელნი გამორბის. მომვარდა და ჩამოშეკიდა, გულამოსკენილი ზღუქუნებდა. გასისხლიანებული ცხვირი მკერდში ჩამირგო და მკლავები მომხვია, ჩემი ნიდაყვები გვერდებს მიეკრა. პატარა სხეული ერთიანად უცახცახებდა.

კულულებში მოკვიდე ხელი და თავი გადავუწიე. სახეს პოლის საღამური სინათლე უნათებდა.

— მეც წამოგყვები.

— სად წამოგყვები, სულელო! აგერ, სამზარეთლოში შევიდეთ, სახეს მოგბანა.

— წამოგყვები. შენ უკან დაბრუნებას აღარ აპირებ.

— რას სულელობ? როგორ არ დაებრუნდები. როდის არ დაებრუნებულვარ! შენ წაიღე და დაწეკი. დამშვიდდები.

— არ წამიყვან?

— შენ იქ არ შევიშვებენ, საცა მე მივიდვარ. ქუჩაში ხომ არ გაჩერდები ამ ღამის პერანგით?!

— არ გაბედო!

ისევ ჩამეკრა და მკლავებზე გადამისვა ხელი, მხრებზე მომეალერსა, მერე ჭიბეში ჩამიყო მუშტები. შემეშინდა კიდევ — სამართებელს არ წააწყდეს მეთქი. მუდამ ასეთი ლაქუცა იყო: მოვა, მოგვეფერება, ვაგიკვირდება, ისეთ რამეს იზამს. უცებ ხელი მიშვა და უკან დაიწია, თავი მაღლა ასწია. თვლებში

ტრემლები ამოშრობოდა. თავისი კრწეხი მოთხუნულ ლოყაზე ეაკოცებოდა. გამხმარი სისხლის გემო ვეგრძენი. მერე მოვბრუნდი და კარებისკენ გავემართე.

— ჯოხი არ გინდა?

— არა, ელენ. ამაღამ არ მინდა. დაწეკი, გენაცვალე, დაიძინე.

სწრაფად გამოვევარი სახლიდან. ალბათ ელენსა და მერის გამოვექეცი. გავიგონე, როგორ მოზომილი ნაბიჯით ვშვებოდა მერი კიბეზე.

თავი ოცდაათეოთხე

ზღვის მოქცევა დაწყებულიყო. შევტამე თბილ წყალში და დიდი გაჭირვებით გაეიკვლიე გზა ჩემი თავშესაფარისაკენ. ნელი ზვირთები მღვიმის შესასვლელს აწყდებოდნენ, შარვალს ტოტებში მტეზდნენ. დიდი საფულე შარვლის უკანა ჯიბეში ჯერ გამოიმებერა, მერე კი, ჩემი სიძიმის გავლენით თანდათანობით დაიჩუტა. ზაფხულის ზღვა ხურტკმელის ოდენა პატარა მედუზებით გატენილიყო, მედუზებს საეცები გაეშალათ და წყალში თავისუფლად ირწეოდნენ, წვივებსა და მუცელზე რომ მოხვდებოდნენ, ისე ამეწეებოდა, თითქოს ცეცხლის ალი მომღებოდეს, ნელი ტალღები კი მძიმედ სუნთქავდნენ — შედიოდნენ მღვიმეში და ხელად უკანვე გამოდიოდნენ. წვიმა თხელ ბურუსად იქცა, ვარსკვლავები და ქალაქის სინათლეები ამ ბურუსში გაითქვიფა და ახლა თანაბარ, მკრთალად მოციმციმე შექს გამოსცემდა. ზვირთსაქცევს გადაღმა კარგად ვხედავდი მესამე შევრილს, მაგრამ ჩემი თავშესაფრიდან რომ გავეუბრებდი, ისე მეჩვენებოდა, თითქოს ერთ ხაზზე არ უნდა ყოფილიყო იმ ადგილიდან, საცა „ბელ ადერის“ კილი ეგდო ზღვის ფსკერზე. მაგრამა ტალღამ ფეხი გამომიშალა და ისეთი გრძნობა დამეუფლა, თითქოს სხეულს სავსებით მოცილებოდეს ფეხები, საიდანღაც ძლიერმა ქარმა წამოუბერა და ცხვრის ფარასავით დაირეკა ნისლი. მე-

რე ვარსკვლავსაც მოვკარი თვალი, რომელიც გვიან, ძალიან გვიან აენთო ცის კიდურზე. შორიახლო რაღაც გემმა ჩაიარა ქოთქოთით, ისეთი ნელი და თანაბარი გუგუნე გაუღიოდა, რომ, ეტყობოდა, პატარა იალქნიანი გემი იყო. ზეირთსაქცევის დაკბილულ გაღავანს ზემოთ ანძის ნათურას მოვკარი თვალი. ხოლო წითელსა და მწვანე სინათლეს ვერა ვხედავდი.

მედუზებმა ერთიანად ამიწვეს კანი. ლუზის ჩაყურყუმალაგების ხმა გავიგონე და ანძის ნათურაც ჩაქრა.

მარულოს სინათლე ისევ ენთო, ძველი კაბიტნის სინათლეს, პაპიდა დე-ბორასიც.

სუ ლტყულია, თითქოს საერთო სინათლე არსებობდეს, მთელი სამყაროს ერთიანი ცეცხლი. ყველას თავისი სინათლე აქვს, თავისი საკუთარი კენტად მბეჭუტავი სინათლე.

პატარა ჩხრიალა თევზების ქარავენმა ჩაუარა ნაპირს.

ჩემი სინათლე ჩაქრა. არაფერი არ არის გადაშვარი პატრუქზე უფრო შავი და ბნელი.

გულში ვთქვი — შინ წასვლა მინდა. არა, შინ კი არა, შინის მეორე მხარეს, საცა სინათლეს იძლევიან ხოლმე.

სინათლე რომ ჩაქრება, ერთბაშად ისეთი წყვედიადი ჩამოწვება, რომ ნეტა სულაც არ ნთებულოყო. ქვეყანა დაღუპული ხალხითაა სავსე. დაჰკრავს ქამი, როცა აღამიანი უნდა აღესრულოს, ღირსეულად წავიდეს ამ ქვეყნიდან — არავითარი დრამები, არავითარი დისჯა არც

საკუთარი თავისა, არც კრედიტისა და ყველაზე საუკეთესო სკამზე დაჯდომის დროს სეს კარგად იცოდნენ მარულოს იმ წინაპრებმა, რომლებიც ძველ რომში ცხოვრობდნენ: სთქვი მშვიდობით და თბილ აბაზანაში ვენები გადაიხსენი, ან თბილი ზღვა და სამართებელი!

მომძლავრებული ტალღები წივილით შემოიჭრნენ მღვიმეში, ფეხი გამოიშალეს და გვერდზე მიადგეს, ჩემი დაცეცილი საწვიმარი კი თან წაიღეს.

ცალ გვერდზე გადავწეკი, სამართებლისათვის ჯიბეში ზელი ჩავიყავი და მკერძზე ბურთს წაგაწყდი. სახტად დაჯრჩი, და ერთბაშად ის აღერსიანი, დამაშვიდებელი ხელები მომაგონდა, რომლითაც სინათლე მოაქვთ ხოლმე. გამიძნელდა მისი ამოღება სველი ჯიბიდან. როცა ამოვიღე, ვნახე, რომ მთელი სინათლე მასში მოგროვებულყო. და შუტ წითელ ფერს გამოსცემდა.

შემოვარდა ძლიერი ტალღა და ჩემი თავშესაფრის კედელს მიმახეთქა. ზღვა უფრო და უფრო ბორგავდა, ტალღებთან ბრძოლა დამჭირდა უკან დასაბრუნებლად, მაგრამ უსათუოდ უნდა გამოვსულიყოყვი. მაგორავებდა, აქეთიქით მახეთქებდა, მკერდამდე წყალში ძლივს მივიკვლევდი გზას, აზვიართებული ტალღები გზას მიღობავდნენ.

უსათუოდ უნდა გამომდღწია აქედან, თილისმა თავისი ახალი მფლობელისათვის დამებრუნებინა.

რათა კიდევ ერთი სინათლე არ ჩამქრალიყო.

მთა კახანაძე

მ მ ბ ო ბ რ ე ბ ი

ჯერ კიდევ მაისში მოითათობირეს ბიკემა, დაამთავრებდნენ თუ არა საშუალო სასწავლებელს, პირდაპირ წარმოებაში წასულიყვნენ სამუშაოდ.

ლატაურამ რომ ერთადერთი შვილისაგან ეს ამბავი მოისმინა, ელდა ეცა, თუმცა მალე დამშვიდდა, იფიქრა, მშობლების დამჯერე თენგიზი ახალგაზრდულ რომანტიკას გაუტაცნია და ადვილად ავალებინებ ხელს განზრახვაზეო, მაგრამ აი, უკვე ივლისი იწურებოდა და თენგიზს არც თვითონ შეჰქონდა სადმე განცხადება სწავლის გაგრძელებაზე და არც მშობლებს აძლევდა ამის ნებას. ამიტომ სრულებით არ გააკვირვებია, როცა ერთ საღამოს მშობლებმა მამის სამუშაო ოთახში დაიბარეს და დაყვავებით ესაუბრნენ.

— დედა, — მტკიცე ხმით დაიწყო მამის თენგიზმა და მამას თვალეზში შეხედა, — თქვენ იცით, რომ ყველა ჩვენმა ჩუუფელმა, ქალმა და ვაჟმა, გადაეწყვიტეთ სიმწიფის ატესტატით წარმოებაში წავიდეთ და უმაღლესი სასწავლებელი დაუსწრებლად დავამთავროთ. ზოგი ჩემი ამხანაგი უკვე შეუდგა მუშაობას, მე კი დღემდე თქვენს თანხმობას ველოდები. ნუ შემეშლით ხელს, გეხვეწებით.

ეს სიტყვები ისეთი მუდარითა და თანაც მტკიცედ იყო წარმოთქმული, რომ ლატაურამ და ვასილმა მხოლოდ ისღა მოახერხეს, შვილისათვის კეთილი რჩევა მიეცათ: სანამ ზაფხულის სიცხეები იდგა მუშაობა არ დაეწყო და სადმე დასასვენებლად წასულიყო.

— ცოტას ვიმოგზაურებ, — თქვა თენგიზმა და გაიღიმა, — შორს კი არა,

დასავლეთ საქართველოს მოვივლი ფეხით.

სახტად დარჩნენ მშობლები შვილის ამ სურვილის გამოც. მაგრამ მაინც აღარ აუხიბდნენ და სახარჯო ფულიც აღუთქვეს იმ იმედით, რომ თენგიზი თავისი სკოლის ამხანაგს, ვაჟას აიყოლიებდა.

ვაჟას სწორედ იმ დღეებში უნდა დაეწყო ქარხანაში მუშაობა, მაგრამ თენგიზს უარი ვერ უთხრა.

მეგობრები გზას გაუდგნენ.

ისინი იყვნენ საჩხერეში, სხვიტორში ინახულეს აკაიის სახლ-მუზეუმში, ჭიათურის მალაროებსაც ესტუმრნენ. შემდეგ ქუთაისში ამოყვეს თავი. დაათვალიერეს სათაფლია, ბაგრატიის ტაძარი და გელათი. მოიარეს ბათუმი, სოხუმი. ბოლოს ზუგდიდს ესტუმრნენ.

ს ა მ მ ა რ თ ვ ა ლ ო შ ი

მთავარი ინჟინრის, ნოდარ ემხვარის სამუშაო ოთახი ხალხით იყო სავსე. ვინ დავალეზას იწერდა, ვინ შესრულებულ სამუშაოს ახსენებდა და ვის პირადი თხოვნა ჰქონდა ემხვართან — ყველა ჩქარობდა, ყველა სადღაც ეშურებოდა და, დაამთავრებდა თუ არა საქმეს, დაუყოვნებლივ ტოვებდა ოთახს.

ემხვარი ხან ტელეფონის ყურმილებს დაწვდებოდა, ხან მთხოვნელებს უსმენდა და ცდილობდა ერთი წუთიც არ დაეკარგა, ერთი ზედმეტი სიტყვაც არ ეთქვა. იგი ხან მკაცრი იყო და ყვიროდა, ხან ხმა ურბილდებოდა და ამ დროს ტუჩებზე ოდნავ შესამჩნევი ღიმილიც კი ეფინებოდა.

— რა ენერგიული კაცია! — გადაუჩურჩულა თენგიზმა ვეჯას, რომელიც გამტერებული აკვირდებოდა ყველაფერს.

— გადმოტვირთეთ ვაგონებიდან მასალა — ჩასძახოდა ამ დროს ერთ ყურმილში მთავარი ინჟინერი, მეორე ტელეფონით კი განკარგულება გასცა დენთი საგზაო მშენებლობის საწყობში გადაეზიდათ.

თვალს არ ამორებდნენ კედელზე გაკრულ ჰესების პროექტებს და ყურს უგდებდნენ ემზვარის განკარგულებებს, მაგრამ ვეჯა მაინც ახერხებდა, გვერდით მკდომი ქალის გულდასმით თვალღერებას. ქალი კი ვაჟს თითქოს ვერც ამჩნევდა, ინგლისურ ჟურნალს ჩასცქერდა და დროდადრო პაპიროსს აბოლებდა. იგი, ალბათ, ორმოც წლამდე იქნებოდა, კოხტა ტანზე ცისფერი კაბა ძალიან შვეწოდა. ბოლოს ჩამქარალი პაპიროსი საფერფლეში ჩასრისა და ჟურნალის თვალღერება განაგრძო. მის ტუჩებს დიმილი არ ცილდებოდა. ეტყობოდა, ახლა უკვე გრძნობდა ახალგაზრდა ვაჟის თვალებს.

— ამ მექანიზაციამ გამათეთრა! — კაბინეტში შემოსვლისთანავე წამოიძახა მაღალმა, მართლა თმაგათეთრებულმა ვაჟკაცმა და მთავარი ინჟინრის მაგიდას მიუჯდა.

— გათეთრება სიბერეს დააბრალე, ჩემო დავით, მექანიზაციას რას ემღერა, — სიცილით მიუგო ირაკლი კაკულიამ.

— ერთი შენც, მუდამ ხუმრობის ხასიათზე ხარ... მეტის თქმა ვერ მოახერხა ახალმოსულმა.

როგორც შემდეგ გაიგეს ბიჭებმა, ახალმოსული „საქმიდროლექტრომშენის“ ტრესტის მექანიზაციის უფროსი, დავით ქლენტი ყოფილა. იგი ხელმძღვანელობდა საქართველოში ელექტროსადგურების მშენებლობის მექანიზაციას. ახლა კი თავისი მუშაობის მეტ დროს ენგურის ჰესის მშენებლობაზე ატარებდა და ობიექტიდან ობიექტზე დადიოდა, ერთ წუთითაც არ აცილებ-

და თვალს რესპუბლიკის მშენებლობებზე მექანიზაციის რიტმულ მუშაობას. ხუმრობა ხომ არ არის, ყველა მშენებლობის ძირითადი სამუშაოები მექანიზაციით სრულდება და მისი ოდნავი შეფერხებაც კი მნიშვნელოვნად დასცემს მშენებლობის ტემპებსა და ხარისხს.

— ნოდარ, — მიმართა მან მთავარი ინჟინერს, რომელიც კაკულიასთან ერთად მაგიდაზე გაშლილ ნახაზს დასცქეროდა და საუბარს განაგრძობდა, — მომისმინე ცოტახანს.

— თავად ემზვარს ნუ ტვირთავ ისეთი საკითხებით, რომლებიც შენს ფუნქციებში შედის, შენს მექანიზაციას შენ მოუარე. — ევალ შეეხუმრა კაკულია ქლენტს.

მეგობარმა იცოდა შეხუმრებულ მგებობის ხასიათი. ისინი ერთ სისტემაში მუშაობდნენ, ერთი — მექანიზაციის განყოფილების უფროსად, მეორე — სამუშაოთა ორგანიზაციის განყოფილების უფროსად. ამიტომ ქლენტმა კაკულიას სიტყვებს ყურადღება არ მიაქცია და მთავარი ინჟინერს სთხოვა ხვალ საბედლოში მიწისქვეშა ელსადგურის სახელოსნოების მშენებლობა ჩამაბარე, ბრატკიდან ჩამოსული მექანიზაცია, რომელსაც თან თავისი სპეციალისტები ჩამოყვავ, სანარდო მუშაობას შეუდგება.

როცა მან მთავარი ინჟინრისაგან დამაკმაყოფილებელი პასუხი მიიღო, დაუყოვნებლივ გავიდა ოთახიდან, ეტყობოდა, სადღაც მიეჩქარებოდა.

კაბინეტი თითქმის დაცარიელდა და ჯერი ცისფერკაბიან ქალზე მიდგა. მან ჟურნალი დაეცა, ხელჩანთაში ჩადო და მთავარი ინჟინრის ახლოს დაჯდა. ჩანდა, ცნობებს კრებდა მშენებლობის საკითხებზე და დიდი გულმოდგინებით ეკითხებოდა ყოველ წერილმანზე. ბოლოს ყველაფერი ბლოკნოტში ჩაიწერა და მშენებლობის ობიექტის სანახავად მანქანა სთხოვა ემზვარს. მისი წასვლის შემდეგ გაიგეს ბიჭებმა, რომ ეს ქალი

ინჟინერი იყო და „საქმედროენერგო-ში“ მუშაობდა.

— მე ვიცი, რომ ეს ახალგაზრდები ტრესტიდან არ არიან, ალბათ ეურნალისტები! — მიმართა ხუმრობით ემხვარმა კაქულიას და ზეზე წამოღვა.

— არც ეურნალისტებია და არც თანამედროების პირები, ჩემი სტუმრები არიან, წელს საშუალო სასწავლებელი დაუმთავრებიათ და გვესტუმრნენ, ენგურპესის მშენებლობის ნახვა უნდათ. ახლა ზემო ჯვარში მივდივარ და ესენიც ჩემთან წამოვლენ.

— მაშ ერთად წავიდეთ. დამელოდეთ ცოტა ხანს.

ემხვარი კაბინეტიდან გავიდა. დარცხვენილი ბიჭები მობრუნდნენ და შორიდან დაუწყეს კირკიტი კედლებზე გაკრულ სქემებს. კაქულია კი შავი-ღაზი იდაყვით იყო დაყრდნობილი და გულდასმით დასჩერებოდა წინ გაშლილ ნახაზს. ახალგაზრდებმა ნაბიჯი გადადგეს და კუთხეში დადგნენ. იქ გაკრულ ვეებერთელა ნახაზზე გამოსახული იყო სამი წყალვარდნილი და ამდენივე ელსადგურის შენობა. კედლებს სხვა ნახაზ-პროექტებიც ამშვენებდა — მშენებლობის ცალკეული დეტალები.

როცა ოთახში შემოსულმა მთავარმა ინჟინერმა კედელზე გაკრული ნახაზებით დაინტერესებული ყმაწვილების ხმადაბალ საუბარს მოკრა ყური, მათთან მივიდა.

— ენგურპესი დიდი სიმძლავრის ელსადგური იქნება. მისი სამშენებლო სამუშაოები გასულ წელს დაიწყო, მშენებლობის სირთულე და მოცულობა, ამიერკავკასიაში დღემდე არსებულ პესებთან შედარებით. გაცილებით რთული და შრომატევადია. მაგრამ ეს სირთულე სრულებითაც არ გვაშინებს.

ჩვენთან ყველა ძირითადი სამუშაო სრულდება მექანიზაციით, სადაც გამოყენებულია სამამულო ტექნიკა. ერთი საგულისხმო ფაქტიც, ყმაწვილებო, მშენებლობას ხელმძღვანელობს და მასობრივ სამუშაოებზე გამოყენებულია

ძირითადად ახალგაზრდობა, და ველოს ახალგაზრდობა. და მეზობელ რესპუბლიკებიდან დიდი რაოდენობით არც მოგვიხდება მუშახელის მოწვევა. საქართველოს ახალგაზრდობის ასეთი ენთუზიაზმი მე ჯერ არ მინახავს, თუმცა რა ვასაკვირია, ეს გრანდიოზული სამამულო საქმე ვინ უნდა შეასრულოს, თუ არა მათ.

ბიჭები სულგანბული უსმენდნენ ემხვარს და უხერხულად გადახედავდნენ ხოლმე ერთმანეთს. ისინი ახლა იმს ფიქრობდნენ, მთავარი ინჟინერი განგებ ლაპარაკობს ასე და ამით გვანიშნებს თქვენც ახალგაზრდები ხართ და დიდ პატიოტულ საქმეს თავი არ უნდა აარიდოთო. მაგრამ ცდებოდნენ, ემხვარის სიტყვები სრულებით არ იყო გადაკვრით წარმოთქმული, იგი უბრალოდ კმაყოფილებას გამოთქვამდა, რომ საქართველოს ახალგაზრდობა ასეთი ენთუზიაზმით შეხვდა სამამულო მშენებლობას.

ბიჭებმა მხოლოდ მაშინ ამოისუნთქეს თავისუფლად, როცა ოთახში შოფერი შემოვიდა და მანქანის მზადყოფნა მოახსენა მშენებლობის მთავარ ინჟინერს.

„უჰ, რა მკაცრია, ჯერ კიდევ ერთი საათის წინ მუშებთან და ხელმძღვანელებთანაც კი ეტყობოდა, რომ მოკრძალებული ლაპარაკი არ უყვარს და ყველაფერს საქმიანი თვალთ უტყუარის. ყველაზე მეტად საშინელი მისი ლაპარაკის ტონია. რა თქმა უნდა, დისციპლინიანი და თავის საქმის მკოდნე ხელმძღვანელი იქნება, მაგრამ ამხანაგად, ალბათ, არავის გამოადგება, — ფიქრობდა თენგიზი და ნანობდა რომ ემხვართან ერთად იმგზავრებდა.

მ მ მ მ მ მ მ მ

„ვილისი“ ზემო ეწერის ჩაის საბჭოთა მეურნეობას ვაცდა და სვლას უმატა. იგი მიჰქროდა ნაყოფით ტოტებ-დახრილ ხეხილის ბაღებსა და ყვაილ-ნარში ჩაფლულ ოდასახლებს შორის. შემოდგომა ჯერ არ დამდგარიყო, მა-

გრამ ზაფხულის დასასრულის ცხელ დღეებს უკვე მოესწრო ყვითელი და ღოწისფერი შეეტანა გაზაფხულზე დაწყებულ სიციცხლეში.

ინჟინრები, ეტყობოდა, ბუნების ამ სანახაობას შეჩვეულები იყვნენ, ყურადღებას არაფერს აქცევდნენ და საქმიანი საუბრით გართულებს ვაჟა და თენგიზი აღარც ახსოვდათ.

მაღე გამოჩნდა მზის სხივებში გაბეული სვანეთის მთები, მწვერვალებს თავს დასტრიალებდა ორიოდღე ღრუბლის ფთილა, თხემებს ზოლად გასდევდა მოთეთრო ფიფქი.

— უკვე დაუთოვლია სვანეთის მთები, აქ კი როგორ ცხელა, — განცვიფრებით წამოიძახა ვაჟამ და მწვერვალებს მიაშტერდა.

— ეს ალბური ზონის თეთრი ლოდები და არა თოვლი, — უპასუხა კაკულიამ, ემზავრთან საუბარი შეწყვიტა და თვითონაც მთებისკენ გაიხედა.

მგზავრები მთებს თანდათან უახლოვდებოდნენ, მთებიც მათკენ მოიწვედა და ნელ-ნელა იზრდებოდა.

საიდანღაც გაისმა აფეთქების ხმა და ყრუ გუგუნე მიდამოს მოედო.

— კარგად მუშაობენ ბიჭები — ერთი წელიც არ გაეა, კაშხალის მშენებლობას შევედგებით, — კმაყოფილების ღმილმა გადაუარა ტუჩებზე ემზავრას.

— რა გაუძლებს ახალგაზრდებს, — უპასუხა კაკულიამ და ვაჟასა და თენგიზს მიუბრუნდა: — ეს ხმა გვირბის მშენებლობიდან მოდის, თქვენსავით ახალგაზრდა ჯანმგებრი ბიჭები მუშაობენ, ერთმანეთს ეჯიბრებიან. ბევრმა არც კი იცის, რა რთულ მშენებლობას ვეწვევით, რა საამაყოა აქ მშენებლად ყოფნა.

„აი კაკულიამაც გადმოგვკრა, რას გადაგვეციდნენ ეს ინჟინრები, იქნებ თვითონვე ვხვდებით ჩვენს მოვალეობას“, — გაიფიქრა უკმაყოფილოდ ვაჟამ და თენგიზს გადახედა მეტყველი თვალებით.

თენგიზი ცდებოდა, ამჯერადაც ინჟინ-

რები სრულებით არ ფიქრობდნენ ყმაწვილებზე. ახლა მათთვის უკვე მოჭრის მუშათა დაბისა და გვირბის მშენებლობის დაჩქარებისაკენ იყო მიპყრობილი.

ბრევენტგადანდილი „ვილისი“ დიდი სისწრაფით მიჰქროდა, იგი ხშირად წინ უსწრებდა გასაღებითა და მოწყობილობით დატვირთულ ტრანსპორტს, გვერდს უვლიდა შემხვედრ ავტომობილებს.

მობაჯბაჯე ტრაქტორები და ცხვირაწეული ექსკავატორები, ქვეითი ადამიანები და შორეულ აფეთქებათა ხმები, ყველაფერი ერთად ჩაძირულიყო შრომის ფერხულში.

— ყმაწვილებო, — მიუბრუნდა კაკულია ახალგაზრდებს, — შორებით დატვირთული მანქანები ენგურის ქალაქის კომბინატისაკენ მიიჩქარიან. ხეტყე ორიოდღე დღეში დაქუცმაცდება და ქალაქის მორაგებად იქცევა. არ გაინტერესებთ კომბინატის ნახვა?

— ჩვენ უსათუოდ დავათვალიერებთ ქალაქის კომბინატს, — მიუგო ვაჟამ.

დაკეცილი გზა გასწორდა, მანქანა თავქვე დაეშვა და გამოჩნდა ენგურის გაშლილ ხეობაში გაწოლილი სოფელი, კარგად მოწყობილი ეზოებით დაშველნებული, ოღასახლები კრამიტის სახურავები კუნძულებივით იყვნენ გაფანტული ყვითელფერდაკრულ სიმაწვანეში. ხეხილი და მოშრიალე სიმინდის ტყვი ერთმანეთში შერეულიყო. სოფლის თავში, მდინარის გადამლობა ჯებირზე ათასობით შორი დაკლული ტახებივით ეყარა ერთმანეთზე. ენგური აქ კი აღარ ქუხდა და რბოდა, ნელა მიედინებოდა, ღრმად სუნთქავდა დალილი კაცივით და რაღაცას ბუტბუტებდა. ვინ იცის, იქნებ იმაზე, რომ ხუთიოდე წლის შემდეგ ამ კალპოტს საბოლოოდ დატოვებს და საბერიოში ელსადგურების უღელს დაადგამენ.

ყველაფერს თითქოს გრძნობენ და ხედავენ სვანეთის ბუმბერაზი მთები, აქაურობას დასცქერიან შუბლშეკრულნი და დღემან ცივი დღშილით. მთელი მი-

დამო ერთ მთლიან ანსამბლში ისახება და საოცარ პანორამას ქმნის.

— უპ, რა დიდებულია აქ ყველაფერი, — აღტაცება ვერ დაფარა ვაჟამ.

— ეს არის სოფელი ჯვარი. აქედან იწყება სვანეთის მთები და თვით სვანეთი. მალე კახალის მშენებლობას დაიწყებთ აქ. ზევით, — ხელი ვაიშვირა კაქულიამ მარჯვნივ, — ზემო ჯვარია, იქ ვაშენებთ მუშათა დაბას, კახალის მომავალი მშენებლობისათვის.

ზამო ჯვარი

ქვემო ჯვრიდან ზემო ჯვრამდე არც თუ დიდი მანძილია, მაგრამ აქაურ რელიეფს სოფლები მაინც საკმაოდ დაუშორებია, კლდოვან მდლოებზე ზიგზაგად დაკეცილი მოასფალტებული გზატკეცილი ერთი წლის წინათ გაუყვანიათ ენგურპესის მშენებლებს და ახლა იგი ტრანსპორტის უწყვეტი ნაკადის არტერიად გამხდარა. გე-ტყითა და ცემენტით, ლითონის ნაკეთობებითა და ბლოკებით დატვირთული ტრანსპორტის ქარავანი მალა-მალა მიიწევს, გუგუნებს და აქეთ-იქით ფანტავს კვამლს.

მოსორებით მდებარე საურმე გზას ბალახი შორევი, საცალფეხოდაც აღარ იყენებენ.

„ვილისმა“ უკანასკნელად დაკეცა გზა და აივჯა, ტაფობზე გამოჩნდა მშენებლობა. აქ ბუმბერაზი მთების დაკბილული კალთები ქმნიან მოზრდილ გორებს, რომლებიც მესერივით ეკვრის ჩაის პლანტაციებსა და სიმინდის ყანებს. ამ მწვანე ზღვაში აქა-იქ გაფანტული ტუნგოსა და ხეხილის ტოტები ქოლგებივით გაშლილან, მათი ჩრდილები წაქცეული სოკოებივით გაწოლილან მობიბინე მდელოებზე.

კანტორასთან მგზავრები მანქანიდან გადმოვიდნენ, ინჟინრებს გარს შემოეხვივნენ მშენებლები, ისინი ერთმანეთს არ აცლიდნენ ლაპარაკს, ყველას სურდა ხელმძღვანელებისაგან რჩევა-დარიგება ან დახმარება მიეღო.

ვაჟა და თენგიზი ყურს უვლებდნენ მათ ლაპარაკს და არ იცოდნენ რატომ მოქცეულიყვნენ, დალოდებოდნენ ინჟინრებს, თუ თვითონ წასულიყვნენ მშენებლობის დასათვალისწინებლად.

მაგრამ მალე ინჟინრებმა დაამთავრეს საუბარი და აჩქარებული ნაბიჯით წავიდნენ მშენებლობის მორევსაკენ. კაქულიამ ანიშნა და, ბიჭებიც მათ გაყვნენ.

მშენებლობის ვრცელ ფართობზე აქა-იქ ჯერ კიდევ ჩანდა მცენარეთა ამოუძირკვავი ძირები. სამსართულიანი სახლების ორი კვარტალი მზად იყო მობინადრეთა ჩასასახლებლად, ისინი თეთრად ქათათებდნენ ოქროსფერი მზის დამრეც სხივებზე. ათეული ამწე ონკანი ქოთქოთებდა, წაღმა-უქელმა ტრიალებდა და ბაგირზე გამობმულ ტვირთს პაერში აქანავებდა, სანამ დანიშნულ ადგილზე არ მიიტანდა. დატვირთული აეტომანქანები სასწრაფოდ იცლებოდნენ და უკანვე ეშურებოდნენ ახალი ტვირთის მოსატანად. მზესთან სიახლოვით სახეგარუჭული მემონტაჟეები ქანდაკებებივით იდგნენ ხარჩობებზე და ხელებგაწვდილი ელოდებოდნენ ამწევი ონკანების ბაგირებზე გამობმულ ბლოკების მიახლოებას. ათეული შერობა ერთდროულად შენდებოდა და სხვადასხვა ბრიგადის წევრები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ შრომის ტემპებში.

— რას იტყვი, ახალგაზრდებო, კმაყოფილი ხართ ჩვენი მშენებლობით? — იკითხა კაქულიამ.

— რა დიდებული ადგილია შერჩეული, რა მშვენიერი პეიზაჟი იშლება ირგვლივ.

ეს საცხოვრებელი დაბა კი არ იქნება მხოლოდ, საუკეთესო საკურორტო ადგილადაც გადაიქცევა.

— ჯერ სად არის, მშენებლობა რომ დამთავრდება და მასალებისა და ნარჩენების გროვისაგან მიდამო გაიწმინდება, მერე ნახეთ ჩვენი დაბის სილამაზე.

მართლაც, საუცხოო ადგილი შეურჩევიათ მომავალი დაბისათვის, რომელიც ენგურპესის კახალის მუშებისთვის შე-

ნდება. სამხრეთ-დასავლეთით, დაბის შენობათა ნაწილი უკვე აზიდულა სივრცეში. აქვე უნდა ააშენონ სკოლა, საბავშვო ბაღი, საბავშვო სახლი და სპორტმოედანი.

ინჟინრებთან 30-31 წლის ჩასვენილი, შავგვრემანი ახალგაზრდა მივიდა, სპეცტანსაცმელი ეცვა, მკლავებდაკაბიწებულს ხელები მტვრითა და ოფლით ჰქონდა გასვრილი. მას ჩვეულებრივი მუშისაგან ვერ განასხვავებდით.

— იმედი მაქვს კმაყოფილი ხართ ჩვენი ტემპით, ამხანაგო ნოდარ, — მიმართა მან მთავარ ინჟინერს და ხელი გაუწოდა.

— მართალია, რაჰველი ხარ, მაგრამ შრომის ტემპებზე ვერ დაჯემდურებით, — ღმილით მიუგო ემზვარმა და უბნის უფროსს, ვლადიმერ ჭარბაძეს მეგობრულად მოხვია მხრებზე ხელი.

— ეჭპრობთ ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებას, მაგრამ მთავარი მაინც ის არის, რომ ზამთრის ცუდი ამინდების დადგომამდე დავამთავროთ ძირითადი სამუშაოები, უამინდობის დროს კი შენობათა შიგაკეთილმოწყობაზე ვიმუშავეთ. მხოლოდ მასალა არ დავკვივიანოთ და დანარჩენი ჩვენ ვიცით.

— მასალა რამდენიც გინდა იმდენია, შენ მხოლოდ ათვისება შეძელი. ვისია ეს ბრიგადა? — ემზვარმა თითი გაიშვირა ახალგაზრდებისაკენ, რომლებიც ამწევი ონკანის წინ დახვავებულ ვეებერთელა ბლოკებს ეჭიდებოდნენ.

— ეს გურამ რუხიაშვილის ბრიგადაა, სამუშაოს მწარმოებელი ინჟინერი იური მადათოვია, — უბასუხა ჭარბაძემ და დასძინა: — ძალიან ისახელა თავი ამ ყმაწვილმა, გასულ წელს დაამთავრა პოლიტექნიკური ინსტიტუტი და თბილისში დატოვეს „საქიძრომშენის“ საპროექტო განყოფილებაში, მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ თბილისშია გაზრდილი, დედაცა და ნათესავეებიც იქა ჰყავს, ჭალაქში მუშაობა არ ისურვია და ჩვენთან მოვიდა. სწრაფად დაეუფლა თავის საქმეს. აი, ისიც.

მალაღი, წაბლისფერმა მანქანის მძღველმა მიწის ახალგაზრდამ მონათქვამებით მივიდა და საერთო სალაში მისცა, მაგრამ ემზვარი ამას არ დასჯერდა და ხელი ჩამოართვა. მისალმებაზე ეტყობოდათ, ჭარბაძის რეკომენდაციის გარეშეც კარგად იცნობდნენ ერთმანეთს.

იური მადათოვმა ხელმძღვანელ ინჟინრებთან საქმიანი საუბარი წამოიწყო, საჭირო მითითებები მიიღო და უკანვე გაბრუნდა.

ბიჭებმა მისი წასვლის შემდეგ გაიგეს, რომ ამ 23 წლის ახალგაზრდას თავისი ცხოვრების გეგმა ჰქონია შედგენილი: 1961/62 წლების გეგმით ითვალისწინებდა ენგურპვისის მშენებელი გამბლარიყო, რასაც მიიღწია კიდევ. 1964 წელს როცა დაბის მშენებლობა დამთავრდება, გათვალისწინებული აქვს კაშხლის მშენებლობაზე გადავიდეს სამუშაოდ და ამავე დროს სწავლა განაგრძოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ასპირანტურაში დაუსწრებელ განყოფილებაზე.

— შე ვინატრებდი მის ადგილზე ყოფნას, — გადაუღაპარა თენგიზმა გაესას.

— მერე რა გიშლის ხელს?

ინჟინრები ნელი ნაბიჯით დადიოდნენ და გულდასმით ათვალაერებდნენ მშენებლობის თითოეულ კუჩქულს, ახალგაზრდები შორიახლო მიყვებოდნენ, ისინი სრულებით არ უგდებდნენ ყურს მათ საუბარს.

ინჟინრები შეჩერდნენ ახალგაზრდა მუშებთან, რომლებსაც თითქოს არც კი შეუნიშნავთ ხელმძღვანელების მოსვლა, ყურადღებაც არ მიუტყევიათ მათთვის — ზოგი რკინა-ბეტონის მზა ნაწილებს ცლიდა აეტომანქანიდან, ზოგი ევებერთელა პანელებს შეჭიდებოდა, რომ ამწევი ონკანის ბაგიზე გამოსაბმელად მოემზადებინა, ხოლო სამი ახალგაზრდა მშენებლობის მეორე სართულზე გასულიყო და ხელებდაწვდილი ელოდებოდა ამწევი ონკანის ბაგიზე მოქანავე ტეირათის მიახლდებას. მიუახლოვდა კიდევც მშენებლები ჩაეჭიდნენ, მაგრამ ვეებერ-

თელა ოთხკუთხა პანელი ხელიდან გა-
ესტლათ, ქანაობა დაიწყო და სასურ-
ველ მიმართულებას არ ლებულობდა,
მაგრამ ახალგაზრდებმა თავისი გაიტა-
ნეს, ტვირთის ქანაობა შეაჩერეს, სასურ-
ველი მიმართულება მისცეს და პანელი
ხელ-ნელა დაეშვა საპირკველზე, — მე-
სამე სართულის კედლის ნაწილი უკვე
იმართა მთელ სიმაღლეზე და ბაგირიც
მოიხსნა. კვლავ აქოთქოთდა ამწევი ონ-
კანი, დაეშვა ბაგირი, მუშებმა ახალი
ტვირთი გამოაბეს და ჰაერში გაუშვეს.
ინჟინრების გამოჩენაზე გვუფს ერთი
ახალგაზრდა მუშა გამოეყო და ხელმძ-
ღვანელებთან მივიდა, მოწიწებით მიე-
სალმა.

— ამ ბრიგადის ხელმძღვანელია, გუ-
რამ რუხიაშვილი, — თქვა ვლადიმერ
ქარბაძე.

რუხიაშვილი შორიასლო დადგა. ინ-
ჟინრებისგან კითხვებს მოელოდა, მაგ-
რამ მათ არც კი მოიხედეს, ქარბაძეს ამ-
ლევდნენ მითითებებს. შემდეგ მოულო-
დნელად ემზვარი რუხიაშვილისაკენ მიბ-
რუნდა და ჰკითხა:

— როგორ მოეწეე, გურამ, კმაყოფი-
ლი ხარ ბინით?

— კი, კმაყოფილი ვარ. გამაღობთ
ეურადღებისათვის. როცა ცოლშვილი
ახლოს მყავს, უფრო გულდამშვიდებით
ვმუშაობ.

გურამ რუხიაშვილი აქ ყველასთვის
ცნობილი ბრიგადირია, იგი ადრე მუშა-
ობდა გუმბათქვისის და ლაჯანურქვისის
მშენებლობაზე და ეს ინჟინრებიც მისი
ხელმძღვანელები იყვნენ მაშინ. რუხიაშ-
ვილი ყველგან სასახლოდ ასრულებდა
დავალბებს. მან მუშებისა და ხელ-
მძღვანელების სიყვარული და ნდობა
დაიმსახურა. შემდეგ, როცა დაოსტატ-
და და კვალიფიციური მშენებელი გახდა,
ბრიგადირად დააწინაურეს და ახლა მე-
მონტაჟეებს ხელმძღვანელობს.

— სწავლის საქმე როგორა გაქვს, გუ-
რამ? — შეეკითხა ირაკლი კაკულია.

— რამდენიმე საგანი უკვე მომზადე-
ბული მაქვს, იანვარში ყველას ჩაეაბა-

რებ. ალბათ, მომავალი წლიდან ^{გაგრძელდება}
სის სტუდენტი ვიქნები, — ^{მოკრძალებ}
ბით, მაგრამ სიამაყით დასძინა რუხიაშ-
ვილმა.

იგი პოლიტექნიკური ინსტიტუტის
დაუსწრებელ განყოფილებაზე სწავ-
ლობს. ეს ახალგაზრდა სწავლას, ოჯახსა
და შრომას ისე უზამებს ერთმანეთს,
რომ ყველგან სანიმუშოდ ასახელებენ
ამხანაგები. ახლახან ცოლშვილი ზემო
ჯვარში ჩამოიყვანა, თავისივე აგებულ
შენობაში მიიღო კეთილმოწყობილი
ბინა.

გურამ რუხიაშვილის ბრიგადა სოცია-
ლისტურ შეჯიბრებაში იყო ჩაბმული
სხვა ბრიგადებთან, ყოველდღიურ დავა-
ლებებს 130-135 პროცენტით ასრუ-
ლებდა.

— გურამ, მაღლობა მე არ მეთქმის.
ბინა შენ დაიმსახურე შენი ვაჟაკური
შრომით, მაგრამ გაფრთხილებ, ორ ბავშ-
ვზე არ შეჩერდე, იმრავლე და ბინის გა-
ფართოება ჩვენს დროში ძნელი საქმე
არ არის.

მზით დამწვარ ახალგაზრდას ყურები
გაუწითლდა და თავი დახარა, მხოლოდ
ის მოახერხა ეთქვა — სამ ბავშვზე შე-
ჩერებასაც კი არ ვფიქრობო, და ტუჩებ-
ზე ღიმილი გადაეფინა.

— რას იტყვი, გურამ, — კვლავ შეე-
კითხა პასუხით კმაყოფილი ემზვარი, —
შეჯიბრებას როგორი მაჩვენებლებით
დაამთავრებ, ვატყობ, შენი ბიჭები ორ-
მაგი ენერგიით მუშაობენ.

— ჩემს ბრიგადაში 35 კაცია, ყველა
ახალგაზრდაა, მათ შორის ბევრია კომ-
კავშირელი, რამდენიმეს საშუალო გა-
ნათლება აქვს და უმაღლეს სასწავლე-
ბელში სწავლის გაგრძელებაზე ფიქ-
რობს. ასეთ ახალგაზრდებს უნდა ენ-
დოთ, ისინი თავს არ შეირცხვენენ. აი,
მაგალითად, ანზორ ფიფია, — რუხიაშ-
ვილმა თითო გაიშვილა ქერათმიანი ახალ-
გაზრდისაკენ, რომელიც ვეებერთელა
ბლოკს ამწევი ონკანის ბაგირს აბამდა,
ირგვლივ ვერავის ამჩნევდა და მხოლოდ
თავის საქმეზე ფიქრობდა, — აქაურმა,

ზღვდიდელი. ჩვენთან სამუშაოდ იმ განზრახვით მოვიდა, რომ ენგურჰესის მშენებლობის დამთავრებამდე აქ იყოს და დაუსწრებლად დაამთავროს უმაღლესი სასწავლებელი.

ინჟინრებმა ახალგაზრდა მუშებს ნამუშევარი მოუწონეს, შეაქეს და კანტორისაკენ გაბრუნდნენ. ვაჟა და თენგიზი დარჩნენ და მუშებთან საუბარი გააბეს. მხოლოდ კაცულიამ შეინიშნა სტუმრები უკან არ მოგვეყვებიანო, მობრუნდა და გასძახა:

— ყმაწვილებო, ერთი საათის შემდეგ უკანვე გაბრუნდებით. თუ თქვენც ჩვენთან წასვლას ისურვებთ, კანტორაში ვიქნებით.

ვაჟამ და თენგიზმა მადლობა გადაუხადეს კაცულიას, მაგრამ უკან გაბრუნებას ჯერ არ ფიქრობდნენ.

მუშენებლები

ისინი ათვალერიებდნენ მშენებლობას. მშენებლებს რამდენიმე სწორ ქუჩაზე უკვე ჩაეშქრივებინათ სამსართულიანი შენობები. ბევრის შიგამოპირკეთებაც დაემთავრებინათ მებათქაშეებსა და დურგლებს. ახლა მხოლოდ მობინადრეთა ჩასახლებას ელოდნენ ეს სახლები. თითო შენობა 18 ოჯახისათვის იყო განკუთვნილი, ექვს-ექვსი სამოთახიანი, ოროთახიანი და ერთოთახიანი ბინით. რა თქმა უნდა, ყოველ ბინას ჰქონდა თავისი სამზარეულო და დამხმარე ფართობი. შენობები ტყუბებივით გავდნენ ერთმანეთს. როცა ახალგაზრდები ათეული სახლის ერთდროულ მშენებლობას უცქეროდნენ, ოცნებით წარმოიდგინეს კუილმოწყობილი დაბის დიდებული სანახაობა: ფართო ქუჩები, სკვერები, გაზონები, პარკები და ხალისიანი ცხოვრების ხმაური. ტაფობზე აგებული პატარა ქალაქის ირგვლივ პლანტაციებისა და ყანების მწვანე ტევრი, მთების კალთები თავისი ტყე-ბუჩქებითა და პორიზონტზე მიბჯენილი მწვერვალებით.

აქ თითქმის ყველა მშენებელი ახალგაზრდა იყო. ისინი ისე მსუბუქად ა-

რულებდნენ ყველა სამუშაოს, თითქმის ბაშბის ფთილებს ათამაშებდნენ ხელში. ვაჟამ და თენგიზმა ყურადღება მიაპყრეს იმას, რომ თითოეული ცდილობდა მეგობრისათვის შრომა შეემსუბუქებინა, თავის თავზე აეღო მეტი დატვირთვა.

— ასეთ ბიჭებთან ცხოვრება ღირს! — თქვა ვაჟამ, როცა ისინი მშენებელთა ერთ ჯგუფს მიუახლოვდნენ.

— ძმობილებო, ზემდგომი ორგანოებიდან ხომ არა ხართ, ასეთი გულისყურით რომ გვადევნებთ თვალს. არ მოგწონთ ჩვენი მუშაობა? — ჰკითხა ნახევრად ირონიული ღიმილით ვაჟასა და თენგიზს ვილაც ყმაწვილმა, ვეებურთულა ოთხკუთხი ბლოკი ამწვევი ონკანის ბაგირს გამოაბა და ოფლიანი შუბლი ბრეზენტის მტვრიანი ხელთათმანით მოიწმინდა.

— ჩვენ ზემდგომი ორგანოებიდან არა ვართ. უბრალოდ, გვინტერესებს თქვენი ცხოვრება და შრომა.

— საწყენად არაფერი მითქვამს, ძმობილო, მეც უბრალოდ შეგებუძრე მხოლოდ. — მიუგო კეთილი ღიმილით მუშამ და ახალგაზრდებს თავი გააცნო: იგი ლეჩხუმელი ალექსი ყურაშვილი აღმოჩნდა. აქ მოსვლამდე ლაჭანურის პესის მშენებლობაზე მუშაობდა, დიდი გამოცდილება მიიღო და საყოველთაო პარტიის ცემაც დაიშახურა. ამხანაგები და ხელმძღვანელები ანგარიშს უწყევდნენ მის სიტყვას. ახლახან თავისივე აშენებულ სახლში ოროთახიანი კეთილმოწყობილი ბინა მიიღო და აქ ჩაასახლა ლეჩხუმიდან ჩამოყვანილი ცოლშვილი. იგი სიამაყით უცქერას ახალ-ახალი კორპუსების მშენებლობას, სადაც მისი შრომაც არის ჩაქსოვილი, სამუშაოდღის დასასრულს ოჯახში მიიჩქარის ცოლშვილთან, იქ ეგულება შრომით გულნაჭერებს თბილი კერა და ოჯახური მყუდროება.

— ალექსი, სიტყვა არ გვიარგა, მკავეა მკვაზე პანტასავით, — სიცილით ჩაერია საუბარში მეტეტონე ანზორ ფიფია და ვაჟასა და თენგიზს მიუბრუნდა, —

გვიხარია, როცა ჩვენი საქმით დაინტერესდებიან, მაღლობას მოგახსენებთ ყურადღებისათვის, მაგრამ გვაპატიეთ, ახლა დრო არა გვაქვს ყველაფერი დაწვრილებით გავაცნოთ. სამუშაოს დამთავრების შემდეგ მოზრძანდით. თუმცა ახლა მოკლედ მაინც გეტყვით: როგორც ხედავთ, ჩვენ ვაგებთ დაბას 5 000 კაცისათვის. აქ იცხოვრებენ ენგურაქისის მშენებლები. გათვალისწინებულია დაბის მშენებლობა 1964 წლის პირველ ნახევარში დაემათავროთ. ვაშენებთ სწრაფად, იაფად და მაღალხარისხოვნად. ჩვენ დარწმუნებული ვართ, დაბას დანიშნულ დროზე გადაეცემთ საექსპლოატაციოდ.

— რავე მთავარი ინჟინერივით ლაბარაკობ, — ახარხარდნენ ახალგაზრდა მუშები.

— დამაცათ, — შეუძახა ანზორმა ამხანაგებს — დაბის მშენებლობას რომ მოვრჩებით, კაშხლის მშენებლობაზე გადავალთ ყველანი. ამ დღეს სიხარულით ველოდებით. მომავალი წლიდან პოლიტექნიკური ინსტიტუტის დაუსწრებელი განყოფილების გახსნას გგებრდებთან. მივიღებთ უმაღლეს საინჟინრო განათლებას წარმოებიდან მოუწყვეტლად. მეც ამ განზრახვით დავიწყე ამ მუშაობა.

ანზორი გაიტაცა სტუმრებთან საუბარმა და ვერც კი შენიშნა ამწევი ონკანის დაშვებულ ბაგიროს როგორ გამოაბეს მისმა ამხანაგებმა ახალი ტვირთი, რომელიც უკვე ჰაერში კონწიალებდა.

საუბრის დასასრულს ანზორმა თავის ტოლებს შებეტონე ამხანაგები გააცნო: ვახტანგ გულღაშვილი, არონ თურქია, ოთარ სილაგაძე, ტრისტან მენაბდე და სხვები, და თან სიამაყით დასძინა: ყველანი 125-130 პროცენტით ვასრულებთ ყოველდღიურ დავალებებსო. ამიტომ ხელფასის გამომუშავება და მშენებლობის ტემპი ურთიერთ პროპორციულია, ხოლო შენობების რაოდენობაც არითმეტიკული პროგრესიით იზრდებაო.

ვაქამ და გურამმა მეტი დრო არ და-

აკარგვიანეს შებეტონეებს, მაღლობა ვადაუხადეს და მშენებლობის დამსახურებული მუშაკი რება განაგრძეს.

სამშენებლო უნიის უფროსი

ეს ახალგაზრდა მხოლოდ 33 წლის არის. 1953 წელს დაუმთავრებია თბილისის პოლიტექნიკური ინსტიტუტი. როცა ლაჩანურაქისი საექსპლოატაციოდ გადაეცა, მშენებლობის მწარმოებელი ინჟინერი ენგურაქისის მშენებლობაზე გადმოიყვანეს და ზემო ჯგირის სადაბო მშენებლობის უბნის უფროსად დანიშნეს.

უნარიანი ხელმძღვანელი აღმოჩნდა ვლადიმერ ჭარბაძე. ჩაბაბა თუ არა ობიექტი, ყველა წვრილმანი წინასწარ გაითვალისწინა, დააზუსტა და მომზადებული შეუღდა საქმეს. მისი საწარმოო ბრიგადები შეუფერხებლად მუშაობენ და ერთ წელიწადში უკვე მოასწრეს სადაბო მშენებლობის ნახევრის დამთავრება. ახლა მათი საზრუნავია, შრომის ტემპი არ შეასუსტონ და ერთ წელიწადში მზად ექნეთ მუშათა ეს პატარა ქალაქი თავის მკვიდრთა მისაღებად.

ვაქა და თენგიზი ხარაჩოვზე გასულ მშენებლებს შესცქეროდნენ, როცა თავზე ვლადიმერ ჭარბაძე წაადგა:

— თქვენ ისევე აქა ხართ? მეგონა უკვე წახვედით, — მიმართა ახალგაზრდებს და ვაქას მკლავზე ხელი მოკიდა, — გეტყობათ გაინტერესებთ ჩვენი მუშაობა. წამოდი, ნიგვების ჩრდილში ვისაუბროთ, — ჭარბაძემ ხელი გაიშვირა შემოღობილ ეზოში ამართულ ვეებერთელა კაკლის ხეებისაკენ.

ისინი ეზოში შევიდნენ. ვლადიმერს ახლდა ორი ახალგაზრდა, ერთს ხელში „რულეტი“ ეჭირა და ფეხდაფეხ მიყვებოდა უბნის უფროსს, მეორეს ილიაში ამოეჩარა დახვეული ქალაღი, ეტყობოდა, ნახაზი იყო.

ორი ვეებერთელა კაკლის ხე ეზოს ჩრდილაგდა. მათი ტოტები ქოლგებოვით ეფარა ყავრით დაბურულ ძველებურ აივნიან ოდასახლს, რომლის წინ

ვინ იცის როდის, ვარდის ბუჩქები და-
ერკოთ.

— ამ სახლში მოხუცი დადიანი ცხო-
ვრობს, — დაიწყო ვლადიმერმა, — იგი
ნატეხია იმ ძველი დადიანებისა, რომ-
ლებიც ერთ დროს სამეგრელოს მარ-
თავდნენ. ამ კარმიდამოზე ბინათმშენებ-
ლობა გვეჩინდა დაპროექტებული, მაგ-
რამ, როცა აღვიღზე მოვედით და ეს
ფართო, კეთილმოწყობილი, ამ ვეებერ-
თელა ნივთის ხეებით დამშვენებული
ეზო ვნახეთ, პროექტის შეცვლა დაგე-
ქირდა. აბა ვინ გაიმეტებს ამ ასწლოვან
კაცის ხეებს მოსაქრელად! დადიანს
ბინით დაეკამაყოფილებთ, სადაც სურს,
იქ ავუგებთ სანაცვლოს, ან აქ დარჩეს,
დაბაში, საცხოვრებლად, თუ კი ისურ-
ვებს. ამ სახლს ავიღებთ, — ვლადიმერ-
მა თითო გაიშვირა ოდესაბოლოაქენ, —
მის ადგილზე ავაგებთ საბავშვო ბაღსა
და საბავშვო ბაგას. ეს ეზო საუკეთესო
ადგილი იქნება სპორტმოედნისა და ყვა-
ვილნარებისათვის. ეს ასწლოვანი კა-
კის ხეებიც თავის გამაგრებულ
ჩრდილს არ მოაქლებენ პატარებს.

მწვანე ნაყოფით დახუნძული კა-
კის ხეები ისე შრიალებდნენ, თითქოს
ყურს უგდებდნენ უბნის უფროსის სა-
უბარს.

— თქვენ აშენებთ დაბას კაპიტალუ-
რი ნაგებობებით, ვიცით, რომ აქ უნდა
ჩასახლდნენ კაშხლის მშენებლები, მაგ-
რამ მაინტერესებს ერთი საკითხი, როცა
კაშხლის და ჰესის ყველა მშენებლობა
დამთავრდება, რას გააკეთებს აქაური
მოსახლეობა? — იკითხა ვაჟამ.

— ეს ყველაფერი წინასწარ გაითვა-
ლისწინეს პროექტების ავტორებმა. ჰე-
სის ექსპლოატაციისაში გადაცემის შემდე-
გაც გაგრძელდება ჩვენს დაბაში ცხოვ-
რება და ეს კაპიტალური ბინები უკაც-
რიელი არ ვახდება. აქაური მცხოვრებნი
იმუშავენ თაბაშირის ქარხანაში, რომ-
ლის მშენებლობა უკვე დაწყებულია.
შეიძლება იკითხოთ, რის ბაზაზე აიგე-
ბა იგი? აბა, — ქარბაძემ ხელი გა-

იშვირა ჩრდილოეთით, მთის კალთები-
საქენ, რომლებიც ირისმანმსწრაფად
— ეს თეთრი კლდეები საუკეთესო მა-
სალა არის თაბაშირისათვის. ჩვენი მზარ-
დი სახალხო მეურნეობა კი ამ ნაწარმს
ძალიან დიდი რაოდენობით მოითხოვს.
ასე, რომ კეთილმოწყობილ დაბას არა-
ვინ მიატოვებს და არც შორს მოუხდება
სამუშაოზე წასვლა. — დაამთავრა სიტყ-
ვა ქარბაძემ, წამოდგა და თანხლებ
ახალგაზრდებს მიუბრუნდა: — აბა, შე-
ვუდგეთ მუშაობას.

მან ახალგაზრდას ნახაზი ჩამოართვა
და გაშალა. შემდეგ ეზოს აღმოსავლეთ
კუთხეში შეჩერდა და მონიშნული ად-
გილიდან გადაზოგვა უბრძანა ახალგაზრ-
დებს. როცა ისინი გარკვეულ მანძილს
გადაზოგავენ, წინასწარ გამზადებულ
პალოებს არკობდნენ მონიშნულ წერტ-
ილებში და პატარა ჩაქუჩებით ამაგრებ-
დნენ. ახალგაზრდები ინეინერს კვალ-
დაკვალ დაყებოდნენ.

საბავშვო ბაღისა და საბავშვო ბაგის
მინდორი იხაზებოდა, სკვერისა და
სპორტმოედნის მოსაწყობად ადგილები
იყოფოდა.

ვაჟა და თენგიზი თვალს ადევნებდნენ
მათ შრომას. შემდეგ, როცა მზე გადაი-
ხარა, პორიზონტს მიუახლოვდა და ჩრდი-
ლები დაგრძელდნენ მასპინძლებს მად-
ლობა გადაუხადეს, გამოემშვიდობნენ
და წავიდნენ. მათ იცოდნენ, რომ რამდენ-
იმე წუთში მშენებლობის ავტობუსი
გავიდოდა ზუგდიდისაკენ და ეჩქარებო-
დათ, თუმცა გულით უნდოდათ აქ დარ-
ჩენილიყვნენ.

ზვიკაზმუნებთან

ტინის ვიწროებში აქაფებული და
აყფებული ენგური ზაოლ აწყდება
აქეთიქით, მას ღმერთიც ველარ იხსნის
გათოკვისაგან, მალე მიმართულებას შე-
უცვლიან და საბოლოოდ დაემშვიდობე-
ბა ამ მიდამოს. სვანეთის მთები თვალ-
უწყველელი სიმაღლიდან გადმოყურებს
ხეობას, ცივად და მღუმიარედ. თითქოს

ვერც კი ამხნევს ქვემოთ მოფუსფუსე ადამიანებს. ნირუცველი სიღინჯით გასცქერიან შორს, საღღაც შორს და მხოლოდ ცაზე მიბჯენილი მათი მწვერვალები იცვლებიან ზმირ-ზშირად — ხან ნისლში ეხვევიან ფიქრიანი კაცივით, ხანაც მზეში კაშკაშებენ გასხივოსნებულ აზრით.

აღმათ იციან, იციან მთებმა, რომ საუკუნოვანი მყუდროება საშუალოდ ერღვევათ, ადამიანები მკერდს უბურღავენ და მხოლოდ ისა აქვთ იმედად, რომ მაინც მთებზე რჩებიან, მაინც ზემოდან ვადმოხედავენ ყოველთვის ქვეყანას, თავიანთ საშეფოს, ელექტრონის შუქში რომ გაეხვევა მალე.

როცა ვაჟა და თენგიზი მშენებლობასთან მივიდნენ, მოგუჯუნე მანქანები და მოფუსფუსე ადამიანები ერთმანეთში ირეოდნენ, სივიწროე იყო, მაგრამ მშენებელ ბიჭებს მაინც გამოუნახათ ბურთის სათამაშო მოედანი და მათი ყრია მული ენგურის ზმაურს უერთდებოდა.

უცხოთა დანახვაზე ახალგაზრდებმა თამაში შეწყვიტეს.

— ვინ გნებათ? — იკითხა ერთმა ახალგაზრდამ და ამხანაგებს ისე გადახედა, რომ სტუმრებს აგრძნობინა, ეს ყველას გვიანტერესებსო.

— პირადად არავინ! — უპასუხა თავის ტოლებს ვაჟამ.

— თუ სამუშაოდ მოხვედით, უბნის უფროსს უნდა მიმართოთ, მისი თანხმობით კადრების განყოფილება გაგოფორმებთ.

სტუმრებს გაეღიმათ.

— ჩვენ სამუშაოდ არა ვართ მოსული. ისე, უბრალოდ, გვიანტერესებს თქვენი გაცნობა. — უპასუხა თენგიზმა და გაიფიქრა: ყველგან ასეთი კითხვებით გვხვდებიან, აღმათ, ზშირად მოდოან აქ მუშაობის მსურველები.

— ჩვენ კი ტრესტიდან გვეგონეთ, — ღრეჯით წამოიძახა ვილაცამ.

თენგიზს საბზე ცეცხლი მოედო, უნდოდა უკანვე გამობრუნებულიყო უსიტყვოდ, მაგრამ ისევ იმ ახალგაზრდამ,

პირველად რომ გამოელაპარაკა, სანდომიანად გაიღიმა და მეგობრულად უკო:

— ჩვენ გეხუმრებით, თქვენ გული მოგდით. ასე როგორ შეიძლება, შეკაცო. გაცივნოთ ერთმანეთი და ნახავ როგორი მასპინძლები ვართ. აქ ყველა გვირამბამყვანია. მე ტრისტან ციხელიშვილი ვარ, ეს ახალგაზრდა ყველაზე მეტად რომ ანგლობს, რეზო მუსელიანი, ჯერ მხოლოდ 17 წლის არის, მაგრამ არც ერთ ჩვენგანს არ ჩამორჩება, ყოჩაღი ბიჭია. ეს ყმაწვილი იური ბარანოვი, უკრაინელი. აი ის, — ტრისტანმა ხელი გაიშვირა განცალკევებით მდგომი ყრუვილისაკენ, — აზერბაიჯანელი კოლია ისაევია, და ყველანი ერთი ბრიგადის წევრები ვართ. ინტერნაციონალური კოლექტივი გვაქვს, მგონი, ცუდი ბიჭები არ უნდა ვიყოთ!

— სხვა ბრიგადები არ მუშაობენ გვირამბის გაყვანაზე, მხოლოდ თქვენი ბიჭებია ყოჩაღები? — გაიღიმა ვაჟამ.

— ო, ეგ სწორი შენიშვნაა, რა თქმა უნდა, სხვა ბრიგადებიც მუშაობენ, ისინიც ახალგაზრდებით არიან დაკომპლექტებული, მეტი წილი კომკავშირელია, ყოჩაღადაც მუშაობენ, იმდენად ყოჩაღად, რომ ვერც გეტყვით, რომელი ბრიგადა გამოვა წლის ბოლოს სოციალისტურ შეჯიბრებაში გამარჯვებული... თუშკალა გამარჯვებული ყველანი გამოვალთ, ყველანი კარგად ვასრულებთ გეგმას.

შეჯიბრებულებს ერთი ახალგაზრდა მიუახლოვდა, საეცტაფისაციელი ეცვა, ჩვეულებრივი მუშისგან არ განსხვავდებოდა. მან ცოტა ხანს უცქირა ტრისტანს, რომელიც ზურგშექცევით იდგა, მერე ვერადით ამოუდგა და მხიარული ხარხარით მიმართა:

— რა მოგდის დღეს შენ, რამ დაგავდო ქადაგად?

— თქვენი მოვალეობის დროებითი შემსრულებელი განმარტებას აძლევს სტუმრებს, — იხუმრა ვილაცამ.

გულიანად იცინეს, ტრისტანმა ისტ-

ბარი არ გაიტეხა და სტუმრებს მიმართა:

— ეს ამხანაგი ჩვენი სამუშაოს მწარმოებელია, ინჟინერი ვაჟა მიქაეა. დაწვრილებით ცნობებს ამისგან მიიღებთ.

— ბიჭებო, — მიმართა მიქაემ იქ მყოფთ, — ნახევარ საათში ჩვენი ცვლა იწყებს მუშაობას. დროა, მოემზადეთ!

საუბარი დამთავრდა, ყველამ ბარაკებს მიამშურა, სადაც სპექტანსაცემელი გადაიკვეს და გზას გაუღდნენ.

მიქაეა ვაჟასა და თენგიზს გაეცნო, გვირაბის მშენებლობისაგან წაიყვანა და გზაში საინტერესო საუბარი გაუბა.

საუბარი ინჟინერ მიქაეასთან

მეტად ენაწყლიანი მოუბარი აღმოჩნდა ვაჟა მიქაეა. მეგობრულად მიიღო ახალგაზრდები და დაწვრილებით გააცნო იქაური მშენებლობა. ყმაწვილკაცებმა ისიც შეიტყვეს, რომ ვაჟა 1937 წელს იყო დაბადებული და თბილისის პოლიტექნიკური ინსტიტუტი გასულ წელს ჰქონდა დამთავრებული. იმავე წელს ენგურპეისის მშენებლობაზე გაანაწილეს და უპრეტენზიო ინჟინერმა ბრიგადირად დაიწყო მუშაობა. ახლა იგი ფიქრობს თავისი თეორიული ცოდნა პრაქტიკით გაიღრმავოს, თავი ისახელოს შრომითი მიღწევებით. მას უყვარს თავისი პროფესია და ამაყობს, რომ გვირაბმშენებლობის რთული უბნით დაიწყო მოღვაწეობა. გვირაბმშენებლობა სწრაფი ტემპით მიიწევეს წინ და ამაში მოკრძალებული წვლილი მასაც აქვს, მაგრამ სრულებით არ ფიქრობს საწარმოო წინსვლით დაკმაყოფილდეს. იგი უკვე ემზადება წარმოებისაგან მოუწყვეტლად ასპირანტურის დაუსწრებელი სწავლების განყოფილებაზე განაგრძოს სწავლა და მეცნიერის საპატიო წოდება მოიპოვოს. ვაჟა ჯერ ძალიან ახალგაზრდაა, ენერგიით სავსე და ცოდნას დაწაფებული კომპაგვირელი. ადვილად შეძლებს მიზნის მიღწევას.

ისინი გვირაბში შევიდნენ. ერთი საათი იქ დაჰყვეს და, როცა გამოვიდნენ,

ნაყარი ქანების ბორცვზე შედგნენ, ნახევრად ბნელი გვირაბიდან გამოქვეყნდა ვაჟა და თენგიზი პირველად ვერ უძლებდნენ სექტემბრის კაშკაშა მზის ბრწყინვალეზას და თვალებს აფახულუბდნენ.

— ამოდენა გვირაბის გაყვანა ასეთ მოკლე დროში?! — თავისთვის ჩაილაპარაკა ვაჟამ და გვირაბის ყელს გახედა.

— იცი რა, ჩემო სეხნა, — მოუგო ვაჟა მიქაემ და იქვე ჩამოჯდა ფესვებიანად მოგლეჯილ რქვილაზე, — დიდი და ძნელი სამუშაოს შესრულება გვიბედა, მაგრამ გვირაბმშენებელთა კოლექტივი თითქმის მთლიანად ახალგაზრდებით არის დაკომპლექტებული. ახალგაზრდობა კი უძლეველი ძალაა. ბრიგადები სამ ცვლად მუშაობენ, ისინი სოციალისტურ შეჯიბრებაში არიან ჩამოყალიბებული ერთმანეთთან და ყველა გადაჭარბებით ასრულებს გეგმებს. უშუალო თვარაძის, გურამ მიქაძის, ილია ასლამაზოვისა და სხვების ბრიგადები ერთნაირი მონღომებით იბრძვიან გამარჯვებისათვის და კომპაგვირულ-ახალგაზრდული ბრიგადის საპატიო სახელის მოსაპოვებლად. მე ჯერ არ შემოძლია ვივარაუდო, რომელი მოიპოვეს საპატიო წოდებას, მაგრამ დარწმუნებული კი ვარ ყველა გაიმარჯვებს. აი, რა იძლევა საფუძველს გვირაბის ვადამდე საქსპლოატაციოდ გადაცემისათვის.

— მე დღეს ვნახე თქვენი ბრიგადის წევრები. ეტყობა, დაუხარებლად შრომობენ, — კვლავ ჩაილაპარაკა ვაჟამ.

— ისინი ხომ მარტო ხელქვეითები არ არიან ჩემი, — სიამაყით უბასუხა მიქაემ, — კარგი მეგობრები და გულისხმიერი თანატოლები, ყველა დავალებას ისე ასრულებენ, რომ კონტროლიც არ სჭირდებათ. აი, მაგალითად, — დასძინა მცირე პაუზის შემდეგ მიქაემ, — გვირაბგამყვანები — ტრისტან ციხელიშვილი, აკაკი ვალიევი, რეზო მუსელიანი, ანატოლი გერასიმოვი, იური ბარანოვი, კოლია ისაევი, ამფეტებლები — მძევი თვარაძეები და სხვები, ყველა

ეროვნების შვილები, პარტიის წევრები, კომკავშირელები და უპარტიოები, ერთ ოჯახად ცხოვრობენ და ერთნაირი სიყვარულით შრომობენ, მათთვის არ არსებობს საკუთარი შრომის ნორმა, ყველა ერთისთვის და ერთი ყველასათვის — ესა აქვთ შრომის ლოზუნგად. ამიტომ ყველა ბრიგადის შრომის ნაყოფიერება ყოველთვის მაღალია.

ინჟინერი საუბრობდა, თან თვალს ადევნებდა გვირაბიდან გამოსული ქანებით დატვირთული ბატარა ვაგონების გადაცლას. იგი ვაგონის გამყოლებს გზადაგზა გამოესაუბრებოდა ხოლმე და განკარგულებას აძლევდა. მერე, როცა სტუმრებთან საუბარი დამთავრებულად ჩათვალა, წამოდგა და შიშვარისკენ გასწია, იქ შედგა, სადაც ცაცაბო კლდე პირდაპირ ვადაყურებს ენგურს. აქ, გადახრილ მუხს მაღალი მთის ჩრდილი წამოეწვინა, უფრო ძლიერად ისმოდა მდინარის ხმაური. ინჟინერი დიდხანს იდგა უძრავად და გატაცებით გადასცქეროდა მრავალჯერ ნახულ ლამაზ სანახაობას.

ბოლოს მობრუნდა და ვაქასა და თენგის მიმართა:

— მშატიეთ, მე ახლა ვუცქეროდი და თითქოს ხელშესახებად ვგრძნობდი ჩვენი შრომის შედეგს: აჭაფებული წყლით სავსე უზარმაზარ საგუბარს, ელსადგურების მოგულუნე ტურბინებს, ნათურებით გაჩახახახებულ ამ ბუქებრახ მთებს და კიდევ რაღაც ათას რამეს. აი, თქვენ გელიმებათ და ფიქრობთ, ვინ არის ეს მეოცნებე. ჩვენ ყველანი ამ კეთილ მომავალზე ვოცნებობთ. ყველაფერი ეს მაღე იქნება და ამის შემოქმედი ჩვენა ვართ!

ორიოდე საათის წინ გაცნობილ ახალგაზრდებთან ისე თავისუფლად და მეგობრულად საუბრობდა ვაქა მიქავა, რომ სტუმრები განცვიფრებული იყვნენ და აღტაცებას ვერ მალავდნენ. მერე გათამამდნენ და კითხვები კითხვებზე დააყარეს ინჟინერს.

— მე მაინც არ მესმის, დროებით გვირახს რატომ უნდა ექნეს 180 კვად-

რატული მეტრის კვეთი. განე უფრო ვიწრო ხერელში ვერ გაივლის, ვინაა — იკითხა თენგიშმა.

— თქვენ ახლა ხედავთ ენგურს, როცა დაკლებულია, აბა, ნახეთ გაზაფხულის წყალდიდობის დროს, მთებში თოვლი რომ დნება და ზათქად მოყარდნილი მდინარე წარღვნით ემუქრება აჭაურობას. მაშინ ასეთი მშვიდი კი არ არის, მოათრევს ათასნაირ ხერგს და მოაგორებს უშველებელ ლოდებს. აბა, წარმოიდგინეთ, ამ დროს, რომ არ ეყოს გვირაბის კვეთი, გაიხერგებოდა და ეცემოდა ძველ კალაპოტს, სადაც კაშხლის მშენებლობა გვექნებოდა გაჩაღებული, ყველაფერი გაოხრდებოდა და შრომაც უქმად ჩაგვივლიდა.

სიტყვამ მოიტანა და ისევ კაშხლის მშენებლობის საკითხს დაუბრუნდები. კაშხლებს შორის იგი მსოფლიოში ყველაზე მაღალი იქნება, აიშართება ამ ორ მთას შორის, — ინჟინერმა ჯერ გაღმით და შემდეგ გამოღმით გაიშვირა ხელი, — ფუძიდან 300 მეტრის სიმაღლეზე. აქამად მხოლოდ შვეიცარიაშია 260 მეტრი სიმაღლას კაშხალი და ოჯ დღემდე კაშხალმშენებლობის ტექნიკის სარეკორდო მიღწევად ითვლება. ნაგებობათა სირთულითაც გამოირჩევა ჩვენი კაშხალი, მისი თალივანი ფორმა მშენებლობის დიდ თავისებურებასა და სიძნელებთან არის დაკავშირებული, მაგრამ ჩვენმა საინჟინრო მეცნიერებამ ეს დაბრკოლებები ჩინებულად დაძლია და ახლა, როცა მშენებლობას შევუდგებით, ყველა სიძნელე და წვრილმანი წინასწარ გვექნება გათვალისწინებული.

მომავალი კაშხლის ბალავერი ღრმად გაიჭრება. როგორც ხედავთ, მშენებლებს საქმე გვექნება ტინის მტკიცე მკერდთან და არც ისე იოლი იქნება მისი ამობურღვა და აფეთქება 45 მეტრის სიღრმეზე, მაგრამ ყველაფერს მომზადებული ვხედებით და სიძნელები არ გვაშინებს, ამ სიმაღლის ბალავერში გაისკვნება კაშხლის რკინაბეტონის საძირკველი. იყო დრო, როცა ორიოდე მეტრი სიმაღლის შემ-

დეგ ვეღარ ვახერხებდით ბალავერში ჩასხმული ბეტონისათვის სიმტკიცე შეგენარჩუნებინა, მაგრამ ჩვენმა სპეციალისტებმა ეს საკითხიც დაამუშავეს და ახლა რამდენიმე ათეული მეტრის სიმაღლეზე შეგვიძლია შევეუნარჩუნოთ ბეტონის გათვალისწინებული სიმტკიცე. კაშხლის საყრდენი კედლები, ორივე მხარეზე ღრმად შეიჭრება მთების კალთებში. აი, ხომ ხედავთ გაჩეხილი ტყის ზოლს, — ინჟინერმა კვლავ გაიშვირა ხელი მდინარის გაღმავალიდან, სადაც ასიოდ მეტრის დაშორებით, გაჩეხილი და ფოთოლშემზმარი ტყის ზოლი მოჩანდა ფუქიდან მწვერვალებამდე, — აქ გამოინგრევა მთების მკერდი კაშხლის მხრების საყრდენად. თუ გვსურს წარმოვიდგინოთ მისი გრანდიოზულობა, უნდა გავითვალიწინოთ, რომ მშენებლობის პროექტით ნავარაუდევის ორი მილიონ ორასიათასი კუბური მეტრი ბეტონის დახარჯვა და მთელ რიგ რთულ სამუშაოთა შესრულება.

ამ მიზნით გათვალისწინებულია აქვე აიგოს ბეტონის ქარხანა.

კაშხალი 32 კილომეტრის სიგრძეზე შეგატეებს მდინარეს. მთებს შორის მოქცეული უზარმაზარი წყალსაცავი მილიარდობით კუბურ მეტრ წყალს დაიტევს. წყალსაცავიდან გაყვანილი იქნება მიწისქვეშა გვირაბი, რომლითაც ენგური გზას გაიკვლევს გალის რაიონის სოფელ საბერიოსაკენ. აქ იგი აამუშავებს მილიონამდე სიმძლავრის მიწისქვეშა ელსადგურის ტურბინებს და შემდეგ გამოკვებავს ორ მიწისზედა ელსადგურს, მაგრამ მათი სიმძლავრე უფრო მცირე იქნება. არაფერს ვიტყვი პერსპექტიულ გეგმაზე, რომელიც მეოთხე ელსადგურის მშენებლობას ითვალისწინებს ენგურზე.

— სხვათა შორის, — დასძინა საუბრის დასასრულს ინჟინერმა მიქაეამ, — კაშხლის დაპროექტებისას სპეციალისტები წააწყდნენ სერიოზულ დაბრკო-

ლებას, კერძოდ, როცა მდინარის დებიტი ისე გაიზარდა, რამდენადაც მისი მიმავალი მიწისქვეშა გვირაბი მის ვარტარებას ვერ შეძლებს, როგორ უნდა უვნებელყო დიდი სიმაღლიდან ვარდნილი წყლის ზედმეტობა. იგი ხომ დაახიანებს კაშხლის კედელს და მის ფუძესაც ტყვიასავით გახვრტავს. ჩვენმა სპეციალისტებმა, თბილისის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის თანამშრომლებმა, ეს საკითხიც მოაგვარეს, კაშხალი ისე აიგება, რომ იქიდან ვარდნილი წყლის ზედმეტი დებიტი გაითანტება, წვეთებად დაიშვრევა.

ინჟინერმა საუბარი დაამთავრა და მშენებლებს შეხედა, თუ კიდევ გაინტერესებთ რამე, შეგიძლიათ მკითხოთო. გვირახიდან მუშები გამოჩნდნენ, აფეთქება იწყებოდა, მიქაეამ ვაჟსა და თენგიზს ანიშნა, გვირაბის ყელს მოშორებოდნენ.

ჩანაწერი დღიურში

ვაჟა მიქაეას გვირაბის დათვალიერება ვთხოვეთ. მან ღიმილით გვიპასუხა და თვითონ წავვიძღვა. მთის ფუძეში შეჭრილი ვეებერთელა ხვრელი დევის ამოთხრილი თვალივით შავი იყო და ბნელი. პირველი ნაბიჯის გადადგამზე შიში თუ მოკრძალების მაგვარი რაღაც ვიგრძენი და გვირაბის ყელში ჩემდაუნებურად შევიჩერდი. თვალთახედვაც მიძნელებდა წინსვლას. მზის მოკაშკაშე სხივების შემდეგ უცებ დედამიწის სიღრმეში მოვხვდი. ელნათურები მკრთალად ბეუტავდნენ, მაგრამ თვალი თანდათან შევაჩვიე ყველაფერს, მალე გარკვევით ვხედავდი საგნებს: რუხი ტინისკედლები ნოტიო იყო, უსწორმასწორო, ზემოდან ცივი წვეთები ცვივოდნენ და წაბააწყები გაჰქონდათ დამხვრეულ ქანებზე.

ჩვენ მივდივართ და მივდივართ... ვიწროლიანდაგიან რკინიგზაზე კუნთებდაჭიმული ორი ახალგაზრდა ხელით მიაგორებს ქანებით დატვირთულ პატარა ვაგონს. სახე ოფლით აქეთ დაცვარული, თითქოს გვირაბის ტინის თაღ-

დან მოწყვეტილი წვეთები დასცემოდნენ.

გვირაბი უკვე გაყვანილია, მაგრამ ჩვენ მეორე თავში ვერ გავდივართ. შუაზე გზა გადაკეტილია ახლადმონგრეული ქანებით, რომელსაც ვაჟა მიქავას ცვლის ბიჭები გარეთ ეზიდებიან. გზის დასასრულს ხილვადობა გაძნელდა, აქ ელნათურების რაოდენობა გამრავლებულია, მაგრამ მტვერი ირევა და ბურუსივით ჩამოწოლილა. კონუსურად ამართულ მონგრეულ ქანებზე შემდგარ ორ მუზარადოსანს პნევმატური ბურღები კლდის მკერდში გაურჭვიათ და გამაყრუებელი ხრიალით ხვრეტენ ჯიუტ ტინს. წინა აფეთქებით მონგრეული ლოდების ნამსხვრევები კი იტვირთება და იტვირთება პატარა ვაგონებში. ჯერ აქ ყველა სამუშაო ხელით სრულდება. გვირაბის სიეწროვე საშუალებას არ იძლევა მექანიზაციის გამოსაყენებლად, მაგრამ ამ გავლაზე იგი ისე ვაფართოვდება, რომ ბუღლოზერები, ექსკავატორები და სატვირთო ავტომანქანები თავისუფლად იმოძრავენ გიგანტურ ხვრელში, აი, მაშინ კი წავა მუშაობა ელვისებურად.

ვაჟა მიქავასთან საუბარში ვავიგეთ, რომ გვირაბი საკმარისი აღმოჩნდება მდინარე ენგურის გასატარებლად თვით ძლიერი წყალდიდობის დროსაც.

გვირაბი ერთდროულად ფართოვდება სიმაღლის, ფუძისა და სიგანის მიმართულებით. მშენებლობის დამთავრებისას მისი ფუძე მდინარის 0 წერტილს გაუსწორდება და სიმაღლე 15 მეტრი ექნება. იქ გადადებული ენგურის დამშრალი კალაპოტიდან კაშხლის მშენებლობას შეუდგებიან და, როცა კაშხალი მზად იქნება მთის ამ აწყვეტილი მდინარის შესაგუბებლად, გვირაბის ყელი სამუდამოდ გადაიკეტება ენგურისათვის, რომელიც თავის ძველ კალაპოტს გამოემშვიდობება.

ჩვენ ვდგავართ, თვალს ვერ ვაცილებთ ტინის კედლებზე მიმდგარი მბურღავების მკლავებს, პნევმატური ბურღები რომ აცახცახებენ. ისინი მთე-

ლი სისასტიკით ამრავლებენ კედლის ნახვრეტებს.

მუზარადიანებს თავს დასცემის ტინის თალი.

დაუღალავ მბურღავებს სახე არ უჩანთ, ეტყობა, მთელი სისასტიკით უტევენ და უტევენ ფოლადივით მტკიცე ტინს, მაგრამ დაღლა, რა არის მათთვის დაღლა, რა ვაუძლებს მათ ახალგაზრდულ შერკინებას.

ამ სურათს ვაკვირდები უფრო დაეინებით და ხანგრძლივად, აღფრთოვანებასა და სიამაყეს ვგრძნობ. მე, ადამიანი, შევდივარ აქ, ასეული მეტრის სიღრმის მთის გულში, მილიონობით ტონა მასა მხრებზე მაწევს და ვერაფერს მაკლებს, თითქმის ჩემი ტოლი ორი ვაჟაკი კი უდრეკ გიგანტს მკერდს უფლეთს, ატირებს, შემდეგ აფეთქებს და ამსხვრევს გრგვივითა და ზათქით, მაგრამ ადამიანს სამაგიეროს ვერ უზღავს, თვითონვე იტანება დაბორკილი დევივით.

ვაჟა მიქავას ცვლის ბიჭებს უკვე გაუზიდავთ მონგრეული ქანები და ახლა მის ნარჩენებს ხვრეტენ. მბურღავებმაც დაამთავრეს თავისი საქმე, ბურღები მხრებზე გაიდეს და კედელს მოსცილდნენ.

— ახლა აქ ამფეთქებლები, ძმები რა ედენ და პავლე თვარაძეები შემოვლენ. ისინი ყველა წერტს დენითთ ამოავსებენ, შემდეგ ფითილით დაუკავშირებენ ერთმანეთს, ყველას შეუერთებენ ერთ მთავარ ხაზს და ააფეთქებენ, — გავვაცნო ვაჟა მიქავამ ამფეთქებლების მუშაობა.

უკან ვბრუნდებით. გვირაბიდან გამოსულებს მზე აღმასის ბრწყინვალეობით გხვდება, თვალს თანდათან ვაჩვევთ მზის ელვარებას და ფიჭვის მორხე ვსხდებით.

საუბარს განვაგრძობთ. დატვირთული უკანასკნელი ვაგონები რახრახით გამოდიან გვირაბიდან და სწრაფად იცლებიან. მდინარის კალაპოტისკენ, უფსკრულში ხრიალით ექანებიან ქანების ნამ-

სტერეები და ყველაფერი ჩუმდება, ჩუმდება ერთ წუთით, რომ უფრო მძლავრად ახმაურდეს გარემო.

საუბარში ვიყავით გართული, რომ გვირაბის ყელიდან რამდენიმე ჩაჩქანინანი ახალგაზრდა სირბილით გამოვიდა.

— მოცილდით გვირაბის ყელს! — მოგვმართა ერთმა და გვიანშია გვერდზე გადაესულიყავით. იგი ამფეთქებელი პავლე თვარაძე იყო. გავიქეციით და მოშორებით დავედქით.

წარმოდგენა არა მაქვს, დენთით დატენილი წურტილები როგორ დაუკავშირეს ერთმანეთს ამფეთქებელმა ძმებმა, მაგრამ, როცა მთის ფუძის სიღრმიდან აფეთქების მძლავრი ხმა გაისმა, და ყრუ გუგუნნი ენგურის ხეობას გაყვა, ვიგრძენი ამფეთქებლების გაწაფულ ხელებს არაფერი დაეკლოთ, რომ დენთისათვის მრისხანე, დამანგრეველი ძალა მიეცათ.

ყველაფერმა თვალწინ გამიელვა და წარმოვიდგინე მტერის კორიანტელში გახვეული ქანების ხვაი, მკერდადღლითილი ტინის კლდე. შემდეგ გავხედე ახალგაზრდებს, გვირაბში შესასვლელად მიუწევდათ გული, მაგრამ მიქავას განკარგულებას ელოდნენ.

— აბა, ბიჭებო, შევეუდგეთ მუშაობას, — დაიძახა მან ბოლოს და თვითონაც მათთან ერთად გაუჩინარდა მთის სიღრმეში.

ჩანაწერი დღიური

დავბრუნდი საბერიოდან და სასტუმროში ვისვენებ, მაგრამ რა მომასვენებს ამდენი შთაბეჭდილების შემდეგ. ფიქრები ჩემს თვალწინ ათასგვარ საგნებს გამოსახავენ და ვუცქერი ხან მიწისქვეშა ელსადგურის ტურბინებს, ხან მიწისზედა ელსადგურებს და ხანაც მძლავრი ელექტრო-გადაცემის სადენებს, ქარის ქროლვაზე რომ ზუზუნებენ.

აღტაცებული ვარ მთავარი ინჟინრის უბრალოებითა და გულისხმიერებით,

სრულიად არ მოველოდი მისგან მიპატიებებს, მაგრამ ამ დღით სანამსართყლოს ეზოში რომ დაგვიანა, თვითონ გვითხრა — საბერიოში მივდივარ და თუ გსურთ წამოდიეთ. პირველ შეხვედრაზე მეტად მკაცრი და ოფიციალური მეჩვენა იგი. რას იზამ, თუ სამსახურებრივი მოვალეობა პირნათლად გინდა შეასრულო, ხანდახან მკაცრი და მომთხოვნიც უნდა იყო. ხუმრობა საქმე ზომ არ არის, ამ ვეებერთელა ჰესის მშენებლობის მთავარი ინჟინერია.

მიპატიებებზე ცოტა არ იყოს განვცვიფრდი, მაგრამ უყოყმანოდ ჩავსხედით მანქანაში. თვით ემხვარი შოფრის გვერდით იჯდა, მე და ვეა უკან დავსხედით, „საქვიდროენერგოს“ მექანიზაციის უფროსის, დავით ქლენტის გვერდით. დავითი გზადაგზა გვესაუბრებოდა — იქაურ მხარეს გვაცნობდა, შემდეგ სხვადასხვა საკითხებს შეეხო ისტორიისა და პოლიტიკის სფეროში, ყველაფერში ისეთი ცოდნა გამოამჟღავნა, რომ დაერწმუნდი, თავისი პროფესიის თაყვანისმცემელი საზოგადოებრივ მეცნიერებასაც დიდ პატივს სცემდა.

გავედით თუ არა ენგურის ზიდზე, „ვილისმა“ მარჯვნივ გაუხვია და ჩრდილო-აღმოსავლეთით გაგვაქროლა. სანამ მანქანა ახლადმოსაფალტებულ გზაზე მიჰქროდა ჩვენ ოდნავ ვირწოდი, მაგრამ მალე სვლას უკლო და ჭაყყაყს უმატა.

— ამ გზატკეცილის გაყვანა მხოლოდ რამდენიმე დღეა დავიწყეთ და ჯერ ვერ მოვასწარი, ვაის ამ დროს თუ გვესტუმრებთ ასე აღარ დაგხვდებით, თვით მიწისქვეშა ელსადგურამდე გვექნება ასფალტდაგებული ფართო ტრასა, — თითქოს ბოდიშობდა დავით ქლენტი.

რა დიდებული პეიზაჟი იშლება ირგვლივ, რა საამო საცქერია ეს ბუშბერაში მთავორები თავისი უსწორ-მასწორო ქიმებიითა და პიტალო კლდეებით, დაბურული ტყითა და მორაკრაკე დელებით. მაღალი მთების მწვერვალები

და კალთები, ლურჯი ცა და ძირს ენგურის ვერცხლისფერი ზოლი — აი, ამ კუთხის პეიზაჟი. ვინ იცის, რამდენი საუკუნე გაუცვეთია მათ ზღუმალებას, ფერთა ცვლასა და ფერთა აღდგენას. მაგრამ ახლა დღემოლი უკვე დაურღვევიათ ჩვენი დროის აღამიანებს და გულგანგმირულ კლდეებს ქანგმორეული ფერი ხასხასა ფერით შეცვლიათ...

დენტის გრილი მთიდან მთისკენ იკვლევს გზას, ღრმა კვნესით უაჟიკევა და კლდეებს ეხეთქება, გამოძახილი თანდთან ზუსტდება, სადღაც გადადის, იკარგება. ამ დროს ჰაერში აფრენილი ლოდები ტყვიანაკრავი ფრინველებით ეხეთქებიან ძირს. მთის კალთები იფლითება ფართო ზოლად, იხრგება ნგრევის ნამუსრევით, უკან მიჰყვებიან გზის მშენებელი ბრიგადები მოქოთქოთე ექსკავატორებით, ბულდოზორებით, ტრაქტორებით და შავი გულდრონითა და ნაცრისფერი ქვიშით დატვირთული ავტომანქანებით.

ასეთი შრომის დღილი ოცნებითაც არ შემძლო წარმომედგინა.

მთავარი ინჟინერი მანქანას გზადაგზა აჩერებდა. ხან ჩადიოდა მშენებლობის დასათვალიერებლად, ხანაც მანქანიდან ესაუბრებოდა შემხვედრ მუშებს, ტექნიკებსა და ინჟინრებს. ვის განკარგულებას აძლევდა, ვის დავალებას უცვლიდა, ნამუშევარს უქებდა ან უწუნებდა. მაგრამ ყველაზე მეტად ის მანკიფრებდა, როგორ დაიმხსოვრა ამდენი კაცის სახელი.

ენგური დიდი ხანია თვალს მოეფარა და ახლა გზა მის ნაპირს კი არ მიყვება, მთებში გადის. ამიტომ მშენებლობაც უფრო რთული და ძნელი გამხდარა. მაგრამ მერე რა, ამ ტექნიკასა და მუშახელს რა გაუძლებს? განა ასეთი გზები გაიყვანეს მათ. განა ეს გზა ერთერთი იმ თორმეტთაგანი არ არის, რომელთა მშენებლობა არანაკლებ რთულ და მძიმე შრომასთან იყო დაკავშირებული.

ბოლოს ვილოსი გაჩერდა.

— მივედით, აქედან პატარა მანძილს

ფეხით გავივლით დანიშნულს დაგვინახავს. დე, ჯერ გზა არ არის იქამდე შეწყობილი. — გვეუბნება დავით ქლენტი.

ყველანი მანქანიდან გადმოვედით.

ინჟინრები გზის მშენებლებს ესაუბრებოდნენ. მე და ვაჟა მიდამოს ვათვალიერებდით. კმხვარი და ქლენტი ზამალა შელაპარაკდნენ. გასაგები იყო ჩვენთვის ყველაფერი — ეშხვარმა მექანიკოს-მშენებლებს მუშაობის ტემპი დაუწუნა. ქლენტმა კი ისინი დაიცვა, ან სხვაგვარად როგორ მოქცეულიყო; მექანიზაციას და მის სპეციალისტებს ქლენტი ხელმძღვანელობს.

გზას ფეხით გავუდგეით, თუმცა არც ისეთი ძნელი იყო აქ „ვილისის“ გავლა, მაგრამ, ალბათ, ინჟინრები დაიქანცენ მანქანაში ჯდომით და კუნთების გასამართავად ფეხით წამოსვლა ამჯობინეს.

— ეს რა არის, თქვენ უნდა გენახათ გასულ წელს ჩვენი აქეთ მგზავრობა, — თქვა ეშხვარმა, — ცხენითაც კი არ შეიძლებოდა ტყე-ბურღებში სიარული. აქ ხდებოდა ამოვედით მე და დავითი, დაბროქტებული მიდამოს დასათვალიერებლად. დილიდან საღამომდე მოვუნდით, სანამ პროექტებსა და ადგილმდებარეობის შესატყვისობას დავადგენდით, დავვალამდა კიდეც. უკან სხვა გზით დავბრუნდით, მაგრამ უკეთესი არც ის იყო. გახსოვს, დავით?

დავითმა უსიამო მოგონების ნიშნად თავი გადააქნია.

გზაწვრილით ბორცვებიან მინდორზე გავედით. იქ რამდენიმე ინჟინერი და მშენებელი-ოსტატი უკვე ელოდებოდა ხელმძღვანელებს. ეშხვარმა და ქლენტმა ბებერი რეცხლის ჩრდილში შეისვენეს, იქვე გაშალეს ნახაზები და ჩაიჩოქეს. ნახაზზე მკაფიოდ იყო გამოხატული მინდორი, მისგან მოშორებით მიწისქვეშა ელსადგური, სახელოსნოები და სხვა მრავალი წვრილმანი. მე მსურდა იქედან ცოტა რამ მიინც ამოვეითხა, მაგრამ ვერაფერი გავიგე და განზე გავდექი. ყველა იქ მყოფი დიდ გულმოდგინებას იჩენდა პროექტის დაწვრილ-

ბით განხილვაში და თავის მოსაზრებას გამოთქვამდა. განსაკუთრებით აქტიურობდნენ მექანიზაციის ინჟინერ-ტექნიკოსები, რომლებიც სამუშაოს იბარებდნენ, კამათობდნენ სამუშაოს სირთულეზე, მის მოცულობაზე, ღირებულებაზე, ვადებსა და მრავალ სხვაზე. ბოლოს ყველაფერზე შეთანხმდნენ მშენებლობის მთავარი ინჟინერი ემხვარი და მექანიზაციის უფროსი ელენტი, რომელმაც სამუშაო ჩაიბარა. მან იქვე იხმო მექანიზაციის სამუშაოს მწარმოებელი ინჟინრები და ტექნიკოსები, მიუთითა დასამუშაებელი მინდორი უზენადაც დაეყოთ და ნარდად გაეცათ მექანიზატორებზე, რომლებსაც ნაგებობათა მშენებლობისათვის უნდა მოემზადებინათ რელიეფი.

ვაქას და მე ცნობისმოყვარეობამ დაგვძლია, გაბედვით და ჩვენც კითხვები მივეციით ინჟინრებს. მათგან გავიგეთ, რომ ამ მინდვრიდან 200 მეტრის დაშორებით აიგება მიწისქვეშა ელსადგური. მის ტურბინებს აამუშაებენ წყალგარდნილი, რომელიც საგუბარიდან გამოედინება, — 18 კილომეტრიან მიწისქვეშა გვირაბიდან გადმოსვდება. რა ძლიერი დარტყმა იქნება! მისი დაცემის ძალა დაახლოებით მილიონამდე კილოვატსათვის ელექტროენერგიას წარმოშობს.

ხვალდან უკვე დაიწყება ჰესის პირველი რიგის მოსამზადებელი სამუშაოები. ორიოდე კვირაში მოასვალტებული გზატკეცილი მივა იმ მინდვრამდე, სადაც დღეს ჩვენ ვიყავით; სამშენებლო მასალებით დატვირთული ტრანსპორტი უწყვეტ ნაკადად გაიჭიმება კილომეტრების სიგრძეზე და ჰესის მშენებლობაც სწრაფი ტემპით წავა. ათასობით მშენებელი აახმურებს საუკუნეებით მდუმარე ამ მთებს, ვაშა ჩვენს დღეებს, ვაშა მშენებლებს!

ვაქამ და თენგიშმა იხაზულეს ზუგდიდის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი. ეწვივნენ ენგურის ქალაქის კომბინატს, დაათვალიერეს, ინგირის საბჭოთა მეურნეობის პლანტაციებში ჩაის ფოთლის საკრეფი მანქანები, ყველაფერი აღტაცებას იწვევდა მათში. მაგრამ გოცები-სა და ოცნების სავანი მაინც ენგურპესის გრანდიოზული მშენებლობა იყო.

ახლოვდებოდა დრო, რომელიც დათქმული ჰქონდათ თბილისში გასამზავრებლად, ვაქა ჩქარობდა მშობლებისა და საყვარელი ქალაქის ნახვას, თენგიში კი სხვა ვახდა, გამოიცვალა, მაგრამ მეგობარი ჭერ ვერაფერს ატყობდა.

„რამხელა საქმე კეთდება, როგორ გივანტს აგებს ქართველი ხალხი, რა ნათელ მომავალს უმზადებს ჩვენს ქვეყანას ენგურქესი. ეს ხომ დოვლათის, ბარაქისა, და მატერიალური სიუხვის მყარი საფუძველი ვახდება. დღეს, როცა მშეიდობიანი ცხოვრება დღეს, ამაზე მეტი პატრიოტული საქმე არ მეგულება. სად შეიძლება უფრო მეტად ისახელო თავი, ვიდრე ენგურის ჰესის მშენებლობაზე, სად შეიძლება უფრო მეტი სარგებლობა მოუტანო სუშობლოს, ვიდრე აქ! ვანა ეს სურვილი არ ამოძრავებდა საქართველოს შვილებს, როცა ისინი ენგურქესის მშენებლობაზე მიდიოდნენ? მერე და, ვინ არიან ისინი? ახალგაზრდობა. თვით ინჟინერ-ტექნიკური პერსონალც კი ოცი-ოცდაათი წლის ახალგაზრდები არიან. როგორი სიყვარულით შრომობენ, რამდენი ენტუზიაზმით მათს ყოველდღიურ ცხოვრებაში. ჭერ კიდევ სადაა, როცა მშენებლობა უფრო ფართო მასშტაბით გაიშლება და ერთდროულად შეუდგებიან კაშხლის, ელსადგურებისა და სხვა რთულ ნაგებობათა მშენებლობებს აი, მაშინ იკითხე ახალგაზრდობის მოზღვავება. ისინი აქ ააგებენ ჩვენი კეთილი მომავლის გრანდიოზულ შენობას. შრომა ხელს არ შეუშლის მიიღონ უბად-

ლესი განათლება. ერთდროულად დაე-
უფლებიან მეცნიერებასა და პრაქტიკას,
საამისოდ კი ყოველგვარი პირობები
ექნებათ. ამიტომ იხსნება აქ უმაღლესი
პოლიტექნიკური განათლების დაუსრუ-
ბელი განყოფილება. მე კი ამ დროს
თბილისის ქუჩებში უნდა დავჭროდე
მამანქმის „ვოლგით“, დილასადამოს
რომელიმე პროსპექტზე ვლაზღანდარო-
ბდე, 12 საათამდე შეძინოს. არა, ბატო-
ნო, მე ასეთი ცხოვრება, არ მინდა. უნდა
ვიცხოვრო და ვიშრომო ისე, როგორც
ცხოვრობენ და შრომობენ ჩემი ტოლე-
ბი, წავალ იქ, სადაც ყველაზე მეტად
სჭირდება ჩემი თავი მამულს—ენგურ-
პესის მშენებლობაზე. ჩემს ტოლებ-
თან ერთად იქ უმაღლეს საინჟინრო
განათლებასაც მივიღებ, მშობლებსა-
გან დამოუკიდებლად შევქმნი საკუთარ
ცხოვრებას. გადაწყდა, ენგურპესის
მშენებლობაზე ვერები, მაგრამ როგორ
მოვახერხო, რომ ვეცად დაეყოლიო აქ
დარჩენაზე, როგორ შეეგუებიან გადაწყ-
ვეტილებას ჩემი მშობლები“, — ფიქ-
რობდა მთელი დამე თენგიზი. ინათა თუ
არა, ვეცას გაეხმანა.

ვჯამ ჩვეული ბუზღუნით უბასუბა,
მაგრამ ბოლოს თვალი მაინც გაახილა
და როცა მისი აზრი მოისმინა, თვალე-
ბი მოჰუტა.

— გაგიყდი? — გაიკვირვა ვეჯამ.

— არა, საკმაოდ საღად ვაზროვნებ.
ჩემი გადაწყვეტილება უცვლელია, გეხ-
ვეწები, შენც დარჩე აქ სამუშაოდ.

ვჯა საწოლზე წამოჯდა, თავი მოიქე-
ჭა და თვალეები მოჰუტა.

— იცი რა, თენგიზ, მე რომ მუშაობა
უნდა დაეწყო ეს ნაღია, სხვაგვარიად
არ შეიძლება, დედაჩემი მოხუცდა და
ოჯახის მოვლა უჭირს. ჩემი ძმა ჯერ კი-
დეც მოწოდება. მუშაობა ჩემთვის აუცი-
ლებელია, მაგრამ აქ დარჩენა კი არ შე-

მიძლია, მე უკვე შემირჩიეს ^{საინჟინრო}
ელმავალმშენებელ ქარხანაში და წავალ
თუ არა თბილისი, მუშაობას შევიუდ-
გები.

დიდი ხეყნა და დასაბუთება დასჭირ-
და თენგიზს, რომ ვეჯა ენგურპესის
მშენებლობაზე სამუშაოდ დაეყოლიე-
ბინა, იმავე დღეს ერთხელ კიდევ გაემგ-
ზაერნენ სოფელ ჯვრისაკენ, სადაც გვი-
რამშენებლობის ხელმძღვანელები უნ-
და ენახათ, მოლაპარაკებოდნენ და სა-
ბოლოოდ დარწმუნებულყვენენ თავიანი-
თი ნაბიჯის სისწორეში.

ნანაწიდი დღივრბი

დღეს კიდევ ერთხელ ვიყავით გვირაბ-
მშენებლებთან. ამჯერად უფრო მძლავ-
რად ვიგრძენით სიცოცხლისა და ცხოვ-
რების ზემი, რომელიც მთელ მშენებ-
ლობაზე შეფიშს. ჯერ კიდევ შორს ვი-
ყავით ობიექტიდან, აფეთქების ყრუ
გუგუნე რომ შემოგვესმა. ორიოდ
დღის შრომას ისე შეეცვალა სახე ქვე-
მო ჯვრიდან გვირამშენებლობისაკენ
მიმავალი გზის მშენებლობისათვის,
რომ უკვე დიდ მანძილზე კეთილმოწყ-
ობილი გზატკეცილი უცხოდ გვეჩვენა.

ძველი ნაცნობები მეგობრულად შეგ-
უხედნენ. რა ალტაცება გამოთქვეს ბი-
ჭებმა, როცა ჩვენი ფიქრი გავანდეთ.
ყველა ბრიგადამ თავისთან მიგვიწვია,
მაგრამ ჩვენ კადრების განყოფილების
განკარგულებას ველოდებით. ვისთანაც
გავგზავნიან, მასთან ვიმუშავებთ. ზვალ
უკვე გავვაფორმებენ, მაგრამ მე და
ვჯა შეეთანხმდით, ის სამი დღით წავა
თბილისს, ჩემს მშობლებს მოინახუ-
ლებს და დამშვიდებს.

გადაწყდა, ენგურპესის მშენებლები
ცხდებით! კიდევ ვინ მოდიხართ ჩვენ-
თან ერთად?!

თამაზ ჩხენკელი

ანა კალანდაძის პოეტური გზა

ანა კალანდაძის პირველი ლექსების გამოქვეყნების თარიღი ომის მიწურვისა და მისი დამთავრების ხანას დაემთხვა. ამ დროს ქართული პოეზია დიდი პოლიტიკური მოვლენების განცდისა და გამოსახვის პათოსით იყო მორთული. ეს გარემოება ერთგვარი ერთფეროვნების საფრთხეს შეიცავდა.

ანა კალანდაძის ლირიკამ ერთბაშად მიიპყრო ყურადღება. გაზეთების და ჟურნალების ფურცლებიდან გამოიხედა დაფიქრებულმა სახემ, რომელმაც უცებ დაგვაჩერა თავისი პოეტური პერეტის უშუალობასა, სიძლიერეში და სიმწიფეში.

ჩვეულებრივ, პოეტი დასძლევს რა თავისი განვითარების საწყის პერიოდს, როდესაც „გამოუთქმელის პათოსითაა“ შეპყრობილი, იგი გარესამყაროსთან მიმართებაში ეძებს თავის მისწრაფებათა გამოხატვის საშუალებას. ამნაირად, მის პირველ ცდებში ემბრიონალურად უკვე ჩნდება ინტერესების ის სფერო, რომელსაც შემდგომ, საკუთარი ტემპერამენტის შესაბამისად ზრდის და აფართოებს შემოქმედი. ანა კალანდაძე იმათეთვე საკუთარი თვალთახედვისა და მსოფლშეგრძნების მქონე ხელოვნად შემოვიდა ქართულ პოეზიაში.

ანა კალანდაძის პოეტური გზის დასაწყისში ყურადღებას იპყრობს 1945 წლით დათარიღებული ლექსი „თქვი, ჭია-მარია“, რომელიც, ჩემი აზრით, კა-

რგად გამოხატავს პოეტის სპეციფიკურად ორიგინალურ მსოფლშეგრძნებასა და მხატვრული ექსპრესიის თავისებურებას.

ვარდო შემოუნახავთ წვეთები წვიმის,
 გზაც ნაწვიმარია.
 მე ვთბები მზეზე, ვით უღამნოს მწირო —
 და ჭია მარიას,
 ვუშვებ ჩემს მუხლებზე დაჩოქილს
 მუხლებით —

ყვავილის სადარს.
 რატომ არ დასველდი, თუ წვიმა წუხელი,
 გეძინა საღა!
 თქვი, ჭია მარია, სით მივიხარია,
 თქვი, ჭია მარია!

ვარდო შემორჩენიათ წვეთები წვიმის,
 გზაც ნაწვიმარია...
 დადვივარ ბაღში, ვით უღამნოს მწირო,
 და ჭია მარია,

ვინ იცის საღ არი!

ამ ლექსში წინა პლანზე წამოწეული წვიმის წვეთებით დაცვარული ვარდისა და ნაწვიმარი გზის ფონზე, უღამნოს მწიროვით მზეში დამჯდარი სუბიექტია გამოსახული, რომელსაც მუხლებზე მუხლებითვე დაჩოქილი ჭია მარია უზის. ლექსში წარმოსახული ეს თვალსაჩინო და მეტად ფეროვანი სურათი იშვიათი დამჯერებლობით არის ნაჩვენები, რასაც ხელს უწყობს ბრწყინვალე დეტალიზაცია. მაგრამ ამ ლექსში, თვალსაჩინოდ და კონკრეტულად გამოსახული საგნის გარდა, უხილავი საგანიც იგულისხმება. ეს არის წუ-

ხანდელი წევრით განბანილი წმინდა, შეუბღალავი სამყარო. ლექსში გამოხატულია სამყაროს მშვენიერების ხილვის ნეტარი წუთის განცდა, რომელსაც წარმავლობის გამო მშვიდი სინანულის იერი დაჰკრავს.

ანა კალანდაძემ იმთავითვე სწორი გზი აიღო, მიუხედავად იმისა, რომ მისი პოეტური ლიტყვა მე-20 საუკუნის ქართული პოეზიის ნაწიერია, იგი არ მოიზღვდა ვიწრო ფარგლებით, მისი სტილი, ენობრივი თვალსაზრისით, განაყოფიერებულია ქართული პოეტური კულტურის ათასხუთასწლოვანი ტრადიციით და ამას პოეტი შეგნებულად აკეთებს. მის საუკეთესო ლექსებში ყოველთვის იგრძნობა შინაგანად თანამღევი წინამორბედი გარემოება, რომელიც მიგვანიშნებს, რომ ეს ლექსები ხანგრძლივი ისტორიის მქონე ენისა და პოეტური კულტურის ბაზაზეა შექმნილი. აქედან მოდის მისი ლექსების კლასიკური სიცხადე და ორგანიზებულიობა. მაგრამ ამავე მოვლენამ დაბადა ყალბი შეხედულება, თითქოს ანა კალანდაძის პოეტურ მემკვიდრეობას გაუმართლებელი არქაულობა ახასიათებდეს. რომ თითქოს ამ ლექსების ენა თანადროული არ იყოს და ამდენად ყველგასული და მიუღებელი იყოს ამგვარად წერა. ამ აზრზე მდგარ ლიტერატორებთან და მკითხველებთან შეჯამებისას ირკვეოდა, რომ მათ სწორად არ ესმოდათ სასაუბრო ენისა და პოეტური ენის დამოკიდებულება და აქედან გამომდინარე არქაიზმის საკითხი.

არქაიზმი, როგორც სტილური კომპონენტი, ყოველთვის იყო ქართული პოეტური მემკვიდრეობის ერთერთი ნიშანი. ქართულ პოეზიაში მისი კუთრი წონა, აგრეთვე, ყოველთვის უფრო დიდი იყო, ვიდრე სხვა ხალხების პოეზიაში და ეს გამართლებულია ქართული ენის ისტორიისა და ქართული პოეტური მემკვიდრეობის ტრადიციით. მსოფლიოში დღემდე არსებული ძველი კულტურის მქონე ხალხებს შორის, ქართული ენის სპეციფიკური განვითარება, „მნათობი“, № 8.

რების გამო, მხოლოდ ქართველებს შეუძლიათ ათასხუთასწლოვანი ტრადიციის ერთბაშად და რეალურად წვდომა და გამოყენება. ამიტომ არ იქნებოდა სწორი არქაული ელემენტის არე შეგვეზღუდა ჩვენს პოეზიაში.

ანა კალანდაძის ენა მკითხველზე არქაულობის შთაბეჭდილებას იმიტომ კი არ სტოვებს, რომ თითქოს ამ ლექსებში არქაული სიტყვები ან ფორმები მოკარბებულად იყოს ნახმარი (ასეთი სიტყვა ძალიან ცოტაა: სით, ესრედ, რისად, ვლენან, კვალადცა, მოღვაწებლენ, ვანი სულისად, მთათა ზედა, ცამან, მივდრკები, მითხრობს, ვითარცა...), არამედ იმიტომ, რომ სწორედ ასეთი შთაბეჭდილება უნდა მოეხდინა დახვეწილ და ზოგჯერ არქაული ტონალობით შეფერილ ლექსებს, რომლებშიც, ამავე დროს, პოეტური ხილვების ისეთი სამყაროა წარმოსახული, რაც დაკვირვებასა და ერთგვარ გონების დაუნჯებასაც მოითხოვს.

ანა კალანდაძეს არ დასჭირებია და არც გამოუყენებია ბიბლიური, მკვეთრი არქაიზმები, ისეთი, როგორც ბართაშვილთან გვხვდება დროდადრო. მან უპირატესად მე-20 საუკუნის დიდი პოეტების მიერ დამუშავებული, უკვე მრავალმხრივად დაწმენდილი და ფსიქოლოგიურად მდიდარი თანადროული სიტყვის ტრადიციით ისარგებლა თავისი ღრმა რეფლექსიებისა და ინტელიცენციის გადმოსაცემად. ამავე დროს მან აღადგინა ძველი ქართული მედიტაციური პოეზიის ზოგიერთი ელემენტი და ეს გააკეთა იმიტომ, რომ მისი პოეტური ტემპერამენტისათვის იგი მახლობელი და ორგანული იყო.

ანა კალანდაძე შესანიშნავად ფლობს ქართულ ენას, რომლის ენობრივ-სტილური ნაირსახეობა კარგად აქვს შესწავლილი. იგი არა მარტო კარგად იცნობს ძველი ქართული ენის ძეგლებს და ჩვენს ძველ პოეტებს, არამედ ნაგემებიც აქვს მათი პოეტური დიდმშვენიერება. მან კარგად იცის აგრეთვე იმ განსაცვიფრებელი ფაქტის ღირებუ-

ლება, რომლის მეოხებითაც თანამედროვე მკითხველს მე-5 საუკუნის ლიტერატურული ძეგლის გაგება და შეფასება შეუძლია. 1946 წელს, ერთ თავის ლექსს იგი შესაძლოა იმიტომაც წერს, რომ ხაზი გაუსვას ქართული ენის ამ გასაოცარ თვისებას:

როცა სხვი განსასვენად
ყვავილების თეთრ გვირგვინებს
ეახლება და ყვავილი
საალერსოდ რტოებს ვაშლის,
ყრნაა ერთი მიადგება უცხო სენაკს,
— რა ვინებს? —
— ზუკეს, გიწესს პაღაბში...*

პირველი ოთხი სტრიქონის მეორეულობა აქ ცხადია. ისინი დაწერილია „შუშანიკის მარტილობიდან“ ამოღებული ლაკონური დიალოგის გასარიომივად...

ძველი ქართული ენის ექსპრესიული ძალმოსილება, სტილური ბრწყინვალეობა და ბოლოს მისი უდიდესი ღირებულება ქართული კულტურისათვის საერთოდ, მკაფიოდ არის გამოხატული 1956 წ. დაწერილ უსათაურო ლექსში:

იყალიბოს კედლებს ადგას ნათელი:
აქ მოღვაწეებდნენ დიდნი ქართველნი...
დღესაც გვირგვინი გვახურავს მათი.
აქ უტრს ესმოდა ძვირფასად მკვლი
ტკბილი ქართული — ცხოველი გული
ჩემი ქვეყნისა და შარხანდა.

საინტერესოა, რომ ლექსის ბოლოში გამოყენებულია გრამატიკული ტმესი (სხვათა შორის, ერთადერთი ანა კალანდაძის პოეზიაში), რაც უაღრესად დამახასიათებელია ძველი ქართულისათვის, რუსთაველისათვის, ხოლო მე-20 საუკუნეში გალაკტიონისათვის. ანა კალანდაძეს უხვდა აქვს გამოყენებული „ზოგიერთი პარალელური გრამატიკული ფორმა, რომლებიც ძველი ქართული ენის კუთვნილებია, მაგრამ სავსებით ეგუებებიან თანადროული ენის სტრუქტურას“ (შ. ძიძიგური, მწერლის ენა. გვ. 22). ასეთებია: ნართანიანი მრავლობითის ფორმები (დიდნი ქართველნი, ო, ფიქროა ჩემთა), მსაზღვრელსაზღვრელის არქაული წყობა (ყრმაი

ერთი), ემფატიკური აქცენტები (აქცენტებითი ბრუნვის ფორმები (მწველნიანი ამოვა მიმედ), ადამიანის სახელთა ძველ ქართულისებური ბრუნვა (ვისურვე დავით), არქაული კავშირები და სხვ.

ძველი ქართული ენის ელემენტი ანა კალანდაძის პოეტურ ენაში შემოდის როგორც ერთგვარი მათარგანივებელი ძალა და ინდივიდუალურ-სტილური გადახრის სტაბილური საფუძველი. ეს ელემენტი კეთილშობილი სიძველის იერს და მომზივლელ განუმეორებლობას ანიჭებს მის პოეზიას და იგი თითქოს კლასიკურ სიმარგესა და სურნელს უნარჩუნებს ანა კალანდაძის ლექსებს.

გარდა ამ ელემენტებისა, ანა კალანდაძის პოეტურ ენაში მოჩანს ხალხური პოეზიის სტილური ასიმილაციების კვალი, რაც ექსპრესიული სისადავისა და ფეროვნების, აგრეთვე ხალხური ლექსის მეტრული სტრუქტურის ნიშნით იჩენს თავს. ლექსები „ყაყაოსა სიწითლითა“, „ეუფუნა წვიმა მოვიდა“, ფოლკლორული ფრაზოლოგიზმით ხასიათდება. ხალხური პოეზიის ინტონაციას ამჟღავნებს მისი მშვენიერი „თქვი ანჯაკელო ხვიარა“, მაგრამ განსაკუთრებით ეს ითქმის ლექსების ციკლზე, რომლებიც გაერთიანებული არიან სათაურით „ფშავში“. ეს ლექსები, უკლებლივ, ხალხური დაბალი და მაღალი შაირით არის დაწერილი, რითაც ხაზგასმულია მათი მეტრული სტრუქტურის ფოლკლორულობა.

უმათერესი, რაც ანა კალანდაძის ენას ახასიათებს, არის ენობრივი უნივერსალიზმი. პოეტისათვის დიფერენცირებულია ქართული პოეტური მეტყველების ენობრივი სტილი, როგორც ისტორიულ, ისე ეთნოგრაფიულ კრილში. იგი უშუალოდ გრძნობს ქართული ენის სპეციფიკურ ბუნებას და აქედან გამომდინარე ყველა შესაძლებლობას, რომლებსაც რამენაირი ღირებულება შეიძლება ჰქონდეს პოეტური თვალსაზრისით.

ქართული პოეტური მეტყველების ხანგრძლივი, მდგრადი ტრადიცია პოეტს იცავს ენობრივ ასპექტში თვითმონური ექსპერიმენტების უკიდურესობისაგან და კლასიკურ ზომიერებას უნარჩუნებს მას...

ანა პალანდაძეს აქვს, ჩემი აზრით, ერთი შესანიშნავი ლექსი, დაწერილი 1953 წ.

მათ ვადაიარეს ცა პირამიდების,
ხეთი და მილია...
ზღაპრული ურარტუ, ქართული მინდვრები,
კვლავ საით მიდიან?
რამდენი მწვერვალი გადავლეს უკლებლოვ,
კვლავ ფეხებზე რაოდენ მწვერვალებს
თვლიან,
ღრუბლები... კვლავ საით მიდიან ღრუბლები?
რა ვიცა... მიდიან...

ლექსში გადმოცემულია დროის უსასრულობის განცდა, მაგრამ როგორ არის მიღწეული ეს?

დროის გასვლის აღმნიშვნელ, საწყისს ორიენტირებად აქ გამოყენებულია ერთერთი უძველესი ცივილიზაციის არქიტექტურული ნაგებობა და წინა აზიის სამი, აწ უკვე გადაშენებული, სახელმწიფოს სახელი. დროის სრბოლას ღრუბლების დენა ასახეობს, რომლებიც მათ თავზე მშვიდად მოძრაობენ. ღრუბლების ეს მდინარეა დროის მარადიულობისა და კაცთა ისტორიული ცხოვრებისადმი გულგრილობისა თუ ინდიფერენტობის გამოხატველია. ღრუბლები კვლავ მიდიან და ეს მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ისინი არეული დიოდენ მანამდე, სანამ ისტორიული ცხოვრება გაჩნდებოდა დედამიწაზე. მაგრამ საით მიდიან ღრუბლები ანუ როგორია დროის სრბოლის გეზი ჩვენ არ ვიცით (უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს ლექსიც ისეთივე კითხვით მთავრდება, როგორითაც „თქვი, ჭია-მარია“, რადგან ორივეში კოსმოსური იდემალების წინაშეა მკვრეტელი სუბიექტი).

მაგრამ აქ მე სულ სხვა რამეზე მინდა გავამახვილო ყურადღება. როგორც ზემოთ აღვნიშნე, დროის სრბოლის ორიენტირებად ამ ლექსში გამოყენე-

ბულია წინა აზიის უძველეს სახელმწიფოთა სახელები (ხეთი, ურარტუ) და ეს შემთხვევითი არ არის. ანა პალანდაძის ბევრ, სულ სხვადასხვანაირი ლირიკული განწყობილებების ლექსში ეს და მსგავსი ისტორიული სახელები, რომლებსაც ჩვენს კულტურასთან გენეტური კავშირი აქვთ, ხშირად ფიგურირებენ.

ლექსში „მე მივაშურებ ურარტუს ქებაებს“ — მოქმედი სუბიექტის შინაგანი ბუნების გასახსნელად — იგი პირველყოფილი, ველური ადამიანია — აბსოლუტურად არ არის საჭირო ისტორიული ხასიათის გეოგრაფიული გარემო. მიუხედავად ამისა, ეს გარემო ლოკალიზებულია — ლექსში პირველი პირით მოლაპარაკე სუბიექტი ურარტუს მკვიდრია.

ამგვარ სახელთა შეხვედრა ზოგჯერ იმდენად მოულოდნელია, რომ მკითხველი შეუძლებელია გაოცებული არ დარჩეს. ლექსში „ო, ეს ჭადარი“ კეთხულობთ.

ო, ეს ჭადარი ასული ცამდე,
რძისფერი, როგორც დეთისშობლის ფეხი...
მდუმარე როგორც ტაო და ქალდე,
როგორც დუმლი ცისა და ქვეყნის.

კიდევ ერთ ლექსში გვხვდება მსგავსი სტრიქონი: „დუმს სასაფლაო ქვის ძეგლებით, ვით ძველი ქალდე“. რაზე მიუთითებს ზემოთ ჩამოთვლილი მაგალითები? — იმაზე, რომ ისინი უადრესად ორგანულნი არიან პოეტის შინაგანი სამყაროსათვის. პოეტმა არა მართო იცის, რომ ხეთა, ურარტუ და ქალდე ქართველთა წინაპარი ტომების ისტორიული საცხოვრისია, არამედ ცოცხალ განცდაში აქვს ეს ცოდნა მოცემული. ეს განცდა იმდენად ცოცხალი და რეალურია მისთვის, რომ იგი პოეტური შედარების, საუფძველი და ამოსავალი წერტილი ხდება. უშუალოდ დანახულის მდუმარების ხარისხი რომ განგვაცდევინოს, პოეტი მათ ზემოთ ჩამოთვლილ კონკრეტულ-ისტორიულ სახელებს ადარებს და არა პირიქით. პოეტისათვის ურარტუ, ქალდე, ტაო და

ქართლი ზღაპრული იდემალებით მოსილი თვითმღვოში სიმბოლოებია და ისინი თავისუფლად შემოაქვს. ლექსში, როგორც გარემომცველი ფონი და შედარების საფუძველი ყველაზე ინტიმური განცდებისათვის. ეს სახელები არა მარტო სიმკვლეისა და იდემალების ელფერი მოსაყვან ლექსში წარმოსახულ სამყაროს, არამედ — ქვეყნობიერად — მკითხველში ქართველთა ისტორიული მღვრადობის გრძნობასაც განამტკიცებენ.

ანა კალანდაძის პოეზიისათვის დამახასიათებელია ბუნების პათეტიკური სიდიადით მოსილი სურათები. დიდებულ პეიზაჟები, მღუმარე, ზოგჯერ უკაცრიელი ლანდშაფტები, რომლებსაც განუმეორებელ მომზიბლწეობას აძლევს რომელიმე ძველი ტაძრის სილუეტი ან მისი სახელის ხსენებისაგან მოგვარილი ხილვა. ამ სახელთა მაგიურობას კარგად გრძნობს პოეტი და ხანდახან ლექსის სათაურად მათი დასმით ცდილობს შთაბეჭდილების შექმნას. ჩვენ ვკითხულობთ: „ზედაზნიდან“, „იყალითოში“, „შიომღვიმეში“, „ბეთანიის გზაზე“ და ამ სახელთაგან აღძრულ უნებურ ასოციაციებს პოეტის მიერ ხილულ იდემალ სამყაროში შევყავართ. მაგრამ ასეთი პეიზაჟები, ძველი ტაძრები და ამ ტაძრებთან მისასვლელი უკაცრიელი ბილიები, საიდანაც უსასრულო სივრცის დანახვა შეიძლება, მარტო შთაბეჭდილების აღსაძრავად არ არის დაბატული. ისინი ჭერ თითქოს სიმყუდროვით, დიდებამოსილებით და სილამაზით იზიდავენ პოეტს. ამ აღვილების მშვიდნი, გულისთქმისაგან განწმენდილი სუნთქვა თითქოს გარდასულ ყოფაზე მიგვანიშნებს და ამრიგად, თითქოს გზას გვიკვლევს რაღაც უფრო ღრმისა და მნიშვნელოვანზე ჩასაფიქრებლად, ვიდრე ლექსში გახსნილი სურათის პირველხილვა იძლევა...

რკინის აივანს, მუდრო აივანს
იშვიათად თუ ეწვევა კაცო.
სამაგიეროდ ნუშის და ცაცხვის
აქ ფოთოლცენა ისე ზნირია.

ნათე ამ ფოთლებს ამ მშვენიერებს
ამ მარტობის არ ეშინათ...
(„შიომღვიმეში“)

აქ პეიზაჟის უდაბურება ბუნების ფერისცვალების ინტიმითაა ანაზღაურებული. „ფოთოლცენა“ სიმბოლური აზრითაა დაყურსული და ფიქრების მშვიდი მდინარების ასოციაციას იწვევს. მარტობა და მღვიმეთა სიბუნლე, შესაძლოა, ჩვეული გარემო იყოს და ამრიგად, ლექსის საერთო ტონი, ჩვენთვის უხილავი სუბიექტის იდემალ განცდას გამოხატავდეს, რომელიც უფსკრულის სიღრმეში ჩახედვის მსგავსად, დაზღვეული არც იყოს შინისაგან...

ანა კალანდაძის პოეზიისათვის დამახასიათებელია ასეთი ხილვები:

კლდედან კლდეზე, ხევით ხევებზე
ზღაპრული ქართლის...
შენც გოლიათი, მზეც გოლიათი,
კლდეც გოლიათი...
არა, შენ უფრო ძლიერი ხარ ამ ქვის
ღვეთზე,
მწვერვალებზე რომ მოიხვიეს ღრუბელთა
რიდე.
ო, ამ კლდეში უგზოუკვლოდ ვართ
კლდე!

ეს ლექსი ენერგიით არის დატენილი, რაც რიტმული აქცენტუაციით და ბგერწერით ბრწყინვალედ არის გადმოცემული; „შენც გოლიათი, მზეც გოლიათი, კლდეც გოლიათი“ — ეს ძალუმალ მფეთქავი პულსაცია მათშივე ზის. — კაცში, მზეში და კლდეში და ისინი პირველყოფილობით შემოდიან ჩვენს ცნობიერებაში. ამ პირველყოფილობას ლექსში ლანდშაფტის გრანდიოზულობა ჰქმნის — გოლიათური მზით განათებული ქვის დეგები და მათ შორის, მათზე ძლიერი, თითქოსდა ბიბლიური ადამისა და ევას უგზოუკვლო ხეტიალი. ეს „უგზოუკვლობა“ — დახშული და ერთგვაროვანი სივრცისა, დროის გარეშე არსებობის, დროის უძრაობის თუ გაქცევის შეგრძნებას იწვევს.

ანა კალანდაძის ლექსებში ზნირად

გვხვდება დიდი მყუდროებითა და დუმილით მოცული მზოური და დამეული პანორამები. ვარსკვლავებით დახუნძლული გულთამხილაევი ცა, ნათელი მთვარით შუქმოფენილი ველმინდვრები, შეღამებით ავსებული სივრცე, რომლის გულში, ყურს თუ დაეუფლებო, ცისა და ქვეყნის უცნაური მუსიკა ისმის.

აქ სიჩუმეა, მზე და სიჩუმე
გულთა მყოფა...
ხეს უკაცუნებს, ხეს უვლის ირგვლივ
ჭრელი კოდალა...
და იმალება ქვებში ღამურა —
სატრფო ღამეთა...
ალანის ველზე ნათლის სვეტებით
დგას ალავერდი...
და როგორც ტყეთა მოუსვენარი
სული მშფოთავი,
ხეს უკაცუნებს, ხეს უვლის ირგვლივ
ჭრელი კოდალა...

ანა კალანდაძის 1958 წელს გამოქვეყნებული კრებულის ბოლო ლექსი განსხვავებული შრიფტით იყო დაბეჭდილი, რითაც, როგორც ჩანს, ხაზგასმული იყო ლექსის განსაკუთრებულობა. იმავე წელს „მნათობის“ პირველ ნომერში დაიბეჭდა ლექსების ციკლი, რომელთანაც ორგანულ კავშირშია ზემოხსენებული ლექსი. უკვე იმ წელსვე საესეებით სამართლიანად იყო შენიშნული, რომ ლექსების ეს ციკლი „სრულიად ახალი და მეტად საინტერესო საფეხურია პოეტის შემოქმედებაში“ (ციცკარი, № 12. ნ. ჩხეიძე).

ლექსების ამ ციკლში გამოვლენილია პიროვნებისათვის უდიდესი ღირებულების შემცველი თავისუფლების, სიდიადისა და მშვენიერების განცდა — იღუმალ, უზენაეს არსთან მიმართებასა და კავშირში. ადამიანში დაფარული ეს იღუმალი არის ყოველი პიროვნებისათვის ჭეშმარიტი მოვალეობის განმსაზღვრელია, ამიტომ: „მე ვერ უარვყოფ იღუმალის დიდებულ სხივსა, თუ მიწის რისხვაც და ცის რისხვაც გადმოვა ჩემზე“. არ უნდა ვიფიქროთ, თითქოს ამ ლექსებით განცხადებული იღუმალის განცდა თანამედროვე ადამიანისათვის

დამახასიათებელი არ იყოს. თითქოს იგი მაინცადამაინც მტკიცედ გამოვლენება არის. ეინშტეინი გვეუბნება: „ყველაზე ღრმა და მშვენიერი ემოცია, რომელიც შეგვიძლია განვიცადოთ, იღუმალის შეგრძნობაა. იგია ყოველი ჭეშმარიტი ცოდნის წყარო. ვისთვისაც უცხოა ეს გრძნობა, ვინც გამარცხებულია გაოცების ნიჭისაგან და არ ძალუძს განიცადოს გარინდების წმინდა თრთოლვა — იგი უსულო გვაშია“. ყოველი დიდი პოეზიისათვის ნიშანდობლივი იყო იღუმალისა თუ უზენაესის განცდა და გამოხატვა, რომლის გარეშე, რომელიც გინდა, ეროვნული პოეზია სრულყოფილი ღირებულებისა ვერ იქნებოდა.

ქართული პოეზიის ტრადიციის თვალსაზრისით ანა კალანდაძე აცოცხლებს ძველი ქართული პოეზიისათვის დამახასიათებელ თვისებას, რომელსაც პირობითად უზენაესთან ან პოეტის იღუმალ „მესთან“ გასაუბრება შეიძლება ვუწოდოთ.

ანა კალანდაძის ამ ლექსებში აირეკლა თანადროული მსოფლიო პოეზიისათვის ნიშანდობლივი, ადამიანის ქცევებისა და ემოციების დაფარული ცენტრის მოძიების ტენდენცია და ამ აზრით, პოეტი ახალ ქართულ პოეზიას უნივერსალობის კიდევ ერთი შტრიხით ამდიდრებს.

ეს ლექსები ფილოსოფიურ-მედიტაციური პოეტური წვდომის ნიმუშებია, რომლებშიც პიროვნების მიერ იღუმალის უშუალოდ განცდის ინტენსიობა უკანასკნელ ზღვარს აღწევს.

მე მივსდევ შენს ხმას, ცათაფრენად
რომელიც მიხმობს,
მე ვუსმენ შენს ხმას, იღუმალსა რომელიც
მიხმობს,
მე ვიღებ იმ მსხვერპლს, რაც სამსხვერპლო
შენივე ითხოვს.
შენივე მწუხრით ავიესები, ასოდენ წრფელი.
ო, შენ მარადის მომიახლო სხივთა კანკალი,
თან დავიმარხავს როგორც მარგალიტს,
ჩემი გულს მღუმეარე ფსევრი.

ეს ლექსი თავისი ფორშითაც კი სულიერი მოძრაობის უშუალოდ გამოხატავს. სამი სტრიქონის ტავტოლოგიური დასაწყისი დაინებული, გარდუვალი მისწრაფების მომასწავებელია თითქოს. ეს არის ამალღების დაუთრუნველი მისწრაფება, რომელიც ვარკვეულ მსხვერპლს მოითხოვს პიროვნებისაგან, მაგრამ ეს მსხვერპლი ანაზღაურებულია იმის მოახლებით, ვინც მარგალიტებით განისვენებს მისი გულის ფსკერზე. ეს მარგალიტი დაფარულია და მისი ხილვა სულიერ ძალთა დამბებისა და ამგვარად ამალღების გარეშე შეუძლებელია. ადამიანის ვალია მოეჭიდოს მას და ამაშია ადამიანური არსებობის გამართლება: „მე ამალღდები შენს ლურჯ ცაზე, შენთვის ვიბრწყინებ, აღვინთები და დავშრტები შენდა“.

ამ ლექსებში ხმარებული ნივთიერი საშუალოს აღმნიშვნელი ტერმინები: მზე, მინდვრები, კლდეები, ლურჯი ცა, სასანთლე, ტაძარი, ფოთოლცვენა, ცთომილები და ვარსკვლავები თითქოს გაძარცვული არიან მატერიალური მნიშვნელობისაგან და სულიერი ძვრებისა და მდგომარეობის გამოხატველ სიმბოლოებად გვევლინებიან. პოეტი ამ ტერმინებით ფაქიზად დიდგერეციობულ, დიდი შინაარსობრივი და ყურსულობის მქონე სახეებს ჰქმნის და მათი ურთიერთმიმართებით და შენაცვლებით, რაც არსად არ არღვევს პოეტური ჩანაფიქრის მთლიანობას, ღრმა გმოციებით დატვირთულ აზრებს გამოხატავს.

ლექსით გამელავნებული შინაარსის სხვათა სიტყვით გამოხატვა გაუმართლებელია. იგი თავად არის განუმეორებლად განცდილის გამოხატვა და ამიტომ აღუწერელია. მაგრამ იმის ნათელსაყოფად, თუ რამდენად დატვირთულია ქვეტექსტით, საგობრივი და აზრობრივი სიღრმით ზოგიერთი, თითქოს უმნიშვნელო გამოთქმა, მე შევეცდები ამ ციკლის უკანასკნელი ლექსის ერთგვარ კომენტირებას. „შენ მე ყოველთვის მომცემ წყნარ საღვურს — სულთ

დასამკვიდრებს“, ამ სტრიქონით იწყება და სრულდება ეს ლექსი და უკვე ამით წრიული ბრუნვის გრაფიკული სახეა შექმნილი. ეს არის არა მარტო სასოება, რომ ეს ასე იყოს, არამედ რწმენაც, რომ ეს ასეც იქნება. ამას მომდევნო სტრიქონები ადასტურებენ:

და მშვიდთა ცათა ამონთება ვარსკვლავთ
კლდთ,

დაუბრუნდებთ თავისი ფერი
დიდებულ ნაძვებს,
და კვლავ სიჩუმე მოიცავს ყოველს,
ვითარცა ტაძრებს.

ძნელია ითქვას, ზუსტად რას გამოხატავს „დაუბრუნდებთ თავისი ფერი დიდებულ ნაძვებს“. უპირველეს ყოვლისა, ეს „დიდებული ნაძვები“ ბიბლიური პეიზაჟის მოგონებას აღგვიძრავს, სიმშვიდისა და საიდრის განწყობილებას ჰქმნის (შეადარე მარია მგადალინელის პირით თქმული: „ვით ამა ნაძვთა ლიბანისათა, ჩემს სულსაც თავისი სიმშვიდე მოცე...“).

ამრიგად, აღწერილია პეიზაჟი, სადაც ყოველი საგანი საკუთარ არსებობას თავის შესაძლებლობაში მყოფი ყველაზე ინტენსიური ფერით ახდენს. ამ კონტექსტში მათი არსებობის თვისებაა აგრეთვე — სიჩუმე: „და კვლავ სიჩუმე მოიცავს ყოველს, ვითარცა ტაძრებს“. ტაძრებისათვის სიჩუმე ნიშანდობლივია იმიტომ, რომ იგი უზენაესზე დაფიქრებისათვის განკუთვნილი ადგილია. ასეა შემზადებული სურათი, რომელიც ბუნებრივად მოითხოვს ღრმა რწმენის შემცველ წიაღსვლას და ლექსის მომდევნო სტრიქონებში ეს წიაღსვლა ორდანოსავით რეკავს.

განძიდ გპოვებდი, მექნები შიშად
და არა ლხენად,
თუ ჩაქრე — მეცა მივდრკები ქრობად,
ფოთოლთა ცვენად,
თუ არა — მუდამ დამიბრუნდება
ჩემივე რწმენა —
მზე დიდებული, ვით ღამაზ მინდვრებს...

ლექსის ამ მონაკვეთში ორჯერ ხმარებული იქნეული „თუ“, მკაფიოდ დიფერენცირებული ანტინომები (შიშილხენა), სამი ერთნაირი რითმით დაბოლოებული თითხმეტმარცვლიანი სტრიქონის ერთიანი წართქმა, რომელიც ათმარცვლიანი სტრიქონით მთავრდება, წარუბოცელ შთაბეჭდილებას ტოვებს. ლექსში ვაცხადებული განწყობილება ვაუზბარავი და მთლიანია. ლოგიკური და მუსიკალური ელემენტები თანაბრად და პროპორციულად არის განაწილებული, ისინი ურთიერთს ავსებენ. არც ერთი ზედმეტი სიტყვა, არც ერთი სტილებრივი ხარეზი. ამ ლექსის ტონალობა პოეტს უცდომლად აქვს გადაყვანილი ოდნავ არქაულ რეგისტრში...

აქვე მინდა რამდენიმე შენიშვნა გამოეთქვა-

ამ ციკლის შემდეგ გამოქვეყნებული ლექსები, ზემოდგანხილულ ლექსებთან შედარებით, ერთგვარი დაღმასვლაა, როგორც აზრობრივი სისავსის, ისე მხატვრული სრულყოფის თვალსაზრისით (გამონაკლისს შეადგენს დავით აღმაშენებლისადმი მიძღვნილი ლექსი და ტიციანის სურათზე მინაწერი ლექსი). ამ ლექსებში აღარ ჩანს პოეტური ჩანაფიქრის სიღრმე და გამჭვირვალება. გარდა იმისა, რომ ცალკეული გამოთქმები განმეორებულია (ტყის სული, ცის ლურჯი სული), ისინი დაცლილია ლექსთა წინა ციკლის აზრობრივ-ფილოსოფიური მნიშვნელობისაგან. მე ვფიქრობ, გაუმართლებელია ცდომილთა ლათინური სახელების ხმარება. ქართული პოეტური ტრადიცია იცნობს ამ სახელების ბერძნულ და არაბულ შესატყვისებს. რემინისცენციები ბერძნული მითოლოგიიდან ზოგჯერ ხელოვნურია. ეს ფები, ფლორა, ზეფირი, აიდი და სხვ. ხშირი მრავალწერტილებით, ცრუკლ-

სიკური სტილით შესრულებულ სურათებს გვაგონებს ხანდახან. ანა კალანდაძის შთაგონებას, უკანასკნელ ხანს, როგორც მის ბოლო კრებულში გამოქვეყნებული ლექსები მოწმობენ, ანტიკური სამყარო იზიდავს. მცირე ზომის ლექსებში იგი პოეტური ნათელზილვით თითქოს ეალერსება ძველი ბერძნული ცივილიზაციით გაბრწყინებულ კუნძულებს, ბებერი როდოსის კლდეებსა და კვიპაროსებს, „მათ იმ მშვენიერ, ძველ კუნძულებს, როდოსს და ხოსს“, ბიბლოსის ულამაზეს ადონისს, რომელიც მის ერთ ლექსში, თაყვანისცემად მცხეთის ფერხითთ ეცემა პოეტი მოხიბლულია „ამ სიბრძნის მიწით“.

სად არის ძველი კოლოფონი, ძველი პალმებით, ან სირაკუზა ან ათენი მშრალი ქარებით? ამ სიბრძნის მიწას, დიდებულს სულს მშვენიერსა მეუ ვცემდი თაყვანს, ო, ვფიცავ ზევსსა...

პომპეაში არსებობს ორიათასი წლის წინანდელი პოეტი ქალის ფრესკა. მარცხენა ხელში მას ოთხი ფირფიტისაგან შემდგარი წიგნი უპყრია, მარჯვენაში გრიფელი, რომელიც ქვედა ტუჩზე აქვს მიბჯენილი, ზუსტად ისევე, როგორც ეს ახლაც სჩვევიათ რამეზე ღრმად ჩაფიქრებულებს.

ახალგაზრდა პოეტი ქალის მარჯვენა თვალი ოდნავ მოხუჭულია: თვალის მუქ ბაიას ირიბად ჭრის და ნაწილობრივ ფარავს ქვედა ქუთუთო. მარცხენა ფართოდაა გახელილი და გაშტერებულია. მისი მზერა თითქოს შიგნით არის მიმართული. ღრმა შთაგონების გამოხატველი ეს ანტიკური პორტრეტი კარგად გადმოგვცემს პოეტის შინაგან ბუნებას, რომლისთვისაც ორგანულია, როგორც ვარე სამყაროს ხილული მშვენიერების, ისე საკუთარი სულის იდუმალების ჰკრება.

პლაქატი ზამბახიძე

მართალი გულის მწერალი

„ჩემი გმირი, რომელიც შე ასე მიყვარს
სულის მთელი ძალით და რომელიც ყო-
ველთვის იყო, არის და იქნება მშვენიერი
— სიმართლეა.“

ლ. ბოლსოვი

როდესაც დიდი მწერლის ეპიგრაფად მოტანილ შესანიშნავ სიტყვებს კითხულობ, უნებლიედ ნინო ნაკაშიძის სახე გაიღვებებს ცნობიერებაში. ეს ხდება, ალბათ, არა მარტო იმის გამო, რომ ლ. ბოლსოვი მეგობარი იყო ქართველი მწერლისა, არამედ, უმთავრესად იმიტომ, რომ ნ. ნაკაშიძისათვის, როგორც ჭეშმარიტი შემოქმედისათვის, ადამიანური სიმართლე იყო სულის პირველი საზრდოც და ამ სულის ტრფიალის უძვირფასესი საგანიც.

მართალი ადამიანი მუდამ გულწრფელია, ზოლო გულწრფელობა, როგორც ა. ჩეხოვი ამბობდა, ნიჭია. ეს ნიჭი ამშვენებდა ნ. ნაკაშიძის პიროვნებას, მის კაზმულ სიტყვას, მწერლის გულს, რომელსაც ბავშვობიდანვე ღრმა კვალი დაამჩნიეს პატარა „დედაენამ“, „სიბრძნე-სიცრუისამ“, ჩაუქრობელი პატრიოტული ცეცხლით ანთებულმა ნ. ბარათაშვილის, აკაკის, ვაჟას და, განსაკუთრებით, ილიას ლექსებმა. „მგონი ილია ქავექვაჲმ ნამდვილად და ბრწყინვალედ ჩემს ცხოვრებაში მაშინ შემოვიდა,—წერდა ნინო,— როდესაც სკოლაში შევედი და როდესაც ჩვენი საყვარელი მასწავლებელი ნინო ქიქოძე გატაცებით გვიცითხავდა თავის სასიამოვნო ხმით პოემებს: „რამდენიმე სურათს ყაჩაღის ცხოვრებიდან“, „დე-

და და შვილს“, „დიმიტრი თავდადებულს“ და სხვ. მახსოვს, რა აღტაცებაში მოვდიოდით.... „დედა და შვილის“ კითხვის დროს და როგორ ვოცნებობდით მასწავლებელთან ერთად დიმიტრი თავდადებულზე თუ თავის განწირვას ხალხისა და სამშობლოსათვის“. პატრიოტულ შეგნებასთან ერთად სოციალური სამართლიანობის მაღალ გრძნობასაც უღვიძებდნენ ყმაწვილ ქალს ქართველი მწერლები და განსაკუთრებით ეგნატე ნინოშვილი, რომელსაც ასე ენათესავებოდა თავისი შემოქმედი სულით ნინო ნაკაშიძე.

შეგნებული ცხოვრების გარიყრადიანვე შეითვისა ნ. ნაკაშიძემ სიმართლისა და სამართლიანობის მსახურების დიდი აზრი და მისი ერთგული დარჩა იგი სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე. ამ აზრის შინაგანი კარნახით აკეთებდა მწერალი ყოველ დიდსა და პატარა საქმეს, შეეგნებოდა იგი ლიტერატურას თუ საზოგადო მოღვაწეობას, ჟურნალ „ნაკადულის“ მეთაურობას თუ გურიის რევოლუციურ ბრძოლებში მონაწილეობას, რეაქციის საშინელ წლებში პირველი ქართული საბავშვო ბაღის გამართვას თბილისში, თუ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებაში მუშაობას, სასცენო მოღვაწეობას თუ მუშებისათვის ხელ-მალალი კითხვის მოწყობას და ჩვენი

ქვეყნის სხვა მრავალ საზღვრზე და სა-
პირბოროტო საქმეს.

ადამიანური სიმართლისა და სამართ-
ლიანობისადმი ერთგულების გამო თა-
ნაუგარძობდა ნ. ნაკაშიძე ასე გულმ-
ხურვალედ ქვეყნის ჩაგრულთ და ვაჭ-
კაცური თავგანწირვით ებრძოდა
მჩაგვრელთ. ამ გრძობამ შთააგონა
მწერალს, რომ თავის დროზე მხარში
ამოდგომოდა გურიის აჯანყებულთ, ხო-
ლო რევოლუციის დროებითი დამარჯ-
ებების შემდეგ დაუღალავად ებრუნა
ეკლექტიკებით აწიოებული გლეხების
დახმარებაზე „დამწვართა კომიტეტში“,
რომელსაც თავიდანვე გულწრფელი
დახმარების ხელი გაუწოდა დიდმა
ილიამ.

როგორც სიმართლის დამცველი გა-
მოვიდა ნინო ნაკაშიძე სამწერლო ას-
პარტზე და მკითხველს მიაწოდა მომა-
ვალისადმი რწმენით აღსავსე პირ-
ველი ლექსი „იმედი“ და მოთხრო-
ბა „ძიძა“, რომელიც არა მარტო
თავისი შინაარსით, არამედ ფორ-
მის მაღალი ღირსებითაც იქცევს ჩვენს
კურადღებას დღემდე. ქეშმარიტად
დაუფიქსარია რეალისტი მწერლის ნი-
ჭიერი ყალბით ამ მოთხრობაში დახა-
ტული ქრისტიანე, მხეხასა და კოწიას
პორტრეტები; ასევე ცხოვრებისეული
და მკაფიოა აქ გადაგვარების გზაზე
დამღვარი ჩვენებური არისტოკრატიის
ცალკეულ წარმომადგენელთა მხატვ-
რული სახეებიც და მათ საპირისპიროდ
ოსტატურად გამოქმნილი კეთილშო-
ბილი პროფილი პატრიოტი მუშა ქალი-
სა, რომელშიაც ხორცმცხსმულია მწერ-
ლის იდეალი შრომის ეთიკურ დანიშ-
ნულებაზე ადამიანის, ქვეყნის, ერის
ცხოვრებაში.

პატიოსანი შრომით მოსაპოვებელ
ბედნიერებაზე ქადაგებდა ეს მუშა ქა-
ლი მთელი თავისი ცხოვრებით. ასეთ
შრომის ეტრფოდა თავიდანვე ნ. ნაკა-
შიძის ქრისტიანე, ეგ. ნინოშვილის
ქრისტიანეს ეს სეხნია და მისი ბედის
ერთგვარი თანამოზიარეც, მაგრამ ამა-

ოდ. აუტანელმა სიღარიბემ ეგვიპტეში
იგი ერთხანს ცხოვრების მთავარ
გზაზე და მხეხასათვის საოცნებო ოდას
შესწირა მან თავისი ზნეობრივი სიწ-
მინდე, ოდას, რომლის შესახებაც ასე
მწარედ და ზიზღით ამბობდა იგი ხო-
დევში: „აი ოდაა ჩემი სულის სოც-
მეტი, ჩემი სულის მუწუციო“. ამ დიდი
სულიერი ღირსების გამო ვერ შეუ-
რიგდა ქრისტიანე თავისი ადამიანური
ღირსებას შეზღაღვას და ვერ სძლია
გულის სიღრმეში დაფარული სატან-
ჯველი, ხოლო ბოლოს იქამდეც მივი-
და, რომ საკუთარი თავი შეიძულა და
შეიზიზღა.

ამ მოთხრობაში, რომელშიც ასე
პარპონიულადაა შეზავებული მწერ-
ლის ეთიკური და ესთეტიკური იდეალი,
ნ. ნაკაშიძემ დაურიდებლად ამხილა
ძველი ცხოვრების სისამაგლენი და, მი-
სივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, შეეცა-
და მკითხველი დაერწმუნებია იმაში,
რომ „ადამიანი კერძო საკუთრებაზე
უფრო ძვირფასია, რომ საკუთრების სი-
ყვარული ღუპავს ადამიანს და ამხინ-
ჯებს მის სულსა და გულს, ღუპავს და
ამხინჯებს საზოგადოებრივ და ოჯა-
ხურ ურთიერთობას“. ამ მოთხრობით
მწერალი მკითხველს ასწავლიდა იმა-
საც, რომ ადამიანის სულის სიღრმეში
შეუცნობლად მარხია ის ზნეობრივი
კანონი, რომლის „იღუმალ ბრძანებას
უნდა მიაყრას მან გულსისყური, თუ
სურს აღასრულოს სავალდებულო“.

ამ ზნეობრივი ფილოსოფიის საქა-
დაგებლად დასწერა ნ. ნაკაშიძემ საქ-
ვეყნოდ ცნობილი, შესანიშნავი პიესაც
„ვინ არის დამნაშავე?“ როგორც „ძი-
ძაში“, ისე ამ ნაწარმოებშიაც შრო-
მის აპოლოგეტად გვევლინება მწე-
რალი, იგი აქაც აფრთხილებს ადამი-
ანებს, რომ „თქროს კერპს“ არ შესწი-
რონ თავიანთი პიროვნება, თავისუფ-
ლება, რომ ბედნიერება არაა ნივთიე-
რი კეთილდღეობა, არამედ კაცთა სუ-
ლიერი სიმადლე და სიფაქიზე, ადამი-
ანის ადამიანისადმი ის სიყვარული,
რომლის შესახებაც, პიესის ერთ-ერთი

პერსონაჟი, უსინათლო და დაყრუბული ბეროკაცი, ეს თავისებურად პერსონიფიცირებული „შინაგანი ხმა ადამიანისა“, ამბობდა: „თავი და თავია, სიცოცხლეში კაცს არ აწყენინო, გული არ მოუტლა. რაა სიცოცხლე? მე დამავიწყდა რამდენი წლისა ვარ. აღარ მახსოვს ნახევარზე მეტი, რაც მინახავს და გამომიტლია. ადამიანის კაი გული ღვთის მცნებასავით ჩამრჩა გულში, ავიკი, რაეარც ჯოჯოხეთის ეშმაკის მცნება, მაშინებდა ყოველთვის. ადამიანი მგზავრია, ბაბუაჲ, ამ ქვეყანაზე. მგზავრს შეუძლია დაჯდეს პაწია ზანს ხის ქვეშ, დალიოს საცივის წყალი, მარა არც ხის და არც საცივის დასაკუთრება არ იქნება“. ამ სენტენციით გამოხატა მწერალმა თავისი სოციალური მისწრაფებანი, თავისი შეხედულებანი ადამიანის ამქვეყნიურ მოვალეობაზე.

რეალისტურად მოაზროვნე მწერალმა კარგად იცოდა, რომ სიმართლისა და სამართლიანობის იდეა თანშობილი არ არის ადამიანისათვის, რომ იგი აღზრდით შეიძინება მის მიერ, უპირველეს ყოვლისა, ღვთისაგან, იმ კეთილშობილი ადამიანისაგან, რომლის ნათელ და უანგარო გულს მიუძღვნა ნ. ნაკაშიძემ თავისი შესანიშნავი საგალობელი, ნოველა „მგოსანი“.

ნ. ნაკაშიძის აზრით, ღვთობრივი გრძნობა მართო ადამიანთა ხვედრი როდია, იგი საყოველთაოა და ამის ნათელსაყოფად დასწერა მან ალეგორიული მოთხრობა „შვილები“, რომელშიაც გამჟღავნებულ დახატა მეფის მიერ ხალხის შვილების სასტიკი ღვეწის, წამებისა და ქლეტის სურათები.

თქმა არ უნდა, ღვეწილ ადამიანთა ეს მწარე ხვედრი სიბრაულეს იწვევდა მწერალში, მაგრამ ამ სიბრაულეს არაფერი საერთო არ ჰქონდა იმ გრძნობასთან, რომელსაც ჩვენ სენტემენტალობას ვუწოდებთ. სენტემენტალობის ნატამალიც არ იგრძნობა ნ. ნაკაშიძის სიბრაულეში, რომელიც დაზარალთა თითოეული თანამგრძნობე-

ლისაგან მოითხოვდა აქტიურ მოქმედებას, ხოლო თუ საჭიროს მქნებოდა მათგანწირვასაც.

ნ. ნაკაშიძე თავის „მოგონებებში“ წერდა: ლ. ტოლსტოი მიყვარდა, როგორც „ომისა და მშვიდობის“, „ანა კარენინას“, „ბავშვობისა და სიყრმის“ ავტორი, მაგრამ მეშინოდა მისი ფილოსოფიური მოძღვრებისაო. იასნაია პოლიანელი ბრძენისაგან განსხვავებით, იგი ბრძოლისაკენ მოუწოდებდა ყველას, ვაჟებსა და ქალებს, და ამიტომ იყო, რომ ლ. ტოლსტოის თანდასწრებით, მან მოურიდებლად დაიწუნა: „ომისა და მშვიდობის“ ავტორის მიერ მოწონებული ა. ჩეხოვის „ღუშეჩკა“. ნ. ნაკაშიძე გატაცებით ხატავდა რკინისებური ნებისყოფითა და ნათელი გონებით დამშვენებულ იმ ქართველ ქალთა გმირულ სახეებს, რომლებიც მუდამ მზად იყვნენ, სამშობლოს ბედნიერებისათვის თავდადებულ ქართველ ვაჟაკებთან ერთად, ხალხის და ქვეყნის თავისუფლების სამსხვერპლოზე უდრტვიწველად მიეტანათ თავისი ბედნიერება და სიცოცხლეც („ჩვენ გავიმარჯვებთ“, „გურიის სოფელში“, „მოვალეობა“ და სხვ.).

ნინო ნაკაშიძე დიდი ოპტიმისტი იყო ბიზრად ცხოვრებაშიაც და შემოქმედებაშიაც. ოპტიმისტები იყვნენ მისი გმირებიც, რომლებსაც, ჩვენი ხალხის სოციალური და ეროვნული ჩაგვრისა, და თითქოს დიდი უიმედობის დროსაც, სწამდათ ურყევად, რომ „მზენი ჩვენგანაც გამოაშუქებსო“. და როდესაც ამ „მზემ“ ჩვენს ქვეყანაში გამოაშუქა, ნ. ნაკაშიძე გულწრფელი აღტაცებითა და გატაცებით ჩადგა იმ ახალი ცხოვრების მშენებელთა მწყობრში, რომლისთვისაც იგი ქაბუკობიდანვე იბრძოდა, როგორც ქართველი მწერალი, მოქალაქე და პატრიოტი. ამ ცხოვრებასთან იყო იგი დაკავშირებული სიკვდილამდე.

ნ. ნაკაშიძე მეოცე საუკუნის ქართული საბავშვო მწერლობის სათავეებთან დგას. ქართულ მწერლებს შორის იგი ერთი პირველთაგანი იყო, რომელმაც თავისი შემოქმედება ქურნალ „ნაკადულის“ მოღვაწეობას დაუკავშირა მისი გამოცემის პირველი დღიდანვე. „ნაკადულის დედასთან“, მის პირველ რედაქტორთან, მარიამ დემურაისთან ხელიხელჩაკიდებული იღვწოდა ნ. ნაკაშიძე ამ დიდ ეროვნულ სარბიელზე და ქართულ ბავშვებს დაუღალავად უწერდა საშობლოსა და მშობლიურ ენისადმი სიყვარულს. მარიამის უცარი გარდაცვალების შემდეგ „ნაკადულის“ ხელმძღვანელობა ნინოს დაევალა. ძნელი იყო ამ საქმის წინამძღოლობა ყოველივე ქართულის საშინელი დევნის პირობებში, მაგრამ მწერალი არ შეუშინდა ამას და, ხალხის სიყვარულით გამხნეებულმა, თავისი მხარებით ბოლომდე ზიდა ეს მძიმე და საპატიო ტვირთი.

ექვს ათეულ წელიწადს ედგა ქართულ საბავშვო მწერლობას მხარში ნინო ნაკაშიძე და იზიარებდა მის ყოველდღიურ სიზარულსა და მწუხარებას. ამიტომ არც იყო საკვირველი, რომ ეს მწერლობა და ნ. ნაკაშიძის სახელი განუყრელად ცოცხლობდნენ ჩვენი ხალხის ცნობიერებაში, რომელიც ზოგჯერ სინონიმებადაც წარმოიდგენდა მათ.

საბავშვო მწერლობა მართო ბავშვებისათვის არსებული მწერლობა როდია. ჭეშმარიტად მაღალმატერული საბავშვო წიგნი მოზრდილთა გონებრივ და ესთეტიკურ მოთხოვნილებასაც უნდა აკმაყოფილებდეს. ამ მაღალ მოთხოვნათა დონეზე იდგა მუდამ ნ. ნაკაშიძის ბრწყინვალე შემოქმედება და ამიტომაცაა, რომ ზომით მორჩილ და ზშირად ციქნა მის მოთხოვნებ-

საც კი ასეთი სიყვარულით კითხულობდნენ და კითხულობენ არა მარტო ჩვენი პაწიები და მოზარდები, არამედ მათი მშობლები და აღზრდელებიც.

როგორც ვთქვით, ნ. ნაკაშიძე თავისი მრავალფეროვანი შემოქმედებითა და მოღვაწეობით დაეინებით წერგავდა ჩვენს ახალგაზრდობაში პატრიოტიზმის მაღალსა და კეთილშობილ გრძნობას. მწერალ ქალს თვით ჰქონდა ჭაბუკობიდანვე შესისლბორცებული ის ჭეშმარიტებანი, რომ აღამიანი, რომელიც თავის საშობლოს არ ეკუთვნის, არც კაცობრიობისათვის შეიძლება იყოს სასარგებლო, და „სანამ ცოცხლობს ხალხის ენა — ცოცხალია ხალხიც“, ზოლო „როცა ჰქრება ხალხის ენა — კვდება ხალხიც“. ამიტომ იყო ნ. ნაკაშიძე ასე დაუნდობელი იმათ მიმართ, ვინც საქართველოსადმი სიძულვილის გამო მოურიდებლად სდევნიდა, ავიწროებდა, ჩაგრაგდა ჩვენს ხალხს, მის ენას, ამ „პირველ სახსარს ერისას“ და უძლიერეს იარაღს აღამიანის „გონების გახსნისა“, მისი „კაცურ-კაცად აღზრდისა“, როგორც ილია ამბობდა.

დიდი გასაჭირი ადგა მაშინ ჩვენს ენას, ქართულ კულტურას, რომელსაც მუდამ ასეთი თავგანწირვით იცავდა ქართული ხალხი გარეშე მტერთა თავდასხმისა და შინაურ ორგულთა მუხანათობისაგან. გასული საუკუნის სამოციანი წლებიდან დაწყებული, ჩვენმა ხალხმა უსასტიკესი ბრძოლები გადაიხადა ქართული ენის „ვეინაობის აღდგენისათვის“, უფლებრივად მისი გაძლიერებისა და განმტკიცებისათვის. ამ ხელჩართული ბრძოლების მოწინავე ხაზზე იმყოფებოდა მუდამ თავისი შემოქმედებით ნინო ნაკაშიძეც; ჩვენი ახალგაზრდობის პატრიოტულ აღზრდას მიუძღვნა მან მრავალი მოთხრობა და მათ შორის ბრწყინვალე „წერილი პატარა მეზრეს“, რომელშიაც დრამატულადაა მოთხრობილი მშობლიურ ენაზე ლაპარაკის აკრძალვით პატარა თინი-

კოში გამოწვეული მძიმე განცდები. ეს ნიჭიერი და მართალი ნაწარმოები მთელი გულით აძულებდა ჩვენს პატარებს ერის „ზედა ფენებში“ მოკალათებულ იმდროინდელ რენეგატებს და უსაზღვროდ აყვარებდა შრომელ ხალხს, რომელიც ქვეყნის სულიერ საუნჯეთა, მისი ენისა და კულტურის ნამდვილი მოჭირნახულე იყო, არის და იქნება ყოველთვის.

ნინო ნაკაშიძის შემოქმედება პრინციპულად ვერ ურიგდებოდა ვერავითარ ცალმხრივობას. ბავშვის პიროვნების ყოველმხრივი განვითარების მომხრე მწერალი ჩვენს ახალგაზრდობაში დაუღალავად აღვივებდა ზოგადპუმანურ იდეებსა და გრძნობებს. მისი ისეთი მაღალხეობრივი ნაწარმოებები, როგორცაა „მახობელა“ და „ორი დედოფალა“, კიდევ დღესაც ასწავლიან მომავალ ნორმ მკითხველებს, რომ ჭეშმარიტი ადამიანი მეორის ბედნიერებისათვის უნდა ზრუნავდეს მუდამ და ამ ბედნიერებით ხარობდეს თავის სიცოცხლეში. როგორც ადამიანური სიკეთის მეხოტბეს, მწერალს სწამდა, რომ კაცი ამ გრძნობით იმარჯვებდა ცხოვრებაში, რადგან იგი მისი დახმარებით ინაღირებდა არა მარტო მეორე ადამიანის, არამედ ცხოველთა და თვით მხეცთა გულსაც.

ამ რწმენის გამო სძაგდა მწერალს ასე უსაზღვროდ ყოველგვარი უსამართლობა, ძალმომრეობა და ჩაგვრა. პატარა მოთხრობები: „ბავშვები და ბედურა“ და „მიტინგი“, ალბათ, იმიტომაც დაწერა მან, რომ წარსულის სიმეჩნჯეთა მიმართ სიძულვილი და ბრძოლის სურვილი მოხარდებშიაც აღძვრა.

უკიდევანო იყო ნ. ნაკაშიძის სიყვარული ჩვენი ახალგაზრდობისადმი. სარეცელზე მიკრული იგი მის ბედნიერებაზე ფიქრობდა დღემუდამ და, შესაძლებელია, სულის ეს კეთილშობილება ანიჭებდა საყვარელ მწერალს სიცოცხლის ასეთ დიდსა და დაუღვევლ ძალას.

სტრუქტურული განხილვა

ნათქვამია: მთარგმნელი ჩვენს ქვეყანაში ხალხთა მეგობრობის მოციქულიაო. ამ მეგობრობის მოციქული იყო საქართველოში ნინო ნაკაშიძე, რომელიც თავისი თარგმანებით ახალგაზრდა მკითხველებში სიმათლისა და სამართლიანობის, ადამიანური სიკეთისა და სიყვარულის დიდ აზრსა და გრძნობას აღვივებდა. ამ ღირსეულ საქმეს ემსახურებოდა და ემსახურებდა ანდერსენის მომზიბველი ზღაპრების, რაბინდრანათ გორის და ჩარლზ დიკენსის ამაღლებელი მოთხრობების და, განსაკუთრებით, ლ. ტოლსტოის მომჯადოებელი „ბავშვობისა და ყრვობის“ ნინოსეული, უზადო თარგმანები. ამ წერილში ჩვენ შევჩერდებით მხოლოდ ლ. ტოლსტოის მოთხრობაზე, რომელიც არა მარტო თავისი გენიალური მხატვრული ღირსებების, არამედ დიდი პედაგოგური მნიშვნელობის გამოც თარგმანა ნ. ნაკაშიძემ და „ნაკადლის“ პატარა მკითხველებს მიუძღვნა საჩუქრად.

როდესაც ლევ ტოლსტოის ამ შედეგის თარგმანზე ვლაპარაკობთ, ჩვენ უნებლიეთ გვაგონდება პუშკინის სიტყვები: „თარგმანი ლიტერატურის ერთ-ერთი ყველაზე რთული და ძნელი ენარია“. ეს სიმწელე ამ შემთხვევაში გამოწვეულია ლ. ტოლსტოის არა მარტო პოეტური სიტყვის თავისებურებით, არამედ დიდი მწერლის მიერ ადამიანის აზრისა და გრძნობების უფაქიხესი ნიუანსების ფსიქოლოგიური ანალიზის, მისი „სულის დიალექტიკის“ გახსნის ვირტუოზული ოსტატობითაც. მიუხედავად ამ სიმწელისა, ნ. ნაკაშიძემ შთაგონებულად გადაჭრა მის წინაშე დამძული ამოცანა და მოგვცა არა მარტო ლექსიკურად ზუსტი, არამედ საოცრად ცოცხალი და ქართული სიტყვის ბუნებასთან, მის კოლორიტთან ორგანულად შეხამებული ისეთი თარგმანი, რომელშიაც შესანიშნავადაა დაქერილი ამ დიდებული

ნაწარმოების ძირითადი იდეური და ემოციური პათოსი.

ლ. ტოლსტოის ამ მოთხრობის ნინოსეული თარგმანის კითხვისას, ერთგულ კიდევ რწმუნდები იმ აზრის სისწორეში, რომ მთარგმნელი თვით უნდა იყოს მოწოდებით მწერალი, ჰქონდეს განსაკუთრებული პოეტური ალღო, რომელიც სათარგმნელი ნაწარმოების სიმშვენიერეთა წვდომასა და გაგებაში მიეშველება მას. ეს ალღო იგრძნობა ჭარბად „ბავშვობისა და ყრმობის“ ნინოსეული თარგმანის ნებისმიერ გვერდში, აბზაცში, ბჭვარში. და ამ აზრის სიმართლის ნათელსაყოფად საკმარისი იქნება მოვიტანოთ თუნდაც ის პასაჟი თავიდან „მწუხარება“, რომელშიაც ასე ოსტატურადაა გადმოცემული დედის გარდაცვალებით გამოწვეული მწარე განცდები ნიკოლენკასი: „შუა ოთახში, მაგიდაზე იდგა კუბო... ისე აღელვებული და მოშლილი ვიყავი, რომ ვერაფერს ვამჩნევდი... ვუცქეროდი და ვგრძნობდი, რომ რაღაც გაუგებარი, უძლეველი ძალა იზიდავს ჩემს თვალს უსიცოცხლო სახისაყენ. თვალს ვერ ვაშორებდი და ოცნება მიხატავდა სიცოცხლითა და ბედნიერებით სავსე სურათებს. მაგიწყდებოდა, რომ ჩემს წინაშე მდებარე მკვდარი სხეული, რომელსაც ისე უაზროდ შევცქეროდი, როგორც რაიმე საგანს და, რომელსაც არა ჰქონდა რა საერთო ჩემს მოგონებასთან, დედა იყო. მე ვი-

გონებდი მას სხვადასხვა მდგომარეობაში: ცოცხალს, მხიარულს, გულმხიარულს. შემდეგ უცებ შევჩერებდი თვალს მკრთალი სახის რომელსაზე ნაკლებზე, თავზარდაცემულს მაგონდებოდა საშინელი სინამდვილე, ვკანკალებდი, მაგრამ თვალს კი ვერ ვაშორებდი. და ისევ ოცნება სცვლიდა სინამდვილეს და სინამდვილის განჭვრეტა არღვევდა ოცნებას“.

ამ მაღალობეტური სტრიქონების წამკითხველი, შესაძლებელია, არც იჯერებს, რომ იგი თარგმანია და არა ორიგინალი. მაგრამ მართო ამოში როდია ნ. ნაკაშიძის ამ თარგმანის გაზარკვება. მწერალმა აქ გაიზარკვა იმითაც, რომ მან შესძლო ნათლად ეგრძნობინებინა ჩვენთვის სიყვარულით გამოწვეული ის თრთოლვა სულისა, რომელიც ასე პლასტიკურად დაგვიხატა ლევ ტოლსტოის გენიამ.

• • •

თავის სიცოცხლის დაისზე ნინო ნაკაშიძემ დაწერა მოგონებების ორი წიგნი, შესანიშნავი მატრიანე იმ დიდი ცხოვრებისა, რომელსაც ასე ამშვენებდა სიყვარული ადამიანური სიმართლისა და სიკეთისადმი. კითხულობთ ამ „მოგონებებს“ და გაგონდებთ ჰინეს უკვდავი სიტყვები: „გულზე უკეთესი და მშვენიერი მიანიც არა არის რა“.

8. კვანძიანობი

მიხეილ ჭავჭავაძის შემოქმედებით დაბორატორიიდან

მიხეილ ჭავჭავაძის თავის ზოგიერთ თეორიულ წერილში დასმული და გადაჭრილი აქვს ბევრი ისეთი სპეციფიკური საკითხი, რომელთა გახსენებას სარგებლობის მოტანა შეუძლია დღესაც. სამწუხაროდ, საკურნალო წერილის მოცულობა საშუალებას არ გვაძლევს აქ მთლიანად განვიხილოთ ძალზე საინტერესო შეხედულებები, რომლებიც მიხეილ ჭავჭავაძის თავის წერილებში აქვს გამოთქმული.

წერილში „როგორ ვმუშაობ“ მ. ჭავჭავაძის მიერ მოყვანილია მკაფიოდ ჩამოაყალიბებული თეორიული თვალსაზრისი ლიტერატურული ფორმის შესახებ. იგი თავს ესხმის ფორმალისტებს და სიმბოლისტებს, მწერალი გვეუბნება, რომ „ყველა გენიოსი მწერალი ჯერ სახეს და აზრს ხედავდა და მხოლოდ მერმედა უფარდებდა მას მუსიკალურად გამართულ ფორმას“. ეს იმას ნიშნავს, რომ მ. ჭავჭავაძის მიხედვით აზრს, ე. ი. შინაარსს ანიჭებს პრიორიტეტს, შინაარსი განსაზღვრავს ფორმას, ხელოვანის მოვალეობაა გარკვეულ შინაარსს შესაფერისი ფორმა მოუძებნოს.

მ. ჭავჭავაძის სიმბოლისტები, განსაკუთრებით კი ანდრეი ბელი და მისი მიმდევრები, მიაჩნია არა „ცხოვრების მხატვარ-ამსახველად“, არამედ „სიტყვების კომპოზიტორებად“, „მათ მხატვრული სახე მოახლოდ დაუყენეს მუსიკალურ ბეგრას“. მ. ჭავჭავაძის მიხედვით ალ ნიშნავს, რომ მათ უნაყოფო ნოვატორობას მხოლოდ ლიტერატურის ისტორიკოსილა გაიხსენებსო. მაგრამ მ. ჭა-

ვაძის მიხედვით საერთოდ არ უარყოფს მუსიკალობას, რიტმს პროზაში. მისი აზრით, „მუსიკალობა ყოველ ხეიანი პროზაში მოიპოვება“, უფრო მეტიც — უბლიცისტურში და მეცნიერულშიც კი. მართალია, ლექსისებური რიტმი მხოლოდ ლექსისთვის არის საკვალდებულო, მაგრამ ამავე დროს, რიტმული პროზით შეიძლება დაიწეროს მინიატურა, მცირე სურათი, თუნდ მოთხრობაც. მაგრამ მოსაწყენი, ერთფეროვანი რიტმი მონუმენტალურ პროზას ამძიმებს, ჰკრუნჩხავს, აძლერეებს და კითხვას აძნელებს“. მ. ჭავჭავაძის მიხედვით, რომ პროზაში რიტმი იცვლება სათხრობი მასალის შესატყვისად: „სურათის ხასიათი შესცვალეთ და რიტმიც შეიცვლება“. ამ აზრის საილუსტრაციოდ მწერალს მოაქვს მაგალითები თავის შემოქმედებიდან: „სულ სხვადასხვანაირი რიტმით არის დაწერილი „ჩანჩურა“ და „ტყის კაცი“, „თავდავიწყება“ და „მართალი აბდულაჰ“, „ლამბალო და ყაშა“ და „ფინჯანი“. ამა თუ იმ რომანის ცალკე სურათებსაც თავიანთი რიტმი მოეპოვება...“ მაგრამ საქმე მართო რიტმი როდია. სინტაქსი აქ განსაზღვრულ როლს ასრულებს. უფრო სწორად, წინადადებაში სიტყვათა განლაგების ცვლას მოყვება რიტმის ცვლა და სწორედ ამის გამო, მ. ჭავჭავაძის მიხედვით მკაცრად ილაშქრებს იმათ წინააღმდეგ, ვინც „მუსიკალობით“ გატაცებულია და ამის გამო ლალატობს ჩვენი ენის ბუნებას. მწერალს მოაქვს მრავალი

ამონაწერი, ჩვენ მხოლოდ ორიოდეს დავასახელებთ: „კაცი მაღალი იყო გაჯაგრებული და თავის ცოლს ემუქრებოდა...“, „ვენახში გუშინ შეპარულიყო დათვი...“ და ა. შ. ამ და სხვა მაგალითების მოტანის კვალდაკვალ მ. ჯავახიშვილი ეკამათებდა ავტორებს იმის გამო, რომ ისინი არც ბუნებრივ მახვილს უწევენ ანგარიშს, არც აზრს, მათთვის მთავარია „მუსიკალობა“. შემდეგ ასკენის მწერალი, რომ „მუსიკოსები“ ყოველივე ამას უგულვებელყოფენ და „არა მარტო სახეს, არამედ ელემენტარულ ლოდიკასაც დილატობენ“.

ნაწარმოების ფორმისა და შინაარსის საკითხებს ეხება მ. ჯავახიშვილი აგრეთვე მეორე წერილში — „როგორ იწერებოდა „არსენა მარაბდელი“, სადაც ხალხურ „არსენასა“ და თავის რომანს ერთიმეორეს ადარებს და მსგავსება-განსხვავებაზე ლაპარაკობს.

მწერალს „არსენას ლექსი“ მიაჩნია ხალხური პოეზიის მშვენიერ ნიმუშად, მაგრამ იქვე აცხადებს, რომ, რაც ლექსის ავტორისთვის სრულიად საკმარისია, იგი არ იკმარებს პროზაული ნაწარმოების ავტორისათვის. ლექსში ერთი ფრაზით იჯერებს მკითხველი, პროზაში კი უნდა უჩვენო და მხატვრულად დაასაბუთო, რათა მკითხველმა დაგიჯეროს ესა თუ ის ამბავი. მაგალითად, ხალხურ ლექსში წერია: „ზაალს რომ ერთი გოგო ჰყავს, არსენას მოეწონება“. ლექსის მიხედვით, მოეწონა და მოიტაცა კიდეც. რომანში კი, ამბობს მწერალი, „მე ამ მოტაცებას სოციალური სარჩულიც გამოვადგურე და არსენას გაჭრის მომზადებას და კვანძების შეკვრას — ერთ დღეში დატრიალებულ ამბებს — რომანის ერთი მესამედი მოვანდომე“. ამ თვალსაზრისით მწერალი სხვა მაგალითებსაც ასახელებს: ფარსადან ბოდბისხეველის, თორმეტი ყაზახის დაფრენის და კუჭატნელის შეხვედრის ამბებს. ყველა ეს ეპიზოდი ლექსში სხვაგვარადაა, გაკ-

ვრითაა ნახსენები, რომანში კი სულ სხვაგვარადაა. შეცვლილად შეცვლილიცობილად, დასაბუთებულად მაქვს.

ლექსში თემაც სხვაგვარადაა გახსნილი — იგი არსენას თავგადასავალს მისდევს მხოლოდ, რომანში კი მისი პოლიტიკური არე უნდა მომენახა, მოქმედნი და ამბები ლოდიკურად გადაეხება, ზოგი რამე ფაქტებით და ფსიქოლოგიურად დამესაბუთებინა, ამდენად რომანისათვის შინაგანი კომპოზიციური აღნაგობა ამესხა — ამბობს მ. ჯავახიშვილი. მრავალი გარემოების, მათ შორის, ლექსისა და რომანის თავისებურებათა გათვალისწინების საფუძველზე, მწერალი ისეთ მომენტებს, ეპიზოდებს, პერსონაჟებს, მათ თავგადასავალსა და საქმეებს გვიყვება რომანში, რომლებიც ხალხურ ლექსში სრულიადაც არ არის. ყოველივე ეს იმისათვის დასჭირდა ავტორს, რომ სრულიად ახალი მხატვრული ნაწარმოები შეექმნა, რათა პროზად გადაკეთებული იგივე ხალხური ლექსი არ გამოსვლოდა და ამის გამო თავს „კატასტროფა არ დატეხოდა“. რამდენად სწორად მოიქცა მწერალი და რამდენად გამარჯვება ხვდა მას წილად, ეს „არსენა მარაბდელის“ მკითხველებმა იციან.

მ. ჯავახიშვილი იმ აზრისაა, რომ შინაარსი განსაზღვრავს ფორმას. ვალია ბახტაძისადმი გაგზავნილ წერილში მწერალი პირდაპირ აცხადებს, რომ „თემამ ფორმა მომცაო“.

წერილში — „მოპასანი და მისი ცხოვრება“ მ. ჯავახიშვილი ერთმანეთს უპირისპირებს ზოლას ნატურალიზმსა და მალე მისგან განდგომილი მოპასანის რეალიზმს. მ. ჯავახიშვილს მოპასანისა ის მოსწონს, რომ მან ზურგი შეაქცია ზოლას „ფოტოგრაფიულ მეთოდს“ და აღიარა ხელოვნება, რომელიც გადმოცემა და გამობატვია „ყოველდღიურ და რეალურ მოვლენათა სოზოგადო ჯამიდან ამოკრეფილ და შერ-

1 „მნათობი“, № 11—12, 1934 წ.

2 „საქართველოს მოამბე“, № 10, 1910 წ.

ჩელ მასალისა, ე. ი. არა ყველაფრის ისე ჩვენება, როგორც არის ბუნებასა და საზოგადოებაში, არა მისი ფოტოგრაფიული ჩვენება, არამედ შერჩევა დამახასიათებლის, ე. ი. ტიპურისა. მ. ჯავახიშვილი აღფრთოვანებულია მოპასიანთ, რომელსაც „აქვს არა-ჩვეულებრივი თვალი, ყური და საუცხოო თვისება დაკვირვებისა, ღვთაებრივი ნიჭი ნანახის გადარჩევისა, მოვლენათა და ამბავთა უსაზღვრო ზღვიდან საჭირო მასალის ამორჩევისა და იმის დალაგებისა, აკინძვისა, შეფარდებისა და შეწონვისა“. ცხადია, ყველა ამ თვისების მოწონება მ. ჯავახიშვილის მიერ იმაზე მიუთითებს, რომ თვითონაც ამ პოზიციაზე დგას. ამით გამკლავებული ხდება ჩვენი შწერლის თვალსაზრისიც.

მკაფიოებითა და სიზუსტით, სისხარტითა და მოხდენილობით გამოირჩევა მ. ჯავახიშვილის ერთი გამოჩინებულ, რომელიც აგრეთვე შემოდასახელებულ წერილში არის მოტანილი: „დღემდის ათასი საზომი და ფორმულა მოუგონით ნაწარმოების ფორმის დასაფასებლად, მაგრამ ამ ათასიდან მხოლოდ ერთი საზომია მუდმივი და სწორი: მკაფიობა, მარტივობა და ზომიერება“.

ეს თვისებები — მკაფიობა, მარტივობა და ზომიერება — მ. ჯავახიშვილის მხატვრული პროზის საფუძველს წარმოადგენს, მისი თეორიისა და შემოქმედებითი პრაქტიკის საფუძველია.

ამ საკითხზე მსჯელობა არ შეიძლება დავამთავროთ ისე, რომ არ გავიხსენოთ, თუ რას ფიქრობდა მ. ჯავახიშვილი ხელოვნებისა და ლიტერატურის უმთავრეს თვისებებზე. სპეციფიკაზე. ცნობილია, სახეებით აზროვნება ლიტერატურისა და ხელოვნების მთავარი თვისებებია: მიხეილ ჯავახიშვილი კი არ გვიყვებოდა და აგვიწერდა, არამედ გვიხატავდა და გვიჩვენებდა. მხატვრის ეს დამახასიათებელი თვისებებზე, რითაც ასე ხიბლავდა და ხიბლავს იგი მკითხველს, დაფუძნებული იყო მ. ჯავახიშვილის იმ თეორიულ

რწმენაზე, რომელიც მას შემოქმედებით აღვსო ჩამოყალიბებული: მწერალი უნდა და გვიჩვენოს და დაგვანახოს (მწერალი სახეებით აზროვნებს, ხელოვნება შედგებულ ბუნებაა), ხოლო მსჯელობა, აღწერა და საუბარი სხვებს უნდა დაუთმოს“ (მნათობი“, 1933 წ., №19).

მკითხველი აქ დაინახავს ჩერნიშევსკისა და ილია ჭავჭავაძის ცნობილ მოსაზრებას. მაგრამ საქმე ისაა, რომ მ. ჯავახიშვილი, განსხვავებით ცხრაასიანი წლების, ან მომდევნო ხანის მრავალი სხვადასხვა ჯგუფის შემოქმედთაგან, ამ რეალისტურ და გამართულ პოზიციაზე დგას და არ ექცევა მრავალი „იზმის-გავლენაში, შემდეგშიც მუდამ ერთგულია ამ შეხედულებისა. აქვე კიდევ ერთხელ უნდა აღვნიშნოთ, რომ იგი თავის შემოქმედებით პრაქტიკაში საუკეთესოდ ახორციელებს ამ მრწამსს. „ხელოვნება შედგებულ ბუნებაა“!

მ. ჯავახიშვილს საყურადღებო მოსაზრებები აქვს გამოთქმული ორ წერილში — „როგორ იწერებოდა „არსენა მარაბდელი“ და „როგორ ვმუშაობ“.

როგორ უჩნდება შემოქმედს თემა, რატომ უჩნდება მას მოთხონილება — დაწეროს ესა თუ ის ნაწარმოები? ამ კითხვაზე თავისებურად პასუხობს მ. ჯავახიშვილი, როცა იგი ეხება საკითხს, თუ რამ აფიქრებინა ხელი მოეცა „არსენა მარაბდელისათვის“. ამის მიზეზად მწერალი ასახელებს ორ გარემოებას: 1. ვაქაცობის კულტი და ერთგვარი სულიერი კეთილშობილება, რომელიც ოქლეაშვილს გააჩნდა და 2. არსენას დროშაზე დაწერილი უდიდესი სოციალური სიმართლე — „მდიდარს ართმევს, ღარიბს აძლევს, ღმერთი როგორ წაახდენსა!“

მაგრამ ეს ორივე თვისება ოქლეაშვილისა მწერალს ხომ ადრეც ჰქონდა გაგონილი და გაგებული. ანდა რამდენმა იცოდა ეს ორივე გარემოება, მაგრამ ხომ არ დაუწერიათ არსენას შესახებ? ამ კითხვაზე მ. ჯავახიშვილი იძლევა საინტერესო პასუხს:

„ერთი უცნაური მოვლენა არსებობს: შემოქმედი ძალიან ხშირად ხედება ამა თუ იმ სოციალურ-ფსიქოლოგიურ ტიპს, მაგრამ მხატვრის თვალით ვერ ხედავს მას. იცის, რომ იგი არსებობს, მაგრამ იგი ბუნდოვანია, სქემატური. მერმე უცებ თვალს აახელს და ეს ტიპი თუ მოვლენა ნათლად აესვენება თვალწინ. ოდესღაც „არსენას ლექსი“ მეც ზეპირად ვიცოდი, მაგრამ თვითონ არსენაც და მისი თილისმური გამარჯვების მიზეზიც ეხლავა ამეშოტა თვალწინ და იმ დღიდან ამ თემას ორივე ხელით დავწვდი“.

მაგრამ შემოქმედს ნაწარმოების მართლ დაწყება როდი აწვალვებს. არა ნაკლებ რთულია ნაწარმოების დამთავრების შემდგომი პროცესი. მ. ჯავახიშვილი გვიზიარებს საკუთარ გამოცდილებას: „არსენა მარაბდელის“ დედანიც და რუსული თარგმანიც 14-15 თვის წინ დავასრულე. მაგრამ შინაც ვერ ვისვენებ, შემოქმედება თავისთავად გრძელდება. მწერალს მას შემდეგ კიდევ მრავალი ჩანაწერი გაუკეთებია ლექსიკის, ხალხური ფორმების, მხატვრული სახეების შესახებ. მწერალი მოხდენილად ამბობს, რომ ამგვარ მასალას აქამდე მე დავდედი, ახლა კი თვითონ ის დამდევსო. ესეც არაფერი, ამბობს მ. ჯავახიშვილი, გამოცდილებით ვიცი, რომ კიდევ რამდენიმე წელიწადს უნდა მდიოსო. ეს დასკვნა კი მწერალს იქიდან გამოუტანია, რომ „ჯაყოს ხიზნებიცა“ და „თეთრი საყელოც“ დამთავრების შემდეგ დიდხანს არ მასვენებდნენო. ამ საკითხთან დაკავშირებით მ. ჯავახიშვილი მშვენიერ შედარებას ხმარობს: „ამ მხრივ ხელოვანი იმ ბერძნულ მითიურ არსებას ჰგავს, რომელმაც გრივოლი გამოიწვია და ვედარ დააწვნარა“.

მწერალი გვიზიარებს თავის აზრს „ჩანჩურას“ დაწერის თაობაზე და ამით თავის შემოქმედების ფსიქოლოგიას გვიმხელს: „იმ დროს მწერლობაში „საწყალი კაცი“ იკალათებდა და მეც მიმიზიდა. ერთხელ ბაზარში მათხოვარი დავინახე — ჭუჭა, უბადრუცი, მუნჯი, 9. მნათობი“, № 8.

მასხარა. დიდხანს ვსდევ და ვუძღვრებ თვალე. მერე საღამოს შვიდ საათზე ვუჭექი და მეორე დღეს თორმეტ საათზე ავდექი. ასე დიბადა „ჩანჩურა“. ეს მოთხრობა ორჯერ ვადავწერე და „ცნობის ფურცლის“ რედაქციას მივუტანე, რომელმაც ერთი კვირის შემდეგ მწერალთა ოჯახში შემეყვანა“.

ასეთსავე ბიძგს მოყოლია მ. ჯავახიშვილის რიგი ნაწარმოებები. მაგალითად, „ჯაყოს ხიზნები“. მწერალს 30 წლის წინათ ჯავის ხეობაში უცნაური ვინმე შეხვედრია. იგი ბრგვე, ბანჯგვლიანი, ცბიერი, ხარბი და მოხერხებული ყოფილა. ამ დროიდან 10 წლის შემდეგ ფიქრო ყაზბგვს მწერლისათვის ასეთი ანეგდოტი უამბინა:

„ნაყმევმა თავის კნენინას ძღვენი მიართვა.

- გამარჯობა, ჯაყო!
- კნენინას ვახლავარ!
- რასა იქმ, როგორა ხარ?
- ძალიან კარგად ბრძანდები, შენი წირიმი.

- ცოლშვილი როგორა გყავს?
- სულ კარგად ხართ, გენაცვალე.
- რამდენი შვილი გყავს, ჯაყო?
- თორმეტი გყავს, გენაცვალე მაგ თვალეშია.
- როგორ მოახერხე მაგდენი, ჯაყო?
- მაშა, მაშა! აგრე ვიცის ჯაყომა! მიუგო ნაყმევმა“.

მწერალი აღნიშნავს, რომ უკანასკნელ სამ სიტყვაში უფრო მეტი „მწვევე პილპილი“ ეყარა.

რა მოყვა ამ ანეგდოტის მოსმენას? ამას ის მოყვა, რომ ცნობიერებაში აღერე ნანახი ჯაველი ოსი გაცოცხლებულა, ამ უწმარე ანეგდოტს ჩახლართვია და მწერლის მესხიერების კუნძულში დაუბუდებია. კიდევ გასულა ათიოდე წელიწადი და „იგი მოულოდნელად გაცოცხლდა, გაშიშვლდა და თვალწინ წამომეტრა. აი ზოგჯერ რა უცნაურად იბადება ტიპი“, — ამბობს მ. ჯავახიშვილი.

ამ კონკრეტული ფაქტიდანაც კიდევ ვიგებთ შემოქმედების ფსიქოლოგიის

ერთ თავისებურებას — ტიპის გაჩენისა და გაცოცხლების პროცესის თავისებურებას.

თუ რა მნიშვნელობა ენიჭება პროტოტიპს მხატვრული ნაწარმოებისათვის ცნობილია. არა ერთხელ გამოთქმულა აზრი, რომ პროტოტიპი მწერალს ხელს უწყობს ცოცხალი ტიპის დახატვაში. მაგრამ ჩვენ მაინც საჭიროდ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ მ. ჯავახიშვილის თვალსაზრისი ამ საკითხზე. მწერალი წერს, რომ: „მოგონილი ტიპი მჭრალი გამოდის, პროტოტიპიდან გადმოცემულს კი მეტი სიცოცხლე ეტყობა“. და საილუსტრაციოდ ასახელებს არსენას, ღვთისაგვარს, ლაცაბიძეს, რომელთა პროტოტიპებსაც კონკრეტულად მიუთითებს: „არსენას ტიპის ასახვის დროს ჩემი ბიძაშვილი ბაგრატ ბურნაძე მედგა თვალწინ. ღვთისაგვარი პაპაჩემი ანდრო ბურნაძეა, ლაცაბიძე თავად მელიქიშვილის მზარეული სანდრაო“.

ასევე საინტერესოა მ. ჯავახიშვილის აღიარება, თუ რა იძლევა ნაწარმოების დაწერის პირველ იმპულსს: გაგონილი ამბავი, დაკვეთა, სახე თუ სხვა რამ. მწერალი ამბობს, რომ ერთიც, მეორეც და შესამეცო. შემდეგ განმარტავს, თუ რომელი ნაწარმოების დაწერის ბიძგი რამ და ვინ მისცა: „თავდავიწყება“ სვ. ყიფიანს უამბნია, „ტყის კაცი“ — პაოლო იაშვილს, „ორი განაჩენი“ — შ. დიდიანს, „მართალი აბდულაჰ“ — სანდრო შანშიაშვილს, „თეთრი კურდღელი“ — პროფ. ასათიანს.

მაგრამ განა შემოქმედებისათვის მართო ეს კმარა? რომ დაწერო „ის თილისმური ქმნილება, რომელიც თვითონაც ფეოქავს, ჯადოსნობს და ჩვენც გვათრთოლებს და გვაჯადოებს“, გარდა ცოდნისა, ნანახისა, განცდილისა თუ განაგონისა აუცილებლად საჭიროა ერთი ისეთი. რამეც (ნიჭი, „რალაცა“), რაც ჯერჯერობით უძლეველია და მიუგნებელი.

არანაკლებ ინტერესს იწვევს მეორე საკითხი, რომელსაც პირობითად შემო-

ქმედების ტექნიკა ვუწოდებთ, როგორც თვით მ. ჯავახიშვილი *არტეფაქტული*

ამ თვალსაზრისით, *მწერის ტექნიკაში*, ყურადღება გვირბნის მივამკითხო მწერლის მუშაობის დაგეგმვას. კითხვაზე, — აქვს თუ არა მას წინასწარი გეგმა — მ. ჯავახიშვილი ასეთ პასუხს იძლევა: არსებობს შემოქმედის ორნაირი ტიპი: პირველს — წერის დაწყებამდე მთელი რომანი აქვს გააზრებული, ხოლო მეორე ისე დაიწყებს წერას, რომ მკაფიოდ ვერ ხედავს სახეს, იდეას, ტიპს. მე ამ მეორეს ვეკუთვნის, — წერს მწერალი. „რამდენჯერმე მიცდია გეგმის შედგენა, მაგრამ მალე მილაღატნია, დამეიწყებია, დამიხვევია. გეგმა წერის დროს მუშავდება. მას ჩემი გმირები და ფაბულის განვითარების პროცესი ამუშავებენ“. სანამ წერას შეგუდგებოდნო, წერს ავტორი, ბინდებულად ვხედავ ამბის ღერძს, შემდეგ კი თანდათან ყველაფერს შუქი ეფინებაო.

ცხადია, ეს პრაქტიკა ყველა შემოქმედისთვის მისაღები ვერ გახდება, რადგან, შემოქმედება ინდივიდუალური პროცესია და ზოგადი კანონების მიყენება მას ვერ მოუხდება. მაგრამ მაინც საინტერესოა როგორ ხსნის, როგორ განმარტავს მ. ჯავახიშვილი წერის პროცესს. იგი ამბობს: „გეგმა იმიტომ ინტრევა, რომ იგი მხოლოდ მშრალი გონების ნახელავია, წერის დროს კაორნი არიან, მშანი არიან“. გონება და გუმანი ყვეარივით მუშაობენ ხელისხელაქიდებულნი“.

მ. ჯავახიშვილი მხატვრულ შემოქმედებას ამ ორ საძირკველზე აშენებს — გონებაზე და „გუმანზე“, ე. ი. აზრი და გრძნობა ნამდვილი შემოქმედების ანი და ბანია. ყოველი გეგმა განხორციელების პროცესში ზუსტდება და იხვეწება, იცვლება და ივსება. მწერალი გეგმას კი არ უარყოფს, არამედ გეგმის დოგმად ქცევის წინააღმდეგია.

ეს რომ ასეა, იქედანაც ჩანს, როცა „არსენა მარაბდელზე“ მუშაობის გამოცდილებას გვიზიარებს: „მასალების

შეგროვების დროს თანდათან ვწერდი დაბუღის, სიუჟეტის, ტიპაჟისა და კომპოზიციის გეგმას, მაგრამ ეხლაც უწინდელი ამბავი დამემართა: დაწერილი გეგმა გაქრა და ხელთ ჩონჩხილა შემარჩა... მიუხედავად ამისა, წინდაწინვე ვწერდი ერთი-ორი თვის გეგმას და საამისო მასალასაც წინასწარ ვამზადებდი“.

ასე რომ, მ. ჯავახიშვილი წინასწარ აღგენს ნაწარმოების გეგმას. თუმცა წერის დროს იგი იცვლება, ზუსტდება და იესება, მაგრამ გეგმა „ჩონჩხის“ მოვალეობას მინც ასრულებს, ეს კი ასეც უნდა ხდებოდეს, რადგან წერის პროცესში გონებასთან ერთად „გუჟანიც“ ებმება მუშაობაში და ამ ორი ძალის ნაყოფი თუ შედეგი, ცხადია, სხვანაირი იქნება.

ყველაზე მეტი შრომა და ჯაფა მწერალს თურმე „არსენას“ გამო დასჭირდა, რადგან, როგორც თვით მწერალიც ამბობს, ვასული საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს ისტორია რომანის დაწერის დროისათვის სრულიად შეუსწავლელი იყო და ამიტომ ბევრი არქივისა და ბიბლიოთეკის ფონდების ქმეცა თვით მწერალს მოუხდა. ამით იყო გამოწვეული, რომ 1926 წ. „არსენას“ პირველი თავი რომ გამოქვეყნდა „მნათობში“, მერე შეწყდა მისი ბეჭდვა. „იმიტომ შევწყვიტე, რომ მოგროვებული მასალა საკმარისი არ აღმოჩნდა“, — წერს მ. ჯავახიშვილი.

მ. ჯავახიშვილი იმ აზრისაა, რომ საჭიროა „საკამოზე მეტი“ მასალის დავროვება, რათა მოთხრობა თუ რომანი „ფაქტებზე ააშენოს“. „საკამოზე მეტი“ მასალის დროს მწერალს არჩევანის საშუალება ეძლევა. მწერალი არ ნანობს, რომ „არსენას“ წერისას მრავალი ზედმეტი მასალა დარჩა გამოუყენებელი, თუმცა ამით მოსაზრებულად უამრავი ზედმეტი ენერჯია დაეხარჯა. მ. ჯავახიშვილი ამბობს, რომ 1832 წლის შეთქმულებასთან დაკავშირებული 28 ხელნაწერი ტომი, რომელიც რუსეთიდან ჩამოიტანეს, პირველად მას

წაუკითხავს. ამას ემატება ამავე საკითხზე ჩვენს არქივებში დაცული მრავალი მისი. საქმე ისაა, რომ ამ ტომებზე მწერლის კითხვის შემდეგ, მწერალს არაფერი გამოუყენებია, გარდა იმისა, რაც მანამდე სცოდნია. თუმცა ჩვენ ვფიქრობთ, ვარკვეული კვალი მწერლის გონებაზე უმეველად დატოვა ამ გადაკითხულმა მასალამ და ეს იგონობა „არსენა მარაზდელის“ იმ ადგილებიდან, რომლებიც შეთქმულების გაშუქებას ეხება.

რომანზე მუშაობისათვის მასალის მოგროვებისას მ. ჯავახიშვილი სწავლობდა ისტორიას, ადმინისტრაციულ წყობილებას, ბატონყმობას, ეთნოგრაფიას, ფოლკლორს, ლექსიკას, გრამატიკას, ეკონომიკას, ისტორიულ გეოგრაფიას, პერსონაჟთა ბიოგრაფიას, ბოტანიკურ, ზოოლოგიურ და სხვა ათასგვარსაკითხს. ყოველივე ამას მ. ჯავახიშვილი ახერხებდა არა მარტო დაბეჭდილი და ხელნაწერი მასალების შესწავლით. არამედ ხშირად სოფლებში სიარულით, ადგილზე მკვიდრთა გამოკითხვით, ხალხში ზეპირად თაობიდან თაობაზე გადაცემული ამბების ჩაწერა-შესწავლით და ა. შ.

ყოველივე ამ სამუშაოსათვის მ. ჯავახიშვილს კიდევ ოთხიოდე წელიწადი მოუნდომებია, 1929 წლისთვის „საკამოზე მეტი“ მასალა დაუგროვებია და „არსენას“ წერაც განუგრძობდა. „საწერი მაგიდა და მისი ცხრა უჯრაც მუდამ საცხე იყო საჭირო მასალით. აქვე ეწყო რვეულები წარწერით: „ლექსიკა“, „ანდაზები“, „ისტორია“, „ეკონომიკა“ და სხვ., — იგონებს მწერალი.

მ. ჯავახიშვილი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს თვლით ნანახსა და უშუალოდ განცდილს. ასეთი მასალა ნაწარმოებზე დადებითად მოქმედებს, იგი ცოცხალი გამოდის. მაგალითად, „არსენას“ წერის შესახებ მწერალი ამბობს, რომ „გეოგრაფიულ-ეთნოგრაფიული მასალის ასახვაში ძლიერ დამეხმარა ის ვარემოება, რომ მე ბორჩალოში დავიბადე, უწინდელი თრიალეთი-საბარათიანო ყრობაშივე დავიარე“. ეს ის ადგილებია, სა-

დაც „არსენა მარაბდელის“ ვმირებს უხდებათ მოქმედება. მკითხველი რომანის გეოგრაფიულ ფონს ისე განიცდის, როგორც მოგზაური თვალთ ნანახს. ეს კი უშუალო განცდას იწვევს, რაც მწერლის მიერ ამ გარემოს ზედმიწევნით კარგი ცოდნით არის გამოწვეული.

მწერალს მიაჩნია, რომ „განცდილი და საკუთარი თვალთ ნანახი ისევე არა ჰგავს მოგონილს, როგორც სულიერი უსულს“. მ. ჯავახიშვილი მწერლისთვის აუცილებელ საპირობებად მიიჩნევს ბევრის ნახვას, მოგზაურობას, დაკვირვებას, ჩანაწერების კეთებას და შთაბეჭდილებების გამდიდრებას. თავისი შემოქმედებითი პრაქტიკიდან მ. ჯავახიშვილი გვიზიარებს გამოცდილებას, რომ საჭიროა დაწერილის მრავალჯგონის გასწორება და გადაწერა. მაგალითად, „არსენას“ 4-5-ჯერ ვასწორებდით, ზოგ ეპიზოდს ხელახლა გადავწერდი ხოლმეო, ან იმიტომ, რომ ბევრი რამ იყო შესაცვლელი, ანდა იმიტომ, რომ მას თვითონ მოსწონდა ეს ადგილი და უნდოდა უფრო კარგი გამოსულიყო. „არსენა მარაბდელს“ მრავალი სწორება-

გადაწერა განუცდია. თუ კორექტურებსაც ჩავთვლით, მწერალს იგივე მსაჯურ გაუტარებია თავისი კალმის ქვეშ. ცხადია, ეს მოითხოვდა დიდ შრომას და ენერგიას.

კიდევ ერთი დაკვირვება. მ. ჯავახიშვილი იმ აზრისაა, რომ ავტორმა ნაწარმოები უნდა „დაასვენოს“, თვითონაც დაისვენოს და მერე გადაიკითხოს, გადააკეთოს. ეს უნდა გაგრძელდეს სანამ ნაწარმოები საბოლოოდ არ „დამწიფდებოდეს“. მას მიაჩნია, რომ მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება გაუტანო შენი ნაწარმოები მკითხველს. აჩქარება ნაწარმოებზე უარყოფითად მოქმედებს, მის ხარისხს აზარალებს.

მ. ჯავახიშვილის ეს დაკვირვებები, რომლებიც შეეხება შემოქმედების ფსიქოლოგიასა და ორგანიზაციულ ტექნიკურ მომენტებს, იმაზე მეტყველებენ, რომ მწერალი დაჯილდოებული იყო დაკვირვების არაჩვეულებრივი უნარით და, დიდ ერუდიციასთან ერთად, ჰქონდა შესანიშნავი ლიტერატურული აზრო და გემოვნება.

კ. ჩარკვიანი

ი. ჰავაზაძე და ნ. ნიკოლაძე ქართული ელექტროენერგეტიკის სათავეებთან

1. პირველი ელექტროსადგურები საქართველოში

გასული საუკუნის ოთხმოციანი წლების დასაწყისი ენერგეტიკის ახალი ტიპის — ელექტროენერგეტიკის წარმოშობით აღინიშნა. კაცობრიობა დაეუფლა ელექტროენერგიის ფართოდ წარმოებისა და შორეულ მანძილზე გადაცემის ტექნიკას, ელექტრობის მეშვეობით ენერგიის ყველა სახეობათა ერთიმეორედ გადაქცევის საიდუმლოებას.

ელექტროენერგიის გამოყენება წარმოებრივი პროცესებისათვის შედარებით გვიან დაიწყო. ოთხმოცდაათიანი წლების მეორე ნახევარამდე მოწინავე მრეწველურ ქვეყნებშიაც კი მისი უდიდესი ნაწილი განათებას ხმარდებოდა. ამას თავისი მიზეზი ჰქონდა. ელექტრობამ, როგორც სინათლის შესაძლებელმა წყარომ, ადრევე მიიპყრო მეცნიერთა და გამომგონებელთა ყურადღება. სწორედ ამიტომ განათების ელექტროტექნიკა ბევრად უფრო ადრე განვითარდა, ვიდრე საწარმოთა ელექტროძალის განაწილებით. საკმარისია ითქვას, რომ გერმანელმა მექანიკოსმა ჰ. ჰელმჰოლცმა, თავის წინამორბედთა ცდების შედეგების გათვალისწინებით, უკვე 1856 წელს შექმნა პირველი ვაკუუმიანი ვარვარა ნათურა. ჰელმჰოლცის ნათურამ ვერ ჰპოვა პრაქტიკული გამოყენება ელექტროტექნიკის მშინდელი დაბალი დონისა და, განსაკუთრებით, ელექტროენერგიის მასობრივი წყაროს უქონლობის გამო. 1873

წელს ორიგინალური ვარვარა ნათურა შექმნეს ცნობილმა რუსმა ელექტროტექნიკოსმა ლოდიგინმა და მისმა თანამშრომლებმა. 1876 წელს შეიქმნა იბლოჩკოვის რაკალიანი ელექტროლაშა. 1879 წელს კი ედისონმა ააგო ნამდვილი პრაქტიკულად გამოსაყენებელი ვარვარა ელნათურა ყველა საქირო მოწყობილობით¹.

ამრიგად, პირველი ელექტროსადგურების გამოჩენის მომენტისათვის უკვე მზად იყო ელექტროგანათების აპარატურის საკმაოდ სრულყოფილი ეკონომიური კონსტრუქციები. რაც შეეხება ელექტროიმპარვის ელემენტებს, მათი სრულყოფა იმ დროისათვის კიდევ ბევრი რთული ტექნიკური საკითხის გადაჭრას მოითხოვდა. ამიტომაც ელექტროენერგეტიკის გარეგანად ელექტროძალის დანადგარების მთავარი დანიშნულება განათების მომსახურება იყო.

მეფის რუსეთის მეურნეობრივი ჩამორჩენილობის მიუხედავად, რუსულმა მეცნიერებამ დაუფასებელი ღვაწლი დასდო ელექტროენერგეტიკის განვითარების საქმეს. ამით აიხსნება რუსეთში ელექტროსადგურების ადრე გამოჩენა. 1879 წელს პეტერბურგში უკვე ამუშავდა პირველი ელექტროსადგური, რომელიც ქალაქის ერთ-ერთ ხიდს ანათებდა. 80-იანი წლების პირველ ნახევარში პეტერბურგსა და მოსკოვში ცალკეული ობიექტების გასანათებლად

¹ История энергетической техники СССР, т. 2, М., 1957, стр. 35.

წერილი ელექტროსადგურების მშენებლობაში საკმაოდ ფართო ხასიათი მიიღო. თბილისში კი პირველი ამგვარი ელექტროსადგური მხოლოდ 1887 წლის ბოლოს ამუშავდა და, რაც მთავარია, 1895 წლამდე იგი საქართველოში ერთადერთ ელექტროძალოვან დანადგარად რჩებოდა.

ჩვენს დედაქალაქში ელექტროგანათების მოწყობის საკითხი პირველად ცნობილმა საზოგადო მოღვაწემ და ეკონომისტმა ნიკო ნიკოლაძემ დააყენა. მთელი 80-იანი წლების მანძილზე და შემდგომშიაც ქალაქის სათათბიროში დაუსრულებლად და უშედეგოდ ირჩეოდა საკითხი ქალაქის ქუჩების გაზით განათების შესახებ. სათათბიროს 1884 წლის 20 ნოემბრის სხდომაზე, რომელიც ამ საკითხს მიეძღვნა, ნ. ნიკოლაძემ, როგორც ხმოსანმა, წინადადება შეიტანა ქუჩების გასანათებლად გაზის ნაცვლად ელექტრონი გამოყენებინათ. თავის წინადადებას ნ. ნიკოლაძე შემდეგი მოსაზრებით ასაბუთებდა: „მართალია, ევროპის ყველა დიდ ქალაქში, როგორც მაგალითად, პარიზში, ბერლინში და ბევრგან სხვაგან ელექტრონის ძალით განათება ერთიორად [ძვირი] ჯდება გაზით განათებაზე, რადგან ის მაშინები, რომლებიც საქირონი არიან ელექტრონული ძალის შეკრებისათვის და რომელნიც ორთქლით მოდიან მოქმედებაში, ძალიან ძვირად ჯდება; მაგრამ ჩვენს ქალაქში ამგვარი განათება ძვირად არ ჯდება, აქ ორთქლის ძალის მაგიერობას მდინარე მტკვარი გავეყვება“.¹

იმვე წლის 26 ნოემბერს ნ. ნიკოლაძე კვლავ გამოვიდა სათათბიროში თავისი წინადადების დასაცავად. სათათბიროს უფრნალში შემონახული მშრალი ჩანაწერი გვამცნობს, რომ ხმოსანი ნიკოლაძე ისევ მიუთითებდა ელექტროგანათებაზე. „მიაქცევდა რა ამასთან ქალაქის გამგეობის უფრადღებას იმ გარე-

მოებაზე, რომ ქალაქ ბმდლისმსახვდის ადვილია ისარგებლოს მტკვრის როგორც ცოცხალი მამოძრავებელი მუქთი ძალით, რომელსაც წარმატებით შეუძლია შეცვალოს ძვირადღირებული ორთქლის ძალა“.¹

როგორც მოტანილი ამონაწერებიდან ჩანს, ნ. ნიკოლაძე ქალაქში ელექტროგანათების შემოღებას უშუალოდ აკავშირებდა მტკვრის პიროვნების უტილიზაციის საკითხთან. მაშასადამე, ნ. ნიკოლაძე პირველი საზოგადო მოღვაწეა, რომელმაც ჭერ კიდეც 80-იანი წლების დასაწყისში წამოაყენა ამიერკავკასიის უდიდესი მდინარის ელექტროენერგეტიკული გამოყენების იდეაც.

ნ. ნიკოლაძის პროგრესული წინადადებები ქალაქის სათათბიროს არქივში დამარხა. თბილისის მსხვილი საეკონომიკური ცენტრის წარმომადგენლებმა, რომლებიც ქალაქის მეურნეობასა და ფინანსებს თავის ნებაზე განაგებდნენ, კიდეც 16 წელიწადი მოანდომეს ფუჟკამათს — გაზით განათებინათ ქუჩები, თუ ელექტრონით. შედეგი ის იყო, რომ მეოცე საუკუნის პირველ წლებამდე თბილისის ქუჩებს ელექტრონით განათება არ ღირსებია.

ელექტროენერჯის გამოყენების საკითხს, როგორც ქვემოთ დაეინახეთ, დიდ უზრადებას აქცევდა ჩვენში ყოველგვარი პროგრესული წამოწყების მაშინდელი მეთაური, დიდი მწერალი და მოაზროვნე ილია ქავჭავაძე. პირველი პრაქტიკული ნაბიჯიც ჩვენს ქალაქში ელექტროგანათების შემოღებისათვის ილიას თაოსნობით გადაიდგა. ეს დაკავშირებული იყო თბილისის სათავადაზნაურო საადგილმამულო ბანკის, ქარვასლისა და თეატრის რეკონსტრუქციასთან. მაგრამ ჭერ ორიოდ სიტყვა თვით ამ შენობათა შექმნის ისტორიაზე.

¹ ესაა (საქართველოს სსრ ცენტრალური სახელმწიფო სისტორიო არქივი), ფონდი 192, ანაწერი 8, საქმე 274, ფურცელი 1.

¹ გაზეთი „დროება“, № 256, 1884.

იმ ხანებში ცარიზმისაგან დევნილ ქართულ კულტურულ დაწესებულებებს თბილისში მუდმივი თავშესაფარი არ გააჩნდათ. ყველაზე მეტად ეს ხელს უშლიდა ახლად აღდგენილ ქართულ მუდმივ თეატრს, რომელსაც სპექტაკლების გასამართავად შენობის შოვნა უჭირდა და მისი დაქირავება ძვირად იქცებოდა. ამ მიზეზს საქმის მოგვარებაც ილია ჭავჭავაძემ ითავა. 80-იანი წლების დასაწყისში საადგილმამულო ბანკში დაიგარეებული აღმოჩნდა თბილისელი მოქალაქის არწრუნის მამული, რომელიც ყოფილ სასახლისა და ფრეილინის ქუჩების შორის მდებარეობდა. ილიამ, როგორც ბანკის გამგეობის თავმჯდომარემ, დააყენა საკითხი ამ მამულის შეძენის შესახებ. არქივში დაცულია ილია ჭავჭავაძის და ბანკის გამგეობის წევრების—ს. ჩოლოყაშვილისა და ივ. შანაზის ხელმოწერით ბანკის ზედამხედველი კომიტეტისათვის წარდგენილი „მოხსენება არწრუნის ქონების ბანკის საკუთრებად შეძენის შესახებ“. მოხსენება უთარღოა, მაგრამ შინაარსის მიხედვით საქმის ვითარება შემდეგნაირად გვეხატება.

არწრუნის ოჯახმა 1881 წლის 1 იანვარს ბანკს 60 ათას მანეთად დაუგირავა დღევანდელ სულხან-საბას ქუჩაზე მდებარე სახლი 27 ნახევარი წლის ვადით. იმავე წლის ივნისში არწრუნიმ იმავე ვადით 400 ათას მანეთად დაუგირავა ბანკს ქარვასლა — სავაჭრო სათავსოები, რომლებიც ამჟამად თბილისის მეორე უნივერსიტეტის და რამდენიმე სხვა მღალაზის უკავია, და გრიბოედოვის სახელობის თეატრის ახლანდელი შენობა ბაღით. მამულს ეჭირა 10300-მდე კვადრატული მეტრი მიწის ფართობი. ბანკის გამგეობის ანგარიშით, ყიდვა-გაყიდვის გასაფორმებელ ხარჯებთან ერთად, მამულის შეძენა დაჯდებოდა 521 ათასი მანეთი. ეს თანხა სათანადო სარგებლით

ბანკს უნდა დაეფარა გირავნობის წესით ჩენილი ვადის—23 ნახევარი წლის განმავლობაში ამავე ქონების შემოსავლით. თუ ეს საკმაო არ იქნება, — თვლიდა გამგეობა, — დანაკლისი ბანკმა თავისი წლიური მიმოქცევიდან უნდა გაიღოსო. მოხსენების ავტორები ცდილობენ დაინტერესონ ზედამხედველი კომიტეტი მამულის შეძენით. „...ეს ქონება, — წერენ ისინი, — თავისი მატერიალური ღირებულებით, იმით, რომ მდებარეობს ქალაქის საუკეთესო ნაწილში, რომელიც ადგილობრივი ვაჭრობის ყველაზე გაცხოველებული და ხალხმრავალი პუნქტია, სულ უქანასკნელი 700 ათასი მანეთი მინც ღირს... ის გარემოება, რომ თბილისში ახლანდელი კრიზისის გამო მისი მყიდველი არა ჩანს, არ შეიძლება ჩაითვალოს ამ ქონების ნამდვილი ღირებულების საზომად“.

ილია ჭავჭავაძის მეცადინეობა წარმატებით დაგვირგვინდა. ბანკმა არწრუნის ყოფილი მამული შეიძინა და 1887 წელს შეუდგა მის შეეკეთებასა და რეკონსტრუქციას. მთლიანად გადასაკეთებელი აღმოჩნდა თეატრის შენობა. დარბაზს, სცენას სრულიად ახალი, თანამედროვე სახე მიეცა. ჩატარებული სამუშაოების მასშტაბზე წარმოდგენას იძლევა მათი ღირებულება. ბანკის დამფუძნებელ წევრთა და მსესხებელთა საერთო კრებამ, რომელიც 1888 წლის მაის-ივნისში მიმდინარეობდა, გამგეობას თეატრისა და ქარვასლის რეკონსტრუქციისათვის „უკვე დახარჯული 150 600 მანეთისა და 57 კაპიკ ზევით“ 28 314 მანეთის ახალი კრედიტი დაუმტკიცა.¹ გამოდის, რომ მთლიანად ამ საქმისათვის ბანკმა თითქმის 180 ათასი მანეთი გაიღო. ეს თანხა შეჭენილი მამულის სრული ღირებულების 34 პროცენტს აღემატებოდა.

პროექტის თანახმად თეატრის რეკონსტრუქციის შენობა გაზით უნდა განათებულიყო. მაგრამ ბანკის გამგეო-

¹ ცსსა, ფონდი 394, საქმე 11961. დოკუმენტი დაწერილია რუსულ ენაზე.

¹ ცსსა, ფონდი 394, ს. 269, ფ. 2—3.

ბას, ცხადია, ილიას მეთაურობით, მალე ეს აზრი შეუცვლია. 1887 წლის 15 აგვისტოს „ივერიაში“ ვკითხულობთ: „13 აგვისტოს ტფილისის სათავადაზნაურო ბანკის გამგეობამ მოიწვია ზედამხედველთა კომიტეტი და რჩევაჲ ჰკითხა მასზედ, თუ რაგვარად განათოს ახლად აშენებული ქართული თეატრი და მთელი ქარვასლა არწრუნისეული, ნათით, გაზით თუ ელექტრონითა. ამ საგანზედ გამგეობამ მოახსენა კომიტეტს, რომ ყოვლის მხრით ელექტრონით განათება უფრო უკეთესია და სასარგებლოა. ამ საგანზედ გამგეობას შეუყრებია საჭირო ცნობანი და შევიცარიის კამპანიის წარმომადგენელ ბლანშოსთან მოლაპარაკება ჰქონია. ბლანშოს უყისრინა ოთხის ათასის სანთელის სინათლე მისცეს ელექტრონისა და უთხოვნია 34 ათასი ფრანკი იმ პირობით, რომ ერთი მესამედი ამ ფულისა ეხლავე მისცენ და დანარჩენი ერთი წლის შემდეგ, და ამ ერთის წლით ბლანშო თავდებადაც დგება, თუ ვინიცობაა რომ მოიშალა.. ბლანშო ჰპირდება თურმე, რომ პირველს ნომბრამდე ელექტრონი მზად იქნება...“

თეატრის განახლებული შენობა, მაშინდელი წესის თანახმად, 1887 წლის 15 დეკემბერს აკურთხეს¹. ამ დროისათვის ელექტროსადგური უკვე მზად იყო, რამდენიმე დღის შემდეგ სათეატრო სეზონიც გაიხსნა და წარმოდგენები ელექტრონებით გაჩირაღდნებულ დარბაზში მიდიოდა. ეს სინათლე იმდენად უჩვეულო და უცნობი იყო თბილისის მცხოვრებთათვის, რომ თეატრის ხელმძღვანელებმა საჭიროდ დაინახეს გაზეთში სპეციალური განცხადება მოეთავსებინათ. „სხვა და სხვა ხიფათის თავიდან ასაცილებლად, — ნათქვამია განცხადებაში, — თეატრის აღმინისტრაცია უმორჩილესად აუწყებს ტფილისის პატრიცულ ხაზოვადოებს, რომლის უმთავრეს ნაწილს არა ჰქონია შემთხვევა ელექტრონის სინათლის ნახვისა, რომ ელექ-

ტრონის სინათლე შესაძლებელია იქნება ჩაქრეს მცირეხნობით და განაღდება წუთის შემდეგ ისევ გაცხოველდეს. ამას გარდა, თეატრის აღმინისტრაცია თავს ვალდებულად რაცხს დაუმატოს, ელექტრონით განათების გამო თეატრში არსებოთ ცეცხლი არ განიღება... რომ ზემოხსენებულ შემთხვევაში სრული სიბნელე არ ჩამოვარდეს, ამისათვის თეატრში სანთლიანი ფარნებიც ენთება.“²

მოტანილი დოკუმენტის შინაარსი სრული სიცხადით აღსატურებს, რომ სათავადაზნაურო ბანკის ელექტროსადგური პირველი იყო თბილისში, რომ თბილისელებმა თავის ქალაქში ელექტრონული განათება საერთოდ პირველად ქართულ თეატრში იხილეს. არსებობს პირდაპირი წერილობითი საბუთიც ამ ფაქტის დასადაგნად. არქივში ინახება სადგურის მოიჯარის მიმართებები, რომელთა ბლანკის ტვიფარზე სტამბური წესით რუსულად დაბეჭდილია: „პირველი ელექტრონული სადგური თბილისში“.³

ამრიგად, დადგენილია, რომ პირველი ელექტროსადგური საქართველოში აიგო ილია ქავჭავაძის ინიციატივით თბილისში 1887 წელს ქართული თეატრის შენობასთან.

მაშინდელ დუხჭირ ვითარებაში ახალი პროგრესული წამოწყება წინააღმდეგობებს ვერ ასცდებოდა. ამ შემთხვევაშიაც ასე მოხდა. საკვირველია, მაგრამ ფაქტია, რომ ქართული თეატრის ელექტროსადგურის აგება არ ეჭაშნიკა ქალაქის თვითმართველობას, რომელსაც თბილისში არათუ ელექტრონული — გაზით განათების საკითხიც ვერ მოეგვრებინა. ხელშეწყობის ნაცვლად, იგი შეეცადა შეევიწროებინა სადგური და არ მიეცა მისთვის გაფართოების საშუ-

¹ ცსსა, ფონდი 192, ან. 8, ს. 274, ფ. 168.

² „ივერია“, № 254, 1887. ზაზგაპა ჩვენია.

³ ცსსა, ფონდი 192, ან. 8, ს. 274, ფ. 168.

აღება. ბანკსა და ქალაქის გამგეობას შორის ამ ნიდაგზე ატეხილი დავა მაშინდელ პრესაშიც ფართოდ გახმაურდა.

საქმის ვითარება ასეთი იყო. პირველი ოთხი-ხუთი წლის განმავლობაში ბანკის ელექტროსადგური მხოლოდ თეატრს, ქარვასლასა და მის ეზოს, აგრეთვე ყოფილ სასახლის ქუჩას ანათებდა. მაგრამ ეს სადგურს ვერ ტვირთავდა და იგი ზარალს იძლეოდა. 1892 წლის დამდეგს ბანკმა გადაწყვიტა მოეწყო ელექტროგაყვანილობა, დენი ახლო მდებარე სახლებისა და მალაზიებისათვისაც მიეწოდებინა, მაგრამ დაწყებული სამუშაოები ქალაქის გამგეობამ პოლიციის საშუალებით შეაჩერა. ეს მოხდა 1892 წლის თებერვალში. ბანკის თხოვნით, ქალაქის გამგეობამ შეცვალა თავი ისი გადაწყვეტილება და ნება დართო მას გაეყვანა ელექტროსადგენები „...ბანკის შენობიდან ლალავეისა და სარაჯიშვილის სახლებში სასახლის ქუჩაზე ამ უკანასკნელის გადაყვებით, მაგრამ იმ პირობით, რომ ეს სადგენები მოიხსნას ქალაქის გამგეობის პირველი მოთხოვნისთანავე, როდესაც კი იგი ამას საქიროდ დინახავს“.

ამის შემდეგ ბანკის გამგეობამ მიმართა თბილისის გუბერნატორს და მიიღო მისგან მოწმობა, რომლითაც ბანკს ნება ეძლეოდა მოეწყო ელექტროგაყვანობა მისი შენობის ახლო მდებარე სახლებსა და მალაზიებში. მოწმობის საფუძველზე იგი შეუდგა სადგენების გაყვანას თამაშშეგების ქარვასლაში და მირზოევის სახლში. ამით განაწყენებულმა ქალაქის თავმა ნ. არღუთინსკი-დოლგოპოლოვმა მოსახოვა თბილისის პოლიციისტიერს სამუშაოთა სასწრაფოდ შეჩერება, მაგრამ უარი მიიღო, ვინაიდან ბანკს გუბერნატორის ნებართვა ჰქონდა. ახლა ქალაქის თავმა გუბერნატორს შესჩივლა — ბანკს თამაშშეგების ქარვასლაში და მირზოევის სახლში ელექტრონი გაყვავს „ქალაქის მმართველობის განკარგულებაში მყოფი ქუჩების გავლით,“ და სთხოვა გაეუქმე-

ბინა მისთვის გუბერნიის სამმართველოდან მიცემული მოწმობა. გუბერნატორმა შერვაშიძემ ქალაქის თავს განუმარტა, რომ მოწმობა სწორად არის გაცემული, იგი მას არ აუქმებს და არც სცნობს შესაძლებლად განკარგულება ვასცეს ელექტროსადგენების მოხსნაზე, ხოლო რაც შეეხება ქალაქის გამგეობის როგორც ქუჩების მესაკუთრის, უფლებების დარღვევას, ამ საკითხზე სასამართლოს უნდა მიმართოთ.

მოთმინებიდან გამოსულმა ქალაქის თავმა ქალაქის გამგეობას მიაღებინა ახალი დადგენილება: ვინაიდან ბანკმა და არღვია მისთვის მიცემული ნებართვის ფარგლები, გამგეობას უკან მიაქვს აღნიშნული ნებართვა და სთხოვს საადგილამულო ბანკს ვასცეს განკარგულება 1893 წლის 1 იანვრისათვის ბანკის შენობის გარეთ მოწყობილი საერთოდ ყველა ელექტროსადგენების მოხსნის შესახებო.“

ამას მოჰყვა ილია ქაჯავაძის ორი წერილი 1892 წლის 9 და 15 დეკემბრის თარიღით ქალაქის გამგეობისადმი. ილია ითხოვდა უფლება მისცემოდა ბანკს დაეტოვებინა არსებული და აგრეთვე მოეწყო ახალი ელექტროგაყვანილობა მეზობელ სახლებში „შესაძლებლობისა და საქიროების მიხედვით“. თავის თხოვნას ილია მოსახლეობის იმ ნაწილის ინტერესებზე მითითებითაც ასაბუთებდა, რომელიც ელექტროგაყვანების სიკეთით სარგებლობდა.

ილიას წერილების საპასუხოდ ქალაქის გამგეობამ საკითხს სხვა მხრიდან შემოუარა. 1893 წლის 25 იანვარს მან მიიღო დადგენილება, რომლითაც მოსახოვა ბანკის გამგეობას წილი დაუდოს ქალაქს ელექტროსადგურიდან მიღებულ მოგებაში: ქუჩებზე, სადაც მისი სადგენები გაივლიან, უსასყიდლოდ დაუვას ელექტროფარენების განსახლვრული რაოდენობა. ბანკის გამგეობამ ამ პირობის მიღებაზე უარი თქვა „იმის გამო, რომ მას ამ საქმიდან არათუ არა აქვს

რაიმე მოგება, არამედ თვითონ აძლევს სუბსიდიას მოიჭარეს“.

ამას შემდეგ 1893 წლის 9 თებერვლის დადგენილებით ქალაქის გამგეობამ აუტრძალა ბანკს ახალი გაყვანილობის მოწყობა და მოსთხოვა 20 დღის ვადაში მოეხსნა მირზოვეის სახლში და თამამშეგების ქარვასლაში დაყენებული სადენები. სარაჯიშვილის და ლალაევის სახლებში გაყვანილი სადენები ჯერ-ჯერობით შეიძლება დარჩეს, — თანხმდებოდნენ ქალაქის მესვეურები, — მხოლოდ იმ პირობით, რომ ქალაქის პირველი მოთხოვნისთანავე ეს სადენებიც უნდა მოიხსნასო.

1893 წლის 8 მარტს ბანკის გამგეობამ ილია ქაქუაძის ხელმოწერით საჩივარი შეიტანა ქალაქის სათათბიროში ქალაქის გამგეობის უკანონო მოქმედების შესახებ. ეს საჩივარი მხოლოდ რვა თვის შემდეგ განიხილა სათათბიროს მიერ გამოყოფილმა სპეციალურმა კომისიამ.¹ ამ უკანასკნელმა 1893 წლის 10 ნოემბრის დადგენილებით ქალაქის გამგეობის განკარგულება სკნო „ქალაქის ინტერესებისათვის საესეებით შესაფერისად და სამართლიანად“ და წარუდგინა სათათბიროს წინადადება ბანკის საჩივრის უშედეგოდ დატოვების შესახებ. იმავე წლის 15 ნოემბერს ქალაქის სათათბირომ კომისიის გადაწყვეტილება დაამტკიცა.²

ამრიგად, დავა, რომელიც ბანკსა და ქალაქის გამგეობას შორის წარმოებდა თითქმის ორი წლის მანძილზე, დამთავრდა უკანასკნელის გამარჯვებით, მაგრამ ახალი დიდი წამოწყების—ელექტროგანათების საქმის საზიანოდ. ქალაქის თვითმმართველობის უცნაური მოქმე-

დება ვერ წაახალისებდა საზოგადოებრივი ორგანიზაციების თუ კერძო პირების თაოსნობას ელექტროსადგურების მშენებლობაში. და, მართლაც, წლების განმავლობაში საადგილ-მამულო ბანკის ელექტროსადგური ერთადერთი იყო თბილისში. მხოლოდ 90-იანი წლების პირველი ნახევრის ბოლოს დაიწყო ელექტროგანათების უფრო ფართოდ გავრცელება ქალაქში. 1895 წელს ამუშავდა ელექტროსადგური თამამშეგების ქარვასლასთან,³ 1896 წელს სახაზინო ოპერის თეატრის ახალ შენობასთან.⁴

ამ დროისათვის მცირეძალოვანი ელექტროსადგურები გამოჩნდნენ საწარმოებშიც. მაგალითად, 1896 წელს რკინიგზის მთავარი სახელოსნოს სადურგლო სამჭროს უკვე ჰქონდა ელექტროგანათება. იქ იდგა 10 კვტ სიმძლავრის გენერატორი, რომელსაც 16-ცხენისძალიანი ორთქლის მანქანა ამოძრავებდა.⁵ 1897 წელს მცირე ელექტროსადგური დაიდგა და ელექტრო განათება მოეწყო საუფლისწულო უწყების თბილისის ღვინის სარდაფში ახლანდელ მელიქიშვილის ქუჩაზე.⁶

სულ კი თბილისში მეოცე საუკუნის მიჯნაზე, როგორც წყაროებიდან ჩანს შევიდა თუ რვა სახაზინო, საზოგადოებრივი და კერძო წვრილი ელექტროსადგური მოქმედებდა. შემონახული არასრული ცნობების მიხედვით შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ამ სადგურების სიმძლავრე რამდენიმე კილოვატიდან ორსამ ათეულ კილოვატამდე აღწევდა. თვითეული ელექტროდანადგარი წარმოადგენდა ეგრეთწოდებულ ბლოკ-სადგურს, რომელიც განსაზღვრულ ობიექტს — თეატრს, სახლს, საწარმოს ემსახურებოდა. მაშინდელი სადგურები,

¹ კომისიაში შედიოდნენ ქალაქის სათათბიროს ხმოსანი-თერისტები: ყორღანოვი, მელიქიშვილოვი, ალხანოვი, მელიქიარაგოზოვი. დარღუბანოვი და ევანგელოვი.

² ბანკსა და ქალაქის გამგეობას შორის დავის შესახებ იხ. ცსსა, ფონდი 192, ან. 8, ს. 274, ფფ. 103-107, 117, 119-123, 126, 131, 135-136, 140-141, 143, 145-147, 159.

¹ ცსსა, ფონდი 204, ან. 1, ს. 254, ფფ. 31-33.

² ცსსა, ფონდი 204, ან. 1, ს. 932, ფ. 44.

³ А. Аргутинский — Долгоруков. История сооружения и эксплуатации Закавказской железной дороги, Т., 1896, стр. 537.

⁴ ცსსა, ფონდი 204, ან. 1, ს. 1069.

როგორც ჩანს, თითქმის მხოლოდ განათებისათვის იყვნენ გამოყენებული.

ჩვენ ვნახეთ, რომ თბილისის ელექტრო-მა თვითმმართველობამ იშვიათი სიმედვრე გამოიჩინა საქართველოში პირველი ელექტროსადგურის წინააღმდეგ ბრძოლაში და შესძლო აღეკვეთა მისი საერთო სარგებლობის სადგურად გადაქცევის ტენდენცია. საკითხავია, რას აკეთებდა თვითონ ეს პატივცემული დაწესებულება ქალაქში ელექტროენერჯის წარმოებისა და მოხმარების დასაწესებავად?

თბილისის ქალაქის სათათბირომ ნ. ნიკოლაძის მიერ აღძრული საკითხი ელექტროსადგურის აგების შესახებ თავის დროზე დაეწყებას მისცა, მაგრამ, ვინაიდან ქალაქის ქუჩების განათების გაუმჯობესება გადაუდებელ ამოცანას შეადგენდა, ეს საკითხი თავს არ იფრცხვებდა. 1886 წლიდან ქალაქის გამგეობას უკვე მოსდის ზოგიერთი ფირმისა და კერძო პირის წინადადებები ქალაქში ელექტროგანათების მოწყობის შესახებ კონცესიურ თუ სხვა საწყისებზე. პირველი ასეთი წინადადება შემოუტანია ინჟინერ ნ. სალოვს, რომელსაც, თუ მისი ბლანკის ტვიფარს დაუჯერებთ, თბილისში ჰქონია „მანქანათმშენებლობის, ელექტროტექნიკის და აერონავტიკის კანტორა“. შემდგომი მიმოწერიდან ირკვევა, რომ სალოვი მოქმედებდა, როგორც „ბრიოშის ელექტროგანათების ინგლისურ-ამერიკული კამპანიის“ აგენტი.

სალოვის ვრცელ მიმოწერას ქალაქის გამგეობასთან შედეგი არ მოჰყოლია.

„ა. ა. ლაურიცის ელექტროტექნიკურ კანტორას“, რომელიც მოსკოვში არსებობდა, მის თხოვნაზე, ეცნობებინათ, რა პირობებს აყენებს თბილისის სათათბირო ელექტროგანათების მოწყობისათვის, ქალაქის გამგეობამ 1887 წლის ოქტომბერში უპასუხა „თბილისში ელექტროგანათების საგანზე სათათბიროს ჭერ არაეთიარო პირობები არ შეუდგენიაო“.

1888 წელს უშედეგოდ დასრულდა ქალაქის გამგეობის მოლაპარაკება ჩვენთვის უკვე ცნობილ ბლანშოს ფირმასთან, რომელიც კისრულობდა აევო თბილისში ორთქლის ელექტროსადგური 250 ცხენის ძალის სიმძლავრით.

1889 წლის დეკემბერში ერთერთი კერძო პირის მომართვაზე გაგზავნილ პასუხში ქალაქის გამგეობა კვლავ იმეორებს, რომ „ელექტრული განათების შესახებ ქალაქის სათათბიროს ჭერ არაფერი გადაუწყვეტია“.

1895 წლამდე ქალაქის გამგეობამ სწავდასხვა მოტივით უარყო კიდევ რამდენიმე რუსული, ინგლისური, ფრანგული, იტალიური ფირმის წინადადება ამ საგანზე და მხოლოდ ამ წლიდან შეუდგა უფრო სერიოზული მოლაპარაკების წარმოებას ზოგიერთ მათგანთან.¹

პირველ ყოვლისა, განახლდა ჭერ კიდევ 1890 წელს დაწყებული მოლაპარაკება ინჟინერ მარტულისის ფირმასთან ოდესაში.² საქმე ეხებოდა ქალაქში ელექტროგანათების მოწყობას თბოდაინადგარების საშუალებით. მეტად დამახასიათებელია გაზეთ „ივერიის“ გამოხმაურება ამ მოლაპარაკებაზე. 1895 წლის 26 ნოემბრის მოწინავეში, რომელიც, რესპუბლიკის დამსახურებული ბიბლიოთეკარის თამარ მაჭავარიანის გამოკვლევით, ილია ჭავჭავაძის კალამს ეკუთვნის, გაზეთი წერდა:

„ამ უკანასკნელად ჩვენს ქალაქში გახშირებული მითქმა-მოთქმეა, რომ ტფილისში შემოღებულ იქნას ელექტრონიტ განათება... ეს ისეთი საქმეა, რომ წინადაც დაეწყეთ ლაპარაკი ამაზე და რაიმე გარკვეულ აზრზე დამდგარი ყვენ, არ იქნებოდა მეტი... ისიც კარგია, რომ ამ საგანს ეხლა მაინც მიაქციეს ყურადღება და თუ ამას საქმარისი გულმოდგინებაც დაატანეს, შესაძლოა გამოვიდეს რამე სახეიროდ ჩვენის თავმინებებული დედაქალაქისად“.

¹ ცსსა, ფონდი 192, ან. 8, ს. 274, ფფ. 15-61. 77-84, 88-91, 96-98, 101-102.

² „ივერია“, № 256, 1895.

შემდეგ ავტორი მიუთითებს, რომ ასეთი საკითხის გადაჭრის დროს საჭიროა „სარწმუნო და გამოცდილ ხალხს დავეკითხოთ“. ერთ ფირმასთან მოლაპარაკება კი მას საკმარისად არ მიაჩნია.

„ნუ დავიფიწყებთ,— განაგრძობს გაზეთი, — რომ შვეიცარიის ქალაქ ქენევაში უკვე მოქმედებს ელექტრონი... განათებისათვის. ჭკუიანმა ქენეველებმა ამ განათების საქმეს ზედ დაურთეს ერთი სხვა სასარგებლო საქმეცა, რომელიც თითქმის იმოუდნა. შემოსავალს აძლევს ქალაქს, რამდენსაც ელექტრონით განათება. იქ ელექტრონის განათებას ამოქმედებს მდინარე რონა და ამ მდინარის ძალით ელექტრონი ამუშავებს სხვა და სხვა ქარხნებსა და ფაბრიკებში მანქანებს... ჩვენი ტფილისი, რომელსაც შვი ჩამოუღის ამისთანა ძლიერი წყალი, როგორც მტკვარია, ამ შემთხვევაში მეტად ხელშეწყობილია და აქაც ეს ღონე მტკვარისა, როგორც ქენევაში რონისა, დიდად უნდა აადვილებდეს როგორც განათების საქმეს ელექტრონით, აგრეთვე მანქანების მოქმედებასა ელექტრონითვე. უეჭველია, ჩვენი მტკვრის წყალობით ეს ორივე საქმე ერთად უნდა შეერთებულ იქნას, როგორც ეს არის ქენევაში...“

ამ ამონაწერიდან ნათლად ჩანს, თუ რა მოწინავე პოზიციებზე იდგა ეკონომიკის საკითხებში „ივერია“ ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით. მაშინ, როდესაც ქალაქის მუნიციპალიტეტის მესვეურებს — სეაპრო ბურჟუაზიის წარმომადგენლებს — ლაპარაკი მხოლოდ ქუჩების ელექტროგანათებაზე ჰქონდათ და მრეწველობის ინტერესები არ აღარდებდათ, „ივერია“ ამოცანის კომპლექსურად გადაჭრას მოითხოვდა. მისი აზრით, ქალაქის ელექტრონით განათებასთან ერთად მრეწველურ საწარმოებსაც ახალი პროგრესული მამოძრავებელი ძალა უნდა მისცემოდათ. ქალაქის გამგეობა აქამდე არც ფიქრობდა ჰიდროელექტრი ენერჯის გამოყენებაზე ელექტრობის მისაღებად. „ივერია“ კი, ისევე

როგორც თავის დროზე, ^{ქენევაში} მოითხოვდა საქართველოს ბუნებრივ პირობებს და მოითხოვდა ქალაქის ელექტროფიკაცია მტკვარზე ჰიდროსადგურის აგების გზით მომხდარიყო.

„ივერიის“ ამ გამოსვლიდან ექვსი თვის შემდეგ — 1896 წლის აპრილში ქალაქის სათათბიროს სხდომებზე დაიწყო ლაპარაკი ქალაქის ელექტრონით გასანათებლად „მტკვრის მუქთი ძალის გამოყენების“ შესახებ. მაგრამ ახლაც ხმოსანთა მნიშვნელოვანი ნაწილი გზით განათების მოწყობის პროექტს უჭერდა მხარს. ამის გამო ხანგრძლივი კამათის შემდეგ სათათბირომ მიიღო მეტად გაურკვეველი დადგენილება: „შემოღებულ იქნას თბილისში უფრო სრულყოფილი განათება, მაგრამ საკითხი მისი ტიპის შესახებ წინასწარ ნუ იქნება გადაწყვეტილი“.¹

მარგულისის ფირმასთან მოლაპარაკება უშედეგოდ დამთავრდა. ასევე წარუმატებელი აღმოჩნდა მოლაპარაკება სიმენსის და ვალსკეს ფირმასთან, რომელმაც 1896 წლის სექტემბერში ქალაქის გამგეობას წარმოუდგინა თბილისში ცენტრალური ელექტროსადგურის აგების, ქუჩებში 200 რკალიანი ფარნის დაყენებისა და ამ ფარნების საექსპლუატაციო ხარჯების ნუსხა. ფირმისათვის გაზგანილი პასუხიდან ჩანს, რომ ქალაქის გამგეობამ, განიხილა რა ეს ნუსხა, „სცნო, რომ ქალაქის ახლანდელი ფინანსური საშუალებების პირობებში თვით ქუჩების ნაწილის ელექტროგანათების შემოღებაც მისი ბიუჯეტისათვის აუტონელი ამოცანაა“.²

ქალაქის თვითმმართველობის ასეთი გაუბედავი და ჩარჩულ-კრიყანგული პოლიტიკის შედეგად, მეოცე საუკუნის დამდეგისათვის თბილისის ქუჩებში არ იყო არც გაზით და არც ელექტროლი განათება. ბოლოს, 1900 წელს ქალაქის

¹ Известия Тифл. городского общества, Т., 1896, стр. 177.

² ესა, ფონდი 192, ან. 8, ს. 391, ფ. 79.

გამგეობამ როგორც იყო დაღო ხელშეკრულება გერმანულ ფირმა „ქელიოსთან“ თბილისში თბოელექტროსადგურის აგებისა და ქუჩებში ელექტროგანათების მოწყობის შესახებ. მაგრამ ამჯერად ქალაქის გამგეობამ ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ორწლიან ვადაში ვერ შესძლო მიწის ნაკვეთის გამოქვნა სადგურის ასაგებად. ამ საბაბით ფირმამ, რომელიც იმ დროისათვის თურმე გაკოტრების კარზე მისულა, დადებული ხელშეკრულება სიამოვნებით გააუქმა.¹

1902 წლიდან თბილისში უკვე ჩნდებიან ელექტროენერჯის გაყიდვის მიზნით აგებული კერძომფლობელური ელექტროსადგურები. 1908 წლისათვის ქალაქში 3 ასეთი სადგური იყო, 1912 წლისათვის კი უკვე 22. მათი საერთო სიმძლავრე 1380 კვტ უდრიდა. ამავე დროს მთელ რიგ მსხვილ სახლებთან მოქმედებდნენ ბლოკ-სადგურები საკუთარი საუბროებისათვის.²

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე თბილისში და მთელ საქართველოში ყველაზე მძლავრი ელექტროსადგური იყო ქალაქის ტრამვაის თბოელექტროსადგური, რომელიც კონცენსირერმა — ბელგიურმა ანონიმურმა საზოგადოებამ ააგო. ეს სადგური საექსპლოატაციოდ გადაეცა 1905 წელს და მისი თავდაპირველი სიმძლავრე 1430 კვტ უდრიდა. 1914 წლისათვის სადგურის სიმძლავრე 1680 კილოვატამდე აიყვანეს.³

1913 წლის მაისში მწყობარში ჩაღმა ქალაქის თვითმმართველობის დიზელური ელექტროსადგურიც 660 კვტ სიმძლავრით. ეს სადგური, ისე როგორც, უნდა ვიფიქროთ, კერძომფლობელური

სადგურები, გამოირჩეოდა წარმოებულ ენერჯის მაღალი თვითღირებულებით და, ამის შედეგად, მისი მაღალი ფასით. ბინების გასანათებლად მიწოდებულ ყოველ კილოვატსათა ენერჯიაში სადგური ახდევინებდა 27 კაპიკს, მაღაზიების გასანათებლად მიწოდებულში კი 32 კაპიკს. მხოლოდ ის მრეწველური საწარმოები, რომლებიც ენერჯიას დღისით მოიხმარდნენ, იხდიდნენ 13 კაპიკს 1 კილოვატსათაში.¹

თბილისში 1917 წელს ელექტროსადგურების რიცხვი 40-მდე აღწევდა. თავის დროზე ცნობილი ენერგეტიკოსის ინჟინერ ვ. ვასილიევის გამოთვლით, ამ სადგურებმა დასახლებულ წელს გამოიმუშავეს 15 ათასამდე კილოვატსათი ელექტროენერჯია, ანუ დაახლოებით 61 კვტს ქალაქის ერთ მცხოვრებზე. ეს ციფრი, რასაკვირველია, დიდად ჩამორჩებოდა ქალაქებში ელექტროენერჯის მოხმარების იმ დონეს, რომელიც მაშინ მიღწეული იყო ამერიკისა, ევროპაში და თვით ცენტრალურ რუსეთშიც. იმავე ვასილიევის ცნობით, ჩიკაგოში 1916 წელს ელექტროენერჯის მოხმარებამ ერთ მცხოვრებზე შეადგინა 450 კვტს, გერმანიის ქალაქებში 1918 წელს — 350 კვტს. ბეტროგრაღში 1916 წელს — 143 კვტს.²

თბილისს გარდა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე საქართველოში კიდევ 12 ქალაქში იყო წვრილი, უმთავრესად, კერძომფლობელური ელექტროსადგურები.³ მათგან საქართველოს ენერგეტიკის სპეციფიკის გამო ჩვენთვის უფრო საინტერესონი არიან ჰიდრავლიკური ელექტროსადგურები, რომელთა ისტორიაზედაც მოკლედ შეეჩერდებით.

რუსეთში პირველი ჰიდროელექტრო-

¹ А. Аргутинский — Долгоруков. Освещение улиц гор. Тифлиса, Т., 19 стр. 10—11.

² Там же, стр. 15.

³ А. Аргутинский-Долгоруков. Выкуп Тифлисского трамвая, Т., 1913, стр. 185; К выкупу Тифлисского трамвая, Т., 1915, стр. 41.

¹ Тифлиссский муниципальный календарь на 1917 г., Т., 1917, стр. 102—103.

² Журнал «Экономическая жизнь Кавказа», № 6, 1922, стр. 12.

³ თბილისი, ეკონომიურ-გეოგრაფიული დახასიათება, 1957, გვ. 200.

სადგური აშენდა 1895—1896 წლებში მდინარე ოხტაზე, პეტერბურგის ახლოს, ცნობილი რუსი ენერგეტიკოსების—ჩიკოლევისა და კლასონის ხელმძღვანელობით. მაშინდელი დროისათვის ოხტის სადგური მცირედ არ ჩაითვლებოდა — მისი სიმძლავრე 270 კვტ უდრიდა.¹

მეორე, შედარებით მნიშვნელოვანი ჰიდროელექტროდინამოგარი, რომელიც იმპერიის ფარგლებში განხორციელდა, ეს იყო ბორჯომის ჰიდროელექტროსადგური. იგი ექსპლოატაციაში შევიდა 1898 წელს. ბორჯომის ჰიდროსადგურის აგების ინიციატორი „ბორჯომის მინერალური წყლების ღირეკციის წევრი და ქიმიური ლაბორატორიის გამგე“ ფ. მოლდენჰაუერი ასე აგვიწერს სადგურის მშენებლობის ისტორიას და მის ტექნიკურ მახეწებლებს.

1897 წელს დიდმა მთავარმა მიხეილ ნიკოლოზის ძემ, რომელიც მთელ ბორჯომის ხეობას ფლობდა, დაავალა მოლდენჰაუერს გადაეწყვიტა ლიკანის სასახლეში ელექტროგანათების მოწყობის საკითხი. საქმის შესწავლით მოლდენჰაუერი დარწმუნდა, რომ „ელექტროენერჯის მისაღებად ორთქლის ძალის გამოყენება შედარებით მეტ საშენებლო და საექსპლოატაციო ხარჯს გამოიწვევდა“, მით უმეტეს, რომ ლიკანის სასახლეში განათება მხოლოდ დროდადრო იქნებოდა საჭირო. და მან წამოაყენა უფრო ხელსაყრელი ვარიანტი: „ორთქლის ძალის მაგივრად გამოყენებულ იქნას წყლის ენერჯია და ელექტროგანათება მოეწყოს არა მარტო ლიკანში, არამედ ბორჯომშიაც“. ამასთან სადგურისათვის მოყვანილი წყალი წყალსადენისათვისაც გამოადგებოდა.

სადგურის ასაგებად მოლდენჰაუერმა ისარგებლა იმით, რომ ბორჯომის პარკს ზევით, დაახლოებით 10,5 კილომეტრის მანძილზე, მდინარე ბორჯომუ-

ლას კალაპოტის ნიშნული თითქმის 270 მეტრით მაღალია პარკის ნიშნულზე. ამ ადგილიდან ყოფილმა სუხუმსკის პლატომზე გამოყვანილ იქნა ქვიტკორით ნაგები და ბეტონით გადახურული არხი, უფრო სწორად, მილი, დღემდე ში 37 500 კუბმეტრი წყლის გამტარუნარიანობით. პლატოზე არხი მთავრდებოდა ალზით, საიდანაც წყალი, ლიონის სარქველის გავლით, რომელსაც ბერკეტით ალებდნენ, ხვდებოდა 12-დუმიან თუჯის საწნეო მილში. ეს მილი სიგრძით 290 მეტრს უდრიდა და 45 გრადუსის დახრით იყო დაკვებული. იგი ამუშავებდა პელტონის ორ ტურბინას 103 კვტ საერთო სიმძლავრით.

ბორჯომის ჰიდროელექტროსადგური იმპერიაში პირველი მაღალი დაწნევის სადგური იყო — აქ დაწნევა 200 მეტრს აღემატებოდა. პელტონის ტურბინებიც ჩვენს ქვეყანაში პირველად ამ სადგურში დაიდგა.¹

1909 წლის 5 მაისს ამუშავდა სოხუმის ჰიდროელექტროსადგური მდინარე ბესლეთზე.² მისი აშენების ინიციატორი იყო ინჟინერი ჯავახიშვილი.³ საექსპლოატაციოდ გადაცემის მომენტში სადგურის სიმძლავრე 152 კვტ შეაღგენდა. 1910 წელს დაიდგა მეორე აგრეგატი, 293 კვტ სიმძლავრით. ამრიგად, სოხუმის ჰიდროელსადგურის სრული სიმძლავრე 445 კილოვატს უდრიდა. სოხუმის სადგურის ენერჯია მარტო განათებისათვის მოიხმარებოდა. ამის გამო სადგური დატვირთული არ იყო: ღამით მუშაობდა, დღისით კი იდგა. 1913 წელს სადგურის სიმძლავრე მხოლოდ 22,3% იყო გამოყენებული. როგორც ჩანს, საქსელე მეურნეობის ტექნიკური დეფექ-

¹ ბ. ბროშურა: «Электричество в Боржо-ме по проекту Ф. Ф. Мольденгауера», 1899.

² Технический отчет за 1912 г. по эксплуатации Сухумской гидроэлектрической станции т-ва «Сухумское общество электричество», Сухуми, 1913, стр. 3.

³ Проект гидравлической станции на р. Арагве, Т., 1908, стр. 2.

¹ БСЭ, второе издание, т. 38, стр. 473 — 474.

ტების შედეგად ენერჯის დანაკარგიც ნორმალურს დიდად აღმატებოდა. იმავე წელს სადგურის მიერ გამომუშავებულ 457 ათას კვტს ელექტროენერჯიდან 111 ათასი კვტს, ანუ 24%, დანაკარგზე წავიდა.¹

1908 წლისათვის ბათუმში აგებული იყო და უკვე მოქმედებდა ჰიდროელექტროსადგური, რომელიც ვინმე ფეფლოვს ეკუთვნოდა. მისი სიმძლავრე 100 კილოვატსაც არ აღწევდა.²

ჩამოთვლილებს გარდა, 1913 წელს საქართველოში ექსპლოატაციაში იყვნენ ჰიდროელექტროსადგურები: გაგრისა, მდინარე ყოეკვარაზე — 293 კვტ სიმძლავრით, გორისა — 73, ახალი ათონისა — 66, ახალქალაქისა — 55 კვტ სიმძლავრით. ბორჯომის ჰიდროელექტროსადგურის სიმძლავრე კი იმ დროისათვის უკვე 220 კვტ უდრიდა.³

ამრთავად, 1913 წელს საქართველოში სულ მოქმედებდა 7-8 ჰიდროელექტროსადგური, დაახლოებით 1260 კვტ საერთო სიმძლავრით.

საქართველოში ყველა ელექტროსადგურის დადგმულმა სიმძლავრემ იმავე 1913 წელს დაახლოებით 9 000 კვტ შეადგინა,⁴ ხოლო ელექტროენერჯის გამომუშავებამ — 19 800 ათას კვტს. მაშასადამე, ელექტროსადგურების საერთო სიმძლავრიდან ჰიდროსადგურებზე მოდიოდა დაახლოებით 14%. რაც შეეხება ჰიდროელექტროსადგურების ზედრიწონას ელექტროენერჯის გამომუშავებაში, ჩვენს ხელთ მყოფი მონაცემები ამის გამოთვლის საშუალებას არ იძლევიან.

2. ძალაღმე დაჩინილი პროცესები და გზები
ქართული ელექტროენერჯის

1913 წელს ელექტროენერჯის აბსოლუტური გამომუშავებით საქართველოს მეოთხე ადგილი ეჭირა მეფის რუსეთის იმ მსხვილ ნაციონალურ რაიონთა შორის, რომლებიც ამჟამად სსრ კავშირში შედიან როგორც მოკავშირე რესპუბლიკები. ამ მხრივ მას წინ უსწრებდნენ მხოლოდ რუსეთი, უკრაინა და აზერბაიჯანი. მიუხედავად ამისა, ელექტროენერჯის წარმოებაში საქართველო დიდად ჩამორჩებოდა ქვეყნის მოწინავე მრეწველურ რაიონებს. 1913 წელს რუსეთის იმპერიაში მოსახლეობის ერთ სულზე გამომუშავებულ ექნა 14 კვტს ელექტროენერჯია,¹ საქართველოში კი, ჩვენი ანგარიშით, მხოლოდ 7,4 კვტს, ე. ი. თითქმის ორჯერ ნაკლები. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, თუ რა დიდად უსწრებდნენ საქართველოს ელექტროენერჯის წარმოებაში მთავარი მრეწველური რაიონები, სადაც თავმოყრილი იყო ქვეყნის ელექტრულ სიმძლავრეთა უდიდესი ნაწილი.

1913 წლისათვის რუსეთის მრეწველობაში ძალოვანი პროცესების ელექტროფიკაციის კოეფიციენტი 40%-ს მიაღწია.² საქართველოში სათანადო მანერეხებელი, როგორც ჩანს, გაცილებით უფრო დაბალი იყო. აქ ელექტროსადგურები ძირითადად განათებას ემსახურებოდნენ. 1919 წელს მენშევიკური მთავრობისათვის წარდგენილ ბარათში ერთი კომპეტენტური სპეციალისტი აღნიშნავდა: „საქართველოს ელექტრომრეწველობა, რომელიც უმთავრესად განათებისათვის მომუშავე სადგურებით

¹ Технический отчет... стр. 3—5, 15—16, 19.
² Проект гидравлической станции на р. Аргве... стр. 2.
³ ვ. ჯიქია, საქართველოს სსრ ელექტროფიკაცია მეთე წლისათვისათვის, ეურნ. „საქართველოს ეკონომისტი“, № 2, 1931, გვ. 29—50.
⁴ В. Чичинадзе. Электрификация Грузии к десятилетию Октябрьской Революции, Журн. «Экон. вестник Закавказья», № 22, 1927, стр. 86.

¹ Народное хозяйство ССР в 1960 году, Статистический сборник, М., 1961, стр. 238.
² Д. Г. Жимерин, История электрификации СССР, М., 1962, стр. 14.
 ელექტროფიკაციის კოეფიციენტი — ელექტროპროდუქტის სიმძლავრის შეფარდება სტაციონალური ძრავების მთელ სიმძლავრესთან.

არის წარმოდგენილი, ყველაზე სრულ დადგომამდე¹ მისული მანქანების უკიდურესად გაცვეთის გამო.² აქ, ცხადია, ლაპარაკია ომამდე აგებულ ელექტროსადგურებზე და მათს მთავარ დანიშნულებებზე.

ძალოვანი პროცესების ელექტროფიკაციის მაღალი ტემპებით თავიდანვე გამოირჩეოდნენ მანქანათსამშენებლო და ლითონდამმუშავებელი ქარხნები. ცნობილია, რომ რუსეთში პირველი საწარმო, რომელმაც ფართოდ დანერგა ელექტრული ამბრაჟი, კოლომნის მანქანათსამშენებლო ქარხანა იყო. აქ 1895 წელს ამუშავდა ცვალებადი დენის ელექტროსადგური და მის ბაზაზე დაიდგა 209 ელექტრომობილი 1600 კილოვატის საერთო სიმძლავრით.³ 1928 წელს სსრკ მრეწველობაში ძალოვანი პროცესების ელექტროფიკაციის საშუალო კოეფიციენტი 64,9%-ს უდრიდა, მანქანათმშენებლობაში კი 85,3%-ს.⁴ რევოლუციამდელ საქართველოში, გარდა იმისა, რომ მრეწველობის განვითარება საერთოდ დაბალი დონით ხასიათდებოდა, სრულიად არ იყო მსხვილი მანქანათსამშენებლო და ლითონდამმუშავებელი საწარმოები. ამით აიხსნებოდა აქ ელექტროამბრაჟის დანერგვის შეტად ნელი ტემპიც.

მიუხედავად ამისა, მაშინდელ საქართველოშიაც მრეწველობის, რკინიგზის ტრანსპორტის და ქალაქის კომუნალური მეურნეობის შემდგომი განვითარების ინტერესები მოითხოვდნენ ელექტროენერჯის წარმოების გადიდებას. ამ მოთხოვნების ზეგავლენით ამ ხანებში წარმოიშვა სხვადასხვა ენერგორესურსების, პირველ რიგში კი ჰიდროენერჯის ბაზაზე ელექტროსადგურების აგების მრავალრიცხოვანი პროექტები. იყო გადადგმული ნაბიჯები ზო-

გიერთი პროექტის განსაკუთრებულად, უმთავრესად კონსტრუქციის საწყისებზე, მაგრამ ასეთ ცდებს პრაქტიკული შედეგი არ მოჰყოლია. ინტერესს მოკლებული არ იქნება გაცვეთით საბჭოთამდელ საქართველოში ელექტროენერჯეტიკის განვითარების ვარაუდებსა და ცალკეული ელექტროსადგურების აგების მაშინდელ პროექტებს.

ჩვეთვის უკვე ცნობილია, რომ 1884 წლიდან მოყოლებული ქალაქის თვითმმართველობაში არაერთხელ შესულა წინადადება თბილისში ელექტროგანათების მოსაწყობად მტკვრის ჰიდროენერჯის გამოყენების შესახებ. მაგრამ ეს წინადადებები ქალაქზე რჩებოდა. თბილისისათვის ჰიდროსადგურის აგების პირველი პროექტი შემუშავდა 1904 წელს წალკიდან ქალაქის სასმელი წყლით უზრუნველყოფის პროექტთან დაკავშირებით. იგი ეკუთვნოდა ქალაქის თვითმმართველობის მიერ მოწვეულ უცხოელ ინჟინერ მეტცს, რომელმაც მისი დაკვეთით შეადგინა წალკის წყალსადენის მშენებლობის წინასწარი პროექტი და ხარჯთაღრიცხვა. მეტცმა გაითვალისწინა მილსადენის ტრასაზე დაწინევის გამოყენება ორი ჰიდროელექტროსადგურის ასაგებად. თვითუფილი მათგანის სიმძლავრე 1 500 კვტ უნდა ყოფილიყო.¹

1908 წელს ინჟინრებმა—ნ. ანდრეევმა და ნ. ზეორკინმა წამოაყენეს წინადადება არაგვზე ჰიდროსადგურის აგების შესახებ. სადგურს ელექტროენერჯია თბილისისათვის უნდა მიეწოდებინა. ავტორების მიერ რუსული ტექნიკური საზოგადოების კავკასიის განყოფილებაში წავიჭებული მოხსენების მიხედვით სადგურის სქემა შემდეგნაირად გვეხატება: სადერივაციო არხის სათავე ნაგებობა სოფელ კოპორტს ქვემოთ, მისგან ოთხი კილომეტრის მანძილზე თავსდება. თვით არხი არაგვის მარცხენა ნა-

¹ ცხსა, ფონდი 24, ან. 2, ს. 118, ფფ. 1—25. ხაზგასმა ზეენა.

² Д. Г. Жимери, История электрификации СССР, стр. 227.

³ Там же, стр. 14.

¹ ლ. დიხაშიძე, თბილისის ახალი წყალსადენის შესახებ, შურნ. ტექნიკა და ცხოვრება, № 2, 1925.

პირს მოყვებოდა. არბი ღია უნდა ყოფილიყო და მხოლოდ ზევებს გადაკვეთდა დიუქერებით და აქველუკებით. საგენერატორო შენობა აიგებოდა სოფელ წიწმურთან, მდინარის პირას. სადგური იყენებდა 70 მეტრიან დაწნევას და მისი სიმძლავრე წყლის მინიმალური ხარჯვის დროს 7320 კვტ იქნებოდა. ავტორების თქმით, შემდგომში სადგურის სიმძლავრე „ორჯერ, სამჯერ და ოთხჯერაც“ შეიძლებოდა გადიდებულიყო.

საზოგადოების განყოფილების მიერ დანიშნულმა კომისიამ ანდრეევისა და ზეორიენის ზოგიერთი ვარაუდი შეასწორა, მაგრამ ამავე დროს სწორად ცნობათი მოსაზრებები იმის შესახებ, რომ არაგვის ენერჯის გამოყენებას სიიჟის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი უპირატესობა ექნებოდა ინჟინერ მეტყის მიერ შედგენილი პროექტების წინაშე.¹

1910 წლიდან, როცა თბილისში განათების მდგომარეობა სრულიად აუტანელი გახდა, ქალაქის თვითმმართველობამ გადაცხოველა მოლაპარაკება უცხოურ ფირმებთან კონცესიურ საწყობებზე ელექტროსადგურის აგების შესახებ. პირველი ფირმა, რომელიც შეეცადა კონცესიის მიღებას, ამქერად იყო „ელექტრულ საწარმოთა ბელგიური გენერალური საზოგადოება“. 1910 წლის აპრილში თავისი წარმომადგენლის ვ. ყიფიანის მეშვეობით საზოგადოებამ წინადადებით მიმართა ქალაქის გამგეობას გადაეცა მისთვის ქალაქის განათება საკონცესიოდ 40 წლის ვადით. საზოგადოება ვალდებულებას იღებდა აეგო ამ მიზნისათვის 2200-დან 3600 კილოვატამდე სიმძლავრის თბოელექტროსადგური. როცა მოლაპარაკების დროს გამოიჩინა, რომ ქალაქის გამგეობა უფრო ჰიდროელექტროსადგურის აგებისაკენ იზრებოდა, ფირმის წარმომადგენელმა განაცხადა: „...საზო-

გადოება მზად არის განახორციელოს ჰიდროელექტრი ელექტრული სადგურის პროექტიც... თუ, რასაკვირველია, ეს ხელსაყრელი იქნება“. მიუხედავად ამისა, მის მიერ, შემდგომ წარმოდგენილ კონცესიური ხელშეკრულების პროექტში ეწერა: „ლაპარაკიც არ შეიძლება კონცესიონერის რაიმე ვალდებულებაზე ააგოს ჰიდროელექტრი ელექტრული სადგური. პირიქით, მას სრული უფლება უნდა ჰქონდეს აირჩიოს ელექტრობის წარმოების ის წესი, რომელიც მისთვის უფრო მოსახერხებელი იქნება...“ ამ ტირადადან ჩანს, რომ ფირმას არ სურდა დაეხანდებინა შედარებით მოზარდილი კაპიტალი ჰიდროელექტროსადგურის აშენებაში, ვინაიდან სადგური კონცესიის ვადის გასვლის შემდეგ ქალაქის საკუთრებად გადავიდოდა. ეს ფირმა, სხვათა შორის, კონცესიის აღების ერთ-ერთ პირობად აყენებდა „კერძო პირებისათვის“, ე. ი. მოსახლეობისათვის მიწოდებულ ენერჯიაზე მეტად მაღალი ფასის — კილოვატისათ-ზე 24 კაპიკის დაწესებას.

მეორე ბელგიური ფირმა „ეირო და ლუშერი“ თავისი წარმომადგენლის ა. ჯაბადარის მეშვეობით მოითხოვდა იმავე კონცესიას 45 წლით. იგი კისრტლობდა აქვენიანა არაგვზე ან სხვა მდინარეზე ჰიდროელექტროსადგური 3000 კვტ სიმძლავრით, იმ პირობით, რომ ამუშავებიდან 20 წლის განმავლობაში სადგურის სიმძლავრეს 5000 კილოვატამდე აიყვანდა.

ბელგიურ ფირმას ანონიმურ საზოგადოება „გენერალურ სინდიკატს“ სურვილი ჰქონდა კონცესიით აეგო წალკის წყალსადენი, რომელზედაც მოეწყობოდა ჰიდროელექტროსადგურიც. ამრიგად კონცესიონერის ხელში იქნებოდა ქალაქის მომარაგება წყლითაც და ელექტროენერჯითაც.

ფრანგული „რუსეთში წყლის ძალე-ბის შემსწავლელი საზოგადოების“ წარმომადგენელი ინჟინერი ი. ტარისი წერილში, რომელიც მისი ფირმის მიერ

¹ იხ. პროექტი: «Проект гидравлической станции на р. Арагве», т., 1908. 10. „მნათობი“, № 8.

თბილისის ელექტროენერჯით მომარაგებაზე კონცესიის აღებას შეეხებოდა, წერდა: „ჩვენი სადგურები განლაგებული იქნებიან თბილისიდან სამხრეთით რამდენიმე კილომეტრის მანძილზე მდინარე დებედას ხეობაში. მათ შეეძლება განავითარონ 8 000 კვტ სიმძლავრე სადგურის განმანაწილებელ დაფაზე. ეს სიმძლავრე, თუ საჭირო გახდება, შეიძლება გადიდდეს 12 000 კილოვატამდე...“.

თბილისისათვის ელექტროენერჯის მიწოდების წინადადება წარმოადგინა აგრეთვე ინგლისელმა ინჟინერმა და მეწარმემ ჩარლზ სტუარტმა. ამ საქმეს სტუარტი უკავშირებდა „მისთვის ბოძებულ უზენაესად დამტკიცებულ კონცესიას“, რომლითაც მას თერგზე და სევანის ტბიდან გამოშვებულ წყალზე ჰიდროსადგურების აგებისა და ექსპლუატაციის უფლება ეძლეოდა. 1912 წლის 12 სექტემბერს სტუარტი ქალაქის თვითმმართველობას სწირდა, რომ მისთვის მიცემული კონცესია ითვალისწინებს ელექტროენერჯის მაქსიმალურ საბითუმო ტარიფს — 4 კაპიკს ერთ კილოვატ-საათზე და ვინაიდან იგი ააგებს ორ დიდ ჰიდროელექტროსადგურს — თვითუღს არანაკლებ 40 ათასი კვტ სიმძლავრისას — ერთს თბილისის ჩრდილოეთით, ხოლო მეორეს თბილისის სამხრეთით, ქალაქისათვის დენის მიწოდების შეწყვეტის რისკი ფაქტიურად ქრება.

სურათის სისრულისათვის მოვიხსენიებთ კონცესიის მიღების შინაურ, ადგილობრივ პრეტენდენტებსაც — თბილისში მოქმედი 13 კერძო ელექტროსადგურის მფლობელებს თავისი რწმუნებულების მნაცაქანოვისა და ტაუგლიხის პირით ისინიც ითხოვდნენ კონცესიას ქალაქის ელექტროენერჯით მომარაგებაზე. ამ წვრილფეხა მწარმოებლებს, რასაკვირველია, არ გააჩნდათ ანგარიშგასაწევი არგუმენტები დიდი კაპიტალის და ევროპულთან შესადარი ორგანიზაციულ-ტექნიკური გამოცდი-

ლების სახით. სწორედ ამიტომ მათივე ცდილობდნენ თვითმმართველობის გული მოეღობოთ ქალაქის წინაშე თავისი მოჩვენებითი „დამსახურებების“ ჩამოთვლით. „ჩვენ, — წერდნენ განცხადებაში ელექტროსადგურის მფლობელთა წარმომადგენლები, — ვართ რა პიონერები ელექტრული საქმისა ჩვენს ქალაქში, ჩვენს მხრებზე გადავიტანეთ ახალი საქმის მთელი სიმძიმე და სიმწელებები და ცოტა მსხვერპლი როდი შევწირეთ მას კაპიტალების დახარჯვის სახით... ამით ჩვენ მთელი რიგი წლების მანძილზე ხელს ვუწყობდით ქალაქის კეთილმოწყობას... ამიტომ ჩვენ ვვაქვს ზნეობრივი უფლება ვიმედოვნებდეთ, რომ ქალაქის გამგეობა შესაძლებელი თანაგრძნობით მოეკიდება ამ ჩვენს წინადადებას“!

თბილისის ქალაქის თვითმმართველობამ სხვადასხვა კომისიების გამოყოფით ორ წელიწადზე მეტს გააქიანურა კონცესიის შესახებ შემოსული წინადადებების განხილვა და იმდენი მოახერხა, რომ ბოლოს არცერთი მათგანი არ მიიღო. ამ საქმიდან თავის დაღწევაში თვითმმართველობას ხელი შეუწყობს გარემოებამ, რომ 1912 წლის ნოემბერში მთავრობამ ხელშეკრულებით გააფორმა სტუარტისათვის მიცემული კონცესია, რომელსაც, ასე ვთქვათ, საერთო—კავკასიური მნიშვნელობა ჰქონდა. ეს ხელშეკრულება თბილისის თვითმმართველობას, ელექტროენერჯის შესყიდვის გარდა, არავითარ მოვალეობას არ აკისრებდა. მაგრამ ამასთან ერთად იგი ელექტრომომარაგების მხრივ ხანგრძლივი დროით ტოვებდა ქალაქს მშვიტ ულუფაზე, ვინაიდან სტუარტის წამოწყებული საქმის განხორციელება მაშინდელ პირობებში სულ მცირე 10

¹ მონაცემები თბილისის ელექტრომომარაგებაზე კონცესიის ირგვლივ შემოსული წინადადებების შესახებ ამოღებული წიგნიდან: Материалы к вопросу о снабжении г. Тифлиса электрической энергией, т., 1913.

წელიწადს და, შეიძლება, კიდევ მეტ ვადას მოითხოვდა.

საკონცესიო ხელშეკრულებით სტუარტს უფლება ეძლეოდა გამოეყენებინა „მდინარე თერგის და გოქჩის (სევანის) ტბის ჰიდროელექტური ენერგია ელექტროენერგის მისაღებად და გადაეცა იგი მაღალი ძაბვის ელექტროდენის ნახით საპერო და მიწისქვეშა სადენებით ქალაქების თბილისისა და ვლადიკავკასის, აგრეთვე სხვა ადგილების მოსამარაგებლად“. აქვე ხელშეკრულებაში მოხსენიებული იყვნენ ქალაქები: ბაქო, გროზნი, მაიკოპი, ბათუმი, სადაც სტუარტს შეეძლო ელექტროენერგია მიეყვანა.

ხელშეკრულებით კონცესიონერს ევალებოდა ტექნიკური პროექტის დამტკიცებიდან 6 წლის ვადაში აეგო მდინარე თერგზე არანაკლებ 40 ათასი კვტ სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგური და მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემი ხაზი თბილისიდან ვლადიკავკასამდე. მას ტექნიკური პროექტის დამტკიცებიდან ორნახევარი წლის განმავლობაში უნდა აეშენებინა აგრეთვე ერთი ან ორი ელექტროსადგური „გოქჩის ტბის ჩრდილო ნაწილსა და მდინარეების თარს-ჩაისა და აქსტაფას შესაყარს შორის“. ამ სადგურისა თუ სადგურების მინიმალური სიმძლავრეც 40 ათასი კვტ ვანისაზღვრებოდა.

კონცესია იცემოდა 75 წლის ვადით, რის შემდეგაც ხელშეკრულების თანახმად აშენებული ყველა ნაგებობა უსასყიდლოდ გადადიოდა მეფის მთავრობის ხელში. ხელშეკრულების დადებიდან 30 წლის ვასელის შემდეგ მთავრობას შეეძლო კონცესია ვადამდე გამოესყიდა.¹

პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამდე კონცესიის გაფორმებიდან ორი წელიწადიც არ გასულა. ამ ვადაში სტუ-

არტი ასაგებად განზრახულნი მისი პროექტების შესადგენადც ბევრს ვერას გააყენებდა, რომ არაფერი ვთქვათ თვით მშენებლობის დაწყებაზე. ამიერკავკასიაში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების მომენტიდან სტუარტის კონცესიამ ფაქტურად ძალა დაკარგა.

მაგრამ სტუარტი მაინც არ ეშვებოდა თავის პროექტს. 1925 წელს მან მიმართა სსრკ საგარეო წარმომადგენლობას დიდ ბრიტანეთში და კვლავ ითხოვა კონცესია მისგან შეთვალთვალბული ჰიდროელექტროსადგურების აშენებაზე.² ამიერკავკასიის მეცნიერულ-ტექნიკურმა საზოგადოებრობამ კი ამ დროისათვის უკვე მისცა სათანადო შეფასება სტუარტსა და მის განზრახვებს.

სტუარტის სქემაში პირველ ყოვლისა დაუშვებელი და მიუღებელი იყო სევანზე ჰიდროსადგურების განლაგება, რაც ტბიდან წყლის ჩრდილოეთით — მდინარე აქსტაფის აუზში გამოშვებას ითვალისწინებდა. სამართლიანად შენიშნავეს ინჟინერი ს. ზაველიშინი, რომ ეს სქემა „სასეებით აუბედურებდა და ართმევდა მორწყვის შესაძლებლობას... 90 ათასამდე დესეტინა მიწას ერეენის გუბერნიისაში“.³

სტუარტის ახალ ცდებთან დაკავშირებით საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობის უმაღლესი საბჭო ამიერკავკასიის საკონცესიო კომისიას სწერდა: „სტუარტის კონცესია... სერიოზულ საქმედ არ შეიძლება ჩაითვალოს; მას საფუძვლად უძევს ადგილზე ნაქარცხვად ჩატარებული დათვალიერება და მიზნად აქვს სტუარტის მიერ კავკასიის ელექტროენერგით მომარაგებაზე მონოპოლიური უფლებების მიტაცება. არც სტუარტს, არც ჩვენ არ ჩავვიტარებია სათანადო, თუნდაც წინასწარი, გამოკვლევები და საძიებო სამუშაოები ამ სადგურების გენერალური პროექტუ-

¹ ორცა (საქართველოს სსრ ოქტომბრის რევოლუციის და სოციალისტური მშენებლობის ცენტრალური საისტორიო არქივი), ფობ. დი 619, ან. 1, ს. 27, ფფ. 18—19.

² ორცა, ფ. 619, ან. 1, ს. 27, ფ. 6.
³ Журн. «Экономическая жизнь Кавказа» № 1, 1921, стр. 15—19.

ბის შესაღვენად და საქმის ეკონომიურ-მეურნეობრივი მხარეების გასარკვევად.¹

სტუარტის კონცესიაზე ურყოფითი აზრი გამოთქვა ცნობილმა მოღვაწემ ელექტროენერგეტიკული მშენებლობის დარგში ინჟინერმა ბესარიონ ჭიჭინაძემ. მეფის მთავრობის მიერ სტუარტთან დადებული ხელშეკრულების ეკემპლარზე, რომელიც ბ. ჭიჭინაძეს ამიერკავკასიის საკონცესიო კომისიისათვის საკითხის განხილვასთან დაკავშირებით წარუდგენია, გაკეთებულია შემდეგი წარწერა: „სრულიად ნათელია, რომ ამ კონცესიამ ახლა დაკარგა ყოველგვარი აზრი. ამიერკავკასიის ელექტროფიკაციის თანამედროვე პროგრამამ შორს გაუსწრო ინჟ. სტუარტის სქემას და იგი მიღებული გახდა ტექნიკურადაც და ეკონომიურადაც. ბ. ჭიჭინაძე, 26 დეკემბერი 1925 წ.“²

საკითხის შესწავლის შემდეგ 1926 წლის 16 თებერვალს ამიერკავკასიის საკონცესიო კომისიის თავმჯდომარის შალვა ელიაშვილს ხელმოწერით მთავარ საკონცესიო კომიტეტში გაიგზავნა წერილი, რომელშიაც აღნიშნულია, რომ სტუარტის კონცესიამ დაკარგა თავისი მნიშვნელობა. მაგრამ ვინაიდან უცხოური კაპიტალის მოზიდვა მსხვილი ელექტროსადგურების ასაგებად კომისიას შესაძლებლად მიაჩნდა, იგი იწვევდა სტუარტს ან მის წარმომადგენელს ჩამოსულთყვენ თბილისში „საქმის გასაცნობად და წინასწარ მოსალაპარაკებლად სხვა შესაძლებელი საკონცესიო ობიექტების შესახებ“³. არა ჩანს, რომ სტუარტს ამ მოპატივებით ესარგებლოს.

ინჟინერ სტუარტის პროექტის ისტორიული თვალსაზრისით შეფასებისას უნდა ითქვას, რომ მიუხედავად მისი ცნობილი ნაკლოვანებებისა, იგი „რაციონალურ მარცვალსაც“ შეიცავ-

და: ამ პროექტში პირველად მოთავარი კავკასიონის მდინარეებზე აგებული სეზონური ელექტროსადგურებისა და სამხრეთ კავკასიის მთიანეთის მარეგულირებელი ჰიდროსადგურების შენამებული მუშაობის იდეა.

ჩამოთვლილებს გარდა, რევოლუციის წინა 10-12 წლის მანძილზე წარმოიშვა საქართველოს მდინარეებზე ჰიდროელექტროსადგურების აგების კიდევ მთელი რიგი სხვა პროექტო ვარაუდი. ასე, მაგალითად, 1905 წელს ინჟინერი მეტცი, ხოლო 1910 წელს პროფესორი არტემიევი ამუშავებდნენ თბილისში, კარლ მარქსის სახელობის ახლანდელი ხიდის რაიონში, მტკვარზე ჰიდროელექტროსადგურის აგების პროექტს. მდინარე არაგვზე რამდენიმე ჰიდროელექტროსადგურის აშენებას ითვალისწინებდა ტრანსკავკასიური ელექტროფიკაციის რეინიგზის პროექტი, რომელიც ინჟინერმა კუჩინსკიმ შეადგინა. ინჟინერმა ს. ზავილიშინმა, ნ. ანდრეევმა და ვ. კოვენიკოვმა შეიმუშავეს მდინარე ხრამის ქვემო დინებაზე სოფელ არახლოსთან ჰიდროელექტროსადგურის აგების ესკიზური პროექტი⁴.

1906-1908 წლებში ქუთაისის ახლო მდინარე რიონზე ჰიდროელექტროსადგურის აშენებას ფიქრობდა ამხანაგობა „ლალიძე და კომპ.“ ამხანაგობის განზრახვა იმდენად სერიოზული იყო, რომ 1908 წელს ინჟინერები ანდრეევი და ზეორიკინი რიონის ამ სადგურის შესახებ წერდნენ როგორც „წამოწყებაზე, რომელიც განხორციელების პერიოდში იმყოფებოდა“⁵.

რევლუციამდელ პროექტთა შორის დამთავრებულობით გამოირჩევა ქუთაისის ქვემოთ მდინარე რიონზე ჰიდროელექტროსადგურის აგების პროექტი, შემუშავებული პროფესორ ბახმეტევის

¹ В. Чичинадзе. Электрificazione к десятилетию Октябрьской революции, Журн. «Экономический Вестник Закавказья», № 22, 1927, стр. 85—86.

² Проект гидростанции на р. Арагве... стр. 2.

¹ ორცხა, ფონდი 613, ან. 1, ს. 27, ფ. 10.

² ორცხა, ფონდი 619, ან. 1, ს. 17, ფ. 18.

³ იქვე, ფ. 62.

ხელმძღვანელობით. სადგური დაპროექტებინა მაშინდელმა გზათა სამინისტრომ, რომელსაც გადაწყვეტილი ჰქონდა მის ბაზაზე მოეხდინა ამიერკავკასიის რკინიგზის სურამის საუღელტეხილო უბნის ელექტროფიკაცია. ბაზმეტევის პროექტით, ქუთაისში, თეთრ ხიდს ქვემოთ, შენდებოდა წყალსაწვევი კაშხალი. სადერეფაციო არხი, რომლის სიგრძე 6 კილომეტრს აღწევდა, გადიოდა საღორის პლატოს ფერდობით, ხოლო საგენერატორო სადგური თავსდებოდა რკინიგზის სადგურ რიონის ახლო. დაწნევა უდრიდა 31,4 მეტრს. სადგურის დადგმული სიმძლავრე 12 ათასი კილოვატით იყო განსაზღვრული¹.

3. 6. ნიკოლაჟი და თითქმის ნახშირით
ფართომასშტაბის ფაქობაგის მოწყობის
ცდები

ჭიათურის მადნის ფერომანგანუმად გადაქცევის ხელსაყრლობაზე პირველად საქართველოში მანგანუმის მრეწველობის წამომწყებმა დიდმა პოეტმა აკაკი წერეთელმა მიუთითა. ჯერ კიდევ 1880 წელს გაზეთ „დროებაში“ მოთავესებულ სტატიასი აკაკი აღნიშნავდა, რომ მანგანუმის მადნის „ფასი ფუთისა ოთხი აბაზია. გადაკეთებულის, ესე იგი გადაკინებულის — ორი მანეთიდან სამამდინა“². უფრო რეალურად კი საქართველოში ფერომანგანუმის წარმოების ორგანიზაციის საკითხი 900-იანი წლების ბოლოს დაისვა. ამ დროისათვის უკვე გამოირკვა, რომ, გარდა მაღალხარისხოვანი მანგანუმის მადნისა, საქართველოში მოიპოვება ფერომანგანუმის საწარმოს შექმნის მეორე, არსებითად გადამწყვეტი, პირობა — წყლის ენერ-

გიის (თეთრი ნახშირის) მდიდარი რეზერვუარი.

ამ მიმართულებით თითქმის ყველა ძიებისა და ცდის სულის ჩამდგმელად და ორგანიზატორად ჩვენი ქვეყნის სამრეწველო განვითარებისათვის დაულაღავი მებრძოლი ნიკო ნიკოლაძე გამოდიოდა. იგი ჯერ კიდევ 90-იან წლებში არაერთგზის, მაგრამ ამაოდ აყენებდა ჭიათურის მადნის ბაზაზე ფერომანგანუმის წარმოების მოწყობის საკითხის³. ნ. ნიკოლაძის მოწვევით, საქართველოში ჩამოვიდა ინჟინერი ლ. გ. რომანოვი, რომელიც საზღვარგარეთ გასცნობია ფერომანგანუმის ელექტროთერმული წესით გამოდნობას და თავისი ცდები ურალში გაუგრძელებია. გიორგი ნიკოლაძის არქივში ინახება ინჟინერ რომანოვის „განმარტებითი ბარათი“, რომელიც 1908 თუ 1909 წელს შეიკეთებება. ბარათში ავტორი წერს, რომ კავკასიაში „მოიპოვება მეტად ხელსაყრელი პირობები თუნდაც ფერომანგანუმის წარმოებისათვის. ამ შენადნობს კი, შეიძლება ითქვას, განუსაზღვრელი გასაღება აქვს რკინის მეტალურგიაში... იმით, რომ არის უმდიდრესი და ექსპლოატაციის მხრივ უაღრესად ხელმისაწვდომი მსოფლიოში ცნობილი მანგანუმის მადანი ჭიათურაში, იმით, რომ ადგილზეა იაფი წყლის ენერგია, თვით კავკასიის ბუნება გვიბიძგებს იმ აზრისაკენ, რომელიც მე ამ ბარათს საფუძვლად დავუდებ“...

რომანოვმა გამოიკვლია ქალაქ ჭიათურასთან მდინარე ყვირილის ელექტროენერგეტიკული გამოყენების შესაძლებლობანი. ჰიდროსადგურის სიმძლავრე 533 ცხენის ძალა გამოვიდა. ეს, რომანოვის აზრით, საკმარისი არ იყო. „იძულებული ვართ, — წერდა იგი მოზსენებით ბარათში, — ვეძებოთ ენერგიის მარაგი ან მდინარე რიონზე — ჭიათურიდან 15-18 ვერსზე სწორი ხაზით, ანდა ზევით მთებში (8-10 ვერსი), რათა

¹ ბ. ჭიჭინაძის შემოთქმული სტატია: ვ. ჭიჭინაძის წერალი საქ. კ. (ბ) ცენტრალურ კომიტეტს, სკვპ ახსებელი მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის თბილისის ფილიალის პარტიული არქივ, ფონდი 14, ს. 4545, ფფ. 139 154; ორცხა, ფონდი 655, ს. 15, ფ. 86.

² ა. კოკლაევაშვილი. ა. წერეთელი და ჭიათურის მარგანეცი, თბ., 1958, გვ. 66, 116.

³ ა. კოკლაევაშვილი. ენერჯის წარსულიდან, ზეგდის რაიონული გაზეთი „მებრძოლი“, № 11, 1962.

იგივე მდინარე ყვირილა გამოიყენებოდა არა 2 მეტრზე, არამედ ათეულ მეტრზე აწევით...“

მაგრამ ნ. ნიკოლაძე არ იყო ფერო-მანგანუმის წარმოების მოსაწყობად რაიონის ენერჯის გამოყენების მომხრე. ის თვლიდა, რომ ფერომანგანუმის ქარხანა უნდა აშენებულიყო ფოთში, ხოლო პიდროსადგური ამ ქარხნისათვის ელექტროენერჯის მისაწოდებლად — მდინარე ენგურზე.

1911 წელს ნ. ნიკოლაძემ საქართველოში ფერომანგანუმის საწარმოს მოწყობის საქმეში ჩააბა რუსი ელექტრომეტალურგი ფ. ტ. რობი. არის ცნობები, რომ ბსენებული რობი პიდროტქვ-ნიკოს პრაფესორ ბახმეტევთან ერთად ატარებდა მოსამზადებელ სამუშაოებს ენგურზე პიდროელექტროსადგურის დასაპროექტებლად. ნ. ნიკოლაძე 1923 წლის ივნისში თავის დისწულს ბ. კიკინაძეს ლონდონიდან სწერდა: „საჭიროა... მივიღოთ ნებართვა ჩავატაროთ გამოკვლევა იმ მოცულობით შიდა, როგორცაა ჩაატარეს ფ. ტ. რობმა და ბახმეტევმა დიდი ომის დაწყების წინ“.¹ წერილის შინაარსის მიხედვით აქ საქმე ეხება გამოკვლევის ჩატარებას მდინარე ენგურზე იქ პიდროელექტროსადგურის აშენების მიზნით.

ბახმეტევსა და რობის მიერ ენგურზე წარმოებულ სამუშაოებთან დაკავშირებული მასალებიდან გადაარჩენილია მხოლოდ ერთი რვეული, რომელიც წინასწარ განგარიშების შვებულებაზე შეიცავს. ეს რვეული რობს გაუგზავნია ნ. ნიკოლაძისათვის 1922 წლის ივლისში ლონდონში და თან გაუყოლებია პატარა წერილი, საიდანაც ირკვევა, რომ ყველა დანარჩენი მასალა, ნიველირების შედეგების და წყლის ბარჯზე დაკვირვებების მონაცემთა ჩათვლით, მას სა-

¹ საქართველოს სსრ კ. მარქსის ბიბლიოთეკის რესპუბლიკური ბიბლიოთეკა, ნ. ნიკოლაძის არქივი, დოკუმენტი 62—79.

ნ. ნიკოლაძის ყველა წერილი, ოთხშუბლი სტატუსშია ციტირებული, დაწერილია რუსულ ენაზე.

ბოლოოდ დაქარგვია. ამ წინასწარი განგარიშებებით ფოთში ასაშენებელი ქარხნული ქარხნის წლიური სიმძლავრე იქნებოდა 36 ათასი ტონა ფერომანგანუმი 80% ლითონური მანგანუმის შეცულობით. ენგურზე პიდროსადგური პროექტდებოდა 85-მეტრიანი დაწევით და 26,4 ათასი კილოვატი სიმძლავრით. კაშხალი დაბალი უნდა ყოფილიყო — სულ 5 მეტრის სიმაღლისა, სამაგიეროდ სადერევაციო არხი 15 კილომეტრის მანძილზე მიემართებოდა.¹

მუშაობა ფერომანგანუმის წარმოების მოსაწყობად ნ. ნიკოლაძემ კიდევ უფრო გააცხოველა ომის წლებში ქიათურის გერმანული საწარმოების კონფისკაციასთან დაკავშირებით. ახლა ის ცდილობდა ქიათურის მადნის ფეროშენადნობად გადამუშავებისა და გატანის საქმეში ჩააბას რუსულ და რუსეთის მეტალურგიულ მრეწველობაში მოქმედი უცხოური კაპიტალი. თავის ვაქსიორჯი ნიკოლაძეს, რომელიც მაშინ ინტერად მუშაობდა სამხერთის მეტალურგიულ ქარხნებში, ნ. ნიკოლაძე 1916 წლის 25 თებერვლის წერილით² აცნობებს, რომ ეს მისი გეგმა ითვალისწინებს საქართველოს მდინარეების „ელექტრიზაციას“ და „მადნის ფერო-მანგანუმად გადამუშავებისათვის ფართო სარბიელის მიცემას“. ძალიან მინდა, — ნათქვამია წერილში, რომ შენ ეს ჩემი გეგმა განუმარტო შენს მასწავლებლებს კურაკოსა და ბარდინს...³ გამოიკითხე მათი აზრი, ეცადე გაიგო, იქნებ ისინი შემოიტანენ რაიმე შესწორებებს ან დამატებებს“.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, ნ. ნიკოლაძე, როგორც ცნობილია, 1924 წლამდე დასავლეთ ევროპაში დარჩა. ამ ხნის განმავლობაში მას არ შეუწყვეტია ხელსაყრელ უცხოურ კონცესიაზე ზრუნვა ჩვენში ფერომანგანუმის წარმოების

¹ ნ. ნიკოლაძის არქივი, დოკ. 20/15

² ინახება გ. ნიკოლაძის არქივში.

³ ცნობილი რუსი საბჭოთა მეტალურგები.

მოსაწყობად თეთრი ნახშირის ენერჯის გამოყენებით. ახლაც ის საკუთარი თაოსნობით მოქმედებდა. ამ პერიოდში ოჯახის წევრებისა და ნათესავებისათვის გამოგზავნილ მრავალ წერილში ნ. ნიკოლაძე დაწვრილებით ატყობინებს მათ თვითელი თავისი წარმატებებსა თუ წარუმატებლობის შესახებ კაპიტალისტურ ფორმებთან კონცესიის ირგვლივ მოლაპარაკების დროს. ამასთან მუდამ ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ელექტროფიკაციას და ფერომაგნეუმის წარმოების მოწყობას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვთ საქართველოს „გამარეწველურებისათვის“ („опромышленности“). „...ქვეყნები, რომლებსაც ჩამორჩენილი მრეწველობა აქვთ.—სწერდა ნ. ნიკოლაძე ბ. ჰიქინაძეს 1923 წლის ივნისში,— განწირულნი არიან დასაღუპავად, თუ წინ გასწრებულთ არ დაეწვიან. კავკასიაში ამის მიღწევა ადვილია, შეიძლება სხვებს კიდევაც გავუსწროთ იმის წყალობით, რომ ჩვენში უხვად არის თეთრი ნახშირი—ვაჭრობისა და მრეწველობის თანამედროვე განვითარების ეს ერთ-ერთი უმძლავრესი იარაღი“.¹

ნ. ნიკოლაძეს მთელი სისრულით არ ესმოდა საბჭოთა მთავრობის კონცესიური პოლიტიკის პრინციპები და მიზნები და ამიტომ გულწრფელად იყო დარწმუნებული, „რომ გარედან ძალიან მსხვილი კაპიტალის დაუხმარებლად ვერც ჩვენი ქვეყანა, ვერც მთელი რუსეთი იოლად ვერ წავლენ“². იგი ფიქრობდა, რომ უცხოური კაპიტალის მოუზიდავედ ფერომაგნეუმის წარმოება ჩვენში ვერ მოეწყობოდა. ამგვ დროს მას ღრმად სწამდა, რომ „ჩვენშივე ელექტრობით გადამუშავებული ფერომაგნეუმის გატანა... აღუთქვამს ჩვენს მხარეს დიდ და უხვ წყალობას“³.

ნ. ნიკოლაძის მოლაპარაკებას უცხო-

ურ ფორმებთან ახლაც არ მოჰყვებოდა სასურველი შედეგი. თვითონ ნიკოლაძეც არაერთხელ აღნიშნავს თავის წერილებში, რომ ინგლისელი და ამერიკელი კაპიტალისტები ნაკლებად იჩენდნენ საბჭოთა ქვეყანაში კაპიტალის ხანგრძლივად დაბანდების სურვილს.

ფერომაგნეუმის წარმოების მოწყობის პროექტთან იყო დაკავშირებული საქმეებო სამუშაოები, რომლებიც ტარდებოდა პირველ მსოფლიო ომამდე და ომის წლებში მდინარე რიონის ეგრეთ წოდებულ ალანის ხეეულზე ქუთაისის ზემოთ 45-60 კილომეტრზე. ამ ხეეულის სიგრძე დაახლოებით 15 კილომეტრია, ხოლო მისი ჩამკეტი სწორი ხაზისა — 5,5 კილომეტრი. 1913 წლის წინასწარი პროექტით ხეეულის დასაწყისში შენდებოდა 20 მეტრის სიმაღლის კაშხალი. აქედან საწნეო გვირაბით წყალი მიდიოდა პიდროსადგურისაკენ, რომელიც სოფელ ორხევის ქვემოთ უნდა აგებულიყო. მდინარის ღერძის გასწორებისა და კაშხალის წყალობით სადგურთან დაწნევა 104 მეტრი იქნებოდა სადგურის სრულ სიმძლავრეს წაშში 60 კუბმეტრი წყლის ხარჯისას 44,5 ათას კილოვატს ეკარუდობდნენ. ენერჯის წლიურ გამოიმუშავებას 330 მილიონი კვტს უნდა შეედგინა.

ამას გარდა, იმ დროს პიდროელექტროსადგურების აგების მიზნით წინასწარი გეოლოგიური და პიდროლოგიური სამუშაოები ტარდებოდა მდინარე რიონის კიდედ ჩამდენიზე უბანზე: სოფელ ქვევითან — 30 ათასი კვტ სიმძლავრის სადგურის ასაგებად, სოფელ გოლოსთან — 13 ათასი კვტ სიმძლავრისა და სხვ.

რიონის ამ უბნების გამოყენებაზე კონცესიებიც იყო გამოთხოვილი. ყველა ეს წინადადება ომის დროს წარმოიშვა და დაკავშირებული იყო მეფის რუსეთის სამხედრო მრეწველობისათვის საჭირო აზოტურ ნივთიერებათა ქარხნებისა

¹ ნ. ნიკოლაძის არქივი, დოკ. 62—79.
² ნ. ნიკოლაძის არქივი, დოკ. 62—61.
³ ნ. ნიკოლაძის არქივი, დოკ. 62—70.

და აგრეთვე ფერომანგანუმის საწარმოს აშენების პროექტებთან.¹

4. ელექტროენერგეტიკის მრეწველობის ბატონობის წლები

მენშევიკების ბატონობის დროს საქართველოში ჯერ კიდევ პირველ მსოფლიო ომამდე აგებული ელექტროსადგურები თითქმის მთლიანად გაკვდნენ. ზემოთ ჩვენ უკვე მოვიყვანეთ სარწმუნო ცნობა იმის შესახებ, რომ 1919 წელს „დემოკრატიული“ რესპუბლიკის ელექტროსადგურები, ის ის იყო, უნდა დამდგარიყვნენ გაწყობილობის მძიმე მდგომარეობისა და თხევადი სათბობის ნაკლებობის გამო.

ბუნებრივია, რომ ასეთ პირობებში საქმის მცოდნე სპეციალისტებს არ შეიძლებოდა მენშევიკური მთავრობის ყურადღება არ მიექციათ თეთრი ნახშირის გამოყენებისათვის ელექტროენერჯის საწარმოებლად. და მართლაც, ვაჭრობისა და მრეწველობის დეპარტამენტის დირექტორი დ. აფხაზი მენშევიკური მთავრობისათვის 1919 წლის 7 ნოემბერს წარდგენილ მოხსენებით ბარათში² ხაზს უსვამდა, რომ ნედლეულის, სათბობის და სარკინიგზო გადაზიდვების გაიფება შესაძლებელია „წარმოებრივ ციკლში იმ უზარმაზარი მუქთი ენერჯის ჩართვით, რომელიც უხვად მოიპოვება საქართველოში“, სადაც „თეთრი ნახშირის პოტენციური მარაგი რ მილიონ ცხენის ძალას აღწევს... ამ დარგზე, ნების ვაძლევე ჩვენ თავს, მივაქციოთ უაღრესად სერიოზული ყურადღება“.

აფხაზის მოხსენებითი ბარათის მიხედვით ირკვევა, რომ მაშინ შესწავლილად თვლიდნენ საქართველოს მდინარეების 44 ისეთ უბანს, სადაც შეიძლებოდა 10 ათას ცხენის ძალაზე მეტი სიმძლავრის ჰიდროელექტროსადგურის აგება. ამასთან 19 უბანზე ამ 44-დან თეთრული სადგური 50 ათას ცხენის ძალაზე მეტი სიმძლავრისა ივარაუდებოდა.

მაგრამ მენშევიკების ხელისუფლებას უნარი არ შესწევდა სერტიფიკატების გადაეცა საქართველოს ჰიდროენერგეტიკული რესურსების გამოსაყენებლად. მთელი მისი საქმიანობა ამ მიმართულებით იმით ამოიწურა, რომ დაიდო კონცესიური ხელშეკრულებები ორი ჰიდროელექტროსადგურის აგების შესახებ და მომზადდა მესამე ასეთივე ხელშეკრულება.

კონცესიის პირველი ობიექტი გახდა ზემოთ მოხსენებული ალმანის ზვეულო მდინარე რიონზე. ეს კონცესია მენშევიკური მთავრობისაგან მიიღო ქართველი კაპიტალისტების ჯგუფმა ა. ხოშტარის მეთაურობით.¹ სადგურს, რომელიც კონცესიონერებს ამ ადგილზე უნდა აეშენებინათ, იგივე მთავარი დანიშნულება ჰქონდა — ფერომანგანუმის მომავალი ქარხნის ელექტროენერჯით უზრუნველყოფა. მაგრამ მენშევიკურ საქართველოში ფერომანგანუმის წარმოებისა და ელექტროფიკაციის საქმის საუკეთესო მცოდნის ნ. ნიკოლაძის მოწოდებით, ხოშტარის კონცესიას არც მტკიცე ფინანსური ბაზა გააჩნდა და საქართველოში დასაბუთებაც აკლდა. „შენ თვითონ იცი, — სწერდა ნიკოლაძე ლონდონიდან ბ. ჰიჭინაძეს ჩვენს მიერ უკვე დასახელებულ წერილში, — რა გზით მიიღო ხოშტარიამ რიონის კონცესია: იგი დამპირდა მთავრობას 1919 წელს მილიონ გირვანჯა სტერლინგს სესხად. ამავე დროს კი, არა თუ მილიონი, — 1000 გირვანჯა ვერ მისცა“. გიორგი ნიკოლაძისადმი 1923 წლის 18 ოქტომბრის წერილში ნ. ნიკოლაძე აღნიშნავს, რომ თავის დროზე ჯაყელმა და ხოშტარიამ, როცა ისინი ფულებს ეძებდნენ ფერომანგანუმის ელექტრული გამოდნობის მოსაწყობად და რიონის კონცესიისათვის, „ტალახი აუშვრეს გერმანიის ყველა ბანკს, მაგრამ სრულიად უშედეგოდ. ხოლო 1923 წლის 15 ივნისის წერილში ოლგა ნიკოლაძისადმი ხოშტარის კონცესიას „რიონის გა-

¹ ორცხა, ფონდი 655, ს. 15, ფფ. 86—90.

² ნ. ნიკოლაძის არქივი, დოკ. 61—43.

¹ ცხა, ფონდი 24, ან. 2, ს. 118, ფფ. 1—25.

ნორა ჯანაიძე

ხელოვნებათა სინთეზის საკითხისათვის

ხუროთმოძღვრებისა და სახვითი ხელოვნების სინთეზი მათ ორგანულ შერწყმას გულისხმობს, შერწყმას, რომელიც ავლენს, არქიტექტურულ-მხატვრულ იდეას.

ახლა, როცა საბჭოთა არქიტექტურამ პრინციპული ხასიათის ძვრა განიცადა, ხელოვნებათა სინთეზს განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა.

თანამედროვე საბჭოთა არქიტექტურამ ჩამოაყილა ის ზედმეტი ბალასტი რაც დიდი ხნის მანძილზე თან სდევდა მას რენესანსული თუ კლასიკური ხერხების ბრმა გამოყენების, მძიმე და მოძველებულ კონსტრუქციებისა და სამშენებლო მასალების გამოყენების სახით. არქიტექტურის ძირითად საკითხად, გეგმარების მოხერხებულობა ორიგინალური ფუნქციური გადაწყვეტაა გადაქცეული. მშენებლობის ინდუსტრიულიზაციამ, თანამედროვე სამშენებლო ტექნიკის დანერგვამ, ახალ სამშენებლო მასალათა და კონსტრუქციათა გამოყენებამ სადა და ლაკონური, მართალი არქიტექტურული ფორმები შექმნა.

არქიტექტურა ჩვენი დროის ტექნიკურ მიღწევათა დონის შესატყვისი გახდა. გაჩნდა ახალი სამშენებლო მასალები, რომლებმაც თანამედროვე სამშენებლო ტექნიკასთან ერთად დიდად განსაზღვრეს ხელოვნებათა ურთიერთდამოკიდებულების საკითხი, ფართოდ შეუწყვეს ხელი კედლის ფერწერის, მოზაიკის, ვიტრაჟისა თუ დეკორატიული

ხელოვნების სხვა სახეობის გამოყენებას.

დღეს ხელოვნებათა სინთეზი მოიცავს არქიტექტურული შემოქმედების თითქმის მთელს დიაპაზონს: დიდი ობიექტებიდან (ქალაქთა ანსამბლები, კვარტალები, მოედნები და სხვ.) მცირემდე (შენობათა ინტერიერი და სხვ.)

ხელოვნებათა სინთეზს ქალაქთმშენებლობაში არა მარტო „გამაცოცხლებელი“ ფუნქცია ეკისრება (ტიპიური პროექტებით ნაგები შენობები, რომ მოსაწყენი არ იყოს), არამედ იდეური დატვირთვა აქვს. ეს მეტად მნიშვნელოვანია. მონუმენტების, ობელისკების, კედლის დეკორატიული მხატვრობის თამამი გამოყენება იდეურ-შინაარსობრივი მხარის გამოვლენის შესანიშნავი საშუალებაა.

თბილისში, მართალია, საცხოვრებელი კვარტალების განაშენიანებაში ჯერ კიდევ ვერ მოიპოვა ქანდაკებამ თუ მონუმენტურმა ფერწერამ თავისი ადგილი. მაგრამ ეს მაინც ახლო მომავლის საქმეა. რაც შეეხება ცალკეულ მონუმენტურ ქანდაკებებს, ობელისკებს, ამ მხრივ ბოლო წლებში გარკვეული ნაბიჯი გადაიდგა წინ.

პირველ რიგში აღსანიშნავია ჩვენი დედაქალაქის 1500 წლის აღსანიშნავად დადგმული ობელისკები თბილისის შემოსასვლელებთან. თუ აეროპორტიდან

მომავალ გზაზე შემოსასვლელის კომპოზიცია წმინდა გეომეტრიულ ფორმითაა ნაქარნახევი, რუსთავეისა და მცხეთის მხრიდან ობელისკები ტრადიციულ ხუროთმოძღვრული მიდგომითაა განსაზღვრული. აქ თითქმის გარკვეული ლოგიკაა დატული: თანამედროვე ტრანსპორტის სადგურიდან — ერთის მხრივ, ხოლო მეორე მხრივ — ისტორიული ადგილებიდან შესატყვისი მონუმენტური ძეგლებია აგებული.

განსაკუთრებით იყარობს ყურადღებას ორი შემოსასვლელი — რუსთავეისა და მცხეთის მხრიდან. აქ ერთი კომპოზიციური მიდგომაა. ორივე შემთხვევაში მოცემულია წყარო გზის პირას და იქვე ქვის სვეტი — ვერტიკალი, რომელიც შორიდანვე გიზიდავთ. ორივე შემოსასვლელი ქვითაა ნაგები. ორივეზე გრაფიკული ხასიათის რელიეფებია ამოკვეთილი. მაგრამ მიუხედავად ასეთი საერთო ნიშნებისა, ისინი მკვეთრად გამოვლენილ ინდივიდუალურ ხასიათს ატარებენ. ჯერ ერთი, თვით სვეტთა ვერტიკალები სხვადასხვაგვარად გადაწყვეტილი, წყაროთა საერთო მოხაზულობა და შემდეგ კი დეკორატიული დეტალები, წარწერიდან დაწყებული რელიეფებით დამთავრებული, სრულიად თავისებურ გამომეტყველებას ანიჭებს მათ. უნდა ითქვას, რომ ავტორებმა მშვენივრად გამოაჯლინეს ჩვენებური ტრადიციული სამშენებლო მასალის ქვის ბუნება.

ორთაქალისკენ, გორგასლის ქუჩაზე აღმართა 300 არაგველის გვირობის აღმნიშვნელი ობელისკი. ობელისკის კომპოზიცია ვერტიკალურად აღმართული ტრაპეციული მოხაზულობის სვეტისა და რელიეფიანი კუბის ურთიერთდაკავშირებაზეა დამყარებული. ქვით მოფენილი მოედანი, ჩაუქმრალი ცეცხლით, გამაერთიანებელ საფუძველს უქმნის ნაგებობას. საერთო კომპოზიცია მიმდებარე ტერიტორიის კეთილმოწყობასაც გულისხმობს, ე. ი. აქ ქალაქის ერთერთ კონკრეტული ადგილის კე-

თილმოწყობისა და მონუმენტის შექმნის ერთიანი ამოცანაა გადაწყვეტილი. უზარმაზარი ტრაპეციის მოცულობა ვიწრო მხრით ქუჩის მიმართულუბას მიჰყვება და ამით ხაზს უსვამს მის დინამიურობას. ხოლო მისი ღერძისადმი ვერტიკალურად დადგმულ კუბს სტატიკური მომენტი შეაქვს საერთო კომპოზიციაში და ყურადღებას აჩერებს, პაუზას ქმნის ამ ადგილზე. ქვაზე ამოკვეთილი რელიეფები ლაკონურად გამოხატავს გვირობის თემას. შეიძლება ავტორს შეედავოთ რელიეფთა აბსოლუტური ზომის შეფარდებაში საერთო მასშტაბურობასთან ან კუბის საერთო გადაწყვეტაში, მაგრამ მონუმენტის მთლიანი იერი ამაღლებულ განწყობას ქმნის, კარგად ეგუება ქუჩის გაშლილ სივრცეს და მნიშვნელოვან აქცენტს სვამს საერთო განაშენიანებაში.

აქ ერთ საკითხზე მაინც გვინდა ყურადღება შევაჩეროთ. ქართულ ხუროთმოძღვრებაში ძველთაგანვე დიდი როლი ეკავა წარწერას. მისი შინაარსობრივი მხარე ფასადებზე მხატვრულად იყო წარმოდგენილი. ეს გამოიხატებოდა როგორც მისთვის ადგილის შერჩევაში ისე, თვით წარწერის სტრიქონთა და ცალკეულ ასოების დეკორატიულ დამუშავებაში. წარწერა ქართულ ხუროთმოძღვრებაში ხშირად სამკაულის როლსაც ასრულებდა. მაგრამ მიუხედავად ასეთი დეკორატიული მნიშვნელობისა, არასდროს არ ყოფილა მივიწყებული მისი უმთავრესი ფუნქცია — შინაარსობრივი მხარე.

300 არაგველის ობელისკზე სვეტის ვიწრო მხარე მთელ სიმაღლეზე უკავია წარწერას, რომელიც ლადო ასათიანის ლექსის სტრიქონებს იმეორებს. ასოები დეკორატიულადაა წარმოდგენილი, მასშტაბითაც კარგადაა მოძებნილი. მაგრამ ადგილის სივიწროვისა და უზარმაზარი სიმაღლის გამო ტექსტის წაკითხვა თითქმის შეუძლებელია; იმდენად მომჭანცველია და დაძაბულ ყურადღებას თხოვლობს. ავტორის კარგი აზრი პოეზიის

ნიმუშის გამოყენებისა სავსებით მოსაწონია, რადგან ეს კიდევ უფრო მეტყველს გახდიდა მონუმენტის შინაარსს, მაგრამ იღვრა ფაქტიურად განუხორციელებელი დარჩა და წარწერა მხოლოდ მორთულობად გადაიქცა.

ერთი რამ გვინდა კიდევ აღვნიშნოთ. დაისვა საკითხი რუსთაველის პროსპექტზე ქვაშვითის ეკლესიის წინ მდებარე მცირე სკვერში აღრეფერადალური ხანის ქართული სტელის დადგმისა. ეს შესანიშნავი აზრი, რაღა თქმა უნდა, მოწონების მეტს არაფერს იმსახურებს. სტელა კიდევ ერთი შტრიხი იქნება, რომელიც პროსპექტზე გამგელს აგრძნობინებს ჩვენი კულტურის დიდ ისტორიას. ჩვენი აზრით, იგი კუთხეში კი არ უნდა დაიდგეს, პროსპექტისა და ჭორაქის ქუჩის გადაკვეთაზე, არამედ ვალერიისაკენ მდებარე შესასვლელთან, მწვანე ნარგავთა ფონზე. ამით აცილებული იქნება ზედმეტი მხატვრული აქცენტი, რომელიც მოშიშვლებულ ადგილზე ნემსივით აღმართულ ვერტიკალს შეიძლება გააჩნდეს და ობელისკიც უფრო ორგანულად შეერწყმება ქუჩის დინამიკას.

თანამედროვე არქიტექტურის სადა და ლაკონური ფორმები, თავისუფალი სიბრტყეები შესანიშნავ პირობებს ქმნის ქანდაკებისა თუ კედლის ფერწერის გამოყენებისათვის. ამ შემთხვევაში ძალზე დიდი მნიშვნელობა ენიჭება არქიტექტორისა და მხატვრის შემოქმედებით მრავალმხრივობას. ფრესკა, ლითონი, მცირე პლასტიკა დიდ გამოყენებაშია. ამ მასალებით სარგებლობა დახვეწილ გემოვნებას მოითხოვს. მაგრამ მთავარი ის არის, რომ მხატვრულ ელემენტებს მხოლოდ დეკორატიული გაფორმების ფუნქცია არ ეკისრებოდეს, მონუმენტალისტები უნდა გამოხატავდნენ და პროპაგანდას უწყვედნენ ჩვენი დროის წამყვან იდეებს.

თანამედროვე არქიტექტურა ხელოვნებათა სინთეზს დიდ ადგილს უთმობს ინტერიერის დამუშავებაში. აქ გარდა

განზოგადოებულ თემატურულ ელემენტებსა, ხშირად გამოსახულ ელემენტურულ ობიექტის კონკრეტულ დანიშნულებას პასუხობს. ასეა, ვთქვათ, მოსკოვის რუკა სისტემური „უნოსტის“ ვესტიბულში მოსკოვში, ტრანსპორტის თემაზე კერამიკული ნახატები კიევის ავტოსადგურში, ლხინის სცენა თბილისის რესტორან „კოლხიდაში“ და სხვ.

დეკორატიულ ხელოვნებას თავისი სპეციფიკა აქვს. ნაწარმოებთა დეკორატიულობა ზოგჯერ ფერთა, ზოგჯერ კი თვით გამოსახულებათა პირობითი გადაწყვეტაშია გამოხატული. მონუმენტური ფერწერაში ხშირად გამოსახულებათა სიბრტყობრივ გადმოცემას იყენებენ. სიბრტყობრივი მონუმენტური ფერწერა ხელს უწყობს კედლის მასალის თავისებურების, სიმსუბუქისა თუ ძალის გადმოცემას, ფერწერის ორგანულად დაკავშირებას კედელთან. აქ, ბუნებრივია, დიდ როლს თამაშობს მასალათა სხვადასხვაობა, ფერის კონტრასტი, ფაქტურა და სხვ. ზემოთქმული სრულიადაც არ უნდა იყოს გაგებული ისე, თითქოს სიბრტყობრივი მონუმენტური ფერწერა უარყოფს სამგანზომილებიან სივრცის გადმოცემას. სიღრმეს, თუ ხაჭირთა — იგი იძლევა, მაგრამ ისე, რომ არ დალატობს დეკორატიულ ხელოვნების სპეციფიკას.

თანამედროვე ინტერიერში დაზგურ ფერწერაზე რა თქმა უნდა, კვლავ დიდი მოთხოვნილებაა. და ბუნებრივია, რომ სამშენებლო ტექნიკის უკანასკნელი სიტყვით ნაგებ შენობაში, სადაც ვთქვათ, მინის უზარმაზარი სიბრტყეები და სრულიად სადა კედლები საზღვრავენ არქიტექტურულ-მხატვრულ დონეს, ფერწერაშიც შესაფერი ტრანსფორმაცია განიცადა. ეს აუცილებელიცაა, რათა სტილისტური ერთიანობა იქნას დაცული. თანამედროვე ინტერიერში, ფერწერაც თანადროული უნდა იყოს. მაგრამ ეს აზრი არ უნდა იქნას გაგებული, როგორც რაიმე ფორმალისტური ელემენტთა აპოლოგია. აქ გამოსავალი

წერტილი ის არის, რომ ნამდვილი რეალისტური ხელოვნება სტილისტურ ერთიანობას თხოულობს ხელოვნებათა სინთეზისაგან. როდესაც თანამედროვე ფერწერაზე ვლაპარაკობთ, ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს, რომ მთავარია მხატვრული ფორმა ამეტყველებდეს, ყოველმხრივ გამოხატავდეს, ხსნიდეს ნაწარმოების იდეურ შინაარსს. შესაძლებელია თანამედროვე არქიტექტურაში ადგილი აქვს ფერწერას და ქანდაკების მეტ დეკორატიულობას, მაგრამ რეალისტური ხელოვნება როდეს გამოირჩევა სმას. სულ სხვაა აბსტრაქციონიზმი, რომელსაც ზოგიერთი ვახელოვანი თანამედროვე ხელოვნების ნიმუშად წარმოგვიდგენს. აბსტრაქციონიზმი თანამედროვე კი არა, საერთოდ ხელოვნების საზღვრების მიღმა დგას!

როცა სტილისტურ ერთიანობაზე ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება არ მოვიგონოთ მოსკოვის კრემლის ყრილობათა სასახლის დარბაზი, (სიტყვამ მოიტანა და უნდა აღინიშნოს, რომ ეს სასახლე თამამად მიეკუთვნება ჩვენი დროის საუკეთესო არქიტექტურულ ნაწარმოებთა რიცხვს) სადაც სხდომების მსვლელობის დროს სცენაზე გ. ი. ლენინის პორტრეტი გამოსახული. ეს პორტრეტი მეტად ლაკონიური, სადა, მაგრამ მეტყველი შტრიხებითაა შესრულებული — არავითარი ზედმეტი დამუშავება. და სწორედ ამით იგი მტკიცედაა ჩასმული დარბაზის ინტერიერში, ორგანულად უკავშირდება დარბაზის არქიტექტურის ასევე სადა, მაგრამ მაღალ-მხატვრულ იერს. კარგად მოძებნილი მასშტაბი და შესრულების მანერა მხატვრულ მთლიანობაშია ინტერიერის არქიტექტურასთან. აქ პორტრეტის დეკორატიულობა მონუმენტურობაშია გადასული და ძლიერ იდეურ მახვილს სვამს დარბაზის საერთო გადაწყვეტაში.

თანამედროვე არქიტექტურაში უდიდესი როლი ენიჭება ფერს. იგი გამომსახველობის საქმოდ უბრალო საშუალებაა, მაგრამ მეტად ეფექტური. თუ

უწინ როცა შენობებზე, მისი ფუნქციონირებასაერთო კომპოზიციაში „სიცარიელის“ შესავსებად არქიტექტორი რაიმე მორთულობას იშველიებდა, ახლა იგი ამეტყველებს თვით მასალას, ფაქტურას. ამ შემთხვევაში ფერი მხატვრული გამოსახვის შესანიშნავი შესაძლებლობაა. ფერის როლი განსაკუთრებით იზრდება ტიპობრივი მშენებლობის პირობებში, როგორც ნაირფეროვნების შექმნის საშუალება.

ფერი კარგადაა გამოყენებული კინოთეატრ „ნაკადულის“ ინტერიერში. ფოიე და თვით დარბაზი, მიუხედავად იმისა, რომ განსხვავებულ ტონებშია, ერთიან კოლორიტს ქმნიან. ფოიეში კარგად არის გამოყენებული ფოტოგრაფიები. ცნობილია, რომ ფოტოგრაფია ბოლო დროს მტკიცედ იკავებს ადგილს ადამიანის გარემოცვაში. მხატვრული ფოტოგრაფია თანამედროვე ინტერიერის ერთერთი კომპონენტი ხდება. ფოტო ახალ შესაძლებლობებს ქმნის არა მარტო როგორც პროაგანდის საშუალება, არამედ წმინდა მხატვრული თვალსაზრისითაც. „ნაკადულში“ თითქმის მთელი კედელი ეთმობა ფოტოსურათებს, რომლებიც ისეა განლაგებული, რომ ერთიან ლაქასაც ქმნის და ამევე დროს ცალკეული ფოტოსურათი ადვილად წასაკითხიცაა.

„ნაკადულის“ ინტერიერში ფერთა პარმონიული შერჩევა საფუძველია საერთო მხატვრული სახის გადაწყვეტისა. ნეიტრალურ ფონზე ფოტოსურათთა კომპოზიცია თუ მახვილი ფერადოვანი აქცენტი ბუფეტისაკენ, გამიზნულია და სასურველ შედეგსაც აღწევს. ფოიეს სივრცის დაყოფისათვის საკმარისი აღმოჩნდა მცირე მხატვრული საშუალება ლითონის ვიტრაჟის სახით. ფოიეს შიდა სივრცე დაიყო ისე, რომ საერთო მთლიანობა არ დარღვეულიყო. მაყურებელთა დარბაზშიც ფერი ისეა შერჩეული, რომ მთელი ყურადღება ეკრანისაკენ იყოს მიმართული.

ფერთა შერჩევის თვალსაზრისით

ყურადღებას იპყრობს ახალი კაფე კოროვის პარკთან და ელბაქიის ესტაკადის დასაწყისში. უკანასკნელი განსაკუთრებით კარგად ჩაიწერა რუსთაველის პროსპექტის დინებაში. კარგი მდებარეობის გამო მას მომგებიანი ხედვის წერტილები აქვს, როგორც ქუჩის მხრიდან ისე, თვით კაფედან, საიდანაც ქალაქის პანორამის მშვენიერი მონაკვეთი მოჩანს.

შარშან თბილისის ზღვის ნაპირზე ახალი რესტორანი გაიხსნა. შენობის სადა არქიტექტურა კარგადაა გადაწყვეტილ. განსაკუთრებით მომზიბვლელია მომრგვალებული პერგოლა ზღვის მხარეს, რომელიც შენობას ორგანულად აკავშირებს ვარე სივრცესთან. ინტერიერთა შიდა მოხატულობა თავშეკავებულად, მაღალი გემოვნებითაა შესრულებული და სავსებით პასუხობს ჭონკრეტულ დანიშნულებას.

მეოცე საუკუნემ ხელოვნებათა სინთეზს ერთი მომენტიც შემატა. ეს ლამის განათება და რეკლამაა. რეკლამას ქალაქში დიდი როლი ენიჭება, როგორც შინაარსობრივი ისე მხატვრული თვალსაზრისითაც. იგი მეტყველი უნდა იყოს, მაგრამ შემაწუხებელი — არა. მაღაზიათა ვიტრინებს უდიდესი მნიშვნელობა აქვთ ქუჩათა გაფორმებაში. შესაძლებელია პარადოქსულია, მაგრამ ქუჩის საერთო განაშენიანებაში მხატვრულად შესრულებულ ვიტრინათა რიგს ზოგჯერ მეტი ეფექტის მოხდენა შეუძლია ვიდრე თვით ცალკე შენობის არქიტექტურას. ეს თვით ქუჩის ბუნებიდან გამომდინარეობს. ქუჩა ქალაქის დინამიური ელემენტია, გამვლელის ყურადღება მოძრაობას მისდევს და იგი ყველაზე მეტად შენობათა ქვედა რეგისტრზე — ვიტრინებზეა კონცენტრირებული.

ამ რამდენიმე წლის წინ თბილისში ლენინის მოედნისა და რუსთაველის პროსპექტზე გაკეთდა პირველი ცდა ვიტრინების ერთ მხატვრულ მთლიანობაში წარმოდგენისა. შეიცვალა მათი

აბსოლუტური ზომებები. უფრო მასშტაბური გახდნენ. მაკაც მოთხოვნილებებს დემორჩილა როგორც გაფორმება, ისე გამოსაფენ საენების რაოდენობა. მაგრამ ამან დღე-ხანს არ გასტანა. ცალკეულ სავაჭრო დაწესებულებათა ხელმძღვანელებმა, ვერ გაუძღეს მაღაზიაში არსებულ სავანთა ჩვენების ცდუნებას, და ეს ვიტრინები თანდათანობით ისევ აავსეს „ფართო ასორტიმენტით“. დღეისათვის ისევ აქრელდა ვიტრინები, კარგი გემოვნებისაგან მხოლოდ მინის ფართო სიბრტყეები დარჩა.

ვიტრინების ღამის განათება ქუჩის ტოტუარისათვის ფაქტიურად სრულიად საკმარისია. ამან შეიძლება შეამციროს ლამპიონთა რაოდენობაც და ქუჩაც კარგად გაფორმებულ ვიტრინათა წყალობით უფრო კოპწიად გამოიხედავს.

ღამის რეკლამას ბევრად შეუძლია შეალამაზოს ქალაქი. განსაკუთრებით ისეთი რელიეფისა როგორიც ჩვენი დედაქალაქია, როცა რეკლამას ახლო და შორი წერტილები გააჩნია.

როგორც ზევით აღინიშნა, დღეს ხელოვნებათა სინთეზი არქიტექტურული შემოქმედების თითქმის მთელ დიაპაზონს მოიცავს. ძნელია ერთ წერილში თვალი გააყოლო ყველაფერს. მაგრამ კიდევ ერთ საკითხზე მაინც გვინდა შევჩერდეთ.

როგორც ცნობილია თანამედროვე არქიტექტურაში სამშენებლო ტექნიკის დიდმა პროგრესმა განსაზღვრა ის, რომ არქიტექტურა თანდათანობით სულ უფრო და უფრო ინტერნაციონალური ხდება — ამას ხელი შეუწყო ცივილიზაციის სწრაფმა განვითარებამ, რამაც ბუნებრივია, სხვადასხვა ხალხთა ყოფა-ცხოვრებაშიც შეიტანა საერთო ნიშნები, ე. ი. ბევრი რამ სხვადასხვა ხალხის არქიტექტურაში საერთო გახდა. მაგრამ კლიმატური პირობები, გეოგრაფიული ვარემო, საუკუნეების მანძილზე შემუშავებული მხატვრული

ტრადიციები არ შეიძლება არ მოქმედებდეს ამა თუ იმ ხალხის არქიტექტურის განვითარებაზე და არ ასხვევბდეს მას. ეს კი ეროვნულ ტრადიციათა პრობლემას თანამედროვე არქიტექტურაშიც მახვილად წარმოგვიდგენს.

ხელოვნებათა სინთეზი სწორედ ერთ-ერთი რგოლია თანამედროვე არქიტექტურულ შემოქმედებაში, სადაც თვით ფერწერისა და ქანდაკების სპეციფიკის გამო ეროვნული ტრადიციები ყველაზე აშკარად მქალაქდება. და მართლაც, მაშინ როცა ასეთი მითქმა-მოთქმა საყოველთაო, ინტერნაციონალური არქიტექტურის გარშემო, მაინც ჩნდება ნაწარმოებები, რომლებსაც ადგილობრივი ნიშნები გააჩნიათ, ტრადიციებს ეყრდნობიან. ავიღოთ ისეთი სახელმოხვეჭილი არქიტექტურული ობიექტი, როგორც მეხიკოს უნივერსიტეტის ანსამბლია. ამ ულტრა-თანამედროვე არქიტექტურულ ნაწარმოებს ეროვნული იერი აქვს. ამაში განსაკუთრებულ როლს სწორედ ხელოვნებათა სინთეზი ასრულებს. მთავარ ბიბლიოთეკის ბლოკზე აცტეკთა და მაიას ძველი ნაგებობათა მსგავსად ყრუ კედლები სრულიად დაფარულია ადგილობრივი ბუნებრივი ქვებისაგან შედგენილ ფერადი მოზაიკით, რომელიც ხალხური ეპოსის თემებზეა შექმნილი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ როცა ამ შენობათა კომპლექსის არქიტექტურაზე ლაპარაკობენ, ყველაზე მეტად სწორედ ეროვნულ არქიტექტურის საკითხს ეხებიან. ეს შემთხვევითად არ შეიძლება ჩაითვალოს. ეროვნული არქიტექტურის პრობლემა დღესაც მთელი სივრცე-სივრცით ისმება.

მონუმენტურ ქანდაკებაში ეროვნულ ტრადიციათა გამოვლენის დიდი შესაძლებლობაა. სომხეთში გეღართის ისტორიულ ძეგლისაკენ მიმავალ გზაზე

დეკორატიული ქანდაკება დგას ქვეყნის კვარცხლბეკზე შემდგარი ლომი, მიუხედავად იმისა, რომ ქანდაკება სრულიად თანამედროვედ გამოიყურება, ძნელია კაცმა არ გაიხსენოს ძველი სკულპტურული რელიეფები. მეტად მეტყველი და ემოციური ლომის მრგვალი სკულპტურა მთელი სისხლხორციით სომხური ქანდაკების ტრადიციასთანაა დაკავშირებული.

კიდევ ერთი რამ ტრადიციათა სიციცხლისუნარიანობის საილუსტრაციოდ. როცა თბილისში შემოსასვლელები ევთდებოდა წარმოდგენილ იქნა პროექტები (და ასე განხორციელდა კიდევ), სწორედ ქვის ტრადიციულ ფორმებში გადაწყვეტილ ნაგებობებისა. სიახლე კარგ ტრადიციას როლი უარყოფს!..

თანამედროვე არქიტექტურაში ეროვნული ტრადიციების პრობლემა, სრულიად ახლებურად, მაგრამ მაინც ისმება. რა თქმა უნდა, იგი არასოდეს არ უნდა იქცეს თვითმიზნად, მაგრამ არც ხელაღებით მათი უარყოფა შეიძლება. ტრადიციას არსებობის უფლება აქვს მხოლოდ, მაშინ, თუ იგი ორგანულად გამომდინარეობს ნაწარმოების არსიდან, შეესაბამება კონკრეტულ ამოცანათა მთელ კომპლექსს.

ჩვენ მხოლოდ ზოგიერთ საკითხს შევხებით არქიტექტურის, ფერწერის, ქანდაკებისა თუ სახვითი ხელოვნების სხვა დარგთა სინთეზის შესახებ. საკითხთა წრე, ბუნებრივია, გაცილებით ფართოა. მთავარი რაც აერთიანებს პრობლემათა ამ მთელ სერიას — ეს ჩვენი დროის მოწინავე იდეათა ასახვა და პრობაგანდაა არქიტექტურისა და ქანდაკების, მონუმენტური ფერწერის, დეკორატიულ და გამოყენებითი ხელოვნებათა სინთეზის საშუალებით.

სწორედ ამას უნდა ემსახურებოდეს დღეს ხელოვნებათა სინთეზი.

გიორგი შავგავაშვილი

თვალაღწერი ქართულის ჰაზნიკი

„ყოველი საიდუმლოდ ამას ენასა შინა და-
მარხულ არს“.

ოთხნე-წოხშიე აქებად და დიდებად
ქართულისა ენისად“.

წინასიტყვაობა

ჩემი სამუშაო მადეობს უჭრებში, კარადის
თაროებზე დიდხანს ეწყო ძველი საერთო რვე-
ულები, დასტებად შეყრული გაცეთილებული ქა-
ღალდის ფურცლები, ფერადუდიანი სხვადასხვა
დროის, სხვადასხვა დროს ნაუკიე უბის წიგნა-
კები, ძველი და ახალი მარკის პაპიროსის კო-
ლოფები. კოლოფის შიგნით თუ გარეთ გაც-
რული ხელით მიწერილი სიტყვები და გამოთ-
ქმები. მოკლე ახსნა, ჩაწერიც თარაილი, მთქმე-
ლის ვინაობა, ფრჩხილებში შინაწერი:

- „კიდევ შემოწმდეს“!
- „შევეციოხო სიტყვის პაპას“
- „ვეციოხო სიტყვია დედას“
- „შევეციოხო მამაღბინეს“
- „სიტყვის პაპა“ საბა ორბელიანია, ის არის

ქართული სიტყვის უხიერ ტყვრში ჩემი მეგზუ-
რი და უცხოშეილი კონსულტანტი. „სიტყვის
დედა“ დედაჩემია. ამ ჩანაწერთა დიდი ნა-
წილის პირველმთქმელი და ამხსნელი, ამიტომ
განზრახულ ნაწროს შინაურულად „დედას
ლექსიკონს“ ვეძახი და მახვე ვუძღვნი.

მამაღბინე?

მამაღბინე ცოცხალი აღარ არის, მაგრამ
ჩემს წარმოდგენაში ყველა, ვისაც ჩემი ცნო-
ბისმოყვარობის დაკმაყოფილება შეუძლია, მა-
მაღბინეა... სახელი პირობითია, პირობითია მას
პქეთ, რაც ნამდვილი მამაღბინე მოკვდა. ვისაც
შინა შეცვლა შეუძლია, ვისაც შეუძლია „ანკეს-
სმოღებულში“ სიტყვა „მითარგმნოს“ ყველა მა-
მაღბინეა.

ერთ მოთბრობაში ვწერდი: „მამაღბინემ
სიტყვის არქეოლოგად შაქცია. იტყვის რაღაცას
და მერე უნდა მიხვევ, მისდით, თხარო... რა
არის, რას ნიშნავს, ვისგან გაიგონა? უნდა გა-
დაფურცლო სქელტანიანი ლექსიკონები, გაა-
ქქო საუყუნოვანი მტვერი, პირველი ფერი და-
უბრუნო სიტყვას... მამაღბინე ცოცხალი ლექ-

სიკონია თქმისა და სიტყვის. მისი ნათქვამი
ლურსმანივით იტელება სოფენაში. ახა სცადე და
დაიწვევს... ქალიკობს, ენაკემატობს და ზუმ-
რობს მამაღბინე, სადაც უნდა იყოს, ვისთანაც
უნდა იქდეს, აითქოს ვიღაცას დაუვალებოა,
კეთილი ეშხიანი სიტყვა სთესე ამ ქვეყანაზე“.

აჲ ვინ არის მამაღბინე.
მაგრამ დავეხსნათ მამაღბინეს და ისეც საერ-
თო რვეულებს, უბის წიგნაკებს, ძველ და ახალ
ჩანაწერებს დაუბრუნდეთ. ჭერ კიდევ თავეო-
უყრელ, საბოლოოდ გაურანდავ და დაულაგა-
ბელ სიტყვებს და გამოთქმებს ზემს აღუმაღ ღიქ-
რში „თვალაღური ქართულის ჰაზნიკი“ ჰქვია...
თვალადო ჩემი სოფლის სახელია. ეს ჰირნახუ-
ლიც თვალადის შინდერებში, ორღობებსა თუ

წიხქვილებშია მოწეული. წვეთ-წვეთად, წლო-
ბით ნაგროვებო და ნარუდუნები. იც წიღიწად-
ზე მეტი გასულა მას შემდეგ რაც პირველი ხე-
ლეფური გამოშიღია. გაღწეულ ხევის განიაცება,
გაცხრილვა, დარკვევა და საწინქვილიდ გამზა-
დება უნდა. ვიცო, ადვილი არ არის ეს საქმე.
ეგებ სჯობდა სხვისთვის დამეთმო, ან რომე-
ღიმე სამეცნიერო დაწესებულებისათვის გადა-
მეცო... მაგრამ, იქნებ სწორედ ისა სჯობს, რომ
ადგილის კურდღელს ადგილის მწვეარი გამოე-
კლიოს?

ვიცი, ამ დიდ ზეავს, დიდი ზნის ნაგროვებს,
ერთბაშად და მთლიანად ვერ მოვუვლი, ამიტომ
ჭერჭერობით მხოლოდ განზრახული წიგნის ჰაზ-
ნიკსა ვწერ.

მას შემდეგ ვწერ, რაც დავარწმუნდი რომ ამ
სიტყვებსა და გამოთქმებს „მხოლოდ ჩემთვის“
არ ვაგროვებდი... გადაწვევითე დამეწერა ეს
წიგნი და ჩემი ოქახისა, კარის მეზობლებისა და
უბნის მეზობლების ენა საშუროზე გამოშეტანა.

ვეძებდი სრულიად „უაპირსა და დაუკრე-
ფავს“. ასეთი სიტყვების მიგნება სიამოვნებას

მგვრდა. ბევრჯერ მიგრძენია ნამდვილი სხარული, როცა ბევრი „გარდაცვილია“ ან მხოლოდ ძველი ლექსიკონების მდგომარად ნაგულეები სიტყვა ჩემს თვალწინ ცოცხალ საუბარში იშვიათად სახმარ ნივთივთ ამოშუქებულა. ეს არქაული მინწელი სიტყვებიც გამომაჟღეს იმის დასტურად, რომ მათი სისოცხლე დღევანდელ ქართულურში უდავოა.

„თვალადური ქართულის ჰაზინი“ თავისებური ხასიათის ნაშრომია... ჩემი ფიქრებია ქართულ სიტყვებზე, მის აღნაგობაზე, გენეზისზე, ქართული ენის სხვადასხვა კოდების ნათესაობა-დამოკიდებულებაზე, შინაარსით თუ ფორმით მსგავსებაზე. ეს ფიქრები და მოსაზრებები, ზოგჯერ დაუთავრებელი გუშანი თუ ეჭვი, ჩართულია განმარტებულ სიტყვათა შუა პატარა წერალებისა და გამოკვლეების სახით. ეს ჩანაწერები ერთგვარი ანგარიშია სიტყვებზე დავიერებისა, ანგარიშია ქართული ენის სწავლისა. შეხადლოა ეს „ანგარიში“ სხვადასხვა გამოადგებს და ქართული ენის შესწავლას ოდნავ მაინც შეუწყობს ხელი.

სადავო სიტყვების ახსნისა და მათი მნიშვნელობის დაწესებისას ვებები ამ სიტყვათა მცდარ განმარტებებს, მათ შორის „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ რამდენიმე შეცდომაზე. ამით სრულიადაც არ მიწადა დავაძირო არ დიდი, ერთობლივი შრომა, რაც გავწეულია ამ ლექსიკონის შემდგენ პატივცემულ მეცნიერთა მიერ, არც ის, რაც ქარგია ამ ლექსიკონში. კარგი კი ბევრია და უანგარიშო. შეცდომების აღნიშვნა მაინც საჭიროა ჩავთვალო, რადგან ყველაზე და ყველაფერზე მაღლა ქართული ენის ინტერესები უნდა დავაყენოთ.

„თვალადური ქართულის ჰაზინი“ შევითანე ის იშვიათი სიტყვები და გამოთქმები, რომლებიც, ჩემი შემოწმებით, ლექსიკონებში არ არის შესული და განმარტებული, ან განსხვავებული მნიშვნელობით არის ახსნილი, ან ავტებს სიტყვათა მნიშვნელობის დადგენას. შევითანე შემოვს გაუგებარი სიტყვებიც. ეს სიტყვები და გამოთქმები უმოთავრებად ქარ-

თლური ფოკლორიდან არის ამოღებული. აღბათ, ამ გაუგებარ სიტყვებს ვინმე გამოცხადურება. შევითანე ათიოდე იხეთი სიტყვაც, რაც ჩვენში ძირეულად არ ითვლება, მაგრამ საუბარში ვაისმის, როგორც უკვე შეთვისებულ და დღევანდელ მეტყველებას ახასიათებს. პატარა გამოკვლევებში წამოჭრილი ზოგი საკითხი გადაუჭრელად მაქვს დატოვებული. აღბათ, სხვისი თვლია საჭირო. თვით დიდი საბაც კი ამზობს „ერთობა და ორის კლებისათვის წუ დამოწუნებთ, სრული გვიან საოცენელია“.

სიტყვათა და იდიომურ გამოთქმათა დიდ ნაწილს ერთვის ხალხური, თქმის პროცესში ჩაწერილი ფრანგოლოგია და ზოგჯერ მთქმელის განმარტებაც. გარდა ამისა, მოშველიებულია ლიტერატურული ტექსტი, ხალხური ლექსები, ნაწყვეტები ისტორიული დოკუმენტებიდან და სხვ.

სხვა კუთხეების ლექსიკონთან თვალადურის შედარებამ წამოჭრა მრავალი საკითხი, რომელთა ცალკე დამუშავებას ვაპრობებ ქვე, განსამარტავი სიტყვის ქვეშ გამომეტყვა ჩემი ვარაუდი. სხვა დიდიტებთან ქართულის შედარების ვაწოვადების ცდას ამ ჩანაწერების მითხველი ბევრ ადვილას წააწყდება. ამ პატარა ლინგვისტურ შენიშვნებში, რომლებიც სიტყვათა შორის არის ჩართული, ბევრი საკითხი ვარაუდის სახით არის წამოყენებული. არა მაქვს პრეტენზია, რომ რომელიმე საკითხის მსგავსი სპეციალურ ლიტერატურაში გამოთქმული არ იყოს. ამ მხრივ ყოველ კანონიერ მითითებას ანგარიშს ვაუწყებ და „თვალადური ლექსიკონის“ მომზადების დროს ვაუთვალისწინებ.

ამ ჩანაწერების გამოკვეთება უფრო შორეული მომავლისათვის მქონდა განზრახული. მაშინ ახალგაზრდა ვყავი, როცა ამ საქმეს მოვკიდებ ხელი და მომავალი მართლაც შორის, ძალიან შორს მეტყენებოდა... მაგრამ დრო სწრაფად და შეუმჩნეველად ვავიდა, და ახლა, იესე ოსებს ძე ბარათაშვილის თქმისა არ იყოს: „კვლამისა აფრა თვით მიამძღუბს წერად ამისად“.

ან-ზე თქმული

აბანოურის ხე

გამოთქმა „აბანოურის ხისას“ გვხვდება ხალხურ „ეთერიანში“:

...ისეთ სასაბლეს ავიგებ,
სულ მარმარილოს ჩევისასა,
შევაშივ ფიკარს წიფური
აბანოურის ხისასა,

წინ საჩრდილობელს მოვიყვან
მალასა აღვის ხისასა.

(ხალხ. სიტყ. IV, მძ. ჩიქოვანის რედაქტ.)

„აბანოური“ გახალხურებული ფორმა უნდა იყოს „აბანოურისა“.

საბა ამზობს: „აბანოზი სხვათა ენაა, ქართულად ეკალმება სქეინო“. ეს უცხოობა თუ სხვაგნებურობა თითქოს ხალხსაც უჭრძენია და ამიტომაც ვაუქართულებია ამგვარად.

ალ. მავაშელის თავის „ბოტანიკურ ლექსიკონში“ აბანოზის ახსნისას ეჭვი შეაქვს საბა ორბელიანის განმარტების სისწორეში, ეკალმება არ მიანიხია აბანოზის სინონიმად, ეკალმებას იგი სხვა შავმერქნიან მცენარედ სთვლის.

აბოლეუბა

წელს ბოსტნეული თამამად წამოვიდა, ამიზოლდა... — იტყვიან. ბოსტნეულის აბოლეუბა ზედმეტმა ნესტმა, წვიმებმა, ხშირმა რწყვამ და მსუქანმა ნიადაგმა იცის. ბოსტნეული თამამად აბოლეუბდა, უცებ აუარდებდა, ტანს აიყრის. ამ მოვლენას „აყვერებასაც“ ეძახიან.

აყვერებულ ბოსტნეულს (ხახვი, ბოლოვი, წიწმბი და სხვა) „ძალია ზრდაში ეხარება“, „აბოლეუბლია“, არ ვარება.

ზოგიერთ დიალექტში ამ მოვლენას „აყვერებას“ ეძახიან.

„განმარტებით ლექსიკონში“ ფიქსირებულია კახური და ფშაური („აყვერებული შამხარია“ — ვეა) მავალითებიც. საინტერესოა „აყვერების“ სინონიმი „აქუხება“. ამის მსგავსად თვალადელებიც ამბობენ: „ბაღახმა დაიძახა... სიმინდმა დაიძახა“.

ჭიჭიურთა ლექსიკონიც „აყვერებას“ აღსტურებს („აყვერება, აღადება“).

ამ სიტყვის თვალადევი გამოქმნის ენობიანება ვეკ. ბერძნის „იმერულ და რაჭულ თქმათა სიტყვის კონა“ (ყვერება, აყვერება), მაგრამ არ ჩანს, იმერულია თუ რაჭული. იქნებ ორივეგან ასე ხშირობენ.

აგირა და აგუნდა

„ააგუნდი რამ აგუნდა, ან ვიშერი რამ აგირა...“

ამ იმეითად ელასტორ და მუსიკალურ ხალხურ ლექსში თითქმის ყველაფერი თავის რიგზეა, მაგრამ თუ დავაკვირდებით სიტყვა „აგუნდა“-ს, ცხადი გახდება, რომ ეს სიტყვა არაბუნებრივად არის წარმოებული, რაც არც თუ ისე ხშირი მოვლენაა ხალხურ პოეზიაში. „აგუნდა“ გამართლებული იქნებოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ ლექსში მის წინ იქნებოდა „გუნდა“. მაშინ მივიღებდით ბუნებრივ ქართულს: გუნდა... რამ აგუნდა, იმგვარად, როგორც მეორე სტრიქონში: ვიშერი რამ აგირა (აგირა: ვიშრა აღეცა).

„ააგუნდიან“ იმგვარივე პოეტური სახის მიღება მოთხოვდა „ააგუნდა“-ს. ორი ხმოვანის (აი) ზედმეტობამ, ალბათ, დიდხანს აწვალა პოეტი და ბოლოს დათმობაზე წაიყვანა: ბუნებრივი ქართული: ააგუნდა-ს ნაცვლად აგუნდა გამოთქვა. ისე რომ, ამ ლექსში „აგუნდა“ ნიშნავს „ააგუნდა“-ს (ააგუნდა აღეცა).

აღვილი

„ააღვილი“ თვალადურ მეტყველებაში იხმარება გადატანით ფონის, უმოთავსებლად მატერიალის (შალის, ჩითის), ხალხის, ფარდაგის, ქვეყნის ძირითადი ფერის აღმნიშვნელ ტერმინად. მავალითად, თუ ჩითის ძირითადი ფონი თეთრია და

ზედ სხვა ფერის სახეა მოხატული, იქნებინათ თეთრადგვილიანი ჩითიით. ზედმეტობა მისევე უწოდებენ, „ეს სახეა, ეს აღვილი“.

„ააღვილი“ გნაეცლება „მიწა“ და ზოგიერთ „მიწარაც“. იტყვიან: „აღურჯმინიანი ხალხია, წითლადმიწარიანი ქვეყანა“ და სხვა.

საინტერესოა, რომ „მიწარიანი“ უფრო ადრე ჩაიწერა, თანაც ისეთ პირობებში, რომ დაზუსტება ვერ მოვახერხებ. მისი მნიშვნელობა ჩემთვის დიდხანს გაურკვეველი იყო. შემდეგ როცა „აღვილის“ მნიშვნელობა გამოვარკვეე, „მიწა-მიწარის“ შინაარსიც ცხადი გახდა.

„მიწა“ და „სახე“, დ. ჩუბინაშვილის დამოწმებით, თავის „სიტყვის-კონაში“ ახსნილი აქვს ვეკ. ბერძნის, რაც იმას ნიშნავს, რომ ეს სიტყვები აღნიშნული მნიშვნელობით ქართული ენის დასავლურ კოლონებშიც იხმარება.

დ. ჩუბინაშვილის ცნობით „მიწა“ მხატვრულ ტერმინოლოგიაში „ჩრდილის“ აღმნიშვნელია.

აზნაური უანა და ნაგზაური მიწა

ჩემი თვალადევი მუშობლები ხშირად აღსწერებენ ერთ ხალხურ ნათქვამს:

მიწა მოხან ნაგზაური,
ყანა მოვა აზნაური...

ამ სხარტულ დარბევებში ორი შესანიშნავი გამოთქმაა: აზნაური უანა და ნაგზაური მიწა. აზნაური უანას თავანჯარ, სთვეთესო უანას ეძახიან. ნაგზაური მიწის გამოყენება სახნავად კი, როგორც ჩანს, კარგ მოსაყვას იძლევა.

ალაო

საბას განმარტებით ალაო არის „ფქვილი და ნორითობელი“.

ეს ახსნა სწორია (თუშეცა არასრული) და ამ სიტყვის შემდგომ განმარტებათა დედამყარო... ამ სიტყვებით იწყება განმარტებითი ლექსიკონის ახსნა.¹ ამ ლექსიკონის განმარტება ვრცელია და ალაოს სხეა ნიშნებიც არის წარმოდგენილი:

„გადვერებული, გამშვარი და დაღურლილი ქვარი, სიმინდი, ხორბალი და მისთანანი. ხშირობენ ლუდის არეხა და ბურახის გამოსახდელად“.

ახსნილი „ალაო პურიც“ („დასველებული და ჩაბურებელი ხორბლის პური, გული არ უცხება“).²

1. იხ. „ქართ. ენის/გან. ლექსიკ.“ 1 ტ., 266 გვ.
2 ნიკო ჩუბინაშვილის განმარტებით: „ალაო ღქვილი დაწვიმული, რომელიც კარგად არ მოზიზილება, არც გაღვივდება“. ამასვე იმეორებს დავით ჩუბინაშვილიც.

ვია (გარდა ერთი შემთხვევისა, რაზეც ჰქვემოთ გვექნება საუბარი).

ანაგული კაცი — („ქართული, ანაგული კაცია...“).

ანაგული მიწა — მიწის სიღრმე, შუა მიწა. („საღამოსსაც არ ჩასულა, არც ბარის პირი, არც გუთნის პირი“. ამიწას თავიცა აქვს, გულიცა და ანაგულიცა*).

ანაგული მამული — თავანჯარი, საუკეთესო მამული („ფერდა მამული, ფერდა, ხროცი — ხროცი, ანაგული კი ეკე მამულია, თავანჯარი“).

ანაგული შოა — შუა შოა („ანაგული შოა — შუა შოა, აქეთაც ბარია, იქითაც“).

ანაგული რქა — ვახსის თამამი რქა („ანაგული რქა იყო და არავად დახარდა“).

ანაგულზე დგომა — ვინც კარგ მამულზეა დასახლებული, ეტყვიან: „შენ რა ვიშვს, ანაგულზე დგებარო“.

მაგრამ არის შემთხვევები, როცა ანაგული კარგსა და თავანჯარს კი არა — უხეიროსა და უხარისხოს ნიშნავს.

ერთხელ **ანაგული ნიორიც** ვაგიგონე, ჩავიწიჩე, ვამოვიკითხე და ვამოვარკვიე: **ანაგული ნიორი** ეწოდება ნივრის თავის შუა გულს. მერე ისიც ვაგიგონე: ანაგული ნიორი უფარგოსიაო.

შუა გული, ანაგული და უფარგობა?

საქმე ის ყოფილა, რომ ნივრის შუა გული თურმე სათესლედ არ ვარგა, თუ დასთეს, აღმოცენდება, მაგრამ „უციბილო თავი“ („ობოლო თავი“) გამოვა.

მისმაღამე, სიტყვა „ანაგული“ ყოველთვის კარგსა და საუკეთესოს არა ნიშნავს:

ამის დამოარკვევის შემდეგ ჩემთვის ნაწილობრივ ვასაგები ვახდა საბა ორბელიანის განმარტება: „ანაგული მატყლის ანაჩრია“-ო.

იმის გამო, რომ მანამდე **ანაგული** საუკეთესოს მნიშვნელობით მესმოდა, საბას ეს განმარტება მიეკვებდა: თუ ხალხური „ანაგული“ კარგს, თავანჯარს და საუკეთესოს ნიშნავს, რატომ ამბობს ქართული ენის დიდი მცოდნე საბა ორბელიანი მატყლის ანაჩრზე ანაგულიაო? ან რატომ განმარტავენ საბას მოაღდეგო ლექსოვარაფები ანაგულს ამგვარად:

ნყო რუბინაშვილი: „ანაგული — გაჩერისა-გან დაწარჩენი რიოში მატყლის, ანაჩრეი, ხსოვსკი.

დავით ჩუბინაშვილი: „ანაგული: —ანაგვი, ნა-გავი, მონაცოცხი, ციპ“.

ან რატომ განმარტავენ ჩვენი დროის ლექსიკოგრაფები ანაგულს აღრე, შექმნილი ტრადიციონის მიხედვით:

ალ. ნიემანი: „ნაჩენი, ანაჩენი, ანაჩენი, ანაჩენი, ნაწეწი, ანაწეწი, ანაგულა, ჩისლა, ჩენისას („სინონიმთა ლექსიკა“).

ქ. დათიაშვილი: „ანაგული — оубеки (ანა-ძენი, ანაჩრეი)“ („ქართ. რუსული ლექსიკონი“). როდესაც თვალდური „ანაგულის“ მნიშვნელობის და ამ განმარტებებს ერთმანეთს ვადარებდი, კარგაბაზს ვუჭიკობდი, რომ საბას მატყლის ანაჩრე უხეირო მატყლის მნიშვნელობით კი არა, საჩრელოს კბილგში გამოვლილი, ვასუფოაგებელი და დაფოთლაგებელი მატყლის შინაარსით ქონდა ნავულისხმევი.

ქერ თვალდური „ანაგული ნივრის“ და შემდეგ ხევსურულ დიალექტში ზღვსაც ცოცხალი „ანაგულს“ გამოჩენამ ანაგულის მნიშვნელობის საერთო ჩემთვის უფრო ცხადი გახდა.

ხევსურულ დიალექტში „მატყლის ნავულას“ არსებობაზე პირველად მშობითაა ახალგაზრდა მწერალმა სულხან ტუთელიერმა.

ის მისი ნათქვამის ჩანაწერი:

„მატყლის ჩენისას პირველი გამოწლები ანაჩრეი არის ქაბილა. ქაბილა ვადიჩენება ფოლად. მერე ფოლა ვადიჩენება ანუ ვადი-ნამტენება ნამტენბად, მერე საჩრეულში რაც რჩება, კვირტია (უსუფთაო, შოკლე), კვირტა ვადიჩენება და თუ რამე კარგია — გამოვც-ლებმა, ამ გამოვცლის ჰქვია **ნავული**. ნავული მატყლი ნამტენებთან შედარებით უხარისხოა, მაგრამ კვირტზე უკეთესია. კვირტიდანაც კი ქსოვენ უხეშ წინდებს, თომანებს, საწევე ჰა-ქიჭებს ზამთარში სამეშაოდ, ხინჯანს (პატარა ფარდაგს)“.

ხევსურული „ნავულას“ და საერთოდ მატყ-ლის ჩენის პაოციკის უფრო ზუსტ დახასიათე-ბას, ხევსური მათქმულების ნათქვამით დამოწმე-ბულს, ეკითხულობთ ალ. ჰინჯაიულის წიგნში („ხევსურული თავისებურებანი“, გვ. 254).

„პირველი ჩენისას საჩრელს კბილგში რჩება ხოლმე უხარისხო მატყლი, რომელსაც ნავულას ეძახიან. წინწინ რო ვაგეჩენო, წყერს ვაგავდებინებთა, რაც სავარცხალს დაზღვბის (—რაც საჩრელს კბილგში დარჩება), იმას ნავულას ვეძახებ. **ნავულას** კიდევ ჩეჩვენ ხო-ლმე. რაიც ნავულის გაჩენიდევ დარჩებ სა-ვარცხალთ კბილგი, იმას ჩურჩის- ვეძახებ“. გო-ფოლვილის გადაწამტენისას, რაც დარჩება საჩრელის კბილგში, ის კვირტია, ჩენაში ნა-მტენისად განმარტებებს კვირტს ვეძახებ“.

იმერულშიც „ნავული“ ანაჩრია, „ნამწეწე“ კი კარგი მატყლი.

ამ განმარტებებმა დამარწმუნა, რომ მატყ-ლის ანაჩრე მართლაც ანაგული (ხეც: ნავუ-ლა) რქმეფა და ეს ანაგული საჩრელის კბი-ლებში ჩენის შემდეგ დარჩენილი უხარისხო მატყლი ყოფილა. რა თქმა უნდა, ჩემი ვეკი, რომ საბა თავის განმარტებაში ანაგულს კარ-გის მნიშვნელობით გულისხმობდა, ვაიფანტა.

* გვალევაში ნიორი ისედაც იცითებს „ობოლო თავს“.

ამ ვეკის გაფანტვამ საკითხი ამგვარად ჩამოაყალიბა.

„ანაგული“ — ერთ შემთხვევაში ნიშნავს საუკეთესოს, კარგს, თავიანთს (თვალადური „ანაგული კაცი“, „ანაგული მიწა“, „ანაგული რქა“, „ანაგულზე დღობა“. აგრეთვე ხევსურული გულის ყანა: — „კარგი ადგილის ყანას გულის ყანას ვეძახით“ (იხ. ილ. ჭინჭარაილის დასახელებული წიგნის 195 გვ.).

„ანაგული“ — მეორე შემთხვევაში (ძველი და ახალი ლექსოვრადების განმარტებანი) უვარგის, უხარისხო, როიშ მატყლს, სათესლედ უვარგის ნიორს (თვალადური განმარტებით) და ნაგავსა და მონაცოცხსაც კი (დ. ჩუბინაშვილი).

რით უნდა აიხსნას ამგვარი დაპირისპირება — ერთ სიტყვაში კარგისა და ცუდი თვისების თავმოყრა?

ამ საკითხის გამოცნობა შესაძლებელი ხდება სიტყვა ანავლუს გენეზისის ვარკვევით.

„ანაგული“ გულიდან უნდა მომდინარეობდეს და საგნისა თუ მოვლენის შინაგან მხარეს, შინაგნობას, შინაარსს, გულს უნდა ნიშნავდეს.

მაგალითად, იმის გამო, რომ ღრმად მოხსენილი მიწა კარგ მოსავალს იძლევა, ქართლული გლეხი ამ მიწაზე მისი შინაგანი თვისების მიხედვით იტყვის — ანაგული მიწააო. ეაზის ძლიერ რქაზეც იმის გამო იტყვიან ანაგულიაო, რომ რქის ძლიერებაზე დამყარებული მოსავლის სიჭარბე, ასევე, ხევსურის თქმით, კარგი ადგილის ყანა „გულის ყანაა“, ამგვარ ყანაზე თვალადური კაცი იტყვის, ანაგული ყანააო.

წინააღმდეგ შემთხვევაში, როცა საგნის შინაარსი, მისი შინაგული უარყოფითი თვისებებისა თუ ხარისხის გამოხატეელია — სიტყვა ანაგულიც გლეხის წარმოდგენაში უარყოფითობის გამოხატეელი ტერმინია („ანაგული ნიორი“, ხევსურული „ანაგული მატყლი“ და სხვ).

თვალადური „ანაგულის“, ხევსურული „ანაგულას“ და „გულის ყანას“, იმერული „ანაგულეს“ შედარების შედეგად შესაძლებელი ხდება იმის გამორკვევა, რომ სიტყვა „ანაგულს“ ვიწრო მნიშვნელობა არა ჰქონია. ანაგული მხოლოდ „მატყლის ანაჩრეი“ არ ყოფილა. „ანაგული“ საგნისა თუ მოვლენის გულის გულო მისი შინაგანი და ძირითადი თვისება, მისი შინაარსია.

„არ ვიციც ღება“ და „ვიციც ღება“

ნათქვამია: ვაცს ღება ტირიდა, არ ვიციც ღება იცინოდაო...

ვინც იციც, მაგრამ თავს იკავებს და ამბობს არ ვიციო: „არ ვიციც“—ა.

ვინც იციც, თავს ვერ იკავებს და ამბობს, „ვიციც“—ა.

თავისი ხსათობის მიხედვით „ვიციც“ და „არ ვიციც“ შესაფერის მოსავალს იმყან: ანაგული ებული და დაფიქრებული არ ვიციც ღება კმყოფილია და იცინის, თავშეუცავებელი და დოღრილია „ვიციც ღება“ კი თავისი მეტწირობით აგებს და ტირის.

არმინდა

პატივის დიდად მოყვარულ, თავბატივა იდამიანს „არმინდას“ ეძახიან. „არმინდა“ ხარბი და გაუმძალარია, ასეთ იდამიანზე იტყვიან: არმინდამ ცხრა ჯამი მოტორაო.

სად რა იცის

იმ ხალხურ ლექსში თუ ლექსის მსგავს ჩამოთვლაში, რომელსაც ჰქვია: „ქართლში შესანიშნავი საღ რა იცის“, შექმნილია წინარეხული ერბო, კავთიხური კიბი, თვალადური სიმინდი, ხოვლური ჩანჯური და სხვანი. უნდა ითქვას, რომ ამ გრძელ ჩამოთვლაში ბევრი რამ ზემორობით, დაცინვით არის ნათქვამი:

- ბაზაზობა ჭალაქური,
- ჭარი დიღმური,
- მღვდელი ქვემოაგულური,
- ჭალი ზემოაგულური,
- შოღტი ნაქვლბაქიური,
- ტურა ძეგვეური,
- შულა სასხოტული,
- ორვეცი ჩიბუხი ქვემო-ნიჩბური,
- დიდი ძაღლები ზემო-ნიჩბური,
- ჭრელი მამლები გომიჭრელი,
- ლობი დეპტული,
- არშეიობა თელთგორული,
- ერბო მალაღი წინარეხული,
- სიმინდი თვალადური,
- ბუში ჩოკანთბნური,
- კიბი კავთიხური,
- ჭილობი იღლური,
- ფინია გომური,
- რთვილი კასური,
- იხვი ბორტული,
- ფუშატი ჩოხური,
- კუდა აზნაური მეტეხური,
- ყვიანახველა სასირული,
- ჭონა ყარაღაჯული,
- ჭრელი ძაღლი გრაცლური,
- საღობული დოგსური,
- მკითხავი ქვახრეღური,
- ციგბცეღული უფლისცხტური,
- ქალი და რძალი ხიღისთაური,
- წყლის ხერხი ატენური,
- ლიტრა გორული,
- ჩანჯური ხოვლური,
- სიმინდის ჭინი ზემო-ზანდაყური,
- დავიდარაბა ახალქალქური,
- სახრავი ატამი თემქისხტური,
- დიღრონი საძაღლები ახალციხური,

1 „რიოში — ჯერკული, შერეწილი, დაურჩეველი“, ნ. ჩუბინაშვილი.

ქიანი კერინზხი ნოსტრია,
 ქერი ქოტისტრი, (ალბათ: ბოტისტრი)
 ავღარი შოხისტრი,
 ბური თონეთური,
 ჩხუბი ღვანტრა,
 პანტა ლოლოვნური,
 კარტოვილი რუისული,
 ვირი წალკური,
 ნახშირი წყნეთური,
 შვეველ შინდური,
 მაღალი კაცი ლისტრი.1

აყვანილი

ამ სიტყვის ძირითადი მნიშვნელობა: აყვანა, ხელში აყვანა, კიბზე აყვანა და სხვანი, ყველასთვის ცხადია და ცნობილი. ასევე ცნობილია „შვილად აყვანა“. მაგარამ „აყვანას“ სხვა გადატანითი მნიშვნელობაც ჰქონია. ეს სიტყვა ერთგვარ „საშუალო“ ტერმინადაც გადაქცეულა და უფოვდღიურ მერტყეულებში გავრცელებულა.

„აყვანილი“ ახალდაბადებულ ბავშვს ნიშნავს. იტყვიან ეს ბავშვი ამის და ამის აყვანილიყო, ვთქვათ: თამარის აყვანილიყო. ეს ნიშნავს, რომ მკვლავინე ქალი თამარმა მოამშობიარა და ბავშვი მან „აყვანა“. ამ მნიშვნელობით ეს სიტყვა იხმარება იმერულ დიალექტშიც.

აბრით რწყვა

გვალის დროს სარწყავი წყალი მცირეა, მიწა კი გამოვჯალული და დაბეთქილი, ამიტომ — წყალი რომ არ გაიპაროს, პირდაპირ „მიგდებით“ რწყვას ერთდებთან, „ნაყადელს“ გზას ბარის წვერით „უცრიან“, უკვლავინ. მიგდებით რწყვა ნაყადელის ერთბაშად, დარტებით მიშეება, იგივე „დატანით რწყვა.“ ამგვარად მხოლოდ მაშინ რწყავენ, როცა წყალი ბევრია: „ნაყადელს“ პირდაპირ სანაყადლოდან მიტყდებენ სარწყავ ნაყეთში, თავისთავად იღინოს და დაიტანისო.

ბან-ზე თქმული

ბადალოვანი უანა

ეს გამოთქმა გვხვდება ხალხურ ლექსში:
 უანასა ბადალოვანსა
 არ უნდა დახედულობა,
 თავში შამოკრა ულოსი,
 ბოლოში ვახედულობა...

1 ხალხ. ლექსები და ზღაპრები, გ. ნათაძის შეკრებ. სოლ. ხუციშვილის რედაქც., 1960 წ.

„ბადალოვანი“ სახელოვანის მსგავსად უნდა იყოს წარმოებული. არც ლექსის ან ლექსში და არც ხალხურში ეს სიტყვა უნდა იხმარებოდეს გან არსად შეხვედრია. კონტექსტის მიხედვით ძველდება ზუსტი მნიშვნელობის დადგენა. ალბათ, უბადალო, შეუღლებული იგულისხმება.

მ. ძიბიგურას მთარაბულ დიალექტში შეხვედრია მსგავსი სიტყვა — „ბადალოვანი“, რაც „წარბინებულ ოსთა ტიტულს“ ნიშნავს მისი ახსნით.

ბარულა

ბარულა ორი მნიშვნელობით იხმარება:

1. ქორბუ ბავშვის შესახვევი.
 „ბარულები რო შეხსენიო, ბიჭმა პაპას ამაფსა და მაშინლი დაიქერა, რო ბიჭი იყო...“
2. მიწის საჩიბქნი პატარა იარაღი, ბმარბონ ბოსტანში. წვერწამახულია, ხელში დასაქერი. არის ხისა (ვოხი) და რკინის წვერბანი.
 ბარულას პატარა ბარსაც ეძახიან.

ბადგონიო — ბედგონიო ავღელი; შენების დროს ბრუნდედ, გამრტდებით აყვანილი კედელი. (შღრ. სიბას „ბედითო, ეღღვითო... ბედითოდ შექმნილი).

ბადის პური

ჩვეულებრივი მოყვანილობის თონის პურბია, შიგ ჩასმულია ნიგვზის ლებანი — ერთი, ორი, სამი... შვიდი. საახალწლოდ უცხოზდნენ ოჯახის თითქმის ყველა წვერს, იმის წინასწარ გასაგებად. თუ როგორი წელიწადი დადგებოდა მათთვის, თუ რომელიმე პური ითაფებდა — თონეში ჩავარდებოდა, ეღღვ წელი ღებოდა იმისთვის. ეს სახელზეც ჩავარდნილი პური იყო ჩაკრული. პურების კუთხნილებას არკვედნენ ნიგვზის ლებნის რაოდენობის მიხედვით.

„ჩემმა ღედამთილმა იცოდა: არ ჩაკრათ, არ ჩაკრათ ბედის პური, ვაი თუ თონეში ჩავარდეს და წელიწადი გაგვიშამბოსო.“

ღ. ზუბინაშვილი „ბედის პურს“ ასე განმარტავს: „სახალწლოდ გამომცხვარი პური,— ბედის გამოცდად“.

ბარბიშა, უბერებულ კაცს ეძახიან. აჭედან მოღის გვარი — ბერბიშაშვილი.

ბარკვიში

უბერებელი ცენი. ცენი, რომელიც მიუხედავად თავისი ხნიერებისა, შინც ამკლავებს მოზარდი ცენის — კვიციის თვისებებს თავისი სიმარბით, სიმკვირცხლით.

„განმარტებით ლესსიონში“ ბერკვიცი ახსნილია როგორც „ბებერი ცენი“. ეს განმარტება, რა თქმა უნდა, ზუსტი არ არის, აკლია სწორედ ის ნიუანსი, რაც ხანგასმული უნდა იყოს განმარტებაში: ბერის ახალგაზრდობა, ბერ-კვი-

კობა, განა ყველა ბებერ ცხენზე ითქმის ბერ-
კვიციანი?

თვით მავალით, რომელიც მოტიანილა ლექ-
სიკონში: „მოაკანინა ბერკვიცი, შეჯდა, შიე-
შერება, სადაც ოშია (აქაც)“, ამ აზრს უნდა
ადასტურებდეს. ბებერ ცხენზე თორნივე არ
შეჯდებოდა ბრძოლის ველზე წასასვლელად,
შეჯდებოდა გამოცდილ, ნათარ, ხნიერ, მაგრამ
ახალგაზრდული თვისებებით აღჭურვილ ცხენზე.

ზღაბრი

ზღაბრი, დაბლარწული, უფორმო. უშთაერე-
სად შალის მატერიაზე იტყვიან. ასეთ შალზე
რომელიც „თავს ვერ იჭერს, სიმტკიცე არ
აქვს“ და შევერებისას სასურველი ფორმა არ
მიეცემა. ადამიანზეც იტყვიან, დაბლარწულით.
რადღაც ნათესაობა უნდა იყოს „ზღაბრისა“ და
„ბრანძეს“ შორის. ბრანძის მნიშვნელობა აქე-
მად სხვაა: დაბრანძული, ჩამოძინებული. ასევე
ითქმის „ზღაბრისა“ და „ზღაბრანა“-ზე. საბა
„ზღაბრანს“ ამგვარად განმარტავს: „შეხვევა,
მოზღაბრნილი“...

„ზღაბრანა“ ქიზიურ მებრელებმაშიც უფი-
ლა: „ტანისამოსის უხეიროდ მიყვრა ტანზე. უშ-
ნო სამოსლის შესახებ იტყვიან: ტანისამოსი
ზედ ეზღაბრდნებო (სტ. მენთ.).

ბოზა

აქტობენ სამი დღის მოზელო. კარგად დამ-
თავებული ცომის პურს. გამოშვებარ პურს
დამბრტყევენ, ჩაყრიან ქვევარში, დაასხამენ
წყალს, უზამენ ალას და აურევენ. ერთად
არეულ და აღუდხულ პურსა და ალას
ქვეია „საარაყე“. „აღო რომ შემოფახებეს“,
„საარაყე“ დღილს დაიწყებს. დაღუბულ
საარაყეს ქვეია „ბოზა“. მერე ბოზას გა-
დილებენ ქვაში, მკოდროდ დაბურავენ **ზარ-
ფუს**, „სახულდე“ აფვილებს კირის ხნარით გა-
დალესავენ, რომ ქვაში ზერმეტულად იყოს
დაბურებული, „პაერი არ ჩაიპაროს“ და ქვეშ
ცეცხლს შეუნთებენ. გამოხდილ „ბოზას“ ნახა-
დი ქვეია.

საბას ასწიით „ბოზა ფეტვის ბურაბა“.
„მახხიშათის“ ასწაში საბა მეორედ ამგვარად
ასწენებს ბოზას: „მახხიშათი — ბოზა სვიით და
თაფლით ქმნილი, ჩერქეზნი ეწყობიან სასმე-
ლად“.

ბორჯი, ბორჯლი, ხშირი ფესვი, ხის დედა-
ზე ასწული.

ბომანძარა

ქვების ჩამოსაკიდი სამფება.
სამი გრძელი ბოძის (ძელის, ლატნის, სარის)
წყერს ერთმანეთს მიკრავენ წინელით, თანშით,

მათელით, მერე ბოლოებს („ფეტებს“) მიწაზე
თანაბარი მანძილით გაუდგამენ და სწრაფდენ...
დან, სადაც ბოძების თავებია შეკრულნი...
ჩამოუშვებენ ქაბებს, რომელზეც ყურთან ქვაბს
ჩამოთამენ საჭმლის მოსახარზავად. ქვეშ
ცეცხლს დაუნთებენ. ასეთი ლექსიც გამოგონია:

ბოძი, ბოძი, **ბომანძარა**,
ზედ ქვაბი და ზედაღვარა.
ბომანძარა რთი ნაწილისაგან უნდა შედგებო-
დეს: ბოძი და ძარა (ბომანძარა).

საინტერესოა საბას „ოქინჯარა“, რაც ქვაბის
საკილად არის განმარტებული. აგრეთვე ვუც. ბე-
რძის ლექსიკონში ასწილი რაჭული კანა, კან-
ხა, — „ოქინჯალა, რომელზეც ნაჭა (საქვამე)
ჰქილა“.

რომ ჰქილია ნაჭა **ოქინჯალაზე**,
არ გავცალო მე ახლანდელ ზალაზე.
თვალდერი ბომანძარის, საბას **ოქინჯარის**,
რაჭული და აგრეთვე გურული **ოქინჯალას** ნა-
თესაობა მორფოლოგიურადაც საგულისძნობა.

ბორდოხი სახე

პირქვეშ მოღებულ ადამიანზე იტყვიან ბურ-
დოხი სახე აქვს.

მ. ძმივერს თეოს მთარაჭულ ჩანაწერებში
დამოწმებული აქვს: „**ბორდოხი**“ ვულგარობისმე-
ლი რო დაიარება... **ბორდოხის** საწყალი დევი
დაჭრილი.“

ეს იშვიათი სიტყვა გურულ მებრელებშიც
არის შენიშნული: „**ბორდოხი** უსამოვნო, ბო-
ხი ხშით, აჩქარებული ლაპარაკია.“ ისე, როგორც
მთარაჭულში, იხმარება ზმნის სახითაც: ბორდო-
ხობს (იხ. გ. შარაშიძე, გურ. ლექსიკ.).

ბან-ზე თქმული

ბაპუნისება, გაკაპსება. ზნე-ხსიათის
შეცემა. უშთაერესად ბავშვებზე იტყვიან. ქა-
ზიურ მებრელებში „გაპუნენება“ სცილნიით.
ბაპუნისებალი, გაკაპსებული, ზნეშეც-
ლილი.
ბაპუნრებალი, გაწერილებული, გაწრიოყ-
ბული.

გადილავება და გარიღება

დილით, სანამ მოწველიან, ძროხას გაბაზა-
ხებენ, რომ მეტი მოიწველოს. ამას გადილავე-
ბა ქვეია. იტყვიან: „ძროხა გადილავე...
ჯერ არ გამოდილავებია“ და სხვ. „გარიო-
ლებას“ ამავ მნიშვნელობით ამბობენ მეწველ
ცხვარზე. „ცხვარი გაეარიალე“ (გადილავებას
ზეესურები „**გადილავრებას**“ ეძახიან)
გარმმრგვალათ, ირგვლივ, გარშემო.
„გაუბრეს ვარგმრგვლით,
ვერ აბოვეს კარი მისი.“ (ამირანი)

ეს სიტყვა ამავე მნიშვნელობით იხმარება გურულ დიალექტშიც.

გამწყო, მორგებელი, სისურველი ზომის, ტანისამოსი, ფეხსაცმელი და სხვ.

„მთელი თბილისი შემოვიარე და ჩემი გამწყო მარვალი, ვერ ვიშოვნე“.

გამწულელი, მკლე, გამზდარი. იგივე „გამწულელი“.

განახმარება, ნახმარობის დატყობა. განახმარებული ნიშნავს ნახმარს.

„თავისას ინახავს, უფრთხილდება, არ უნდა განახმარდეს და პეწი დეკარგოს, სხვისას კი იციოსხლა...“

განიაღვრება, გამუღმივება, გამუღმისება, გამუღმივება.

გაორყენება

ვათამამება, გაორჩნება, გარყვნა, თავის აწყვეტა. იტყვიან უმოთაგრესად შინაურ პირატყვეზე: „რამ გააორყენა და ვათამამა ასე ეს კამენი“

იტყვიან განებზიერებულ ადამიანზეც: „გაორყენებული და გაყვირიებული ქალია“-ო.

ხევესტრულ დიალექტში ამ მნიშვნელობით იხმარება „გამერყუვება“, რაც აღნაგობითაც ჰგავს „გაორყენებას“.

აღ. ჰინჭარული თავის წიგნში „ხევესტრულის თავისებურებაში“ წერს: „პირტყვი რომ ჰქირახელში სიარულის აღლოს აიღებს, გამერყუვდა (ამერყუვი“-აო) იტყვიან“.

„შენ ხომ არ ინლობ ქალებსო, მერყუე ფერთუ ვანასაო“ („გაორყენებას“ ძირიც ენათესავენბა „რყენას“ ძირს: რყ).

გარჯილა და გაურჯილა

გარჯილას შრომელ, შეუყოთ ადამიანს ეძახიან, მავალითად: გარჯილა ბებია.

გურჯელა, 1. სახელდაბელოდ, „თათარიახნად“ ჩაუარმებულ და ჩახრავულ საქონლის მიწვეულს „გაურჯელას ეძახიან“. „დიდი ჭაფა არც გაეუთებას უნდა, არც ჭამას“. ეს სახელიც ამიტომ დარქმევია.

გურჯელა, 2. „კოპონას“ ტერმინია. მარჯვე მოთამაშე ერთი შორტყმით, გურჯელად რომ მოიგებს და წამოხეუტავს.

გაშაპრება

ხელის კანის გაუხეშებას, დახუთქვას „გაშაპრება“ ჰქვია.

მეწარმეზე იტყვიან — გაშაპრდაო, გაშიგონია: „გაშაპრებული შამულა მხალი და ვაზის რქა აღარ იჭმევია.“ გაშაპრება ამ შემთხვევაშიც გაუხეშებას ნიშნავს.

საბას განმარტებით „შაპრა ბალახია“, მგერამ იხსნილი არა აქვს, რა ბალახია, როგორი. „შა-

პრი“ არც ა. მაყაშვილის ლექსიკონშიც იტყუებოდა რომელიმე უხეში მცენარე უნდა იფესხლიყოქნას

გვართხელი და გვარგამარკვალავალი

გვართხელს, გვართხელებს ეძახიან იმათ, ვისი გვარიც შეთხელებულია და არ მრავლდება, ამოწყვეტაზეა მიმდგარი. გვართხელი ლიტერატურულ ენაში ცნობილი გვარგამარკვალავლის საპირისპირო სიტყვაა და მან თავისი ადგილი უნდა დაიჭიროს ქართულში, მიუხედავად იმისა, რომ ეს სიტყვა უსიამოვნო გრძნობას იწვევს პატარა ერის შვილის გულში.

სულხან ქეთელაურის ცნობით, ზვესტრუტში გვარგამარკვალავლებს „კაცრიელი“ ჰქვიათ, ხოლო „გვართხელს“, ანუ ვისი გვარიც კლებულობს — „უკაცური“ ან „კუნწუხ მისულნი“. ასეთი გვარის კაცებზე ზვესტრუტები იტყვიან: „ეს ბეწვით ღზიან“-ო.

გავაღის თოვლი, საგავაღე თოვლი

ამრიღში მოსულ გვიან თოვლს აუგულის თოვლს ეძახიან, აღბათ, იმიტომ, რომ გუგულის მოფრენის პერაოდს კმთხევეკ ეს უღმეური, უკანასკნელი ვაბრძოლვეა ზამთრისა. გუგულის თოვლი მაღე ღნება. სხვანიარად საგუგულთ თოვლსაც უწოდებენ.

გადა სისხლი

„რა არის კაცი, — მოთხრა ერთმა ავალიაყელმა, — გუდასისხლი და მტეტი არაფერი... ერთს უფუცებენ და დაიცლება!“

თუ ქართული სისხლით საესე გუდას ადარებს ადამიანს, სიტყვის ზატოვნებით აჩინაკლებ განთქმული ზვესტრა შეუდარებელი სარკამით უწოდებს კაცს „პირით გომისჯარ ქინოს“ — პერით საესე ტიკს (ს. ჭეთელაური).

გაღოზიღიანი, მოზიღარი, აზიზი მქამელი.

ვინც ხშირად ამა თუ იმ საქმელს იზიზღებს და არ ეყარება. მოზიღარობას „გულზიღიანობას“ ეძახიან.

გაწლოზილი

გაწლოზილიაო, იტყვიან ძალიან გამზდარ, გაღულთ, გაწვრალებულ ადამიანზე. „რამ გააწლო და ვალია ეს გოგო ასე, ლამის წიღში გადაიშტერეს“.

ამ სიტყვას ხმარობს რუსთაველი თავისი პოემის ერთერთ სტროფში:

დაწე წერად ჰიროთა ჩემთა, მელნად მოგეცემ ცრემლთა ტბასა, კალმად გიკვეთ გაწლოზილსა ტანსა ჩემსა ვითა თმასა.

ესეუ ბარათაშვილის „ანდერძშიც“ ეხედებით „სიწლოს“:

ამის გამო მოვიყვანთ ნაწილს, რომელიც შე-
ლაშქვას ექვსა:

„ღამი“ ეწოდების მწერნიდან ვიდრე გათე-
ნებამდე, ზოლო

მწერნი დასავლეთის მხისასა და
მედიკოსები მცირედლა მოლაშქვასა.

ბინდი ღამის მოწვევასა, ვინა დღის განთი-
ადობასა*.

სად უნდა ვეძებოთ თვალადური „დაისღამის“
ადგილი?

„დაისღამე“ კომპოზიტია (ჯაის-ღამე) და მი-
სი შინაარსიც უთოოდ შეიცავს დაისისა და
ღამის შერწყმას — ისევე უნდა იყოს წარმოე-
ბული როგორც „დილა-ღამე“. როგორც „დი-
ლა-ღამისა“, სინათლისა და სიბნელის, დღისა
და ღამის გაყვას ნიშნავს, „დაის-
ღამე“ ღამისა და დღის, სიბნელისა და სინათ-
ლის შეყრის (შერწყმის) ეამია. ამიტომაც ჩემი
თვლი ჩერდება საბას* **„შერიფუტება“**-ზე. შე-
რიფუტება კი „მცირედლა მოლაშქვასა“.

აღსავლობით შერიფუტება შერიფრატებს
პავს. ეს ორი სიტყვა ერთი ძირიდან („რიფ“)
უნდა მოდიოდეს (შე-რიფ-უტება, შე-რიფ-რატება),
შინაარსითაც „მცირედლ მოლაშქვას“ პრაქციკ
მსგავსია განთიადის რატრატისა.

შესაძლებელია, ოდესღაც შელაშქვასა და
განთიადის იმ ეამს, რომელზეც ლაბარატია, ერთ
სახელი რქმეოდა. ამას ადატრატებს საბასე-
ლი „ბინდის“ განმარტება. ბინდი საბას ერთდ-
როდელად ღამის მოახლებებისა და განთიადის
დაწყების ნიშნად აქვს ნაკლებობა: „ბინდი
ღამის მოწვევასა, ვინა დღის განთიადობასა“.

შეიძლება წარმოვიღგინოთ:
ბინდი შელაშქვასა, ბინდი განთიადისა —
რიფრატე შელაშქვასა, რიფრატე განთიადისა.

ეს ჩემი ფიქრებია და ახლა ვნახოთ როგორ
ახსიათებენ შელაშქვასა და შერიფრატების მო-
ლეწებს საბა ორბელიანი სხვა ადგილას:

**„რიფრატე ბინდ-ბუნდი (შებინდება 1,35
მარკ)“.**

გაცესრება, არს უწინარესი განთიადისა
(ნათლებისა), „ზოლო განთიადი არს მოწვენი
ნათლებისა, რამე ნაწილი“.

**„ზოლო რიფრატე აღმოჩენა ნათლებისა,
რამე ნაწილი“.**

**„ზოლო აღიონი რა ღამე და დღე გაირჩეო-
დეს...“**

„შერიფუტება ბინდის პირი“.

„რიფრატე“, რასაც საბა ბინდ-ბუნდსა და
შებინდებას უწოდებს, დამოწმებულია საბარტ-
ბის მარკოზის თვის 1,35 მუხლით და განთი-
ადის რატრატს ნიშნავს:

„და განთიად რატრატს-ოდენ, აღდგა და
გამოვიდა მიერ, და ვანიდა უღამნოსა ადგილ-
სა და მუნ ილოციდა“.

მაშასადამე, საბა ორბელიანს შელაშქვასა და
„განთიადის“ მსგავსი მოვლენები **„მედიკოსები“**
და, შესაძლოა, ოდესღაც ერთი **„მედიკოსები“**
სიტყვებით (რიფრატე, რიფრატე, შერიფუტება)
აქვს ახსნილი.

თვალადური „დაისღამე“ ღამის წინამორბედი
შერიფუტება, შებინდება, დაისღამე ღამეში გა-
დასვლის ეამია.

დაისი და ბინდი

„დაისღამის“ საკითხმა აღმოძრა სურვილი გა-
მოამრკევი „აისისა“ და „დაისის“ ერთმანეთთან
დამოკიდებულებასა და გვეხვინია.

ეს საკითხი ასე მესახება:

ბინდი, ასევე ბინდა (ბინ, ბინდის)

დაისი, დავლა ბინდა (დაის, დაისის)

აქვე დროის მოქმედების გამოამატებულად
ქართული ენის დასავლურ დიალექტებში იხმა-
რება:

ბინს, ბინს (ბინ-დის, ბინ-დის)

ბრძან, წილი ბინი (წინ-დი, ბინ-დი)

არსებობს ხალხური გამოთქმაც **„ბინის გზა“**,

რაც აქეთობს ნიშნავს:

„გადაწვევიტეთ ბინის გზაზე ვნახოთ ეს ყორ-
ლებნი“

„საერთოდ რუსთავეს ციხის დაზვერვა
ბინის გზისთვის გადავდეთ“ (ნ. ბერძენიშვილი.

საქ. ისტ. გეოგრა. კრებ. 1, 1960 წ.).

ბინს, ბინისა და წინ, ბინის მსგავსად შესაძ-
ლებელია არსებულებიყოს (ან იყოს) აის და
დაის ზმნებიც.

აის, ადის, ასევე ბინისა, ბინი.

დაის, დადის, დასევე ბინისა, ბინის.

დალინაშული, მორწყვით ან წვიმის წყლით
გაქვნილი მიწა, რომელიც ტალახობს. „და-
რეებულსაც“ იტყვიან.

„დალინა და **დაბუფუტება** უბდება მამულ-
სა...“

დასამსახრება

საქმის დასამსახრება, კარგად გაყვითება: გულ-
მოღვინელ დაგვას, გამარგვლას, გაცვეთილის
კარგად დავერტებს დასამსახრებას ემსახის... იტ-
ვიან: „ისე არი ჩვენი ეზო დასამსახრებული
რო... დასამსახრება, დაუშამსახრება“.

ეს სიტყვა დეხუმერ კილოშიც იხმარება.
„მომსახრებული“ კარგად გაღვსილ ნამგაღს
ნიშნავს (მ. ალავედის ლექსიც).

დამთქნარება დღე, ზამთრის მოკლე დღე.

დამთქნარება ვანიდა, ვანიის ძირის მოლონად
გადაწვენი-გადაწინდნავს ვანიის დამთხვვა ჰქვია.

დასამსახრება

დასამსახრება გადატანილი ნიშნავს შიმშილით
დაღლილ-დაქანტულს.

„ახ, სად არი ერთი დასამსახრებული მწვემსი, რომ
კარგა გამოიხეწოს ამ ყურნიითა“.

„დაქრეულის“ ძირითადი მნიშვნელობისათვის საინტერესოა „ვისრამაინის“ ერთი ადგილი.

„ადარ იგი ვარ, რომელ შენად მზედ გინდი და ამა საწუთროსა შენად შენად ლხინად, სიხარულად და იმედად მზედვიდი, და შენ აღარ იგი ხარ. საჩემოდ შექდარი იყავ და ვითა დანქრეული ფერცელი დამკნარ იყავ.“

„დაქრეულა“ აქ ჩამოცენილს, ხიდან ჩამოყრილს, მიმოღანტულს ნიშნავს (დ. ჩუბ.).

დაორხმლება

დაორხმლება ორივე ხელით რამე იარაღის მღლა აწევა და ძალით დაკვრავს. ხშირად გამოიხატავს: დავეორხმდე და დავცეხო.

დაორხმლება შემხვდა „არუსუდანიანი“: „...შევედი ვახსენე ღმერთი, უკანით მოუბრუნე, დაუორხმდე ლახტს და რაც შემიძლო მოვექნიე... დავჯარ თავსა და უფრო შიგ ჩავებინიე“ („არუსუდანიანი“, ა. აბულაძის და ი. გინეიშვილის რედაქციით, 1957 წ.).

ქიზიყურ მეტყველებაში ყოფილა „საორხმელა კვარი“: „მკედლს დიდი კვარი, ორივე ხელით საცემი კვარი... არის საცალხლოც“ (იხ. სტ. მენთ. „ქიზ. ლექსი.“).

დაკლითხმება, კერპლის, უმთავრესად ღვინის ქვევრის პირთამდე ავსება, მოპირთავედა. „რალთ დამიბოლთუმე მარამში ქვევრები თუ შენი ქვლებსთვის მოხდენდნ“.

დაწრუნება. ქრუნატელის დავლა.

დარილი

„რას უდარილებ?“

ჩვეულებრივი გამოთქმაა, რომელიც ყოველდღიურ მეტყველებაში დღესაც იხმარება. ნიშნავს: თვალთვალს, ზეერვას, ყურისგდებას, დარაჯობს.

ვინც უდარილებს — ვიღაცას უთვალთვალს, ზეერავს, ჩასადრებელით არის და დროს ეძებს, რომ თავისი განზრახვა სისრულეში მოიყვანოს. ეს თვალთვალი თუ ზეერვა არ სწარმოებს უბრალო ცნობისმოყვარეობის დასაყვამოფილებლად. დარილს გარკვეული მიზანი აქვს.

თვალდებულები დარილს აშკარად განმარტავენ:

უდარილა — უდროვა, „მოშენტი უპოვა“.

უდარილებს — „დროს ეძებს, რომ თავისი პირობება მოაწეროს“.

უდარილებენ — უთვალთვალებენ, უდარაჯებენ, დროს უპოვინან.

მაგალითად, თუ დედა ეზოში მითამამე ბავშვს უთვალთვალს, დარაჯობს, არ იტყვიან თავი ბავშვს უდარილებსო... ან თუ მეზურე თვის დედას დარაჯობს, არ იტყვიან „მეზურე ენახს დარილობსო“.

„დარილ“ შეიძლება ფარულად „განზრახულ“ იმალება, უფრო ხშირად ცუდი. „...ქიზიყურისი იცი უნდა ითქვას, თანამედროვე კაბოტაჟი გლების მეტყველებაში ეს „ცუდი განზრახვა“ ზოგჯერ აღარ გამოსტყვიეს, „დროს წაუღია“, მაგრამ უფრო ხშირად იგროზობა, რომ ოდესღაც ეს ყოფილა მოთავარი.

აი ზვესურული ლექსი, სადაც „დარილი“ ავს განზრახვის, შიშარვის მნიშვნელობით არის ნახმარი:

შინშო, მთას იქით დაშორდი, თორ
ვაპირობენ დარილსა,
შენ ჩემ უკვოს ჰკვეს უყერე, თორ სად
ზგატტ ნორა-მარაღსა!

როგორც ჩანს, მხოლოდ უბრალო თვალთვალს და დარაჯობის მნიშვნელობა აქვს შერჩენილი „დარილს“ ქიზიყურ მეტყველებაში. ქიზიყურ ლექსიკონში“ შეტანილი „დარილობა“ დარაჯობად არის განმარტებული (თუმცა ამ განმარტებას კითხვის ნიშანი უნის). ყვარლის რაიონშიც „დარილი“ ჩვეულებრივი თვალთვალის მნიშვნელობით იხმარება.

ქიზურ მეტყველებაში ამ სიტყვის მნიშვნელობის დაზუსტებას შეტი დაკვირვება სჭირდება.

დარილი საბას განმარტებით „ყამთა ძიება“, ხოლო დ. ჩუბინაშვილის ახსნით „დროს შერჩევა“. ამ ორ ლაბიდარულ ახსნით „განმარტებითი ლექსიკონი“ უმატებს: „დარაჯობა, ზეერვა, თვალთვალ“, და სითანადი მაგალითების დართვით განმარტავს დარილის მნიშვნელობას.

ეს განმარტება ვერ ამოსწორავს დარილის მნიშვნელობას: აკლია ის, რითაც ეს სიტყვა განსხვავდება ჩვეულებრივი დარაჯობისა, ზეერვისა და თვალთვალისაგან. გაუშვიტრავი „ყამთა ძიება“ და „დროს შერჩევა“ ლექსიკონის მომხმარებელს არაფერს ეუბნება, ძველ ლექსიკონებში ჩახედვს და ბეჭითი ჩხრევა თუ მიხედვდრებს „დარილს“ კონკრეტულ მნიშვნელობას.

ეს ჩახედვა და ჩხრევა ბევრ საინტერესო მასალას აღწევა „დარილის“ მნიშვნელობას ზუსტად დიდებრისათვის.

იქ, სადაც საბა ორბელიანი დარილს „ყამთა ძიებას“ უწოდებს, იმასაც მიგვითითებს, „გულის-წყრომაში ნახეო“.

„გულის-წყრომა“ კი საბას განმარტებით სამგვარი ყოფილა: რახება, ბორგა და დარილი (შერა).

„რისხვაი არს გულის-წყრომა ქეროვანი შემცოდეთათვის“.

„ბორგა არს მიუმყოგრებელი (მიამყოვნებელი) ნაღვლი და დაუცდებელი უწესო გულის-წყრომა“.

„ხოლო დარილი არს რისხვა მიძიებელი ყამთა ტანჯვისათვის ვისამე, რომელ არს შერა“.

როგორც ვხედავთ, საბას მახვილ თვალა შემწეული ჰქონია სამგვარი „გულის-წყრომა“.
1. რისხვა—შემოვლითა, დამწავეთა მოქმედებით გამოწვეული ნორმალური, ზომიერი (ყვროვანი) გულის-წყრომა ყოფილა.

2. ბორჯა—აჩქარებული („ხანდაზმული“) გულყავრიაზობა და მოთითმენელი („დატუცადებელი“) უწესო გულის-წყრომის გამომგლავება.
3. ზოლო ჩვენთვის ამჟამად საინტერესო „დარილი“ ყოფილა ვისიმე ტანჯვისათვის ეპის მიძიებელი რისხვა, ანუ შვება.

მაგარამ რა არის „შვება“? საბა არც შვებას სტოვებს აუხსნელად. ის ამბობს: „შვება არს გულის-წყრომისა დამარბვა, რომელ არს დარილი“.

„გულის-წყრომის დამარბვა“ ნიშნავს ამ კრძნობის გულში ჩადებას, ფარულად შენახვას, რისხვისა და ვაფაჯრების გასაიდუმლოებას, ისევე, როგორც ერთ ძველ წერილშია ნათქვამი „...ყოვლის ზეაშვიდისა ჩემისა დამარბვა“ — საიდუმლოს, გულისწინდების შემახვედს ნიშნავს.

ესაბიძა, „დარილი“ მხოლოდ უბრალო დარაჯობა, ზეერვა, თვალთვლი არ ყოფილა. დარილი გულში ფარულად შენახული რისხვა, გულის-წყრომა და განზრახვის შესრულებისათვის შესაფერ კამათა ძიებაა.²

დადმარბვა, ეახის რქის დამსხვილება, ღეროდ ქცევა.

დადმარბვა, ღორის დადმარბვა, დაყუღლურის სანამ გააკეთებენ, პარკვე დაიწყებენ, შერ მდღეობის დასახმენ, ვაფუქავენ და შეუდგებიან გაკეთებას. ამას ეძახიან „დადმარბვას“.

დაყანდობა, ნესტით ვაფუქებულ, წამხდარ, დააიოებულ მარცვალზე იტყვიან დაყანდობულით. დაყანდებულა მარცვლისაგან ალაო ფქვილი გამოდის.

როცა უნდათ გაიგონ სიმინდის მარცვალი ვაფუქებულთა თუ არა, ტაროდან ამოაძრობენ მარცვალს, წვერზე დახედავენ, და თუ ჩაშვებულია, იტყვიან, დაყანდებულია. მორხეც იტყვიან, მორი დაყანდებულია.

დამორღინილი, დაამორღინილი მიწა, დამიჯნული, საზღვარდადებული, დაყოღინილი მიწა.

დაცარბა, გაწყვეტამდე მისულა. მავალითად, გაწყვეტამდე მისულ თოჯს და მისთანებს „დაცარულს“ ეძახიან (შდრ. ხელის მოცარვა).

1. იხ. შახნავახის სამძიმრის წერილს საბა ორბელიანის ძმის ვახუშტის კარდაცვალების გამო. „ე. თაყაიშვილის „საქ. სიძველენი“, ტ. II გვ. 220.

2. საბას თავის ლექსიკონში სხვა ასეთი განმარტებებიც აქვს. „უშორად— მოყვლიდ ეძიებდა“. „მწირი ყაზაბი, ვინა მსტოვარი“.

დაძაბრება, ტიკის ყელს გახსნა. მხარეებზე ჩადგამენ ღვინის ჩასახსნელად. ამას ეძახიან ტიკის დაძაბრვა. იტყვიან, ტიკი დაძაბრეო.
დაძაბრება, გაბრება. „წრეულ ვახის რქა კარგა დაძაბრდა“.

დადაგავარი მავონი, თავისთავად, უღვლოდ შედგებული მავონი, თხელი და მდარეა. **დადაული**, დედის ოქახი. მთარაბულში „დადაული“ დედის ნიშნავს (მ. ძიძგურია). **დადაული ნათესავი**, ნათესავი დედის მხრივ.

დადის კანის დაწმა, მუჭარით იტყვიან, „ვეცმ კი არა სულ დედის კანს დაუწვამ“ (შდრ. „მავის ცოდვით კანი დაიწვო“).

დიდგინანი

ეს სიტყვა გვხვდება იშვიათი ლექსიკით მდიდარ ხალხურ ლექსში:

ალვის ზეყო და ზელფარდო, ზამბახიანო, სათაჟლო და ბროლო და შეზღ სადაფიანო, მარად დიდგინანო, ეშშო სრულო, ენატებლო და შაქარო, ლომო გარმო, მარგალიტო, მზე უღრუბლოდ აღმოსრულო,

ამ იშვიათი სიტყვებიდან საინტერესოა „სათაჟლო“ და „გარმო“. მეორე სიტყვა აბაშა შედომით უნდა იყოს დაბეჭდილი. უნდა იყოს „გმირი“ (ლომო გმირი), მაგრამ ლექსის შინაარსი უფრო ჭალისადმი მიძღვნილ ებიურტებს გულისხმობს: „ხელვარდო, ზამბახიანო... მარგალიტო...“ ეს ლექსი დაბეჭდილია ჰ. უშიკაშვილის „ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაში“.

დიღბანდი

დიღბანდი გულში დაფარულ ზნესაქციელს, ქვეცნობიერ ხასიათს, დაფარულ აზრს ნიშნავს. ხალხური მეტყველების ვარდა, შემხვედა ახლგაზრდა მწერლის გ. გოგიაშვილის მოთხრობაში. „ვერ გამოვიცა ამ ბიჭის დიღბანდი“. ეს სიტყვა ჩემს მიერ განმარტებული მნიშვნელობით იხმარება კახეთშიც (ყვარლის, საგარეჯოს რაიონში).

„განმარტებით ლექსიკონში“ დიღბანდი ახსნილია თუშურთი კილოს მიხედვით. ნიშნავს მოყმეს.

დიღის წყალი და უშქარბი წყალი

თუ სოფლის აბლო-მახლო წყარო ან წყალსადენი არ არის, მდინარის წყალი დილითვე მოაქვთ და გრილ ადგილას, უმოთვრესად „ძირის სახლში“, მიწურ ოთახში ინახავენ სასმელად. ამგვარად გრილად შენახულ წყალს „დიღის წყალს“ ეძახიან. „უშქარბი“ კი ის წყალია, რომელსაც დილით ადამიანის ზეა ვერ არ ვაფუგია. „უშქარბი წყალი“ ხეცურულშიც არის.

დიღბაჯალა, ამაყი, ზვიადი ადამიანი. **დიღბათის მარცვალი**, როდესაც ბელლი-

დან სათესლე ხორბალს ამოიღებდნენ დასათესად, ერთ მტკა ხორბალს უკანვე ჩააბრუნებდნენ, ძველი მარცვლი ახალ მოსავალს დახედეს და დოვლითი დაუხედდნენ. ბედულში ჩატოვებულ ძველ ხორბალს „დოვლითის მარცვალს“ ეძახდნენ (მდრ. „ჩამის დამხობა“).

დოინჯიანი ძილა, (ფიგურ.) ორუდრიანი ქილა.

დოღმა, ნარევი სისხლის ნაყოფი. გლეხმა აზნაურის ქალი შეირთო, შათ შვილს „დოღმას“ ეძახდნენ, პირველად შერთისხელი შეგონა, მაგრამ ასე არ გამოდგა: დოღმა ზოგადი სახელია სხვადასხვა სახეობის შეგვარებისა და სისხლის არევისა.

„დოღმა“ ამ მნიშვნელობით იხმარება კახეთშიც. მაგალითად, ჭორცხენაზე იტყვიან, **დოღმააო**.

„დოღმა“ უფრო ცხოველთათვის ითქმის, აღამიანზე კი დაცინვით ამბობენ.

ძნ-ზე თქმული

ძინიძი აძინედი, კარგი ამინდი, დარი (იხ. გაემინება). „დილას მოღრტბული იყო, მერე გაემინდა“.

ძინიძი დილა, წყნარი, შშვიდი და კარგი დილა. (იხ. „გაემინება“).

ძინის აძინაელი, ენის ამღვლელო, მასწავლებელი.

„საქართველოს ენის ამერტლებს გაუმარჯოს, წვეწმ იყოთ გოგებაშვილსა და ილია ჭავჭავაძესა“ (თამიანის ნათქვამი)

ხევსურულში ყოფილა გამოთქმა „ენა აცრალი“, ყბედი, ბევრის მოლაპარაკე (ს. ქეთელი). **ძინის ბუდი**, პირის ის ადგილი, სადაც მოთავსებულია ენა.

„ენა ბუდიდან ამოივარდა ამდენი ქაქანითა“.

ძინის საბრძნი, სიტყვის საქცევა. იგივეა, რაც „სიტყვის საბრძნი“ „რამდენი საბრძნი აქვს ემ პატარა ენასა, ხან ასე მოუტყვევს ხან ისე“ (იხ. „სიტყვის საბრძნი“).

ძირბო მალაღი, „ერთბო მალაღი წინარეხელი.“ ნაქვბია ხალხურ ლექსში.

ძირთხაზა, სიტყვისა თუ საქმის მოუფიქრებლად, ერთბაშად მოქმედი თუ მკეთებელი.

ძირთანამ, მირი... დაყოვნებით ითვლიან და თვლიან ამგვარად: ერთანამ, ორი... ორანამ, სამი... სამანამ, ოთხი...

ამ თელას იყენებენ უმოთარესად ძნელად დასამსსოვრებელი თელის დროს (მაგ. ქვევრიდან ღვინის ამორწყვისას, ან ბედულში მარცვლის ჩარწყვისას, ან გაფანტული წიწილების დათვლისას), რომ სათვალავი არ აერთიან.

ძირთობით, მხოლოვობით.

„მრავლობით სხვანაირად ითქმის, ეს ერთობით არაა“.

ძირი წაღვი გავრდა, ერთი მიწა-წყლის შეიღობა და. ერთი მიწა-წყლის შეიღობა.
„ერთ წყალზე არა ვართ დარდილები?“

ვაზის დავარიღვნილება

დიდი მოსავლის მიღების მიზნით, როცა ვაზს რქით შეტის-შეტად დატვირთავენ, ე. ი. ზომანზე, ბევრ რქის დაუტოვებენ, ვაზი „რქად იქცევა“, მისი ძალა რქის ზრდაში იხარჩება, ბევრ მტვეანს გამოიკანს, მაგრამ „ძალა დაადგება“ და ქვირითას მოისხამს (იხ. „ყურძნის ქვირითა“).

ამგვარად დატვირთულ ვაზს „დაწვრიღვნილებული ვაზი“ ჰქვია.

ვაზი დაწვრიღვნილებულია და ქვირითა იმტომაც მოყვსამსო. — გამიგონია.

ვარდფენობა

„ვარდფენობა“ მიცვალებულთა სულის მოსახსენებელი დღეა. ვახუშტელობით იხდებიან, საფლავზე მოაქვთ მხოლოდ ყვავილები.

აღსანიშნავია, რომ „ვარდი“ ყვავილის სინონიმად იხმარება, ზოგადი სახელია და ყველა ყვავილს ვარდს ეძახიან. მინდობად დაკრეფილ ყვავილებზე იტყვიან, „ვარდები“ დაკრეფილია. ალბათ ამიტომ ჰქვია მიცვალებულთა დღეს „ვარდფენობა“ და არა „ყვავილთფენობა“.

ამასთან დაკავშირებით სავლელისმთა სიტყვები: „სავარდე“, „ვარდისწყალი“ და სხვ. ამ სიტყვებშიც მხოლოდ ვარდი არ უნდა იგულისხმებოდეს. „სავარდე“, ალბათ, ყვავილთა ბაღის — წალკატის ზოგადი სახელწოდება იყო. „ვარდის წყალიც“ მხოლოდ ვარდის ნაქურს არ გულისხმობს.

ვაჰა პაპი, ცუდსიტყვა, ავისიტყვა იდამიანი.

ვაჰა ამონადის პირიღვა, „აჰსიტყვა“, ხანიათმევე კაცზე იტყვიან.

ვირთაზაზა, ვირგლა, თახედი.

„მეჩაერება მაგისტთანა ვირთაზაზაობა“. „დიდო ვირთაზაზა ირდება“.

ვაწ-ზე თქმული

ვაგათი — არეული ამინდი.

„ამ ზამთარში ვარეთ როგორ გამობედე!“

ვაგაპო — უწნო, უღაზათო, სქელი, „მოლოფორთხებელი“, ხნინი, გაუთხოვარი ქალი.

ვარალნაგავი — ნახარალები.

ვართაშთაპარი — მთავარი ზარი, დედა ზარი.

ვაგარდა — საქონლის ბაგაზე დასაბმელი რკალის ვაღსაქერი.

ვაითარი — ვინც ზევით არის.

„ზეითარი“ გულისხმობს ქვევით ვიღაც „ქვეითურის“ ყოფნასაც.

„ერთი შენ ვარდის, ზეითარებს ასძახე, ხათითე ჩამომიტანონ“.

არის გვარი: ზეითარიძე. იმერულში „ზეი-

თორს* ხმარობენ ზემოდან ჩასამეღის მნიშვნელობით.

ზენაძევა, (მ)ზენაძევა წიფილა, ნაგვიანე — 21-22 ივნისის შემდეგ (როცა მზე მიიჭყეტა) გამოჩნდეს წიფილის ეძახიან ზენაძევას, მზენაძევას. ზენაძევა პატარა, მაგრამ ამტანი ქათამი ღვება.

ჯაბირი ნაბიჯი — კაცი წინ რომ არ იყურება, ან ბენეში გუმანით მიდის, იტყვიან ნაბიჯს ზეპირად ადგას, ზეპირი ნაბიჯით მიდის. სხვანიარად ზეპარ ნაბიჯს ზეპირი სიარული ჰქვია. „წინ გაიბედე, ზეპირად თუ დადიხარ“.

ზნის დედა, რა ზნის დედა

გალანძლულ-შეგინებელი გამლანძველზე ტყვიას: რალა არ დამარტვა, რალა არ მიწოდა, რა ზნის დედა არ გამხადოა.

ეს გამოთქმა ნაბიჯი აქვს შვერალ ოთარ ჩვიძეს: „გული მოსდიოდათ და ათასი ზნის დედად სკამდნენ. ისე არ ასენებდნენ, ეგ ასეთი და ისეთით არ დაეტანებინათ“.

თან-ზე თქმული

თავის აზვით ვინება, სხვისი ვინებით თავისი აუვის მოქმელი.

„ქა ეს დაწყველილი რა თავის აუგათ ივინება“.

თავის მართვა, მიახლება, მისვლა, თავის დაკვრა.

„კვირა დღით მელოდა, მე კი შაბათ საღამოს დავურთო თავი“.

თავის პარსვა, როცა „ხდაურის ტყეები მოხრდებიან, აგრეთვე წიწილები, ერთმანეთს თავ-კისრის წიწქანს დაუწყებენ. ამას „თავის პარსვას“ ეძახიან. ამ „პარსვით“ რალად დაავადებას იწარებენ.

თამაშაზალი, ყველაზე დიდი, მთავარი მუგულხლი ბუხარში, რომლითაც ცეცხლი ძლიერდება და იწახება. ვადატანით, სოფლის ან ოჯახის თავაკი. „დღეიდან შენა ხარ ჰვენი ოჯახის თავმუგულხალი“.

თალხანთი, თავისუფლად, ხალვათად. „ქაბა თალხანად ადგია“.

საბა ამბობს: „თარხანი სხვათა ენაა, ქართულად თავისუფალს ჰქვია“.

თილიყაყაყი — ერთი ჩვენებური „ქვეყნის ნათლია“ (იხ. „ქვეყნის ნათლია“) ხმელ-ხმელი და აულაწმული ბუკების მეტსახელად ხმარობდა ამ უცხო სიტყვას. ჩემთვის გაუგებარი იყო ამ სიტყვის მნიშვნელობა და ევონებ, თვითონაც არ იცოდ.

ვუკ. ბერძნის ახსნით „თილიყაყამი“ ოსმალური სიტყვაა და სატყვიარს ნიშნავს. ამის საბუთად დამოწმებული აქვს წარწერა ძველ სატყვიარზე:

თილიყაყამი ქებული — ნიფარაძის ვარ ხლებული..

თილიყაყამი (თილიყაყამი) გვეხსენება „თილიყაყამი“ ნიშნავს. გურულ დიალექტში „თილიყაყამი“ კერძობით შემოსილ-ქარქაშინი (იხ. გ. შარაშიძის გურული ლექსიკა).

თოვლიანი, სადაც მუღამ ათვლია.

„ჩემი ქმარი ათვლეთს არა, თეთრი თოვლის გულითვინა“.

თონეში დედის ძუძუს ჩაბარება, ბაღის დაშინება, მუქარა, რომ მეტი ჰქმოს. „ენტი არ შექამო, თორემ დედას ცალი ძუძუ თონეში ჩაუქარდება“.

თონის სპილენძი

მართლაც, რას არ იტყვიან ეს თვალადელები ვარუმბული ზიხარ და უსმენ. მეხსიერებას ჰაბავ, რომ ნათქვამი არ დავაიწყედს. ფანქარს ყველასთან ვერ ამოიღებ. ფანქარიანი კაცსოფელში არ უყვარო.

რამდენჯერმე გავიგონე, საუბარში უდავლო ადგილას სპილენძი ასხენეს.

„სპილენძი არ უჯარგა შენ თონესა...“

„წამტყრეული აქვს სპილენძი...“

„ჰო, ახალი უნდა ჩადგა, თორემ ეს სპილენძი აღარ ვარგა!“

ველარ შოთოშინე, შევეკითხე:

— რა სპილენძზე ლაპარაკობ?

— სპილენძი გაიციინეს.

— თონის სპილენძზე... თონის სპილენძი არ იცი, აქ დაიხადე...

— ამა მარევეთ, სად არის თონის სპილენძი მიიციყენეს თონეზე, ამისხნეს.

თონის სპილენძი თონის პირი ყოფილა, თონის შიგნითა მხარე, რაც ზურღება და რაზეც გამოსაცხობად პურს აკრავენ.

რატომ ჰქვია თონის ჭურჭლის პარს სპილენძი?

აი ის დიჭრი, რომელიც ამ სიტყვის გაგონებისთანავე დაეხადება აღამიანს, მოთუმეტეს, უკეთ რომ ეთქვას, ამ გამოთქმის არაბუნებრივობას ვერ კი ამჩნევიან.

იქნებ დერის მიხედვით?

მართლაც, მოუკალე სპილენძს თითქოს „ამომწვარი თონისფერი დაქარავს...“

ან იქნებ იმის გამო, რომ ძველად გლეხის ოჯახში თითქმის ყველა ჭურჭელი სპილენძისა იყო. სპილენძისა იყო საარტე ქვაბი, დეინის საწყვარი თუნგი, საკმლის სახარში ქვაბები, მრავალჯვარი ქაბები და საინები. იქნებ ამიტომ სპილენძი ჭურჭლის ზოგად სახელად იქცა და თონეზეც გავრცელდა. მაგრამ რატომ „ქვეყრის სპილენძს“ არ ამბობენ?

იქნებ ამბობენ და მე არ შემიინშნავს.

თონხმანი — სპილენძის საცეცხელი.

„რა ღვიო უნდა დაუდგეს მავ მამამაღლსა, მცვაზე ყურძენს თონხმანითა ჩეჩქავს“. თონხმანიდან უნდა მომდინარეობდეს „დათონხმანება“. დათონხმანება — ჟონხანს ნიშნავს.

05-ზე თქმული

იზიდავს ლაპარაკი — გადარეულ-გამდორეული, უკუღმართი ლაპარაკი. „ასეთი იზრეული ლაპარაკი იყოს ამ კაცმა“.

იფთხით ამოთავაშდა — სულ, მუდამ, რაც თავი მახსოვს.

„იმთავით ამთავამდე ასეთი უბედურ იყავი.“

ირმის ღორბლი — ზაფხულის დამლევს და შემოდგომის მზიან ამინდში პაერში დაფრინავს და შიშის სხივებზე ელავს რაღაც აბლაბულას მსგავსი გრძელი და წერბილი ძაფები. ხალხი „ირმის ღორბლს“ ეძახის.

ქიზიყში „ირმის ღორბლს“ ეძახიან (სტ. მენთ.), იმერეთში „ირმის ღუფს“.

პან-ზე თქმული

კახლოს ზაფხულობა

კახლოს გადატარება ხატოვანი თქვაა. ნიშნავს აობრებს, აკლებს. მტრის ნაენებს. „აღბა და ჩემ ოჯახს კახლო გადატარა, ეგონა დავიშვოდი...“

კალთის ზაფხულობა — შხარის მიცემა, დახმარება, მოყვრობა-მოყვასობის ვაწვევა. „თუ მოყვარე ხარ, მიმოყურე; კალთა ვაღმზიბი კალთასა“.

კაპანი

ეს იშვიათი რუსთაველური სიტყვა ისევ ცოხლობს ქართლურ დიალექტში და ნიშნავს კლდიდან მსხვილ-მსხვილად გამოჩრილ, ბუნებრივად დაცემულ ქვას.

შოთა რუსთაველს „კაპანი“ მხოლოდ ერთხელ აქვს ნახმარი თავის პოემაში:

ერთობ ღაშქრითა აივსო მინდორი, კლდე-კაპანია.

კარბაბიონა, კარგ კაცობა.

„კაცმა კაცის კარკაცობა რა არა თქვას არ იქნება, სიღვდარი რომ დედა იყოს, ცოლი შენი და იქნება.“

კახიპალინი — ვისაც კაცის მკვლელობა არაფრად მიაჩნია. რეკიდვიუსტი მკვლელი.

კარპის ნახანნი, ჩიტი, შეუსმენელი. კერპი. უმთავრესად ბავშვებზე იტყვიან.

კაციხანია სარი

წინარებს გაღმა არის მოტიტყვებული სერი, რომელსაც ეს სახელი ჰქვია, ძველი ნასოფლარია. ზალბური, ლეკენდერი გაღმომცემით ამ სერზე უსთავარ ღრაოში კაციქამიების სოფელი ყოფილა.

შემდეგ, როცა კაციქამიობა გადავიარდნილა და აღბათ დაიფიყებულეთ ყოფილა, ერთი წინარებელი ქალი გაუთხოვებიათ ამ სოფელს კაცზე. დრო გასულა, ქალს შეუმჩნევია, რომ ოჯახის წევრები რაღაცას უშალავდნენ, მის ჩუ-

მაღ რაღაცას ჰამდნენ. ერთხელ როცა მის არაინე ყოფილა, ამ წინარებელს კარგ მხარე დაველ დუთუვალერებია მითელი სახლი და „ძირის სახლი“ მიუგინა ქალეში ჩამუთუვებული აღამიანის ხორცისთვის. ქალს თავზარა დაეცემა, ძეძუთა ბავშვისთვის ზელი დურბაეცნია და ხეზევე წინარებსენ ვაქეველი, ბავშუს ტირილი აუტეხია. შემინებულ დედას ბავშვისთვის ძეძუ მითეცა და სწორედ ამ დროს კავთურაზე გაღებულ ხილსაც მისდგომია. გაზაფხული ყოფილა და კავთურა ადიღებელი მიქებდა თურმე საელფეხო ხილვევი.

ქალი რომ ხილზე შემდგარა, ბავშვი უფრო გამწარებულა და დედისათვის ძეძუზე კებია დუქეცა, ქალს წამოუტახანია:

„...მისწი გვიარისაო! (გ. ი. „შენი გვიარისა მოგვგამსო“) და ადიღებულ წყალში ჩაუგდია ძეძუთა ბავშვი.“

„კაციქამია სერი“ უძველესი ნამოსახლარუნდა იყოს და არქეოლოგიურადაც საინტერესოა.

კვირბის ღაზრამაშვება — გაზაფხულობით მოვლადნელი, უღრთოდ დამდგარი ყინეკვირტს რომ დახარობს, იტყვიან, კვირტ დაბრმავდაო. დაბრმავებული კვირტი აღარ გაიშლება.

კვირტს ხელოვნურადაც აბრმავებენ, რომ მცენარემ ზედმეტი ნახარდი არ ამოიყაროს.

კვნიფი, მკირე ნატეხი (მღრ. ლეჩხუმური: კვნიფი... შ. ალავ). პატარა დედაკაცებსაც ეძახიან მკეტსაჩელად.

კივიკივი, ინდაურის დათითებულ ქუთია ხმოზა-ძახილი.

კირი კავთინაური, ნაქეხია ლექში „საღრა იყოს“.

კირის მხარბ, ქორღა, ყვავილიდან ახლად-გამოსული კირის ნაყოფი.

კოთხეჯი, უსახური, მახინჯი აღამიანი.

კოლონაწვანი, კოლონაწვავი თხილი. შემოსულა. ვაკროლილი თხილი, რომელსაც შემწვარის, ცეცხლისწვერის ფერი აქვს (იხ. ცეცხლისწვერი).

კილვანი, მკილავი, გამკილავი. ვინც სხვის გაუკოლავედ ვერ მოიხვენებს.

კორკოტინა, ზალბა ისხამს პატარა ნაყოფს, რომელსაც კორკოტინა ეძახიან. კორკოტინა „ხინკალს ჰკავს“, თღონდ ხინკალს ჭობი ზევით აქვს ამოწეული, კორკოტინას კი შიგნით აქვს ჩაბრუნებული.

გაზაფხულობით, როცა ზალბა ჰყვავის, აუარებელი სხეიდასხეი ფერის ზებულა ეხვევა აღბათ ამიტომ უთქვამთ:

შებულ, შებულ, დაქეძი, კორკოტინას გაჭმევი!

სამას აქვს ზალბას ასეთი განმარტება: „ზალბა, მოლოქი. კორკოტინა (ზალბ)“.

გვ. ბერიძის განმარტებით „კორკოტინი ბის პატარა კვრია“.

შეგარტყვინა ღმერთმა, სატყვინა და ხერხმა, ურატამ და კორკოტინამ თავი გავიტყვა.

მისივე ახსნით „ურატა პატარა ურო“-ა, ორივე ხალხურ ლექსში „კორკოტინა“ სიბატარავე მევიითივებს.

კორკო-და-კორკო

თბილისში ხშირად ვაიგონებთ:

„კორკო-და-კორკო მორვეია კლანჯა სიმინდსა“.

„კორკო-და-კორკო ასხია ვენახსა“.

„კორკო-და-კორკო გამხმარა“.

ეს ნიშნავს ჭგუფ-ჭგუფად, ადვილადვილ მორვეით, ასხია, გამხმარა.

ქიზიუერ ხალხურ მეტყველებაშიც „კორკო — ხორკო“ — ერთად დაწყობილს, ერთად დაყრილს ნიშნავს. ქიზიუერი გამოთქმებია: „ლორდის კორკო“, „ქივიის კორკო“ (იხ. ქიზ. ლექსი).

„ხენი ჭგუფად მდგარნი“ — ასე განმარტავს კორკოს სიბატარაობა. ამ განმარტებას იმეორებს „განმარტებითი ლექსიკონი“, სადაც დამოწმებულია ქართული კლასიკური მწერლობის და ახალი უოფის. ენობრივი მავალითება (სწრაფი ტყე — ტყე-წერვა) და დამატებული კორკოს კუთხური მნიშვნელობები.

„კორკოს“ უფრო ზუსტა და მრავალმხრივი მნიშვნელობებია ახსნილი ნიკო და დავით ჩუბინაშვილებს ლექსიკონებში:

ნიკო ჩუბინაშვილი „ვეფხისტყაოსნის“ ოთხი სტროფის დამოწმებით „ტყერს“ მიიჩნევს „ღოდ და ხშირ ტყედ“ და უმატებს: „ხოლო კორკოში არს მცირე, საშუალო მინდორისა მდგომი მრგვლად“.

კორკოს ამ განმარტებაში ტყერის — როგორც „ღოდის და ხშირის“, სპირისპიროდ ხაზგასმულია ის თავისებურება, რომ კორკოში არის მინდორით გარშემორტყმული, მრგვლად მდგარი მცირე ტყე.

დავით ჩუბინაშვილიც ერთვან, სახელდობრ, „ტყერის“ განმარტებაში ამაზნა: „კორკოში — მცირე ტყე საშუალო მინდორისა“, ხოლო მეორეგან: „კორკოში — შუა მდინარეზედ ჭრუფად მდგარნი ხენი“.

ამ განმარტებაშიც კორკოში „ჭგუფად მდგარნი ხენი“-ა, მცირე ტყეა, მაგრამ ხაზი აქვს გასმული იმას, რომ ეს მცირე ტყე მინდორით ან მდინარით არის შემორტყმული (საშუალო მინდორისა“ და „შუა მდინარეზედ“).

კორკოტინა ჯდომია, მოუთმენლობა, მოუსვენრობა, აჩქარება, დამურება, სტუმარი რომ აჩქარდება და წასვლას დააპირებს, ვტყვიან, რა 12. „მნიათობა“, № 8.

გეჩქარება. რა ნარ-ეკალი ამოვივილაო... ასეც „კორკოტინა ჯდომია“, იტყვიან, „კორკოტინა ზომ არ იყვი, რა მოგაბრუნებდა...“
„კორკოტინა ჯდომია“ — ახსნილი, მაგრამ, როგორც ჩანს, უფრო ზოგადი მნიშვნელობის სიტყვაა. „კორკოტინა“ შეიძლება იყოს სიმინდის ტაროც, პურის მახინჯი თავთავებაც და სხვ.

„კორკოტინა ტარო ცალკე დაახვევ“.

კრუნხი „განმარტებით ლექსიკონში“ — „გაცხალების შემდეგ ერთად დახვევებულ თავთავებად (კრ)“ არის ახსნილი, მაგრამ, როგორც ჩანს, უფრო ზოგადი მნიშვნელობის სიტყვაა. „კრუნხი“ შეიძლება იყოს სიმინდის ტაროც, პურის მახინჯი თავთავებაც და სხვ.

ლან-ზე თქმული

ლანნი, ადიდებული ან მღვრიე წყლის ლანნი, ლექო, ლამიანი ქაფი. ადიდებულ მდინარეზე იტყვიან: მდინარე ლანგვოდებით მოდისო. ტალახსა და ქუეყში ამოგანჯღულ კაცებაც ამბობენ, მოლანგვულიაო.

„ახალ მორწყულში ვთხინდიო, თხმმა ლანგი იყრა... აღლანგა...“

საბას განმარტებით არსებობს შეიღწილი სალესავი. ერთ მთავან ლანგი ჰქვია. ამას ეხმობება გმრული „ქალანგარი, მდინარის მავარი ქვა, რომლითაც თობს ლანგენ“ და „ქალანგვრა, ლესეა“ (გ. შარაშ). ლანგ-თან შედარებისთვის საფუძვლისა „ლანგერიც...“ „ქიზიუერ ლექსიკონში“ ლანგი ახსნილია კოჭლი კაციის მნიშვნელობით.

ლანგვარდის სიონი, „წავალ და შევხვეწებო ბი ქალაქ ლანგვარდის სიონსა“.

ლანგვარდის, უმოქმედობით, სიზარმაცით და სიმსუქნით ლანგვარდული აღამიანი.

ოჯახის შემარტყვენელი ლანგვი სერის თვის მოგვარეთა, ვერ ნახავთ მისებრ ლანგვარდის, თუნდც ხმელი მოაბეთა.

ლანგვი, საგანგებოდ გამოძცხვარი თონის პური; ნახვევარი პურის ფორმისა. ლანგვი ლანგვს ვადახვევენ და ისე მოატარენ საღვინაშაქული სუფრებზე. ხეანარად აქვს საბას განმარტებული: „თონში ჩაყვლებული პური“.

ლანგვის ფრანგი, დაყვავილებული, ახალგამოსული ნაყოფი. ჭერ არც გული აქვს, არც ბეწვი.

ლანგვის გეწვი, ლანგვის პარკის სახსრების ანაყოფი, ბეწვივით, ბეწვიანი ლანგვი ნელდად (საქმელად) მდარე და უხარისხია.

ლანგვის რათმა, ლანგვის მარცვლი რომ მოიხარშება და ჭითნის ფსკერზე დაიწვეს, იტყ-

ვიან: ღობით ჩაითვალათ.

„ჩათვალა, მა რა? მოიხარშება თუ არა, სა-
თითაოდ ჩაითვლება მარცხლები ძირზე!“

მან-ზე თქმული

მალაპრი, ხელით დაკრული თხელი და
მრგვალი პერი. (შდრ. სპა: „პერი ბრტყელი
და მრგვალი“).

გაღმომხელს მარ, სამაღლობლად ამბობენ.
მაღლობელი ვარ-ო, იშვიათად გამოიგონია ყამი-
რი გლეხისაგან.

მალაიათი

მალაიათი არაბული სიტყვაა და ფულად გა-
მოსაღებს ნიშნავს, ზოგიერთი კუთხის მეტყვე-
ლებაში (იმერეთისა და ქიზიყში) ქონებას, სიმ-
დიერეს, შეძლებას ნიშნავს (იხ. „განმარტ. ლექ-
სიკონი“, ივრეთვე ვუკ. ბერიძის „სიტყვის კო-
ნა“).

დღევანდელ ქართულურშიც ამ ტერმინს და-
კარგული აქვს პირველადი შინაარსი და **ხარგებ-
ლობის, შემოსავლის, ძალის მნიშვნელობით** იხ-
მარება.

„აბა ამ გამხმარი ვაშლის მალაიათი რა არი,
უნდა მოსჭრას!“

პირველადი მნიშვნელობით ეს ტერმინი შე-
შვედა ნიკოლოზ აბაშიძისათვის მეფე თეიმურ-
რას შეერთის მიერ ბოძებულ წყალობის წიგნში:

„შენ ამათ **სახელმწიფოს მალაიათი** ხელი
ნუ გაქვს, **მალაიათია** ომაღა იცის. გლეხის კა-
ციის მოყვანას და სოფლის აწეწებას ეცადე და
კარგად მოუარე. რომელიც მოურავის რიგი იუ-
რს, ისე იქცეოდე და უსამართლოს გლეხის კა-
ციისათვის ნუ აქნევიანებ.“

როგორც ამ ამონაწერადან ჩანს, თეიმურაზ
მეორე ნიკოლოზ აბაშიძეს მიითვებას აძლევს,
სახელმწიფო ვადასახადის (სახელმწიფო მალია-
თის) აკრეფა შენ არ გვეალება, ეს ომაღის საქ-
მეა.

მალაიათს ამ მნიშვნელობით ხმარობს იესე ბა-
რათაშვილიც:

„რადა მოგახსენით, რაც ამ სოფლის **მალაია-
თისათვის** ჩვენ სასჯელი მოგვეცა“ (ცხოვრება-
ანდერძი“).

მარლიატი, აღზევანი.

„წაველ და წაველ, **მარლიათს** ჩაველ...“

მარწეხელი, აყენის მრწეველი. „ვარ მარწე-
ხელი აყენისა.“

მასინჯარი, სარძლოს გამსინჯავი.

მასპაპარა, მოუსვენარი, ანცი ბავშვი.

მამახალა ფარი

„მაჭახელა ფერს“ თვალში საცემ, უკატანი,
მკვეთი ფერს ეძახიან.

„ეს რა მაჭახელა ფერის სკვბი დავიდგამთ.“

ვუკ. ბერიძის ლექსიკონში გვხვდება „მაჭახე-
ლება, დამაჭახელება“ რაც ასევე „სხვა-
რტყმევა, მავ, ნივზის (კაქრის) დამაჭახელება“
აღდგომის კვერცხის დამაჭახელება.“

ვუკ. ბერიძის მიერ დახვეწილ კალთებში შე-
ნიშნული „კაქრის და კვერცხის დამაჭახელება“
და თვალდურქართლური „მაჭახელა ფერი“
ორი სხვადასხვა მოვლენის — ხმისა და ფერის
ერთნაირ თვისებაზე — სიმკვეთრეზე მივითო-
თებს (შდრ: მა-ჭახ-ელა თოფი, მა-ჭახ-ე ლენო,
კა-ჭახ-ენი ბალახი).

მამარის ქული, მამარი დღლილის დროს თაე-
ზე ჭაბას მოიღებებს, შემდეგ ჭაბა შეიკრება და
გამაგრდება. ამას ეძახიან „მამარის ქულს“. სხვა-
ნაირად „ქვეერის ქულს“ ეძახიან. ქვეერის ქე-
ლი ქიზიყშიც სცილენიათ (სტ. მენი.).

მამარის ქული საბანა, პირველ გაღებამ-
დე (როცა ქვეერს „ჭაბას ქული“ ჭურავს) ხე-
ლადით მამარს თუ ამოიღებენ, იტყვიან, ქული
ჩაეტეხო.

მასხოვარი

ვიხაც ახსოვს.

„აბა, შეილო, ამ ომარხნობის დროინდელი ამ-
ბის **მასხოვარი** ვილა იპოვება.“

ეს სიტყვა ფიქსირებულია ამ მნიშვნელობით
ძველ და ახალ ლექსიკონებში. მაგრამ, რამდენ-
ნადაც ვიცო, უფრო გეგმეულყოფილია დღევანდელ
მხატვრულ თუ მეცნიერულ ლიტერატურაში.

სასურველი კი არის, რომ ამ ნათელ, ძალზე
გამომსახველ ტერმინს, რომელიც ქართლურ
(და აღმათ სხვა) დიალექტში დღესაც ცოცხ-
ლობს, დაუბრუნდეს თავისი ადგილი.

„მასხოვარი“ ხშირად გვხვდება ძველ სიგელ-
გუჯრებსა და სოციალური უფის ამსახველ
დოკუმენტებში:

„...ორი-სამი **მასხოვარი** და მეოღნე კაცი თო-
რტიზილამ უნდა მოყვანო, ორი-სამი **მასხოვარი**
კაცი რეხილამ და... თუ ეს **მასხოვარი** კაცები ნი-
კოლოზის სიტყუას დაემოწმენ...“ (იხ. „დოკ.“
ნ. ბერძენიშვილის რედაქც.).

მებაღის პური, იტყვიან: მებაღის ყური შეა-
ბაო, რაც ნიშნავს, არ გამოიგონა, არ მომისმინა.
თხოვან არ შემისრულათ. ნაგულისხმევია მკა-
რი მებაღე, რომელიც ხილის სათხოველად მო-
სულებს ყურადღებას არ აქცევს.

მავლოვანე, ტრის მებოლოვე.

მეტეო და უფრო ჭალა.

ჩიბებს დაატანა ძალა.

თითონ ტევი წახდინია.

მებოლოვეს დააბარალა.

ტივის ორი ორთაყვირი აქვს და ორი მეორთა-
ყვირე ჰყავს. უკანას ამ ლექსით „მებოლოვე“
ქქვია, წინას, აღმათ, „შეწინავე.“ ტრის მიმარ-
თულებას მეწინავეი აძლევს.

მანაშული, ბელოვლით, მღანტავი.

მერმისობით, „ამ საქმეს მერმისობით უფრო მოველბა“.

„მერმის ხომ იცი და მერმისობით ალბათ შორს ფიქრობს, უფრო მერმე“.

მეპაპარ, მზეკარა ამინდი: თან წვიმს, თან მზეა. მზე პირს იბანს.

მთვარის შეზღბ, მთვარის დაბადება.

„მთვარე შეიშალა და ამინდიც აირია“.

მთვარის გამოსახლება, ახალი მთვარე რომ დადგება, იტყვიან, მთვარე გამოხლდაო.

მთვარის დაბარუნება, მთვარის კლდება.

„მთვარე ვაჩესო და ახლა დაბარუნდა“ (ე. ი. კლება იწყოს).

მთვარის ვახსოვება, გვიან ამოსვლა, თითქოს დიეხაშპაო.

მთვარის მიქვალება, „მიქვალდება თუ არა მთვარე და კლებამი წივია...“ მეოთხე ფაზაში გადასვლა.

მირონის დაძვება, ნათელ-მირონის უფულეებეღოფას, ხელის აყრას „მირონის დაქცევას“ ეძახაან.

მაშინა სთქვა არსენამა:

მირონს როგორ დამიქცევსა.

მიძაღული ლაპარაკი, უკუღმართი ლაპარაკი (იხ. იბრეული ლაპარაკი).

მიძვალეაზლის დაწინდება, ყბადაღებულ მიცვალებულზე იტყვიან, დაეწინდეთო. (იხ. დაწინდება).

მიცვალეაზება, საქმის მიწლება, მისტება.

„საქმე მიცვალეა“ (ცოტალა დარჩა).

მოკალეაზება, 1. ნიადაგის მრგვლად მოსწორება, მოსუფთაება ეცმენტის ან კირის ხსნარის ვასაეფთებლად... მოკალეებულ ადგილზე—კალზე — დაყრთან ქვიშას, გულს გაუღელაფერ, შიგ ჩაყრთან კირს ან ცემენტს, მერე წყალს დაასხამენ და აურევენ.

2. იხმარება საქმის მოგვარება — მოთაფების მნიშვნელობითაო. „ერთჯან რო მოკალეოვა საქმე, ალა მეორჯან გასწია“.

მოპარაკება

აედრების შემდეგ ეს რომ მოიწმინდება და გამოადარება, იტყვიან, ცამ მოიკარაკეო... ცა მოიკარაკებელიაო და სხე.

ეს სიტყვა გადატანითი მნიშვნელობისა უნდა იფოს: არის სიტყვა კარკაცობა, რაც კადურ კაცობას, კარკაცობას ნიშნავს, უფმური კაცი კარგ ხასიათზე რომ დადგება, თავის ხასიათს დასწლევს, მომიზიარებლებს, იტყვიან, „მოიკარაკეო“.

„კარკაცობა“, დამოწმებულია ფმური დილექტში (იხ. „განმარტებითი ლექსიკონი“), „თავისი თავის უარვად გამოჩენა სხვის წინ“.

მოკლე მანან, დაბალი ყანა. დაგვალული, მომკლარაი.

„დაილაღე, მე შენ ვითხრა, მარტო ვანა...“
მკელი.

მოლფორტხაზული, მოშეებული, უწლო, უღაბათო ადამიანი (იხ. „სამამაო“).

მოსკალი, ყანის მკელი.

„მოქალი რასა მოკელა? ნარსა და გვირილასაო,

სათითე ნარსა ეკოდა, სამკლვე გვირილასაო“

მომიზიარი

მომიზიარი ნიშნავს საკუთარი ან მოყვასის უბედურებით გულდამძიმებულს, დამწუხრებულს, სწუხარეს.

ეს სიტყვა გვხვდება ქართლის მეფე გიორგი მეფერთმეტის შიერ საბა ორბელიანის ძმის ერასტისადმი მიწერილ წერილში. წერილი გამოგზავნილია ქალაქ ყანდაარდიან საბას და ერასტს უმცროსი ძმის ვახუშტის გარდაცვალების შემდეგ ხანებში (1707 წ.). წერილი ასე იწყება:

„ქ. თქვენის აგვავრად მარცხისათვის დიდად მომიზიარი მეფე შაჰნავაზ ვეყადრებ...“

გიორგი მეფემ თავის ახლო ნათესავეებს—საბას და ერასტს ყანდაარდიან ამაზე ადრე სამომზარი სხვა წერილით გამოუცხადა. ეს უფრო გვიან გამოგზავნილი წერილია. წერილს ერასტს და მეფე გიორგი ერასტის საჩუქარს უგზავნიან „ეიცი მწუხარებით იქნებით და შავითა. შავის გამოსაცვალად ხალათი მიხსლებითო.“ ისე რომ, ეს წერილი ნათესავის და ხელუჭეითის უბედურებით გულდამძიმებულ, მომიზიარი მეფის წერილია და არა უწველო სამომზარს სწავლია.

საბა ორბელიანის ლექსიკონში სიტყვა მომიზიარი არა გვხვდება. არც მოსამომზარე. ეს ორი სიტყვა არც ნიკო ჩუბინაშვილის ლექსიკონშია. დავით ჩუბინაშვილს ეს აქვს მომიზიარი და „მოწყინებულის, ძუყანას-ს მნიშვნელობით ხსნის, რაც შეეხება „სამომზარს“, საბასაც აქვს („მომიედ დასადები. მისახნევი“) და ნიკო ჩუბინაშვილიც უფრო ვრცლად და კონკრეტულად განმარტავს: „სამომზარი, სამომილი, მწუხარების მოსახსენებელი სიტყვა ნათესაუთადად მიცვალეებულსათა...“

„ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში“ შეტანილია სამომზარიც და მოსამომზარეც, მომიზიარი ეს არა.

საინტერესოა ერთი დეტალი: გიორგი მეფეს ვახუშტის დაღუპვის გამო ორბელიანებისთვის სამი წერილი გამოუგზავნია. მეუბლებოდა საბას ეს წერილები არ წავიგებო, მით უმეტეს, რომ ორი მთავანი პირადად საბასადღია მოწერილი. ამ წერილებში ვარდა „მომიზიარისა“, გვხვდება სხვა სიტყვებაც, რომლებიც საბას ლექსიკონში არ არის (ყოფადობა, თამამზარე, მანდებერი, საუფროსო, სვიფონ...), მე ეს სიტყვები შევამოწმე. შესაძლოა სხვებაც იყოს.“

მართალია, საბას ამ დროს (1707 წ.) ლექსი-
კონი უკვე დიდი ხნის დამთავრებული ჰქონდა,
რაც საეცოლოდ ლიტერატურაში გამოჩვეულ-
ლია და გიორგი მეფის წერილში ნათქვამი ად-
ასტურტებს: „ქ. ლექსიონი გამოვეგზავნი და ნე-
ტამე იმას მოსწრებოდა, ვისთვისაც გამოვეგ-
ზავნი“ (ივლისსმეხუთე: ნეტამე ცოცხალი ვა-
ხუშტისათვის მოვსწროთ), მაგრამ ისიც ხომ
ცნობილია, რომ საბა თავის ლექსიკონს აწებ-
და და აღმოჩნდა სიცოცხლის ბოლო დღე-
მამდე... ამიტომ დიდი ლექსიკოგრაფისათვის
გიორგი მეფის იშვიათი სიტყვებით მდი-
დარი წერილები ერთგვარ სალექსიკონო მასა-
ლად უნდა ქცეულიყო. მით უმეტეს, რომ ერთ-
ნი წერილის დიდი ნაწილი საბას ლექსიკონს
ეხება.

ამ ის ადგილები:

„...ასრეც მიამა და გავეწვეე (ლექსიკონსა გ.
შ.), რომე თათრულს წიგსზედ მიედგარავარ და
კიდევ ვისწავლე. ღამის ის გამაშობინოს ამისმა
კითხვამა. ბევრი შენდობა მითქვამს და კიდევ
გეტყუე შენდობასა. დიდ კარგი წყენი და კარ-
გადაც გავეწვეე. ახლა ამ წიგნში ზოგი რამ
ქართული სიტყვა არის, ვერ შემიტყუია. თუ
ამას გარკვევით, კის ხელით დამიწერინებ და
გამომიგზავნი, კარგი იქნება. ეს ნუსხა არის,
შენთვის კიდევ გეცნება, იმაზედ ვარდამომწერ-
ნე. დიდ დავიმიადლებ.“

აღბათ, გიორგი მეფე იმ სიტყვების სიასაც
დაურთავდა თავის წერილს, რომლებიც ვერ
„შეუტყუია“. თან თანაგრძნობით ებოდიშება
მგლოვიარე საბას, როგორ დავაგალო, „ან რა
ბირთ დავდევა საქვეო.“

არ შეიძლება ამ წერილს თავის საყვარელ
„სიტყვების სამყაროში“ არ დაებრუნებინა საბა
ორბელიანი, „კბილს არ გაეისინჯა“ სპარსეთში
მყოფი ქართლის მეფის ქართლისათვის.

მაგრამ...

აღბათ, არა ერთხელ დაშტერდებოდა მისი
მხელი, ამჟამად კი მდღერე ცრემლით დამ-
წვარი თვალი ამ იშვიათ სიტყვებსაც, რომლებ-
საც ორბელიანების უბედურებით მომძიმარი
მეფის წერილებში გხვდებით, მაგრამ თავისი
ლექსიკონის მწკრივეში მანც არ შეუტანია.

მოთმინარება

ძალიან იშვიათი სიტყვაა და, ვგონებ, არც-
ერთ ლექსიკონში არ არის შეტანილი.

მოუფარებელ, მოუხრებელ საქმეზე იტყ-
ვიან, „მოუფმარებელი საქმეა“.

ასევე, აღბათ, ვადარანთ, მოურჩულბელ,
გაუსწორებელ ადამიანზეც ამბობენ — „მოუტ-
მარებელია“—ო.

„ვერ მოუფმარებ, ეგეთი ხასიათი აქვს“.
„აბა შენ იცი, ამ საქმეს თუ მოუფმარებ!“

„ეს საქმეც მოუფმარებდა და მოუხრებდა“
ხადება“.

მოუფმარება „ეამ“-იდან უნდა მოდიოდეს და
დროზე, ეამეულად მოვეარებას, მორჭულებას,
გაეეთებას (მოუფმარებას) უნდა ნიშნავდეს, ან—
პირიქით, დროულად ვერმოვეარებას, მოუხრე-
ხებლობას (მოუტმარებას).

ამ ფიქრებში ვიყავი, ვეძებდი ამ მართლაც
მოუფმარებელი სიტყვის ნათესაურ, შედეგიც
შალე გამოჩნდა:

ახალგაზრდა მწერლის სულან ქეთელაურის
ცნობით, ხეცსურულ დიალექტში ყოფილა „მო-
ეამერება“ — საქმის მოგვარება. ხეცსურებიც
თურმე იტყვიან:

„ვეღარ მოეამერე...“
„წელს დროზე მოეამერე...“

ვგონებ, ხეცსურული კელი მზარს უჭერს ამ
სიტყვის თვალადურ ახსნას.

მისრული — მოზრდილი.

დავით ჩუბინაშვილს თავის ლექსიკონში
„მორდილი“ აფხსნელად, კითხვის ნიშნით აქვს
შეტანილი („მორდილი“, ს. ბუნ. კ. 215?).

„შემოკლება: „ბუნ. კ.“ იაკობ გოგებაშვილის
„ბუნების კარი“ უნდა იყოს. აღბათ, ეს სიტყვა
(„მორდილი“) იქ ამოკითხვა, მაგრამ კითხვის
ნიშანი ჩალს ნიშნავს?

მისაზრდის მარცხალი, „ახალწლის დამეს-
სახლი კარგად უნდა დააღავო და დაასუფთაო,
ღუმელის ქვეშ საგანგებოდ უნდა გამოგავო.
მერე ღუმელზემე წამი უნდა დამხო. ეს წამა
დილით უნდა აიღო, თუ წამქვეშ პურის მარც-
ვალი დაეხედა, დამგზარ წელიწადს კარგი მო-
სავალი იქნება“ (იხ. „დროცათის მარცვალი“,
ფრეფეცე „წამის დამხომა“).

მისალოკი, წყველა.

„იი გე მისალოკი და ამოსავადინი“, „თქვენ
მოსხმეთ და მოალოკეთ, როგორც არა ერთი
და ორი ამოწყვეტია“.

მისადადი, მოუტყენელი, „ზე, რომელიც ყო-
ველწლიც ისხამს, მოუტყენია, რომელიც წელი-
წად-გამოშვებით, მეწელია“... მოუტყენის შინაურ
პირტყეზე და ფრინველზეც ამბობენ.

მისაღრნება. 1 თნავარი და ურბი რქოსანი
პირტყევის მიერ ქედზე უღლის შებრუნება,
რაც ძალიან აწუხებს პირტყეს.

მისაღრნება. 2 ვადარანთ ამ სიტყვის ქე-
დის მოზრის და დამორჩილების მნიშვნელობი-
თაც ხმარობენ. „არ მოვიქედურებ, არა და
აჩა“.

მოყოფინება, შეტენა, შოვნა.

მოყოფინება, კამარცხის მოყოფინება. ქათამი
რომ კერტების ღებად მოეწომა, იტყვიან, „ქა-
თამმა კერტები მოიქონიაო“.

მოღრეჯა, მოღრეცა.

„მეტრემე ურემს თავი მოუღრეჯა და განე
გაიტანა.“

მოუპილდება (?)

ბეშეობაში გამოგონია მამაჩემისაგან:
ბევრ თავადს მოუპილდება
ჩემებრივ აზნაურობა...

ამ ლექსის თქმა უუვარადა თურმე მამაჩემის
გარეთა ბიძას, რომელიც შეძლებული და გა-
ნათლებული კაცო ყოფილა.

კარგახანს დანაშდევილებით არ ეცოლი, ვისი
ოყო ეს სიტყვებო, სანამ არ ენახე ოსებ თბი-
ლელის „დიდმოურავიანში“:

კარგ კაცთა წყობა, აღურსი,
მდიდართა მე უშურობა,
ვეძუ, ზოგს თავადსაც მოსწადღებ
ჩემებრივ აზნაურობა!

შესაძლოა ამგვარი თქმა ი. თბილელს პოე-
მამდისაც ყოფილიყოს გავრცელებული დიდგვა-
რიან თავადთა მოქიშვე წკრილ აზნაურთა წრე-
ებში და ი. თბილელს ეს მოარული ლექსი შეე-
ტანოს თავის პოემაში ოდნავი ცვლილებით. ე. ი.
„მოუპილდება“-ს ნაცვალდ ეხმაროს „მოსწად-
ღეს“.

მოპროვდება, აღიღებელი მდინარის, ან
დიდი ნიაღვრების მოტანილი ქვა-ღორღით, ნა-

რაციით, ქვიშა-სილით მოფენილ ადგილს „მო-
პროვდება“ ეძახიან.

მოხიზვა, სუსტი ყინვის დროს წყალს ოდნავ
რომ წყეუნიება ზედაპირი, იტყვიან, მოიხიზაო
(მღრ. საბას „გაძვიფვა, არს წყალთა მცირედ
შეყინება“).

მოხათუხათუხა, მოადრევება.

„ნიშნობას შემოდგომით აპირებდნენ, მაგრამ
სასიძომ მოუხუთუხათუხა და ადრე მოუტანა ნი-
შანი.“

მრავლოვით, ბევრობით (იხ. ერთობით).

მრეშობა, ფერნაირობა. ფერში ფერის გამო-
რევა, შერევა.

„არაგვი შავობდა და მტკვარი მრეშობდა“
(იხ. სონღღლაშვილი).

მბეწვის ხრიპლი, „მტეწანი ხრიპლიაო“,
იტყვიან, როცა ვაზი დაიფავილებს და მტე-
ვანს ყვავილის მტეწარი სცევივა.

მცრალი წვიშა, სულ წერალი, ძალზე
წკრილი წვიშა. ასეთ წვიშაზე იტყვიან, სტრისო.
ბორჩალოელი თათრები „ქეჩა დაღანს“ ეძახი-
ან: ნაბაღში ატანსო.

მსხეთურად ბახეგვა, მცხეთელებს სიძუნ-
წეს სწამებენ. „ბოთლს მცხეთურად გაბედა“,
ნიშნავს: შიგ ზომ არადგერი დარჩაო.

მპოვრი, ძალღი. „კარგი მპოვრი დადგება ეს
ლექეი.“

(გაგრძელება იქნება)

რუსეთ-საქართველოს ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან

რუსეთის განმთავისუფლებელ მოძრაობაში ლიტერატურა ყოველთვის დიდ როლს თამაშობდა. მისი გავლენის სფერო მარტო რუსეთით არ შემოიფარგლებოდა. საქართველო ერთი იმ ქვეყანათაგანია, რომელიც რუსეთთან დაკავშირებულია მრავალსაუკუნოვანი მეგობრობით. 1801 წლიდან, რომელიც ჩვენი ქვეყნის განუთავარების ისტორიაში შემობრუნების წერტილად ითვლება, ამ ორი ხალხების ცხოვრება მჭიდროდ დაუკავშირდა ერთმანეთს. რუსეთის მწერლებმა, რომლებიც ჭადაგებდნენ განმთავისუფლებელ იდეებს და დიდი თანაგრძნობით ეპყრობოდნენ დამონებულ ხალხებს, ცხადია, მიიქცეის ქართველი საზოგადოებრიობის ყურადღება. მიწინავე ქართველი მოღვაწეები სიმათიებით განიმსჭვალნენ რუსეთის მწერლებთან. მეორე მხრივ, რუსეთის კულტურის მოწინავე მოღვაწეები დაინტერესდნენ საქართველოში, ისწრაფოდნენ გაეცნოთ ქართველი ხალხის ცხოვრება და გამოეხატათ თავიანთ ნაწარმოებებში. დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა აგრეთვე რუსი და ქართველი მოწინავე ინტელიგენციის პირად კონტაქტს, რაც ხშირად მეგობრობაში გადაიზარდებოდა ხოლმე.

გასული საუკუნის 70-იან წლებში რუსეთსა და საქართველოში გავრცელება პიოეა ხალხოსნერმა იდეებმა. ეს პროცესი მით უფრო ინტენსიურად მიმდინარეობდა, რაც უფრო მეტი ახალგაზრდა ქართველები სწავლობდნენ რუსეთში, სადაც ისინი ეცნობოდნენ რევოლუციური ხალხოსნების მოძღვრების, ხოლო სამშობლოში დაბრუნებისას ეწეოდნენ ამ იდეების პროპაგანდას. აღნიშნულ პროცესში გარკვეული დადებითი როლი ითამაშა მხატვრული სიტყვის

გამოჩენილი ოსტატის გლუბ უსპენსკის მოღვაწეობამ.

ოთ. ბაქანიძის ნაშრომი — „რუსულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან“ მიზნად ისახავს უოველმხრივ დაახასიათოს გ. უსპენსკისა და ქართველი საზოგადოების ურთიერთობა, აზვენოს, როგორც აისახა მის ნაწარმოებებში საქართველო და კავკასია, როგორ მიიღეს ქართული ლიტერატურის წარმომადგენლებმა რუსი მწერლის ნაწარმოებები, როგორ შეათვა უსპენსკი ქართულმა კრიტიკამ და პუბლიცისტიკამ.

ცნობილი რუსი მწერლის გ. უსპენსკის ცხოვრება და მოღვაწეობა გარკვეული ეუთხით დაკავშირებულია საქართველოსთან.

ცნობილია როგორც ახასიათებდა გ. უსპენსკის ლენინური „ისკრა“: „70-იანი და 80-იანი წლების ყველა ლეგალურ მწერალთან შედარებით განუზომლად მეტი გავლენა იქონია ჩვენი რევოლუციური მოძრაობის მსვლელობაზე. გლუბ უსპენსკის ნაწარმოებები პირველ რუს მარქსისტ რევოლუციონერებს ემხატვროდნენ კონკრეტულად გავრკვიათ თავისთვისაც და სხვებისთვისაც თავიანთი ისტორიული თეორია („ისკრა“ 1902, № 20).

ოთ. ბაქანიძეს დიდი მუშაობა ჩაუტარებია, რათა შეეკრიბა ნაწირო მასალები. პირველწყაროს წარმომადგენენ გ. უსპენსკის სტატიები, რომლებიც დაბეჭდილია თბილისის გაზეთ „ობზორში“, გ. უსპენსკის მიმოწერა ნ. ნიკოლაძესთან, ნარკვევი „კავკასიაში“, ქართველი მოღვაწეების გამოწაქეჩავები გ. უსპენსკიზე, ქართულ პრესაში გამოქვეყნებული მასალები და, ბოლოს, ქართველი მწერლების ნაწარმოებები, რომლებშიც აისახა რუსი მწერლისათვის დამახასიათებელი იდეები და თემები. ნაშრომი ქრთნოლოგიურად შემოფარგლულია მოიცავს პერიოდს როდესაც მწერალმა თბილისის გაზეთ „ობზორში“ გამოაქვეყნა სტატია „ქვლავ ნეტ-

ოთარ ბაქანიძე, „რუსულ-ქართული ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან“, გ. უსპენსკი და საქართველო, „სახელოთა საქართველო“, 1962.

რასოვზე“ (1878 წ.) მწერლის გარდაცვალებამ-

დომში გამოცემულია გ. უსპენსკის ბიოგრაფიული ცნობები. პირველი თავში — „საქართველოს საზოგადოებასთან დაახლოების პირველი ნაბიჯები“ — განალიზებულია უსპენსკის წერილები გამოქვეყნებული ვახუთი „ობზორში“, რომელსაც სცემდა ნ. ნიკოლაძე. ამასთან დაკავშირებით ოთ. ბაქანიძეს მოაქვს დაშტეხილი მასალები, რომლებიც გვაცნობენ გ. უსპენსკისა და ნ. ნიკოლაძის პირად ურთიერთობას.

მონაკვეთში „გ. უსპენსკი საქართველოში“, ლაბარაკია მწერლის ყოფნაზე კავკასიასა და საქართველოში. განხილულია მწერლის „მგზავრის ჩანაწერები“, სადაც ცალკეა გამოყოფილი თავი „კავკასიაში“. მიუხედავად იმისა, რომ კავკასიაში მწერალმა ცოტაანი დაყო, მთრე მოაზრება დანახა და აესახა ამ მხარის ტიპიური ცხოვრება, ყველაზე უფრო დამახასიათებელი მოვლენები და „გმობები“. გ. ო. ლენინმა თავის შრომაში „კავშირების განვითარება რუსეთში“ გამოიყენა გ. უსპენსკის აღნიშნული ნარკვევი კავკასიაზე.

შემდეგ თავში „გვლებ უსპენსკი და ქართველი მწერლები“ მოთხრობილია იმ დიდ პარტიკისციემასა და მეგობრობაზე, რომელიც მტკიცედ დგებდა რუს მწერალსა და ქართველ საზოგადოებას შორის. ქართული პრესა გ. უსპენსკის აღიარებდა, როგორც დიდ მწერალს, ლაბარაკობდა მის მნიშვნელობაზე, არა მარტო რუსული, არამედ ქართული ლიტერატურისათვის. განსაკუთრებით აღნიშნავდნენ მწერლის იმ თვისებას, რომ მას შეეძლო გვლების ფსიქოლოგიის გამოხატვა.

მე-19 საუკუნის საქართველოს რევოლუციურ მოძრაობა მჭიდრო კავშირში იყო რუსეთის რევოლუციურ მოძრაობასთან. ქართველი ხალხოსნები, ცხადია გვერდს ვერ აუღლადნენ რუსი ხალხოსნების იდეებს. მსოფლმხედველობის, დემკრაციის ერთობაშ შექმნა ნიადაგი ქართველი და რუსი ხალხოსანი მწერლების კეთილისმყოფელი ურთიერთობისა. გ. უსპენსკის მეოლი, რომელმაც თავის შემოქმედებაში წარმატებით გადაჭრა გვლების თემატიკის იდეურ-მხატვრული ასახვის პრობლემა, გაიზარტეს ქართველმა მწერლებმა: ე.ვ. ვაბაშვილმა, გ. გულიანკვილმა, ს. მგალობლიშვილმა, ან. ფურცელაძემ, ან. ერისთავ-ბოშტარამ და სხვ.

დიდად აფასებდნენ რუს მწერალს ნ. ლომოური, ეგ. ნინოშვილი, შ. არაკეისპირელი და სხვ.

ნაშრომის მეოთხე თავში — „თბილისელი მუშები და გვლებ უსპენსკი“ — ავტორი მიმოხილავს თემის კიდევ ერთ მხარეს. როგორც ცნობილია, გ. უსპენსკი მშრომელთა მასებში პოპულარობით სარგებლობდა. ამის დამაძა-

ბურებელ ფაქტად სარეცენზიო შეფასებულ ტორის მოაქვს აღრესი, რომელიც ამბობს, რომ მუშებმა გაუგზავნეს მწერალს მისი ლიტერატურული მოღვაწეობის 25 წლისთავეზე.

უკანასკნელი მესუთე თავი — „გვლებ უსპენსკი ქართულ კრიტიკასა და პუბლიცისტიკაში“, ეთმობა საქმოდ მრავალიციბოვან სტატიებს, რომლებიც მიძღვნილი იყო გ. უსპენსკისადმი. ოთ. ბაქანიძე დასაბუთებულად დაასკვნის, რომ ქართველმა კრიტიკოსებმა ძირითადად სწორად განსაზღვრეს და შეაფასეს გამოჩენილი რუსი მწერლის შემოქმედებითი მეშეკადრეობა. ოთ. ბაქანიძის წიგნის ღირსება ნათელია. უბირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია საკითხის შეფაოდ დაყენება. ავტორი სწორად აშუქებს გ. უსპენსკისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიის, რაც მთავრია, მკვლევარმა ამ საკითხთან დაკავშირებით, უკვე რამდენიმე ცნობილ მასალას მიუძღვა ახალი დოკუმენტები. წიგნში მოტანილი ყველა ფაქტი და მასალა გამოკვლევის ავტორს გადმოცემული აქვს საინტერესოდ, წყაროები მეცნიერული სიზუსტითაა დამოწმებული.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ოთ. ბაქანიძის ლიტერატურული აღლო და ტაქტი, როდესაც იგი ლაბარაკობს ხალხოსანი მწერლების მიერ მხატვრული საკითხების ერთნაირ გადაწყვეტაზე, სამართლიანად მიუთითებს, რომ გაელუნა იყო ურთიერთგაგებელი, და გააზრებული რუს და ქართველ მწერლებს შორის.

ამასთან უნდა შევიზნოთ: მიუხედავად იმისა, რომ წიგნში წარმოდგენილი ბიოგრაფიული მასალა საინტერესოდ იყობება, ვიქტრობთ, რამდენიმე საჭირო იყო მისი შემკორება-შეკეცვა; სარეცენზიო წიგნი თავისი ხასიათით მეცნიერულ პოპულარული ნარკვევია, ამიტომ ავტორს შეეძლო გ. უსპენსკის ნაწარმოებების ანალიზისა და ქართველი კრიტიკოსების მიერ მოცემული მიმოხილისას, უფაოდღემა გაემსვილენა მხოლოდ და მხოლოდ მთავარ მომენტებზე; ოთ. ბაქანიძეს დიდი მუშაობა ჩუქტარებია იმისთვის, რომ დაედგინა, ვინ იყენენ ამ აღრესს ავტორები, თბილისიდან რომ გაუგზავნეს გ. უსპენსკის. ეს ადგავი წიგნში, თავისი მეცნიერული კვლევის მეოლით, უკთრ საინტერესოთაგანია, მაგრამ, ვიქტრობ, ავტორს შეეძლო ამ მონაკვეთისათვის შეტი მხატვრული დამაჯერებლობა მიეცა. ავტორვე შეენიშნავთ, რომ რეზუმეში ავტორი აღრესის ერთგორ ავტორს უფრო კატეგორიულად მიაწერს ამ საქმეს, ვიდრე ეს წიგნში აქვს დასაბუთებული.

როგორც აღენიშნეთ გ. უსპენსკის მხატვრული შემოქმედება მჭიდროდაა დაკავშირებული რუსეთის რევოლუციურ მოძრაობასთან, და

• მიტოვებ ამ გამოჩენილი რუსი მწერლის ურთიერთობა საქართველოს და ქართველებთან, რომელიც ასე დაწვრილებითა და შეცნიერულ სიხსტითაა განხილული თ. ბაქანიძის

წიგნში, კიდევ ერთ ნათელ ფერს უკლებს რუსის და ქართველი ხალხების ურთიერთობის ისტორიაში.

დმიტრი თუხაჩევი

„კეთილი მაცნე“

ამ წერილში გვინდა შევეხოთ ვ. ჯალალანის ნარკვევებისა და ნოველების წიგნს, რომელიც შარშან გამოსცა საქართველოს კ ც-ის გამოცემლობამ.

საერთოდ, რაკი ნარკვევი ღირსშესანიშნავ ამბავზე ან სახელოვან ადამიანზე იწერება, თავისთავად ამბავს თუ ადამიანს შეღამაზება აღარ უნდა. პირაქით, ავტორის მთელი გულისუფრო იქით უნდა იყოს მიპყრობილი, რომ თავისი გმირის ხასიათებიდან, მთავარისა და მისაბაძის გარდა წიხი წაასწიოს ის ადამიანური, რითაც იგი მახლობელია ყველასათვის, იმათთვისაც ვინც ჩვეულებრივია ცხოვრებით ცხოვრობს.

ვ. ჯალალანი ცდილობს, რომ თავისი ნარკვევების გმირები მკითხველს წარმოუდგინოს კაცურ კაცებად, ადამიანებად, რომელთათვისაც არაფერია ადამიანური უცხო არ არის. მაგრამ, უნდა აღინიშნოს, რომ თუ ამ მხრივ ავტორი გარკვეულ წარმატებას აღწევს, მას მშველელობიდან რჩება ერთი რამ, სახელდობრ — მხატვრული განზოგადება. ეს უკანასკნელი კი ისევე საჭიროა ნარკვევისათვის, როგორც, საერთოდ, ყოველგვარი მხატვრული ნაწარმოებისათვის.

ერთი რამ, რაც ვ. ჯალალანის ნარკვევების სტილს შეეხება: — შესაძლებელია ნარკვევი დაიწეროს პუბლიცისტური ინტერესით, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ აუცილებელია თბრობის მანერაც პუბლიცისტური იყოს. თუ ავტორი ნარკვევებს წერას იწყებს, როგორც პუბლიცისტი, მაშინ წერის დროს უნდა უკუაგდოს თავისი ინტერესები (ჩა თქმა უნდა, არა სურათად) და იმგვარად დაიწეროს წმინდა ლიტერატურულ მხატვრული პრინციპებით.

რატომ არის ასე პოპულარული ზ. პოლუევის „ამბავი ნამდვილი ადამიანისა“. იგი ხომ თავდაპირველად დაიწერა როგორც ნარკვევი. ვინა მკარავა ნარკვევის ცნობილი საბჭოთა ისტორიების წელი იმ ადამიანების პოპულარიზაციის საქმეში, რომლებიც ჩვენი სახალხო მფურსნობის ფრონტზე იბრძვიან და თავს იჩენენ?! ჩვენს აზრით, ნარკვევის წარმატებისათვის, განზოგადების გარდა, დიდი მნიშვნელობა აქვს ტიპური გაკრემის შექმნას. გმირი თავისთავად გმირია, მისი შექმნა ადვილი საქმეა, გაიცოდე

ბით ძნელია მისი აწევა ტიპიურობამდე, უფრო ძნელი კი, როგორც უფრო ვთქვი, ტიპური გაკრემის შექმნა. ვერ ვიტყვით, რომ ვ. ჯალალანი ვერ ფლობდეს ნარკვევის წერის ტექნიკას, მის ნარკვევებში არც ზემოთაჩნობილი პრინციპების გუთუვალისწინებლობა შეინიშნება. ნარკვევი „მრავალკამიერა“ ახალი წლის დამის ფონზე მოთხრობილია ორთქლმავალუაგონსმეკეთებელი ქარხნის ძველი მუშის გიორგი ანთაძის საინტერესო ცხოვრება. ნარკვევი საინტერესოა უფრო იმით, რაც უშუალოდ გ. ანთაძეს შეეხება, რაც მისი ნამბობია, უფრო უღიშაძობა თვითონ ავტორის ლირიული ვადახვევები და ახალწლის დამის ხელოვნური ფონი. ნარკვევში, გ. ანთაძესთან ერთად, ეხედებით ძველ მუშას ზაკოშილიანის. აა, მისი ნამბობი მ. გორაკიზე: „— პო, ჩვენი ალექსი პეშკოვი, ჯერ ნელად იაიწყებდა: სადაც არის დაიგარგვიანებო ქარხნის ხალი, მერე თვალები აენთებოდა, მუშტიან ხელებს გამოიღო, თითქოს საბრძოლველად უნდა წავეიძღვესო და ხმაბლად იტყოდა: „და, უფრო მშველად ატყდეს ქარხნისა!“, ამ ნარკვევს ზაკოშილიანის მოგონებებიდან ვორკიზე, („მუშტიანი ხელებს“ გარდა) ერთი ნაკლები: სახელდობრ ის, რომ ყალბია. ყალბია არა ამით, არამედ ბათოსით და, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, „ამბის გაფორმებით“. ის, რომ მწერლები (მათზე დაწერილ მოგონებებსა და ნაწარმოებებს) თავიანთი რომანებისა და ლექსების ენით დაზარალებენ ძველი და გამტყუნებული ხერხი.

შედარებით მერე უშუალოდ და სისადავით არის დაწერილი ნარკვევი „დედის გული მღერის“, „არის ერთი საშლერა, რომელსაც ყველა ქალი მღერის. ამისათვის არც განსაკუთრებული სწენაა აუცილებელი, არც განსაკუთრებული ხმა. მას დედის გული ამბობს — ფაქიზი, თბილი და მოსიყვარულე დედის გული. აკანთან ერთად მოგვინდება და პერქვეშ დაირხევა ნარნახი, ტკბილი პანგები: „იყენა, ვარდო ნანა...“ ეს ნარკვევი, გარდა იმისა, რომ მართალია, იმითაც მოგვწონს, რომ მასში არ არის დაღვრული ლირიული ზომიერების ზღვარი. ნარკვევში მოთხრობილია მართალი ნაცვლამის სისარულზე და სევედაზე. სისარულზე იმიტომ, რომ იგი ცხრა შეილის დედაა, სევედაზე კი იმიტომ, რომ უფროსი ვაჟი უზბოუკ-

ვაჟა ჯალალანი, „კეთილი მაცნე“, საქ. კ ც-ის გამოცემლობა, 1962.

ვლოდ ჰყავს დაკარგული სამამულო ომში. არ ბრუნდება სიყარმის შვილი. „დღეა კი... კვლავ მხნედ არის, შინ მოუსვლელს ელოდება ცის-მარე დღით, დიდ ოჯახს თავს დასტრიალებს, ზრუნავს და უხმოდ ეღვრება შვილებს, უხმოდ უშვლებს მათ „იანანას“ დედის გული“.

კრებულში პატარა ნარკვევებია მოთავსებული, ზოგიერთი ორ ევრდს არ აღემატება. მაგალითად, „ვარდღერტლობის ზეიმი“ პატარა საეპიკურად წერია. მასში ნათქვამია, რომ მაისი ყვავილობის თვეა, რომ ყვავილები საქართველოში აღრეც იფურჩქნებოდნენ, მგვრამ ხალხი იტანებოდა, რომ ილია ამბობდა „მამული საყვარელი, შენ როსდა აფეხავდებიო“, რომ ახლა განაღებლობო, ბუნებასთან ერთად, ხალხიც ზეიმობს, მშვიდობიანად იღწვის შრომის ყველა ფორტზე... და ბოლოს ნაწყვეტი მთავრდება ლექსით... — ეს ყველაფერი კარგი, ექვი არავის ეპარება „ვარდღერტლობის ზეიმის“ ავტორის გულწრფელობაში, მგვრამ რატომ არის იგი, ნარკვევებისა და ნოველების წიგნში მოთავსებული.

„ახლენილი სიზმარი“ მოგვითხრობს თბილისელ და ერევნელ ჩარხმწებებელთა მეგობრობაზე. ნარკვევი განსაკუთრებული სიყვარულით არის დაწერილი. ავტორი ახერხებს დამაყვარებელი სიხვედრის შექმნას.

ჩვენი ახალგაზრდობის საინტერესო ცხოვრებაზე გვიამბობს ავტორი ნარკვევში „სიხარული“. კითხვობს ახალგაზრდა ცოლქმრის ცხოვრებაზე და სიხარული გიპურბოს: „რამდენი განმეუბანა, რა ოპტიმიზმი და სიუცხლის ტრფიალია ჩვენს აღმამინებში, როგორი შეუპოვარნი არიან ისინი სიძნელეების წინაშე და როგორ იმარყვებენ (აღმათ იმიტომ, რომ არასოდეს მარტონი არ არიან).

ნარკვევებში ზოგჯერ გვხვდებიან ცნობილი შეიღობები, ერთგან ავტორი ამბობს: „მეცხრამეტი კონსტრუქტორი სერგო კანდაიანი და ლიანა კვლავ ერთად ზაიან“ (გვ. 23), უნდა იყოს: „კვლავ ერთად სხედან“.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ვ. ჭალაიანის ნარკვევების შინაარსი მრავალფეროვანია, მათში ავტორს, მუშების გარდა, გამოყვანილი ჰყავს ჩვენი სახელოვანი კოლმეურნეები — აღხაზი მერჩიეები და გორელი მესიმინდები. საინტერესოა ნარკვევი „ეთილი მაცნე“. — საღიბი, სოფლის ფოსტალიონია, ხალხი მას ეთილ-მაცნეს ეძახის. საღიბს უყვარს თავისი პროფესია და ემაცნება. ერთი კია, ომის დროს მშორად აღინებდა მებობლებს, საღიბს ათი შვილი ჰყავს და ერთ მშვენიერ დღეს „პირველად დაარღვია თავისი ჩვეულებრივი წესი. დაეღო ფოსტას ხელი და სინამ სოფელში მოატარებდა, შინისავე გაეშურა. — მსპინძელი, სამახარობლო მერგება! — ჭიშკრიდანვე იძახოდა საღიბი და გაზეთს მოაფრიალებდა, — გპირი დედობა მომილოცავს, უღღეთ, გპირი დედობა“.

კრებულში ნარკვევების მთელი ციკლი ეძღვნება სამგორის სარწყავი სისტემის მშენებლობას. ნარკვევები დაწერილია მეტ-ნაკლები ოსტატობით, მგვრამ დღევანდელ მკითხველამდე მაინც მოაწვთ — სამგორის სარწყავი სისტემისა და თბილისის ზღვის შემქმნელთა ერთგვარობაში.

მიუხედავად იმისა, რომ ნარკვევები 1959 წლამდეა დაწერილი, კრებული, თავისი წარსული პათონით დღესაც არ კარგავს აქტუალობას.

ბ. ხარანაული

გოეთეს „ფაუსტის“ ახალი ქართული გამოცემა

გოეთეს „ფაუსტის“ თარგმნა უცხო ენაზე, უპირველეს ყოვლისა, იმ სიძნელესთანა დაკავშირებული, რასაც მისი ლექსით ფორმა იწვევს, ხოლო ლექსის ისე გადატანა სხვა ენაზე, რომ მიხილოებით მაინც იქნეს შენარჩუნებული ნაწარმოების ადვანტიური აზრი და არ დაიფლითოს მისი ეპოციურ-ესთეტიკური ქსოვილი. მხოლოდ რეალიტრადანა შესაძლებელი. ამას ისიც არათულებს, რომ „ფაუსტი“ მსოფლიო ლიტერატურის უღრმესი ძეგლია, ერთერთი ყველაზე ფილოსოფიური კახელებსა სიტყვაკაზმულ მწერლობაში და მისი ფილოსოფიური სიღრმის შენარჩუნებაც თარგმანში ისევ და ისევ მხოლოდ შეფარდებითაა შესაძლებელი.

„ფაუსტი“ დასტურდება უპირავე სხვადასხვა სტილური ელემენტით. ტრადიციის პირველ ნაწილში ერთმანეთს ენაცვლება ამოღებული-პათეტიკური და ბერლესკურ-კომიკური ტონები. ხალხური, გლეხური მეტყველებისა და ზემპირსტიციერების, აგრეთვე ლუთერის ბიბლიის ენაზე დაფუძნებულ სტილში ჩართულია წერლი ბიურგერობის, იმდროინდელი სწავლულების, სტუდენტების, ტლანქი თანამესურვების, კანცელარიის მოჭელებებისა და სხვათა „ეარგონი“. პირველი ნაწილის რამდენიმე ყოფით-ქანრულ რეალისტრობას, გრძობადობასა და ხელშესახებ კონკრეტულობას უპირისპირდება და ერთგვარად „სსნის“ (ფილოსოფიური „მონანის“—Aufheben-ის გაგებით) —

მეორე ნაწილის ფილოსოფიურ-„განყენებულს“, დაკრისტალებული და კონცენტრირებული სიმბოლოებობა, რაც ოდნავადაც არ ენებს რელიგიაში. პირველი ნაწილის განრულ სურათებს მოჰყვება მეორე ნაწილის თითქმის აფორისტული, ფორმულურად სახით მოწოდებულ, კონდენსირებული კონტრენტული სინამდვილისა, რაც სიუჟეტურ საწყისს მთლიანად არ გამოირიცხავს. პირველი ნაწილის „ვალპურგის ღამის“ უჩვეულოდ „უწმინაურებას“ და „ბუნებრიობას“, „აბათილებს“ მეორე ნაწილის „კლასიკური ვალპურგის ღამის“ „ამაღლებულობას“ და „იმპოზანტობას“. პირველი ნაწილის მტრმუნდ-ღრანვისეულ ვენებიანობას და მგზნებარებას, „აწყვეტილობას“ და ფორიალს ცელის მეორე ნაწილის კლასიკური სიბრძნე, უმფოთველობა და განადიდებულობა. აქ ფორმა შესაბამისია შინაარსისა: ფაუსტი სუბიექტივიზმისა და ინდივიდუალიზმიდან, ძირითადად პირადი ბედნიერება და ტკბობის ძებნიდან გადადის საზოგადოებრიობის, სოციალურობის, მოქმედებას-საქმიანობის („საქმიანობა“ — არა ვიწროდ უტოლარისტული გაგებით), კოლექტივიზმისა და ჰუმანიზმის გზაზე.

„ფაუსტის“ პირველი სრული ქართული თარგმანი, როგორც ცნობილია, ეკუთვნის მეტრე მირიანაშვილის, რაც 1908 წელს გამოაქვეყნა კიდეც და ამჟამად ბიბლიოგრაფიულ ინიციატივას წარმოადგენს. არსებობს „ფაუსტის“ ცალკეული ადგილებისა და სცენების თარგმანის უამრავი ცდა, რაც ერთგვარად ნიადაგის მომზადების როლს ასრულებდა. 1927 წელს დავით ონიანაშვილმა გამოაქვეყნა „ფაუსტის“ პირველი ნაწილის საკეთარი თარგმანი. მას თარგმნილი ჰქონდა, მაგრამ გამოუქვეყნებელი დარჩა. ტრაგედიის მეორე ნაწილიც.

გასულ 1962 წელს ოთარ ჟინორიამ და დავით ლაშქრაძემ განახორციელეს ონიანაშვილისეული სრული თარგმანის აკადემიური გამოცემა. თარგმანი ვრცელი წინასიტყვიანობა წაუშლდარა ოთარ ჟინორიამ და, დ. ლაშქრაძესთან ერთად, დაწვრილებითი კომენტარებზე დაურთო. წინასწარვე უნდა აღინიშნოს, გამოცემისთვისა და რედაქტორებში. მიერ „ფაუსტის“ ქართული ტექსტის რედაქტირებისა და დიდგენა-დაშუშავებისათვის ვაწუფელია დიდი შრომა, მათ უამრავი შესწორება და კორექტივი შეიტანეს ადრინდელ ტექსტში და მოგონათ ადგილობა თუ პასაჟის პოეტური გამართებისათვის ახალგაზრდა ქართველი პოეტებიც მოიხვედრეს.

განსვენებული დავით ონიანაშვილის ქართული თარგმანი მეტწილად აღქმადურად გადმოსცემს ორიგინალის აზრს, იდეურ შინაარსსა და, ასე თუ ისე, მიაბლოებით მაინც ახდენს დედნის მხატვრულ-ესთეტიკურ თავისებურებათა რეპროდუცირებას. ქართულ თარგმანში ერთგვა-

რად მაინც შენარჩუნებულია „ფაუსტის“ სიფთაცული მრავალფეროვნება („წინასიტყვიანობა“, ქართული საღმრესო ფორმების ფარგლებში).

კარგადაა თარგმნილი, ზემო აზრით, „მიძღვნა“, შედარებით სუსტია „პროლოგი თეატრში“ (აქ თარგმანის ლექსი მეტრულად მდარეა და არბილად რომ ვთქვათ, საკმაოდ ჩამორჩება თანამედროვე ქართული ევრსიფიკაციის საფარს დონეს). რიგანადაა შესრულებული „პროლოგი ცეში“ (ზოგიერთი ადგილის გამოკლებით). აქველზე კარგად, ალბათ, პირველი ნაწილის „ვალპურგის ღამის“ თარგმანი. ჩინებულადაა გადმოტანილი ამ სცენისათვის დამახასიათებელი თავისებური სატრაგედიო, „მადღარო“, ტლანჭი ჰუმორი და სიტუაციითა ბერლესეულობა. ამ სცენაშივე შესანიშნავადაა გადმოტანილი მოხუცე ქაჯისა და მეფისტოფელის გასაუბრება. კარგია ტრაგედიის პირველი ნაწილშივე „ტაბის“ სცენა.

დაახლოებით იგივე შეიძლება ითქვას ტრაგედიის მეორე ნაწილზეც: აქაც მეტი წარმატებით შენარჩუნებულია დედნის აზრი, იდეურ-ფილოსოფიური სიმდიდრე და შედარებით ნაკლები ეფექტით რუმორულეტირებულია ნაწარმოების მხატვრულ-ესთეტიკური და ემოციურ-მუსიკალური ღირსებები. ტრაგედიის მეორე ნაწილში ყველაზე კარგადაა თარგმნილი ბოლო სცენა — „მთიანი ადგილი, ტყე, კლდეები, უღამბო“. შესანიშნავადაა გადმოტანილი ამ სცენისათვის ნიშანდობლივი ჰიმნური ლადადისის გრანდიოზული საზეიმო განწყობილება, მაგრამ, სამაგიეროდ, ძალიან სუსტადაა შესრულებული შესაბამისი მოქმედების სცენა, რომელი სათაურია „ციხე დარბაზის შინაწილი, მორთული შუა საუკუნეთა ფანტასტიკური სურათებით“. ამ სცენაში ზოგიერთი ადგილი ოდნავადაც ვერ სცადება ხელხური მთქმელებს შვირების ვერსიფიკაციულ დონეს.

წინასწარ შეენიშნავ: გამოცემლობისა და რედაქტირების, ოთ. ჟინორიასა და დ. ლაშქრაძის შრომისა, და ზოგიერთი ახალგაზრდა ქართველი პოეტის „თანამემამულეების“ შედეგად ზვეს წინაშეა გოეთეს „ფაუსტის“ თარგმანი, რომელიც ახალ, უფრო მაღალ საფეხურს წარმოადგენს ბ. მირიანაშვილის პირველ ცდასთან შედარებით.

შევეცდები რედაქტორებს და გამოცემლებს აგრეთვე კითხვებზე საზოგადოებას ჩემი შენიშვნები გაუზიარო.

შენიშვნები ჩამდენიმე ჯგუფად დავეყავი. პირველი ჯგუფს შენიშვნები ეხება აზრობრივი ხასიათის შეცდომებსა და ლაფსუსებს, ამავე ჯგუფში გაერთიანდა შედარებით მცირერიცხოვანი შენიშვნები, რომელნიც იმას მიუთითებენ, რომ ზოგიერთი ადგილი ონიანაშვილის ადრინდელ

(1927 წ.) თარგმანში სწორად იყო გაცემული და თარგმნილი, მაგრამ ახალ თარგმანში რედაქტორებს შეეცდომით „გაუსწორებიათ“. მეორე ქვეფურცელი თავი მოიყარა იმ შენიშვნებში, რომელნიც „ფაუსტის“ ქართული გამოცემის მხატვრული-თეატრალური სავსებებით სურდა, თანამედროვე ქართული ეკრანიფიკაციის დონისთვის შემუშავებულ ადგილებს ეხებოდა. აქვე ვამაბიჯებთ რედაქტორების ყურადღებას განსაკუთრებით პრიმიტიულ, მიუტევებელ რითმებზე და ბოლოს, შესამე ქვეფურცელში შენიშვნები, თარგმანის ბოლოში დართული კომენტარების ზოგიერთ ნაყლს რომ აღნიშნავენ. რასაკვირველია, ტექნიკური მიზეზების გამო, წერილში შენიშვნების მხოლოდ მცირე ნაწილს აღვსტავა ხერხდება.

მოთვარანგელოსის სახელი არის არა მიხეილი, არამედ მიქელი; მიქელ მოთვარანგელოსი (გვ. 99), ასე ამბობენ ქართულად.

ამჟამად ცუდადაა თარგმნილი ფაუსტის პირველ მონოლოგში ცნობილი სტრიქონები:

**Daß ich erkenne. Was die Welt.
Im Innersten zusammenhält.**

მახლობებითი პროზაული თარგმანი ამ სტრიქონების ასეთი იქნება: — რომ შევიძინეო ის, რაც სამყაროს შინაგანად მთლიანს ინარჩუნებს, რაც სამყაროსას არ აძლევს სამყაროს დაიშლის, დიდარღვეს, ე. ი., რომ შევიძინეო ის იდეა, რაც სამყაროს ამთლიანებს.

თარგმანში კი ვკითხულობთ:

„რომ შევიძინეო სამყაროს გული ვიხილო მისი მოქმედნი ძალნი, ფარული ზრახვით ერთად შეკრული...“

(გვ. 106)

თარგმანში დედნის აზრი აშკარად გაღარბებული და გამარტივებულია. სტრიქონებს შორის ჩაუხედებელი თავისებური ინტელექტუალურ-სულიერი ძალა იქ უცალოდაა გამჭრალი.

მიწის სული ეუბნება ფაუსტს, რომ შენ მსგავსი, ბადალი ხარ იმ სულის, რომელსაც მიწველები და არა ჩემიო — და ამის შემდეგ მიწის სული ქრება. ამას მოჰყვება გოეთეს რემარკა: „Faust (Zusammenstürzend). რაც ნიშნავს — ფაუსტი (ეცემა) — ქართულ თარგმანში კი ვკითხულობთ: „ფაუსტი (იღვლებით)“ (გვ. 110). რედაქტორებს უნდა ვაუსწორებიათ ეს შეცდომა. (იხ. ამასთან დაკავშირებით Th Friedrich — L. J. Scheithauer Goethes Faust, erläutert. Vierte, umgearbeitete und erweiterte Auflage, Reclam — Leipzig, S. 18).

ფაუსტისა და ვაგნერის პირველ სუბარში ფაუსტი ერთგან ამბობს: „Wer darf das Kind beim rechten Namen nennen? თარგმანში ეს პირდაპირაა გაცემული: „ვინდა შეარქმევს ყრმის მის ნამდვილ კუმპარტ სა-

ხელს?“ (გვ. 113). ქართულად ტექსტში ნიშნავს, უაზრობა; გერმანულ ენაში კი ეს იდიომური გამოთქმაა და ნიშნავს: საგნისთვის ნამდვილ სახელის ჯიღებას.

ქალაქკარგი გლეხების დღესასწაულში მონაწილეობენ ფაუსტი და ვაგნერი. მოხუცი გლეხი ეუბნება ფაუსტს, რომ, როცა კრიანიანა იყო: „Jhr gingt in jedes Krankenhaus რაც ნიშნავს: თქვენ შედიოდით ყოველ სახლში, სადაც კი ავადმყოფი იყო. ქართულად კი თარგმნილია:

„ქერ კიდევ ნორჩი, სწულთ ნუგეშად, საავადმყოფოს ესტუმრებოდით“ (გვ. 127).

აქ საავადმყოფო კი არ იფიქსირება, არამედ ავადმყოფის სახლი. ვეღვაფერს რომ თავი დავანებოთ, ვანა რამდენი საავადმყოფო იქნებოდა შუასაუკუნეების ამ პატარა სოფელში? დედანში ხომ სწერია „in jedes Krankenhaus“.

ფაუსტისა და მეფისტოფელის ნამდვიის პირობის ფრაგმენტი — „Verweile doch, du bist so schön“. ქართულად ასეა თარგმნილი: „რა ლამაზი ხარ! ოდნავ შეჩერდი“ (გვ. 152). „ოდნავ“ აზრს ცულის, რადგან სწორედ ეს „ოდნავ“ არ იფიქსირება აქ. ფაუსტი ასეთ პირობას აყენებს, თუ მე კმაყოფილი ვიქნეი საერთოდ და წამს ეუბნახარ, შეჩერდი, რა მშვენიერი ხარო, მაშინ შენ ნიძლავს მოიგებო. მაშასადამე, აქ ლამაზაია წამს არა ოდნავ, არამედ საერთოდ შეჩერებაზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში ნიძლავს აზრი ეკარგება. თუ ფაუსტი მხოლოდ იგებოთ, მხოლოდ ოდნავ დაკმაყოფილდება, მაშინ რა საუფქლოთ უნდა გახდეს იგი ჯოჯოხეთის „კერძი“ და მაშინ რატომ უნდა ლატებს ის თავის მრწამსს?!

Eritis sicut და ა. შ. - ბიბლიაში გველის ეს ნათქვამი ევას მიმართ ქართული ბიბლიის შესაბამისი ადგილით უნდა გადმოვიღოთ — „და იფიქსირე ვითარცა ღმერთი, მეცნიერ კეთილისა და ბოროტისა“, და არა საკუთარი სიტყვებით, რომელთაც მოჩვენებითი არქაული იგრი აქვთ: „და უწყობდეთ, ვითარცა ღმერთთან, სიყუთ და ბოროტება“ (გვ. 165).

დედაშობა: „Du ahnungsvoller Engel du!“ რაც ნიშნავს: — შე ვეკვირვარ ანგელოსო, ანდა წინათვარებით აღსაყვან ანგელოსო. ქართულად თარგმნილია: „ო, ანგელოსო! გრძნობოთ სავსე ხარ!“ (გვ. 238). დედნის აზრი მთლად შეცვლილია და ამიტომ წინა რეპლიკასა და ამ რეპლიკას შორის ლოგიკური კავშირი დარღვეულია.

მეფისტოფელი ეუბნება ფაუსტს გრეტქენზე: ის (გრეტქენი, ნ. კ.) გრძნობს, რომ მე აშკარად ბოროტი სული ვარ ან იქნებ სულაც თვით ეშმაკი — ქართულ თარგმანში:

„შავს ვენოსი ვენიერ აღბო,
ან იქნებ შამჩნევს ეშაქის სახეს“ (გვ. 240).

„Genie“, აქნიწავს სულს, ბოროტ სულს და
არა გენოსს (იხ. Friedrich—Scheithauer, s.
308).

დედნის *Wisse noch liegt auf der Stadt
Blutschuld von deiner Hand* — არასწორა-
და გაგებული ქართულ თარგმანში. უნდა
იყოს მკვლევი ქალაქში ჯერ კიდევ კა-
ნონგარეშეა გამოცხადებული, ე. ი. შას
სიცილილი აქვს მისჯილი დაუსწრებლად,
გასამართლებს გარეშე. ვინორია თარგ-
მნის, უკეთ უცვლელად სტიციებს ონიანეი-
ლის თარგმანს (სხვათაშორის, „ფაუსტის“ პირ-
ველი ნაწილის ერთ-ერთი სცენა „ღრუბლიანი
დღე“, რომელიც პროზითა დაწერილი, ოთ. ვი-
ნორიას უთარგმნია) — „მთელი ქალაქი შენ
ვაბრახებს სისხლის დანთხევას“ (გვ. 280) არაა
სწორი. მთელმა ქალაქმა არ იცის, ვინაა მკვლე-
ლი.

„Altväterisch“ (მეორე ნაწილი, II მოქ.
დასაწყისი) „თავის შამის“ კი არაა (გვ. 368),
არამედ შამა-შამისეული, ძველის-ძველი, წინა-
ბრძოლავან ნამეგვიდრევი (ლაპარაკია საწოლზე,
რომელზედაც ფაუსტი წევს).

„შორბალეზით როგორც ფუქსი, ბეერჯერ
გოყავ აქ მე უწინ“ ამბობს ქართულ თარგმანში
ბაკალავრი (გვ. 373). აქ ორი შეუსაბამობაა:
ჯერ ერთი, „ფუქსი“ არაფერს ეუბნება ქართ-
ველ მკითხველს; უნდა იყოს: დამწყები, ახლ-
ბედა სტუდენტი; ამის გარდა, ეს ბაკალავრი აქ
შხოლოდ ერთბელ იყო, როცა ესაუბრა ფაუს-
ტის ქუჩაში გამოწყობილ მეფისტოს, და არა
„ბეერჯერ“, როგორც ეს ქართულ თარგმანშია.
დედნშია: მეფისტო ეუბნება ბაკალავრს:

„Ganz resolut und wacker schet ihr aus;
Kommt nur nicht absolut nach Hans“

აქ კომენტატორები ხედავენ: ზოგნი ფიტებს ფი-
ლოსოფიის (სუბიექტური იდეალიზმის) დაცი-
ნას, ზოგნი — აბსოლუტის მეტაფიზიკის განქი-
კებას, აბსოლუტისა, რომელიც საერთოდ არა-
ფრთი არაა გაპირობებულ-განსაზღვრელი; ზო-
გიერთები კი აქ იტულევენ გოეთესდროინდელ
მეცნიერებაზე სატირას, მეცნიერებაზე, რომე-
ლიც თეოზიას ისე აწუნებდა, რომ ცდას, გამო-
ციდილებას, პრაქტიკას არავითარ ანგარიშს არ
უწევდა, ეს იდეალი პროზაულად დაახლოებით
ასე შეიძლება თარგმნოს: — ერთობ თვდაჯე-
რებულად და თამამად გამოიყურებით, მაგრამ
ნურც იმას იტყობენ, რომ თითქმის არაფრით
არ ხართ გაპირობებული. — ქართულ თარგმან-
ში კი აზრი შეტრსმეტად ძველ გასაგებია; ყო-
ველ შემთხვევაში, დედნის აზრი აშკარად შეც-
ვლილია: „მოურიდალი, კადნიერი გავქვთ ეგ
ფერი,

ნუ დაბრუნდებთ ოლონდ სახლში მთლად
ცაიელი“ (გვ. 374).

საოცრად არაფელსტიანებურია ქართული თარ-

გმანის შემდეგი სტრიქონები: *„...
რებს სულ სახლში ჯდომა, მეცნიერებას
სიბილი, ზტონა“* (გვ. 404). ეუბნება ქირონი
შანტოს. დედნშია: — შენ თუ უშფოთვლად
ხარ დაყუდნებული, მე მიხარია კიღით-კიღემდე
ქვეყნის შემოვლა — არი დაახლოებით ესაა.
ქირონი ბრძენი ცენტრარია, ცენტრატა შორის
უბრძენის, მცოდნე მედიცინისა, მუსიკისი,
ასტრონომი, შემწე და აღმზრდელი ჰერკულესი-
სა, ესკულაპისა, იაზონისა, აქილევისა და სხვა
და სხვათა; ასე რომ მასზე არ ითქმის: „სიბი-
ლი და ზტონა“ მისწონსო.

დედნშია: *„Du drohst ewig Unveraltete
Dreinaemig—Dreigestaltete.“*

ანაწაკარა მიმართავს ჰეკატეს, რომელიც
იფლებოდა მთვარის ქალმერთად, ცხებ ლე-
ნად იწოდებულ, მიწაზე დიანად, ქვესკნელში
კი ჰეკატედ ანუ პროზერპინად. ქართულად
დედნის აზრი დაახლოებით ასე უნდა ითარგ-
მნოს: შენ, შარად უბრტებელი, სამახებლიანო
და სამფორპიანო — ქართულ თარგმანში კი
ვკითხვობთ „შენ შარად ნორბო და ახალგა-
რდაც, სამპიროვანო, სამად ცილავე...“ (გვ. 420).
ჯერ ერთი, „სამად ცილავე“ გუფგებარია; ამის
გარდა, სამპიროვანი ქრისტიანოლო ომერთია,
ხოლო ბერძენი ქალმერთი სამპიროვანი ვერ
იქნება.

„რატომ ღუმხარ შხიარული
და საქმელს შირს არ აკარებ?“ (გვ. 548).

ეუბნება ბავჯიდ მგზავრს. „შხიარული“ აქ აშ-
კარად ზედმეტია: მგზავრი არავითარ შხიარ-
ულმას არ აძლავენებს, შეგრამ მთარგმნელს ეს
რითმისათვის დასჭირდა (შხიარული — სასწიუ-
ლი).

როცა ანგელოსები ფაუსტის სულს ცაში აი-
ტაციებენ, ბოლშაპირველი მეფისტოფელი ამ-
ბობს: „Unmündiges Volk, du hast mich
überrascht“. რაც ნიწნავს: — ბოლგო, თქვენ
საბტად დამტოვეთ, ე. ი. მომბატყვეთ, გა-
მიცერეთ, ქართულ თარგმანშია: ო, უსუ-
სუნრო, მომბატყვეთ, როგორცა ვეხდავ?“
(გვ. 570). მეფისტოფელი ასე ულოგავოდ არ
იმსჯელბდა: უსუსუნრი როგორღა არიან, თუ
თელი ეშაქიკი კი გააცურეს! მეფისტოფელს
ბოლშა იმის გამო აღჩრობს, რომ ანგელოსები
მის თვალში უსაკონი, ახალგაზრდები, უშწი-
ფარნი არიან და ბრაზობს, შამეუმშია როგორ
შესძლეს ჩემი მოტყუებაო.

დ. ონიანეილს სწორად ჰქონდა თარგმნილი
და რედატორებს შეცდომით „გაუსწორე-
ბით“; ეცნერი ამბობს: „Ach, wenn man so in
sein Museum gebannt ist!... Museum“ აქ
სწავლულის კაბინეტი იტულისშეხვა და ასეც
ჰქონდა გაგებული მთარგმნელს. „ფაუსტის“ პი-
რველი ნაწილის ადრინდელ გამოცემაში ვკით-
ხვლობთ: „ეჰ, ვინც ყოველთვის ზის კაბინეტ-
ში“ (გვ. 35), რედატორები ასწორებენ: „ეჰ,
მე ხომ მუღამ ვარ მუზეუმში“ (გვ. 111). ჰემა-

ნისტებისა და ბაროკოს პერიოდის სწავლულების ახალ-ათანურში Museum-ი ნიშნავდა კომენტარს, სწავლულის სამეწიო ოთახს, მართალია, კომენტარებში ეს ასეცაა ახსნილი, მაგრამ რა სპირობა იყო ქართულ თარგმანში ახალათონურისათვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ტერმინის უცვლელი გადმოტანა!

დღევანდელ „Ich weiß mich trefflich mit der Polizei Doch mit dem Bluthann schlecht mit h abzufinden“.

აღრიხთველ გამოცემაში ვითხვლობთ: „პოლიციისთან თუმცა კარგად ვარ, მაგრამ ლეიონურ შეჯვარს მუდამ ვაფერხებ“ (გვ. 201). ახალ გამოცემაში ეს ადგილი „ვასწოვებელია“: „პოლიციასთან თუმცა კარგად ვარ, მაგრამ სისხლის ვეღას მაინც გავფერხებ.“ (გვ. 248) Bluthann — სწოვად ლეიონურ, ასევეგრა (იხ. Friedrich-Scheithauer S. 209).

დღევანდელ გვ. თხვლობთ: Nun sind wir schon wieder an der Gr-nze unseres Witzes...“

ოთ. ჭინორია თარგმნის (როგორც აღნიშნეთ, „ღრუბლიანი დღის“ სცენა ხელახლა თარგმნა ოთ. ჭინორიამ); „ჩვენ ისევ გონებაშეხილობის იმ საზღვართან ვართ...“ (გვ. 279) დ. ონიანუელს თარგმნილი ჰქონდა — „ჩვენმა გონების სიმბავილემ შიდაწილა იმ საზღვარს...“ (გვ. 238). ამ შემთხვევაში ონიანუელის თარგმანი უფრო სწორად ვაღმოცემს დედნის აზრს, მართლაც, Witz თანამედროვე გერმანულში გონებაშეხილობას ნიშნავს, მაგრამ ამ კონტექსტში კუთვნილობა არაფერ შედის. ს. გვ. ს. ა., რომ Witz XVIII საუკუნემდე „გონიერების“, „საზრისის“, „განსჯის“ (Verstand) ინ. სცენდება გეონდა, საინტერესია, რომ ცნობილ ლექსიკოგრაფს პერმან ბაუტს თარგმნა „Deutsches Wörterbuch-ში სწორედ ამის მავალიად ზუსტად ეს ადგილი მოაქვს გოეთეს „ფუნტლან“ და აღნიშნავს, რომ აქ Witz უნდა გავგვით როგორც „განსჯა“, „გონიერება“ და არა „გონებაშეხილობა“; მაშასადამე, ამ ადგილს სწორი თარგმანი იქნება: „ჩვენ გონიერების (განსჯის) იმ ზღვარს შიდაწილეთ...“

ახლა შევეცდები მკითხველის ყურადღება მავაქციო „ფუნტლან“ ქართული თარგმანის ზოგიერთ მხატვრულად და პოეტურად სუსტ ადგილს. „და თითქმის გული აღის და ჩაღის...“ (გვ. 238); „ნეთუ ვერახდროს ვერ ვიხილავ შე ისეთ საათს“, (გვ. 238); „ჩემი სავატრა ვასინჯეთ კარგად! აქ თქვენ იხილავთ სხვადასხვა გიშის“ (გვ. 264). სხვადასხვა გიშის საქონელია, არ ამბობენ. ჭინი სულადი არსებებს შიშართ იხმარება; „და ირგვლივ დგას საოცარი სივრცის გემო“ (გვ. 296), საოცრად არავითარსებურს სანება; რთობისათვის დასჭირდა მოარგმელს (ჭემით-გემო); „თუმცა არ სჩივან მხარელები რამ სანოვავის ვერ ნაკლებობას...“ (გვ. 301),

„და მაგიდაზე ჩვენ მოგვაქვს პური, ღუმელში შემწულია წინდაწინ ისიც“ (გვ. 317). „სიხარული ზრთბაა! აზრი ისაა, რომ ამ პურში ფულია მოგვაღებდელი; სხვანაირად უნდა თქმულიყო; პირდაპირაა თარგმნილი, სიტყვისაღმცეით. „შე უკვე ვიცი, თუ რაც სწავრობა — და ნახე გვგმა თუ არ ჩაწყოს“ (გვ. 302). კანტორის მეტყველება ასეთი არ შეიძლება იყოს: „არა, ასეთი ლაპარაკი არ მოდის ჩვენში!“ (გვ. 302). — ჩვენში არ მოდის — ამ მნიშვნელობით ქარგონია და ლედანში კანტორი ქარგონს არ იყენებს. „და ფეხისგული დაუწყებთ ვაილს, ანდა მუხლები — უსახსრობასა“ (გვ. 305); „და ვინც სისწულეს ელის რასმე — ჰქონდეს რწმენანი“ (გვ. 308). რწმენანი რითმისათვისა მოტანილი: მტკვანი — რწმენანი, რწმენას მრავლობითი რიცხვი არ აქვს. „და ვაღვიხალოთ სუცველამ ერთმად ჩვენ კარნავალი აქ დღი ლხენის“ (გვ. 308). კარნავალის ერთ ზმად ვაღახდა, — რაა? „და რაც სხვის ხელში იყო პურიობილი, ჩემთვის ნავავი იყო გომობილი“ (გვ. 474); „უკვლას ჭიხვებს ვებრებდი მაზად შე და ყველა სიკერი თვალთ გაულანდე“ (გვ. 474);

თარგმანში ეხვლებით პრიმტიულ, თანამედროვე ქართული ევრასტიკისათვის შეუფერხებელ რითმებს. დავახსენებ მხოლოდ ზოგიერთს: გამცემა — მომცემი (გვ. 122); კითხვებით — შეგუკითხვებით (გვ. 163), ვარჩით — ამოვიჩით (გვ. 168); ძვირსა-ჭიშისა (გვ. 264), მოღის-გამოღის (გვ. 275); არსი-აწი (გვ. 417); მოყვანულად-მოყვარულად (გვ. 426); აწი-ჭაქვით (გვ. 481); ყველა-ჩვენა (გვ. 481); ჩემი-ჩვენი (გვ. 488) და სხვ. და სხვ.

რამდენიმე შენიშვნა მინდა გამოთქვა აგრეთვე კომენტარების შესახებაც. უნდა ითქვას, რომ კომენტარები საერთოდ კარგადაა შედგენილი, გათვალისწინებულია ფაქტოლოგიის თანამედროვე მდგომარეობა, მაგრამ მაინც შეინიშნება რამდენიმე ხარვეზი თუ ლაღსუბი.

განმარტებული უნდა იყოს, თუ რას ნიშნავს ფროში, ბრანდერი და ა. შ. („აუფერხის სარდაფი“), ეს ზომ ზედმეტი სტუდენტური სახელდება, ე. წ. Biernamen. ფროში პირველი სემესტრის სტუდენტია, ახალბედა, დაახლოებით იგივე ფუქსია, ბრანდერი კი მეორე სემესტრის სტუდენტია და ა. შ.

პეტერ სევენცის შესახებ დაბრთული კომენტარი (გვ. 622) საკმარისი და სრული არ ჩანს. „შექმირის კომედია“ ზადუღლის ღამის სიზმარი“ მოთარგმნა მხარბული ფარსით — „სიზიმე და ტისზე“, რომელსაც თევზების სასახლეში ათენელ მოყვარულ-ხელოსანთა მონაწილეობით დგამს რეჟისორი პეტერ კვენცი. მისი სხელი დამახინჯეს, პეტერ სევენცად აქციეს გერმანული კომედიანტებმა, რომლებიც უკვე XVI საუკუნეში დამადნენ შექსპარს.“ სავსე ისაა, რომ XVII საუკუნე გერმანულ მწერალს, ანდრეას გრიფიუსს ჰქონდა კომედია „Absurda

Comica, oder Herrpeter Souentz, რომელიც წარმოადგენს შექსპირის კომედიის ინტერმედიის ვარიანტს (ხელისნები დგამენ პიესას ანტიკურ საუფრებზე — პირამუსა და ტინბეს შესახებ; და არა „პირამუს“ (როგორც კომენტარებში). ვარიულობენ, გრიფიუსი არ იცნობდა საერთოდ შექსპირს და, კერძოდ, მის ამ კომედიასაც და ეს საუფრებო გერმანიაში ინგლისელმა მსახიობებმა შეიტანეს, რაც გრიფიუსმა, ალბათ, სცენაზე გააცნო, „ფაუსტში“ გრიფიუსის პეტერ სკვენცი იგულისხმება და არა შექსპირისა. გრიფიუსმა, როგორც ცნობილია, თავის პიესაში გააძლიერა ფარსის ელემენტი და გროტესკული ნატურალიზმი, რაც სწორედ მეფისტოფელს მიიზიდავდა. დამახასიათებელია, რომ Friedrich-Scheithauer-ის ცნობილ კომენტარებში პეტერ სკვენციან დაკავშირებით მხოლოდ გრიფიუსის პიესაა ნახსენები. (იხ. Friedrich-Scheithauer, 272, 340).

და ბოლოს, მინდა შევხატო ზოგიერთ მეტრისმეტად უსიამოვნო კომენტარულ შეცდომებზე, რომელთა გასწორება მეორე გამოცემისას აუცილებელია. მაგ., „ტრაქანას“ ნაცვლად თარგმანშია „ტრაქანა“ (გვ. 271). „გაქრობა“-ს ნაცვლად — „გაქრობა“ (გვ. 502). ცნობილი, ჩვენს მიერ არა ერთხელ ნახსენები „ფაუსტის“ კომენტატორი Th. Friedrich — კომენტარებში Fis-her-ად გვხვდებით (გვ. 583). „ხალხურ წიგნში“ ფაუსტის ძალს ჰქვია „პრესტიგიარი“ და არა „პრესტიგარი“ (გვ. 591), როგორც კომენტარებშია. კომენტარებში „არა მასპების“ ნაცვლად ვხვდებით „პრისპების“ (გვ. 612). „ფარსალის ველებს“ ნაცვლად „ფარსადის ველებს“ (გვ. 612).

დღეაღმია: „Ci devant Genius der Zeit“ რაც ნიშნავს — ყოფილი დროის გენია — საქმე ისაა, რომ ავეჯტრ ჰენინგსი სცემდა ძვრნალს „დროის გენიას“, ჰენინგსი გოეთესა და შილერის მოწინააღმდეგე იყო. აქ გოეთე დასაცინის ჰენინგსს და პერსონაჟად გამოჰყავს „დროის გენია“, რაც ჰენინგსზე მიანიშნებს წარმოადგენს (იხ. Friedrich-Scheithauer, 312). თარგმანში კი ეს შილერ დაკარგულა. აქ ამოვარდნილია შილერის სიტყვა „დროის“ და დარჩენილია Ci devant Genius (გვ. 274), რაც აზრს ცულის და გაუგებრობას ბადებს. იგივე მეორედ კომენტარებშიც (გვ. 603). როგორც აღენიშნეთ, თარგმანს წინ უძღვის ოთ. ჯანორიას ვრცელი კრიტიკული ნარკვევი, რომელშიც ავტორი ცდილობს, ერთი მხრით, შილერის და სრულად გვიჩვენოს გოეთეს მსოფლმხედველობრივი და შემოქმედებითი განვითარება და, მეორე მხრით, გოეთეს შემოქმედებითი განვითარების საერთო ფონზე დაწვრილებით გააანალიზოს „ფაუსტი“.

წინასწარ უნდა აღინიშნოს, ო. ჯანორიამ უკვე კარგა ხანია თავისი შრომების სერიამში

გერმანული კლასიკური ლიტერატურისა და კერძოდ, გოეთეს შესახებ მეტად საინტერესო ნიუტეცია განავითარა, რაც უკარგობა დეკორატიული გერმანიისა და საბჭოთა გოეთელოგიის უახლოეს მონაპოვრებს, და თავისი ამ კონცეფციის მიხედვით აღიგებს იგი აქაც გოეთეს შემოქმედებასა და „ფაუსტის“ იდეურ შინაარსს.

ოთ. ჯანორიას მიხედვით, „შტურმ უნდ დრანგი“ გერმანული განმანათლებლობის კრიზისის წარმოადგენს. მისი აზრით, გერმანული განმანათლებლური იდეოლოგიისათვის ნიშანდობლივი წინააღმდეგობრიობა მესამე-მეოთხეულობის ელიტებსა „შტურმ უნდ დრანგის“ მომხრეებში. მართალია, „შტურმერებმა“ ბევრი რამ თვისობრივად ახალი შესძინეს გერმანულ განმანათლებლურ ლიტერატურას (ფეოდალიზმის სოციალური კრიტიკის საშუალებად, რაციონალიზმის განვითარებული ტიპიზაციის სასაყვედურად გრძობა-ინდივიდუალის წინა პლანზე წამოწევა და ა. შ.), მაგრამ მათი თავისებულებით იდეალი უაღრესი აბსტრაქტიულობითა და გაურკვევლობით ხასიათდებოდა და ყოველგვარა სოციალური წესებისა და კანონების უარყოფელი ინდივიდუალიზმის სახეს იღებდა, რის გამოც „შტურმერებმა“ წვრილბუნებრივი ანარქიზმის თავისებურ წარმომადგენლებად იქცეოდნენ. შტურმერულ „გრძობის რეალიზმს“ მსუქავს ძლიერი ირრაციონალიზმის სუბიექტივისტიკური ტენდენცია, რაც „შტურმ უნდ დრანგის“ მიმდინარეობას „პრერომანტიკულ“ ხასიათს სძენს.

ოთ. ჯანორია უარყოფს „შტურმ უნდ დრანგის“ რევოლუციურობას და აღნიშნავს, რომ მისი უკიდურესი ასოციალური ინდივიდუალიზმი და სუბიექტივიზმი ამ მიმართულების თითქმის ყველა პოპულარ მხარეს აფასებდნენ.

გოეთეს შემოქმედება აღმავალი ხაზით ეთარგმნება, აქ შევლევარი უპირისუპირდება -მ გერმანობებს, რომელთაც მიანიშნავს, რომ „შტურმ უნდ დრანგის“ შემდეგ გოეთემ შემოქმედებითი დაღმსვლა თუ უკუსვლა განიცადა, რადგან უარი თქვა აღიარებულ კამპრობოვებასა და რადიკალიზმზე. აღნიშნულ კრიტიკულ ნარკვევში ნახვედებია, რომ ასეთ მტკიცებას აბსურდამდე მივყავართ. გოეთემ დასძლია „შტიურმერული“ ინდივიდუალიზმი, ასოციალურობა, „ანარქიზმი“ და შექმნა სოციალური უტოპიის გენიოსური სურათი. მაჩაალია, მოწოდებულ გოეთეს იყო პოლიტიკურმა რადიკალიზმმა და აბსტრაქტიულობა პროტესტანტიზმში, მაგრამ ამ თავითვე ყოველივე ეს გაუფასურებელი, ძალგამოცლილი და არაქმედითი იყო სწორედ უკიდურესი ინდივიდუალიზმისა და თავისებური ეგოცენტრიზმის გამო, რაც შტიურმერებს ახასიათებდათ. მოწოდებული გოეთეს ჰუმანიზმი ვაცილებით ღრმა, ძალოვანი და ქმედითი, ვიდრე შტიურმერი პოეტის აბსტრაქტიული, უმისამართო, ბუნდოვანი „ყველაღრისმოყ-

ვარება". „ფაუსტი“ წარმოადგენს გოეთეს აღმაეალო, წინმავალი განვითარების დაგვირგვინებას — ესაა „შტურმერული“ ინდივიდუალიზმის, სუბიექტივიზმის, ასოციალრობის, ანარქიოლოზის დაძლევა და ჰუმანიზმის, სოციალრობის, კოლექტივიზმის ზეიმი, ევოცენტროზმის, უმთავრესად პირადი ბედნიერების ძიებას შეცვლა კაცობრიობის ბედზე, სხვა ადამიანებს ბედნიერებაზე ზრუნვით.

საინტერესოა, რომ დაბლომები ანალოგიური თვალსაზრისი წამოაყენა ით. ჭინორიაზე გვიან და მისგან დამოუკიდებლად (ო. ჭინორიას პირველი შრომები დაიბეჭდა 1953-55 წლებში) რუმინეთში მოღვაწე ვერმანისმა პეტლ ლანგფელდერმა; რასაკვირვლია, მათ კონკრეტულს შორის ზოგიერთი საკმაოდ მნიშვნელოვანი განსხვავებაცაა).

„ფაუსტი“, კრიტიკული ნარკვევის მიხედვით, ძირითადად ორი წყარო ასაზრდოებს: 1) საფრანკეთის პირველი რევოლუცია, რომელსაც ზოგად ევროპული რეზონანსი ჰქონდა და 2) თვით გოეთეს ფილოსოფიურ-მეტყინერული ძიებანი ავტორი გამოსდის ამ უკანასკნელ წლებში საბჭოთა და დემოკრატიული ვერმანისის გოეთელოგების მიერ გამოთქმული დებულებიდან, რომ გოეთემ, მიუხედავად იაკობინელთა ტერორის გამო შეტრუნებისა, ყველა სხვა ვერმანელ შუერარზე უკეთ აღქვა საფრანკეთის რევოლუციის სული. გოეთემ უპაყო რევოლუციის შემთხვევა, იაკობინური რადიკალიზმი და ტერორი, მაგრამ მან აღიარა რევოლუციის მსოფლიო-ისტორიული მნიშვნელობა და იგი კაცობრიობის ისტორიაში „ახალი ერის დასაწყისად“ მიიჩნია.

ამევე დროს გოეთემ დაინახა ამ რევოლუციის ეიწრო ბურჟუაზიული ხასიათი, იგრძნო მისი ანჯარებმანი არსება და კლასობრივი ფარგალი.

გოეთემ ვერ მიიღო რევოლუცია პოლიტიკურად, უპაყო იგი პოლიტიკურ ასპექტში, მაგრამ აღიარა რევოლუციის უდიდესი ფილოსოფიურ-მსოფლმშვედველობრივი, ფსიქო-მობრალური მნიშვნელობა.

„ფაუსტში“ ნაჩვენებია ის, თუ რა ფსიქო-მობრალური თვისებები უნდა ჰქონდეს მაღალი ჰუმანისტური იდეალებისათვის მებრძოლ ადამიანს. ტრაუდლამი მებრძოლი ჰუმანისტის თანდათან ჩამოფალინება-ფორმირება ნაჩვენებია. ნაწარმოები ასაბავს ფაუსტის მტკიცებულ, წინააღმდეგობრივ და რთულ სულიერ ევოლუციას. დასაწყისში იგი ინდივიდუალისტად, სუბიექტივისტად, ევოცენტრიკოსად, ერთგვარ ჰედონიკოსად და ნაწილობრივ გრძნობადი ტიპობის მძიებელ ადამიანად გვევლინება (აღსანიშნავია, რომ მეფისტოფელთან ჰაქტის დიდებამდე, ე. ი. „გაახალგაზრდავებამდე“ ფაუსტი ადამიანებისათვის იღუქვოდა, მაგრამ უშედეგოდ და

ამოდ, რის გამოც იგი იმედგაცრობულ ასეულულ მკცელოყო).

თანდათანობით, ცხოვრების და განვითარების „გაყვითლების“ შედეგად, ფაუსტი ჰუმანისტი, კოლექტივისტი, საზოგადო და სახელმწიფო მოღვაწე, მარშონიულად განვითარებული, „Geist“-სა და „Tat“-ს შორის წინააღმდეგობის მომხსნელი, სინთეტური, დიდი მასშტაბის პიროვნება ხდება.

შეორე მხრით, ფაუსტი წარმოადგენს განმანათლებლური ფილოსოფიასა და სოციოლოგიის ადამიანური იდეალის, პოლიტიკური საზოგადოების იდეალური წიერის, კეშმარტი ადამიანის ე. წ. citizen-ის ასტრატიკის კონკრეტულ წყარანციას.

ფაუსტის ევოლუციის მთავარ საფეხრებად კრიტიკულ ნარკვევში მიხნეულია გრეტქენის ტრაგედია, ელენესთან „შეუღლება“ და ბოლოს ფილემონისა და ბავციდის ეპიზოდი. ფილემონისა და ბავციდის თემაში დანახულია იმ ფაქტის დადასტურება, რომ ფაუსტი ბოლისდაბოლოს, მართლია, დიდი შინაგანი ტანჯვისა და სინდისის ქენქნის გამოვლით, აღიარებს რევოლუციური ძალდატანების მომენტის აუცილებლობას კაცობრიობის პიროვნებისათვის ბრძოლაში. ესაა „ფაუსტის“ იდეური შინაარსის ერთი ასექტი.

ზოგიერთი ვერმანისტისაგან განსხვავებით, რომელთაც „ფაუსტში“ ბენესანისდროინდელი სქოლასტიკისა და ცდისმიერი ბუნებისმეტყველების ბრძოლა ჰგონიათ ასახული, ით. ჭინორია ფაუსტსა და მეფისტოფელს განიხილავს როგორც მე-18 საუკ. მეცნიერებასა და განმანათლებლური იდეოლოგიისადმი გოეთეს კრიტიკული დამოკიდებულების გამოშატველ სახეებს. მათ მაგალითზე გოეთე აკრიტიკებს მე-18 საუკუნის ინგლისური და ფრანგული განმანათლებლური ფილოსოფიის შეზღუდულობას, მექანისტური მატერიალიზმისა და რაციონალიზმის „უსიციოებლობას“, ანტილიალექტიკურობას და „უნულობას“. მასასაღმე, „ფაუსტში“ ერთმანეთს უპირისპირდება მე-18 საუკუნის ბუნებისმეტყველებით მექანიზმი და თავად გოეთესეული დიალექტიკური მსოფლაქმი.

ამის გარდა, გოეთე თავისში ძლევს და უპაყოს ამ განმანათლებლური რაციონალიზმის საწინააღმდეგო უკიდურეს სანტიმენტალისტურ რეაქციასაც, რომლის ვერმანული სახესხეობა „შტურმ“ უნდა დრანგი“-ს მიმინარსებოდა იყო და რომელსაც ერთ დროს თვითონ გოეთემ ემთხვეოდა (რის კვალიც თვით „ფაუსტშივე“ შესამჩნევია). უპირესად სანტიმენტისა მეფისტოფელის რთული, კრებოთი სიმბოლური სახე, იგი ემოქის აქტუალური ფილოსოფიურ-მობრალური იდეების მატარებელია, თვისში მრავალ ემოქალურ ტენდენციას რომ აერთიანებს.

ერთი მხრით, მეფისტოფელი საშოქალქო საზოგადოების ემ. კულ ინდივიდს L'homme-ს

ანსახერხებს (ამ დროს, როცა ფაუსტი მო-
ლიტიკური საზოგადოების, citizen-ის კონ-
კრეტული ხორცშესახს), ანგარებიან, ეგოისტ,
„პრაქტიკული“ ბურჟუას.

შეორე მხრით, მეფისტოფელი მე-18 საუკუ-
ნის შექანისტური მატერიალიზმის და რაციონა-
ლიზმის ნეგატიური მხარეების კონკრეტული
პრობლემა, ამავე დროს ევლგარული სენსუა-
ლიზმის თავისებური განსაიხერხება.

ფაუსტისა და მეფისტოფელის განუყოფელ
კვიპირში გოეთემ გამოხატა თავისი დიალექტი-
კური კონსტრუქცია წინააღმდეგობათა ურ-
თიერთვიდობის გზით ცხოვრების განვითარ-
ების შესახებ. მეფისტო ფაუსტის ანტაგონის-
ტია, მაგრამ სწორედ ის აპირობებს და აძჭა-
რებს ფაუსტის პროგრესულ ევოლუციას, მე-
ფისტოფელი ფაუსტის აღმავალ განვითარებაში
ერთგვარი კატალიზატორია.

და ბოლოს, მეფისტოფელი საფრანგეთის რე-
ვოლუციის ვიწრო კლასობრივი ბუნების, საკუ-
თრად ბურჟუაზიული ფაქტორების და ამავე რე-
ვოლუციის ნეგატიური შედეგების სიმბოლო-
დაც გვევლინება.

...ოთ. ჭინორიას კრიტიკული ნარკვევის ნა-
ღვანებებში აქვს ავტორი არ ხეხება „ფაუსტ-
ში“ მხატვრულ-ესთეტიკურ თავისებურებებს,
მის კომპოზიციას და არქიტექტონიკას, „ფაუსტ-
ტის“, როგორც დრამატული ნაწარმოების სპე-
ციფიკას, ტრაგედიის ვერსიფიკაციასა და
სტილს. ბოლოსდაბოლოს, „ფაუსტი“ არც სო-
ციოლოგიური ტრამატია და არც ფილოსო-
ფიური თხზულება, უწინაესკი ყოვლისა, ის მხა-
ტვრული ქმნილებაა.

ავტორი სიმბოლიკისა და ალევგორიზმს, სიმ-
ბოლოსა და ალევგორიას აიგივებს, სინონიმად
ხმარებს, რაც შეუძლია. ჩვენ ამაზე სპეციო-
ალურად არ შეეჩერდებოდლო, ეს მხოლოდ ოთ.
ჭინორიას შეცდომა რომ ყოფილიყო. „ფაუსტ-
ში“ სიმბოლოებიცაა გამოყენებული და ალევგო-
რიებიც, მაგრამ ეს ორი სულ სხვადასხვა ცნე-
ზიაა.

გოეთემდე ალევგორია და სიმბოლო დაახლო-
ებით სინონიმურ ცნებებად იყო მიჩ-
ნეული. პირველად გოეთემ დაადგინა მათ
შორის განსხვავება. ალევგორიას ახრე-
შობი ნიშნავია აზრისა თუ შინაარსის გა-
დატანითობა, ე. ო. შიათითებ ერთზე ან
აღწერ ერთსა და გულისხმობ მეორეს. ამ პირო-
ბას ყოველგვარი სხვის ალევგორია უნდა აკმა-
ყოფილებდეს. მაგალითად, იმედის ალევგორია
შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ღუზს, მაგრამ
ღუზსა, როგორც ასეთი, აბსოლუტურად არ გვა-
ინტერესებს, არ გვინტერესებს მისი, როგორც
ღუზის, ინდივიდუალური თავისებებები (ფერი,
ფორმა, მოცულობა და ა. შ.). მნიშვნელობა
ენიშება ღუზსა მხოლოდ იმდენად, რამდენა-

დაც იმედს აღნიშნავს, იმედს, წყნარად იმედს
იმედს გულისხმობს... ღუზს, წყნარად იმედს
არის იმედის ერთმნიშვნელოვანი ნიშანი თუ აღ-
მნიშვნელოა.

სიმბოლოსაც ახსიათებს გადატანითობის ნი-
შანი, მაგრამ ამის შემდეგ განსხვავება იწყება.
სიმბოლოს შემთხვევაში მნიშვნელობა აქვს
იმას, რაზეუ პირდაპირა ლამაზაკი და ავტო-
ვე იმასაც, რაც ამის გარდა იგულისხმება ანდა
შეიძლება იგულისხმოდ. სიმბოლო საინტერესოა
არა მარტო თავისი აბსტრაქტული, არამედ
გრძნობად-კონკრეტული შინაარსითაც, არა მარ-
ტო ზოგადი, არამედ ინდივიდუალური, „ემპიო-
რიული“ ასპექტითაც.

ენას ოთ. ჭინორიას შრომებში, საერთოდ,
და, კერძოდ, ამ ნარკვევშიც, ეკისრება მხო-
ლოდ გაგებინების, აზრის გამოხატვის ფუნქცია
სასურველია კი, რომ ყოველი ლიტერატურული
ნაშრომის ენას, აზრის ზუსტი ექსპრესიული გა-
მოხატვის გარდა, ესთეტიკური ამოცანაც ესა-
ხებოდეს: ლიტერატურულ მოვლენებას თუ რთ.
მედიუმ მხატვრულ ნაწარმოებზე მსჯელობისას
მეცნიერულ სტილს უნდა ერწყმოდეს ემოცი-
ური, მხატვრული ნიუანსების მაგრამობრივებელი
ენა. უფრო მეტიც, ოთ. ჭინორიას შრომების
ენა, რაც ახარებთელ აღნიშნავთ ზეპირად,
ზეპირად აზრის გაგებასაც ამნელებს, ხოლო შე-
ვეცენების ზომოვნებას აფერხებს. მისი ენა ხან
მეტისმეტად მშრალი, ხან კი უსაზომოდ მა-
ღალფარდოვანია (მაღალფარდოვანებას ქმნის
„არამეთესა“ და „ვითარცა“-ს ხშირი ხმარება,
ხოლო მონოტონურობის შთაბეჭდილებას ბად-
ებს გაუთავებელი „თქმისებრის“ გამოყენება;
ლესინგის თქმისებრ, გოეთეს თქმისებრ, პური-
შერის თქმისებრ, და ა. შ.) ოთ. ჭინორიას სტილში
შეკრილია პრესის „ფარგონი“; მაგალითად,
წინასიტყვიობის ავტორი წერს ფაუსტზე „წვი-
გნობრობის წინააღმდეგ მისი გამოხდომები“
(გვ. 23). „გამოხდომის“ ნეგატიური ნიუანსი
აქვს (მაგ., ომის გამაძლეველია გამოხდომები
მსჯელობის წინააღმდეგ და ა. შ.). „გამოხდო-
მის“ არ იტყვიან სამართლიან ბრძოლაზე.

მიუხედავად ამ ნაკლოვანებებისა, ოთ. ჭინო-
რიას კრიტიკული ნარკვევის ღირსებებია წინა
პლანზე წამოსაწევი. მისი ამ შრომის უპირვე-
ლესი ღირსება ისაა, რომ მასში ნაცადია ფაქ-
ტის არა აღწერა, არამედ გაანალიზება. შეფასე-
ბა; მსჯელობა ეყრდნობა მეცნიერულ არგუმე-
ნტებსა და მწუხარ ლოგიურ საფუძველს. შე-
საძლოა ზოგიერთი საკითხის დამსახვა თუ გა-
დაწყვეტაში არ დაეთანხმოდ ავტორს, მაგრამ ყო-
ველი მისი დებულება, აზრი თუ მსჯელობა ან-
გაროშვასაწევი, საინტერესო და დამაფიქრებე-
ლია.

636/270

ՅՆՆՈ 80 ՅՅՅ.

ИНДЕКС
76128

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„Մ Ն Ա Թ Ե Ի „

ИЗДАТЕЛЬСТВО „ЛИТЕРАТУРА ԴԱ ԽԵԼՈՎՆԵԲԱ“